

165

ՀԱՅՏԵՐՈՒ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

Բ. Ս. ԼԵՆԻՆԵԱՆ

2

L-44

LIBRARY
OF THE
HAIGAZIAN COLLEGE

This Book Is Presented by:

Armenian Cong. Church
5430 N. Sheridan Rd.
Chicago, Ill.

IN MEMORY OF

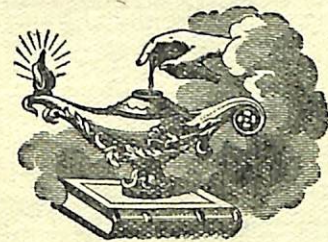
WITHDRAWN FROM HAIGAZIAN
COLLEGE LIBRARY

(The above spaces can be filled in if desired)

2
L-44

ՎԻՇՏԵՐՈՒ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

Գրեց
ՎԵՐ. Բ. Ս. ԼԵՒՈՆԵԱՆ

~~1929~~
EFFICIENT PRINTING COMPANY
PHILADELPHIA, PA.
1929

2 MAY 2013

(58-901

1391-91

206

Ի Յիշատակ

Բոլոր Հայ Նահապետաց

որոնք

իրենց Հաւատքը պահելով

Մարտիրոսացան

տարագրութեան նամբաներուն վրայ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

	Էջ
ՎԻՇՏԵՐՈՒ ՊԷՍՊԻՍՈՒԹԻՒՆԸ	9
Ո՞Վ Է ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒՆ	21
ՄԵՂՔԻ ՊԱՏԻԺԸ	33
ՅԱԻԵՐՈՒ ԻՄԱՍՏԸ	47
ԴԱՍՏԻԱՐԱԿԻԶ ՎԻՇՏԵՐ	61
ԿԵՆԱՐԱՐ ՏՐՏՄՈՒԹԻՒՆ	79
ԱՍՏՈՒԾԱՅԱՅՏ ՎԻՇՏԵՐ	95
ԶԱՐԵՐԸ ԻՆԶՈՒ ԿԸ ՅԱԶՈՂԻՆ	111
ԻՆԶ Է ԻՐԱԿԱՆ ՅԱԶՈՂՈՒԹԻՒՆԸ	125
ՅԻՍՈՒՍԻ ԳԱՂԱՓԱՐԸ ՎԱՐՁԱՏՐՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ	141
ԱՌԱՔԵԱԼՆԵՐՈՒ ՀԱՅԵԱՅՔԸ	157
ՅՈՐԻՆ ՄՂԶԱԻԱՆԶԸ	175
ՅՈՐԻՆ ԴԱՍԸ	193
ԱՍՏՈՒԾՈՅ ՅԱԻԸ	211
ՓՈԽԱՆՈՐԴԱՅԻՆ ՏԱՌԱՊԱՆՔ	225

Յ Ա Ռ Ա Ջ Ա Բ Ա Ն

Վիշտը ընդհանրական է: Ամէն մարդ, առաւել կամ նուազ չափով, եւ ուշ կամ կանուխ, վիշտերու կ'ենթարկուի: Մանաւանդ Հայ ազգը ենթարկուած է երկարածիգ տառապանքներու եւ արհաւիրակից տաղնապներու եւ նահատակութեանց: Այս երկին հեղինակը բաժնեկից եղած է Հայու դառն ցաւին, իր բարեհամբաւ հայրը, Բրօֆ. Սարգիս Լեւոնեանը, կորսնցնելով Ատանայի ջարդին մէջ, իսկ իր բարեյիշատակ մայրը զոհ տալով վերջին տարագրութեանց ատեն:

Ի տես այս սահմուկեցուցիչ տեսարաններու, բազմաթիւ ազգայիններու Քրիստոնէական հաւատքը խախտած է, եւ ցնցիչ տարակոյսներ ու շուարումներ արթնցած են արդար եւ սիրող Աստուծոյ մը գոյութեան մասին: «Իրաւցընէ արդարին համար վարձք կա՞յ. իրաւցնէ Աստուած կա՞յ, որ երկրի վրայ դատաւոր է» հին հարցումը կրկին կը յեղեղուի շատ մը մտքերու մէջ: Մարդիկ իրաւունք ունին իրենց մտաւոր շփոթութեանց համար բացառութիւններ խնդրելու: Մարդիկ այսպանելի չեն իրենց այս պահանջումներուն համար:

Մարդս կ'ապրի յոյսով եւ հաւատքով: Մարդը դիւցազնաբար կը մարտնչի կեանքի փորձանքներուն դէմ, եւ կը պահէ իր տոկունութիւնը եւ «moral»ը, ցորչափ չէ կորսնցուցած իր հաւատքը եւ յոյսը: Սակայն յոյսը ցնորային եւ հաւատքը կոյր ըլլալու չէ: Մեր կրօնական համոզումները բանաւոր հիմերու վրայ պէտք է հաստատուած լինին, եթէ ոչ ցնցումներու չեն կրնար դիմանալ:

Այս հատորին մէջ աշխատած ենք բանաւոր լուսաբանութիւններ տալ մեզ իսկապէս վրդովող շատ մը հարցերու մասին: Անշուշտ, յաւակնութիւնը չունինք վիշտներու գորգեան հանդոյցը լման քակելու եւ ամէն դադունիք քողաղերծելու: Վիշտերու գոյութեան մէջ դադունիք մը կայ, եւ պիտի մնայ միշտ: Սակայն կը յուսանք թէ տրուած բացատրութիւնները պիտի հարթեն շատ մը կնճիռներ, եւ պիտի մատակարարեն մտաւոր գոհացում եւ հոգեւոր քաջալերութիւն:

Այս հատորին բովանդակութիւնը նախապէս խօսուեցաւ իբր քարոզներու շարք մը, Ֆիլատելֆիոյ Հայ Նահատակաց Ժողովական Միացեալ Եկեղեցւոյ բեմէն: Պատճառներ ունինք խորհելու թէ անոնք ունեցան իրենց շինարար արդիւնքները: Փափաքելով սոյն օրհնութիւնները բաժնել աւելի ընդարձակ հասարակութեան մը հետ, նամանաւանդ մեր դժբաղդ եւ տարագիր Հայ աղգի բազմաշարչար բեկորներուն հետ, որոնց անձնապէս ծառայելու արտօնութենէն զրկուած ենք դժբաղդարար, այժմ դայն կը մատուցանենք գրքի ձեւով: Կը յուսանք թէ ասոր մէջ արտայայտուած խորհուրդները, պիտի ամբասնդեն շատերու խախտած հաւատքը, պիտի յուսադրեն շատ մը յուսահատները, պիտի մխիթարեն շատ մը տրտմեալները, եւ աստուածապաշտութեան ու արդարութեան շաւիղներուն պիտի մղեն շատ մը շուարած հոգիներու քայլերը:

Ֆիլատելֆիա, Փէնն.

ԲԻԻԶԱՆԴ Ս. ԼԵՒՈՆԵԱՆ

Փետր. 14, 1928

Ա

ՎԻՇՏԵՐՈՒ ՊԷՍՊԻՍՈՒԹԻՒՆԸ

«Վասնզի Մարդ արեւուն տակ քաշած իր բոլոր աշխատանքէն ու սրտի տանջանքէն ինչ օգուտ կ'ունենայ, Քանզի անոր բոլոր օրերը վիշտերով, ու գործը տրտմութեամբ լեցուն են. անոր սիրտը գիշերը անգամ հանգստութիւն չ'գտներ: Ասիկա ալ ունայնութիւն է»

ԺՈՂ. Բ. 22, 23:

ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ միտքը դբաղեցնող եւ խռովեցնող կարեւորագոյն հարցերէն մին է վիշտերու հարցը: Երբոր մարդս կը ծնանի, ցաւերով ու վիշտերով լեցուն աշխարհի մը մէջ կը բանայ իր աչքերը: Մարդս նախ կը կարծէ թէ այս աշխարհի վրայ ամէն բան գեղեցիկ ու երջանկաւէտ է: Մանկութեան մէջ ամենայնինչ փայլուն եւ գողտրիկ կ'երեւի: Պատանեկութեան մէջ, ամէն բան դրաւիչ եւ բերկրառիթ կը տեսնուի: Երիտասարդութեան մէջ, ամէն բան հրապուրիչ եւ խոստմնալից ըլլալ կը թուի: Մարդս կը նետուի կեանքի ասպարէզին վրայ բաղձանքով եւ եռանդով: Այս կեանքէն ցանկալի հրճուանքներ եւ յազեցումներ կ'ակնկալէ: Կեանքը կը դիմաւորէ փայլուն յոյսերով:

Սակայն, կամաց կամաց դառն փորձառութեանց մէջն անցնելով, մարդը կը հասկնայ, թէ այս աշխարհը անանկ կարծուածին պէս դեղափայլ եւ հրճուալից վայր մը չէ եղեր. այս կեանքը ակնկալուածին պէս քաղցր ու ցանկալի վայելք մը չէ եղեր. Տակաւ առ տակաւ, մարդս փորձառաբար կը հասկնայ, թէ այս երկրագունդին վրայ քաղցրութեան բաժակին մէջ լեղութիւն խառնուած է. այս կեանքի մէջ տրամութիւնը ուրախութեան ընկերն է, ցաւը բերկրանքի ուղեկիցն է։ Այս երկրաւոր անցքի մէջ, մարդը շատ մը ցաւոց ձորերուն մէջէն պիտի անցնի։ Այս աշխարհը, կարծուածին պէս, անուշաբոյր ծաղիկներով, պտղալից ծառերով, կանանչ մարդագետիններով, կարկաչուն առուակներով պատուած Նդէմի պարտէզ մը չէ։ Երկիրը փուշեր եւ տատաւներ բուսցնող նեղութեան վայր մըն է։ Նոյն իսկ քաղցրաբոյր վարդերը, փուշերու մէջ կը մեծնան։ Հետեւաբար, կարելի չէ, այս աշխարհին վրայ անդառն եւ անտաժան կեանք մը անցնել։ Կարծես թէ մարդս հոս եկած է նեղութիւն քաշելու համար։ Յորի ըսածին պէս, կարծես թէ մարդը «Թշուառութեան համար կը ծնի։ Մարդը որ կնոջմէ ծնած է կարճ կեանք ունի, եւ Թշուառութիւնով լեցուն է։ Ծաղիկի պէս կ'ելլէ ու կը կտրուի, ու չուքի պէս կը փախչի ու չի կենար։»

Յեղի գոյութենէն ի վեր, այսպէս եղած է մարդուն փորձառութիւնը։ Ամէն անհատի կեանքին մէջ, կուգայ ժամանակը, երբ հարուածը կ'ուռէ իր գլխէն, եւ անուշ երազներէն արթնցող մարդու մը պէս կ'սթափի ու կը տեսնէ թէ իր գտնուած միջավայրը հոգեթով անուրջներու որորան մը չէ եղեր։ Այս հիասթափումի գործողութիւնը նախամարդով սկսաւ։ Ադամ եւ Եւա իրենց աչքերը բացին պանծալի միջավայրի մը մէջ։ Եւ կարծեցին թէ կեանքը

խնդալով ու խաղալով պիտի անցնի, թէ կեանքը հաճոյքէ եւ վայելքէ պիտի բաղկանայ։ Սակայն ասիկա սոսկ պահ մը տևեց։ Նդէմի դրախտին խրախճանքներուն յաջորդեց, փշալից կեանքի մը նեղութիւնները։ Եւ անոնք իրենք զիրենք գտան տաժանքներու եւ երկունքներու դատապարտութեան ներքեւ։ Անկէ ի վեր, աշխարհս մուտ գործող ամէն մէկ անձ նոյն նեղ անցքին մէջէն անցած, եւ մատուցուած դառն բաժակը խմած է։

Մարդոց հանդիպող վիշտերը այլազան են։ Կան կարգ մը վիշտեր, որոնք անխտրաբար բոլոր մարդոց ալ կը հանդիպին։ Կան ուրիշներ ալ, որոնք մասնաւորներուն կը հանդիպին։ Երբեմն վիշտեր հասարակաց են, երբեմն վիշտեր մասնայատուկ են։ Ինչ նեղութիւն որ մէկը կը կրէ, ուրիշ մը չի կրեր։ Սակայն սա մէկ փորձառութեան մէջ բոլոր մարդիկ կը միանան, այսինքն՝ ամէնքն ալ վիշտերու կ'ենթարկուին, ամէնքն ալ դառնութիւնը կը ճաշակեն։ Արդարեւ, վիշտերու տարբեր տեսակները եւ աստիճանները կան։ Ոմանց վիշտերը ուրիշներէն շատ եւ ծանր կ'ըլլան։ Սակայն վիշտ կրելու մէջ բոլոր մարդիկ վիճակակից են։ Երկրիս վրայ մէկ անհատ իսկ չկայ, որ տուայտանքէ բոլորովին զերծ եղած ըլլայ։

Մարդկային վիշտերը թուել ու դասաւորել երկար ու դժուարին գործ մըն է։ Անոնց տեսակը բերաւոր է, անոնց թիւը լեզուն է։ Մարդկային ցաւերու խոշոր մի հատուածը մարմնաւոր է. սա հողեղէն մարմնոյ կաղմուածքին կը վերաբերի։ Կայտառ ու առողջ մարդու մը վրայ, կը տեսնես որ օրին մէկը տկարութիւն մը, դէշ ախտ մը կը յարձակի. եւ զայն կը խոցոտէ ու կը վշտացնէ։ Եւ ահա անոր զօրութիւնը կը պակսի, անոր կարմիր այտերը կը թոշնին, մարմինը կը հիւծի, կը հալի, կը մաշի։ Կրծող հիւանդութեան մը զոհ ըլլալ ի՞նչ սոսկալի վիճակ է։ Ան-

բուժելի ախտով մը վարակուել, եւ մոմի պէս վառել ու սպառել, ի՞նչ տանջալից մղձաւանջ է: Եւ ահա երկրիս վըրայ Ֆիզիքական ցաւերով տառապողներու թիւը հարիւրաւորներ չեն, բիւրաւորներ են: Խոշոր հիւանդանոցներու տրուած մէկ այցելութիւն բաւական է մարմնաւոր տառապանքի ընդարձակութեան եւ սաստկութեան պատկերը կենդանադրելու: Այնթիւ հիւանդանոցները լեցնող ամէն տարիքէ, դասէ, եւ ցեղէ բազմապէս հիւանդներու բանակներ, կենդանի վկաներն են ցեղի Ֆիզիքական տուայտանքներուն: Մարմնաւոր տկարութիւնը ամէն անհատին կ'այցեւէ մէկ կամ ուրիշ ձեւով, ուշ կամ կանուխ: Ամենէն առողջ մարմինն իսկ երբեմն գլուխ կը ծոէ, անագորոյն հիւանդութեան մը յարձակումներուն առջեւ:

Երբեմն հիւանդութիւնները մահացու ըլլալու աստիճան ծանր կ'ըլլան, եւ կեանքը ժամանակ մը տանջելէ յետոյ անոր վերջ կը դնեն: Իսկ մահը, տխրութեան ու սուգի սաւան մը կը տարածէ իր ձեռքով: Մահը կ'ընդհատէ կեանքի խայտանքը: Եւ գերեզմանին մօտին ստուերները կ'իյնան ամէն էակի ճամբուն վրայ: Ամէն սիրտ կը դառնանայ մահուան լեզի բաժակով: Մահը ուշ կամ կանուխ կ'այցեւէ ամէն մէկ ընտանիքին, եւ անոր սեւեր կը հագցնէ: Մահուան կսկիծը ճաշակելու տեսակէտէն, բոլոր մարդիկ վիճակակից են:

Երկրիս վրայ, թշուառութեան ու չքաւորութեան երեսէն տառապող էակներու շարքերն ալ լեզէոններ կը կազմեն: Երկրիս վրայ հարստութիւնը չափ է: Բայց խեղճութիւնն ալ չափ է: Հոս մեծահարուստն ու Ղազարոսը քով քովի կը կենան: Եւ ղեղխութեան մէջ յարեցողներու բարձրաշինդ խրախճանքներուն կը խառնուին, չքաւորութեան մէջ ողբացողներու աղեկտուր ճիչերը: Այս աշխարհին վրայ, աղքատներուն թիւը անհամեմատ-

օրէն կը գերակշռէ հարուստներու թուոյն: Այսօր քանի՞ հոգիներ կան որոնք չոր հացի մը համար կը տքնին, փշրանքի մը համար հոգի կուտան: Այսօր քանի՞ հոգիներ կան, որոնց աղօտ աչքերուն մէջ պիշ պիշ կը նայի անօթութեան զարհուրեցուցիչ ճիւղը: Երկրիս վրայ որքա՞ն անօթիներ, մերկեր, որբեր եւ որբեւայրիներ կան: Թշուառներու ստուար բանակները համբել անկարելի է: Անոնց սրտակեղծ հառաչանքները մթնոլորտը կը լեցնեն վշտադին հեկեկանքներով:

Դարձեալ առեւտրական ասպարէզին վրայ պատահող դժբաղդութեանց երեսէն, քա՛նի հոգիներ անձկութիւն կը քաշեն: Առեւտուրի մէջ շատեր կը վնասուին, ճախողութեան թակարդներուն մէջ կը բռնուին: Երբ կը տքնին յառաջ երթալ, ետ կը մնան: Դժբաղդութեան մը հանդիպելով, իրենց ապրանքները, կալուածները, հարստութիւնը, վերջապէս քրտնաթոր աշխատութեան բոլոր հունձքերը կը կորսնցնեն. եւ մեծ նեղութեան ու խռովութեան մէջ կ'իյնան:

Երբեմն, բնական փորձանքներու վրայ արուեստական աղէտներ ալ բարդուելով, մարդկային ցաւը կը բազմապատկեն: Պատերազմներու երեսէն, հազարաւոր ընտիր կեանքեր կը փճանան, չէն աւաններ կը քանդուին, գեղաժիծաղ երկիրներ կ'աւերուին, եւ անմեղ ժողովուրդներ անպատմելի նեղութեանց կը մատնուին: Բռնակալներու բռնապետութիւնը, կեղեքիչներու ասպատակութիւնները, հարստահարիչներու անիրաւութիւնները, ցեղին ցաւերը կ'ուռճացնեն: Ոսոխներու դաւերը, թշնամիներու յարձակումները, մարդուն տանջանքները կ'աւելցնեն:

Երբեմն, մարդկային չարիքներու վրայ բնական աղէտներ ալ կը բարդուին: Մեծ փոթորիկներ, կիկլոններ, հեղեղներ, կարկուտներ, սովեր, հրաբուխներ, երկրա-

չարժներ, եւ ասոնց նման ուրիշ բնական աղէտներ, երկրագունդի վրայ ահագին աւերմունքներ յառաջ բերած, եւ մարդիկ սոսկալի տաղնապներու ենթարկած են: Կարծես թէ բնութիւնն ալ երբեմն կը շարժի, մարդուն կիսկատար մնացած տառապանքը լրացնելու համար:

Կան ուրիշ կարգ մը վիշտեր եւս, որոնք մարդու մարմինէն աւելի, անոր միտքը, սիրտը եւ հոգին կը խոցոտեն: Կեղծաւորներու կեղծիքները, ռիսակալներու զրպարտութիւնները, բամբասողներու վարկաբեկումները, նախանձոտներու խժրժանքները, վատասիրտներու պարսաւանքները մարդոց սրտերուն մէջ խոր վէրքեր կը բանան, եւ կեանքի կսկիծները կ'աւելցնեն: Ատելութիւններ եւ հալածանքներ մարդոց հոգին կը դառնացնեն: Սրտնեղութիւններ եւ հոգեր մարդու սիրտը կը կրծեն: Փորձութիւններ եւ անկումներ մարդը կ'ընկճեն:

Մարդս ներսէն ու դրսէն յարձակումներու ենթարկուած է: Մարդս ամէն կողմանէ նեղութիւններով պաշարուած է: Երկրի վրայ մարդուն համար հանգստութիւն չի կայ: Հոմերոսի ըսածին պէս, «Բաղդը կեանքի թելերը ցաւով հիւսած է, եւ նոյն իսկ ծննդեան օրէն երկուորեակներ են թշուառութիւնը եւ մարդը»: Կեանքի ճամբորդութիւնը խաղաղ ջուրերու վրայէն չլնթանար, այլ փոթորկայոյզ ծովու մը վրայէն կ'ընթանայ: Կեանքի ովկէանը քիչ անգամներ անխռով եւ խաղաղ կ'ըլլայ: Մարդ հազիւ թէ կ'սկսի այս խաղաղութիւնը վայելել, երբ յանկարծ մըրիկ մը կը փրթի, ծովը կը փոթորկի, ալիքներ կը փրփրին ու կը գոռան, եւ կեանքի նաւը կուլ տալ կ'սպառնան: Բաղմաթիւ կեանքեր այս լեռնակուտակ ալիքներուն մէջ ծովամոյն կը կորնչին: Միայն քաջարի եւ անվհատ հոգիները, այս փոթորիկներուն դէմ խիզախօրէն կը մարտնչին, եւ վերջապէս խաղաղութեան նաւահանգիստը կը հասնին:

Սակայն, դիւրին դործ չէ կուրծք պարզել այս մոլեգին փոթորիկներու: Կեանքի կսկիծներուն ներքեւ, մարդ շատ անգամ ուժասպառ կ'ընայ, կը ճգմուի, կը յուսալքուի: Յաւոյ մութ ամպեր յաճախ կենաց փայլուն արեգակը կը մթազեն: Եւ խոր մթութեան մէջ, մարդ իր ճամբան կը կորսնցնէ, ասդին անդին կը թափառի, կը հառաչէ, յուսահատական եւ տրտնջող ճիչեր կ'արձակէ, Յորի նման իր ծնած օրուան անէծք կը կարգայ, մարդոցմէ օգնութիւն կը փնտռէ, սակայն օգնող չի գտնուիր: Երկինքէն գթութիւն կը խնդէ, սակայն պատասխանող չ'ըլլար: Երկերը սառ եւ երկինքը պղինձ կը կտրուի: Եւ ամէն յոյսէ կըտրուած մարդը, մռայլ եւ աղեկտուր յուսահատութեամբ մը կ'աղաղակէ, «Աստուած իմ, Աստուած իմ, ինչո՞ւ զիս թողուցիր:»

Մարդու կեանքը անհանգիստ ընող այս խռովմունքները, անոր միտքն ալ կը խռովեն: Այս վիշտերու ցանցերուն մէջ, մարդս լոյս եւ բացատրութիւն կը փնտռէ: Մարդ ինքնիրեն կը հարցնէ, «Ինչո՞ւ այսքան վիշտեր կը կրենք, ինչո՞ւ այսքան անողոք տէրտերու կը հանդիպինք: Կեանքը նեղութենէն զատ ուրիշ բան մը չունի՞ մեզի հրամցնելիք: Մենք ցաւ ու տանջա՞նք քաշելու համար այս աշխարհ եկած ենք:» Մարդկային միտքը այս հարցումներուն պատասխաններ կը փնտռէ: Մարդ, կ'ուզէ հասկնալ վիշտերու պատճառները: Նա կ'ուզէ գիտնալ թէ աստուածային միտք մը եւ նպատակ մը կա՞յ ասոնց ետեւ: Յաւերու ճնշման ներքեւ, մարդ բնականօրէն կը հարցնէ, «Թէ որ տիեզերքի մէջ կայ գթոտ Աստուած մը, ինչո՞ւ համար ցաւերու թոյլատու կ'ըլլայ, ինչո՞ւ համար աղէտներ կը զրկէ, ինչո՞ւ համար ցեղը տառապանքներով կը խոցոտէ եւ կը նեղէ: Մարդկային վիշտերը ի՞նչպէս կարելի է հաշտեցնել Աստուծոյ սիրոյն եւ ողորմութեան հետ:»

Այս մտախռով հարցումներուն տրուած պատասխանները գլխաւորաբար երեք խումբերու կը բաժնուին :

Առաջին խումբը կը ներկայացնեն շնականները (cynic) և անհաւատները : Ասոնք կը յայտարարեն , «Աստուած չկայ . Աստուած ըստուած բանը մարդու սին երեւակայութեան ստեղծութիւնն է : Տեսանելի նիւթը յաւիտենական է : Տիեզերքը ի սկզբանէ գոյութիւն ունեցած է , եւ ներկայ վիճակին հասած է բնական ուժերու ինքնավար ներդրածութեամբ : Աշխարհի մէջ բարոյական տնօրինութիւն մը չի կայ : Տիեզերքի կազմութիւնը անկատար է : Եւ այսպիսի կիսկատար տիեզերքի մը մէջ բնականօրէն խառնաշփոթութիւններ տեղի պիտի ունենան : Եւ այս անկարգութեանց մէջ զգայուն էակները պիտի նեղուին :»

«Հետեւաբար» , կը յորդորեն այս մարդիկը , «վիշտերու համար գերբնական պատճառներ մի' հետախուզէր : Անոնց ետեւ դադարնի նպատակներ մի' փնտռէր : Ձանոնք ընդունէ իբր իրողութիւններ : Անոնց գալուստը ակնկալէ : Եւ անոնց հանդէպ ըրէ քու լաւագոյնդ : Կարելի եղածին չափ կարծրասիրտ եւ անփոյթ եղիր : Դժբաղդութիւնները հեղինէ : Թէ որ անոնցմէ աւելի զօրաւոր ելլես , դո՛հ եղիր : Իսկ թէ որ անոնց տակ ընկճուիս , քու ճակատադրիդ առջեւ գլուխ ծռէ , անխռով ու վէս անտարբերութեամբ : Այս աշխարհին վրայ տիրող օրէնքը , «յարմարագոյնի վերապրում»-ին (survival of the fittest) օրէնքն է : Եթէ կարենաս ինքզինքդ յարմարցնել միջավայրիդ պայմաններուն , պիտի կրնաս ապրիլ :»

Ուստի այս կեանքէն աղէկ բաներ մի' ակնկալէր : Հանդերձեալին վրայ յոյս մի' դնէր : Այս աշխարհին վրայ ապրէ , գործէ , ճգնէ , առանց ծայրահեղութեան երթալու : «Վասն զի մարդ արեւուն տակ քաշած իր բոլոր աշխատանքէն ու սրտին տանջանքէն ի՞նչ օգուտ կ'ունենայ : Քանզի

անոր բոլոր օրերը վիշտերով , ու գործը տրամութեամբ լեցուն են . անոր սիրտը գիշերը անգամ հանգստութիւն չ'դնէր : «Ասիկա ալ ունայնութիւն է :» Այս կեանքէն մեծ հրճուանք մի' սպասեր : Նոյն ատեն աշխատէ այս կեանքէն կրցածիդ չափ հաճոյք քաղել : Սակայն հաճոյասիրութեան մէջ ալ ծայրահեղութեան մի' երթար : Քանզի անոր վախճանն ալ պարապ է : Ծնականներու կեանքի փրկստիպայութիւնը ամփոփուած է Ժողովողի սախօսքերուն մէջ . «Արեւուն տակ բոլոր գործուած գործերը տեսայ , եւ ահա ամէնն ալ ունայնութիւն եւ հոգիի տանջանք է : ... Ունայնութիւն ունայնութեանց , ամէն բան ունայնութիւն է :» (1:14,2) :

Վիշտերու մասին տրուած երկրորդ պատասխանը անգեառական (agnostic) բացատրութիւնն է : Անգեառականները կը հաւաստեն թէ տիեզերքի մէջ Աստուած մը կայ , Գերակայ Միտք մը գոյութիւն ունի : Այս տիեզերքը Արարիչի մը ստեղծագործութիւնն է : Սակայն տիեզերքի կազմը կարգի ու կանոնի մէջ դնելէ յետոյ , Ասիկա երկնից բարձունքները քաշուած է : Լարուած ժամացոյց մը ինչպէս որ կը բանի , այս տիեզերքն ալ այնպէս կը բանի : Աստուած այս աշխարհէն հեռացած է : Անոր մէջ իբր ներկայ գործութիւն մը չ'ներգործեր : Աստուած մարդոց հետ չի յարաբերիր , եւ անոնց վիճակով չի շահագորգութիւն : Աստուած անձանօթ էակ մըն է . կարելի չէ անոր մասին բան մը գիտնալ : Կարելի չէ անոր միտքը եւ ծրագիրները հասկնալ : Կարելի չէ անոր բարոյական բնութեան տէր էակ մը եղած ըլլալը կռահել : Երկրիս վրայ ի յայտ եկող անհամար վիշտերն ու տուայտանքները , Աստուծոյ բարոյական բնութիւնը չեն մատնանշեր , Աստուծոյ մարդասիրութիւնն ու խնամատարութիւնը չեն յայտներ , Աստուծոյ գթութիւնն ու ոգորմութիւնը չեն փաստեր :

Երեւոյթներէն դատելով, այս տիեզերքին կառավարութիւնը ոչ-բարոյական (unmoral) է: Երկրիս վրայ, մարդ իր վիճակին ձգուած է: Բնական ուժերու փոխներգործութեանց իբր հետեւանք, այս կեանքին մէջ մարդուն ցաւեր եւ աղէտներ պիտի հանդիպին: Մարդը այս դժբաղդութեանց դէմ քաջասրտութեամբ մաքառելու է: Մարդ աշխատելու է զանոնք յաղթահարել: Սակայն այս կատաղի դոյամարտին մէջ, գերբնական ուժի մը օժանդակութեան յուսալու չէ: Իր ճակատամարտը ինքն իւր ձեռքով մղելու է: Մարդս իր լաւագոյն ճիգը թափելու է չ'ընկճուելու եւ չ'յուսահատուելու համար: Նա ջանալու է որ այս աշխարհին վրայ կարելի եղածին չափ լաւ, գործունեայ, զօրեղ, յուսալից կեանք մը անցնէ:

Վիշտերու մասին տրուած երրորդ պատասխանը աստուածահաւատներու (theist) տուած պատասխանն է: Անոնք կը հաւատեն թէ այս աշխարհին մէջ Աստուած մը կայ: Անիկա համայն տիեզերքին եւ արարածներուն արարիչն է: Անիկա տիեզերքէն դուրս քաշուած չէ: Անիկա այս աշխարհին մէջ կ'սպրի ու կը գործէ: Անիկա ամէն բանի վրայ կը տիրապետէ անհուն զօրութեամբ եւ իմաստութեամբ: Անիկա իր ձեռքերուն մէջ բռնած է այս տիեզերքին ղեկը:

Աստուած այս աշխարհը կը կառավարէ բարոյական սկզբունքներով եւ օրէնքներով: Անոր գերագոյն նպատակն է, այս ստեղծագործութեան մէջ բայորական կատարելութիւն ստեղծել: Եւ Անիկա կ'աշխատի իր այս բարձր նպատակը իրագործել մարդ արարածին մէջ, զորս ստեղծած է իր նմանութեամբ:

Աստուած այս աշխարհի մաքառումներուն ու տաղնապներուն մէջն է: Այս կեանքի վիշտերը Աստուծոյ

սիրոյն ու ողորմութեան հետ անհաշտելի բաներ չեն: Աստուած մարդուն կսկիծներն ու տանաջնքները բարձրագոյն նպատակի մը կը ծառայեցնէ: Անիկա այս նեղութիւններու միջոցաւ իր վսեմ նպատակները յառաջ կը տանի: Բարոյական կատարելագործումի հոլովոյթին մէջ, ցաւերը ունին հարկաւոր տեղ մը եւ բարերար դեր մը: Ուստի, վիշտերու վրայ պէտք չէ նայիլ իբր անխառն չարիք:

Այս երեք տեսութիւններէն ո՞ր մէկը ճշմարտութեան աւելի մօտ է, ո՞ր մէկը իրողութիւնները աւելի լաւ եւ գոհացուցիչ կերպով կը մեկնէ, եւ ո՞ր մէկը ցեղին համար աւելի նպաստաւոր եւ շինարար եղած է, յաջորդ ուսումնասիրութեանց մէջ պիտի դրաղինք այս հարցերու վերլուծութեամբ:

Ո՞Վ Է ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒՆ

«Ապրող մարդը ի՞նչու տրտունջ ընէ
իր մեղքերուն պատիժին համար»:

ՈՂԲԳ ԵՐԵՄԵԱՅ 3.39.

ԵՐԿՐԱՒՈՐ գոյութեան մէջ ստիպուած ենք վիշտերը ընդունիլ իբրեւ կեանքի անբաժան ընկերը: Այս աշխարհին վրայ աղատ չենք կրնար ըլլալ այլազան նեղութիւններէ: Ինչպէս որ երկիրը փուշեր կը հասցնէ, անանկ ալ կեանքը տառապանքներ կը բուսցնէ: Որքան որ կ'աշխատինք ցաւերէ հեռու փախչիլ, բայց եւ այնպէս անոնք մեզ կը գտնեն: Կեանքի գեղածիծաղ ամերն իսկ, կը մտրակուին կեանքի մշտածուի ուկէանին փրփրայոյզ ու բարձրագոյն ալիքներով:

Ոմանք կը ջանան նեղութիւնները խափանել, հարըստութեան մոգական դաւադանով: Ուրիշներ կ'աշխատին տրտմութիւնը հեռացնել հրճուանքի ուսմանով: Սակայն, յամենայն դէպս, այս խուսափումները ձախողութեան կը դատապարտուին, եւ նեղութիւնները յանկարծակի անոնց առջեւ կը ցցուին գարշատեսիլ ուրուականներու նման: Մարդոց մէկ դասակարգն ալ կը ջանայ, կեանքի կսկիծներէն ձերբազատիլ, անոնց գոյութիւնը ուրանալով: «Քրիստոնէական Գիտնականներ» (Christian Scientist) կոչուած կրօնական աղանդը այս վարդապետութեան

Հատագումն է: Անոնք կը յայտարարեն թէ աշխարհի վրայ իրականութեան մէջ ցաւ գոյութիւն չունի: Յաւ ըստուած բանը միայն մոլորած ու հիւանդոտ մտքին ինքնախար եւ շինծու երեւակայութիւնն է: Եթէ մարդը կրնայ սա համոզումը արմատացնել իր մտքին մէջ թէ ցաւ չկայ, յայնժամ բոլոր ցաւերը պիտի անէանան: Սակայն «Քրիստոնէական Գիտնականները» ի դուր կը պայքարին կեանքի դառն իրականութեանց դէմ: Ի հեճուկս իրենց քաղցրահնչուն յայտարարութեանց, անոնք ալ երբոր ահուայի ցաւէն կը բռնուին, ատամնաբոյժին կը վազեն. եւ երբոր արմուկնին կը կոտորուի՝ բժիշկին կ'շտապեն: Երբոր իրական ցաւը գիրենք կը տանջէ, չեն կրնար դայն խարուած երեւակայութեան պատրանքին վերադրել: Կարելի բան չէ կեանքի դառնութիւնները ուրանալ: Անոնք խկապէս գոյ են: Անոնց գոյութիւնը ուրանալ բացարձակ կուրութիւն եւ տխմարութիւն է:

Սա հարցը կը ծագի թէ ինչո՞ւ համար կեանքի տուայտանքները գոյ են. թէ ինչո՞ւ չարչարանք կրելու համար աշխարհ բերուած ենք: Այս տառապանքները քիչապէս կրնանք հաշտեցնել Աստուծոյ գթութեան հետ: Նախորդ քարոզին մէջ յիշեցինք այս հարցումին տրուած երեք գըլխաւոր պատասխանները: Ոմանք կ'ըսեն թէ Աստուած գոյութիւն չունի: Ուրիշներ կ'ըսեն թէ Աստուած գոյութիւն ունի, սակայն անիկա աշխարհէն անջատուած է, եւ բարոյական բնութենէ զուրկ է: Ուրիշներ կ'ըսեն թէ Աստուած գոյ է, անիկա տիեզերքին մէջն է իբր ներկայ եւ գործօն ուժ մը, եւ թէ ցաւերու միջոցաւ կ'իրազործէ իր բարոյական վեհ նպատակները:

Անոնք որ Աստուծոյ գոյութիւնը կ'ուրանան՝ մակերեւոյթապէս կը խորհին. անոնց միտքը չափազանց կարճատեւ է, եւ դատողութիւնը խակ: Անոնք որ կեանքի

տուայտանքները տեսնելով, կ'եզրակացնեն թէ Աստուած երկնից առանձնութեան մէջ կ'ապրի, եւ մարդոց ցաւերով չի հետաքրքրուիր, անոնք ալ ծանծաղօրէն կը խորհին, եւ հեռահայեաց տեսողութենէ ու խորթափանց խորհողութենէ զուրկ են: Եթէ կեանքի նեղութիւնները, իրենց լայն առումով եւ հեռահաս յարաբերութիւններով ուսումնասիրելու ըլլանք, պիտի տեսնենք թէ վերոյիշեալ եզրակացութիւնները տրամաբանական և համոզիչ չեն: Յաւերն ու նեղութիւնները ոչ միայն չեն հերքեր Աստուծոյ գոյութիւնը եւ կամ անոր հոգածութիւնը, ընդհակառակը կը փաստեն անոր ներկայութիւնը, ինչպէս նաեւ բարութիւնը: Այսուհետեւ տրուելիք լուսարանութիւնները պիտի պարզեն թէ ի՞նչպէս:

Այս հարցի վերլուծութեան մէջ, առաջին կէտը որ մեր խորհուրդին առարկայ ըլլալու է, սա է թէ, ո՞վ է ցաւերու պատասխանատուն: Եթէ ցեղի տանջանքներուն պատասխանատուն Աստուած է, եւ մարդս զերծ է ուեւ պատասխանատուութենէ, յայնժամ առանց վարանելու կրնանք եզրակացնել թէ Աստուած անգութ եւ անողորմ էակ մըն է, եւ անարժան մեր հնազանդութեան եւ պաշտումին: Սակայն եթէ մարդն է խկական, եւ թերեւս միակ պատասխանատուն ցեղի տառապանքներուն, յայնժամ զԱստուած այսպանելու պատճառ մը չի մնար, եւ մարդը կը շալկէ իր յանցանքներուն ծանր լուծը: Ուստի հիմա աշխատինք որոշել թէ որու վրայ կը ծանրանայ նեղութեանց պատասխանատուութիւնը:

Երբոր այս տիեզերքի տնօրինութիւնը կը հետախուզենք, կը տեսնենք որ ատոր մէջ տիեզերական օրէնք մը կը ներգործէ, եւ ատիկա է «Պատճառ եւ Արդիւնք»ի օրէնքը: Այս տիեզերքին մէջ ոչինչէն բան մը յառաջ չի դար: Ամէն բան արտադրիչ ուժէ մը կը բղխի: Ամէն

արդիւնք պատճառ մը կ'ունենայ. եւ արդիւնքը համապատասխան կ'ըլլայ պատճառին: Առանց բացառութեան, ինչ բան կամ երեւոյթ որ կը տեսնես այս տիեզերքին մէջ, կրնաս բացարձակօրէն վստահ ըլլալ թէ այդ բանին ետեւ, դայն արտադրող բաւարար պատճառ մը կայ: Բնութեան մէջ ներդրածող այս օրէնքը, մարդկային կեանքի եւ յարաբերութեանց մէջ ալ կը ներդրածէ: Մարդս ազատ չէ այս օրէնքին իշխանութենէն: Մարդն ալ հպատակ է այս բացարձակ օրէնքի տիրապետութեան:

Ուստի, մարդկային փորձառութեանց մէջ, երբ ոեւէ երեւոյթ կամ արդիւնք կ'երեւի, մարդ կրնայ վստահ ըլլալ թէ ատիկա անտարակոյս պատճառ մը ունի, եւ կրնայ փնտռել բուն պատճառը: Ինչ որ է, եւ կամ ով որ է, արդիւնքի մը պատճառ տուողը, ատիկա է այդ բանի պատասխանատուն: Ուստի, պատասխանատու ըսելով ուրիշ բան պէտք չէ հասկնանք, բայց եթէ պատճառ տուող:

Մարդկային ցաւերն ալ երեւոյթներ են, որոնք աղբիւրէ մը կը բղխին: Մարդկային տառապանքները փորձառութիւններ են, որոնք պատճառէ եւ կամ պատճառներէ կը ծագին: Ուստի ցաւը հասկնալու համար, պէտք է անոր պատասխանատուն գտնել:

Երբոր մարդկային նեղութիւններու պատճառները կը փնտռենք, որոշապէս կը տեսնենք թէ մարդ է պատասխանատուն անոնց մեծագոյն մասին: Այս իրողութիւնը արեգակի չափ յստակ է: Ասիկա չտեսնող մէկը կամ կոյր ըլլալու է եւ կամ անմիտ: Մարդս պատճառ կուտայ շատ մը դժբաղդութեանց: Մարդը իր ձեռքով կ'ստեղծէ շատ մը նեղութիւններ: Մարդ ինքզինքը կ'ենթարկէ շատ մը վիշտերու: Եւ մարդը այս չարիքները կը բերէ իր գլխուն, քանզի թերի է իմաստութեամբ եւ բարոյական նկարագ-

րով: Եթէ բոլոր մարդիկ կատարեալ եղած ըլլային մըտքով ու հոգիով, երկրիս վրայ ցաւ գոյութիւն պիտի չունենար: Սակայն քանի որ մարդս շատ թերի է, անիկա հակամէտ է սխալմունքներ եւ յանցանքներ գործելու, որոնցմէ կը ծնին անխուսափելի խռովութիւններ եւ կըսկծներ:

Ուստի, մարդկային նեղութիւններուն շատ խոշոր մէկ զանգուածը պէտք է ուղղակի վերագրել, մարդոց թերութիւններուն եւ յանցանքներուն: Երբոր, մարդոց ցաւերը մօտէն հետազոտելու ըլլաս, պիտի գտնես որ անոնց մեծագոյն մասին խակական պատճառն է անհատի մը տգիտութիւնը, կամ սխալմունքը եւ կամ անօրէնութիւնը:

Օրինակի համար, առ հիւանդութիւնը: Որքա՞ն անձինք կը չարչարուին հիւանդութեանց անողոք ճիրաններուն մէջ: Սակայն ռՎ է հիւանդութեանց պատասխանատուն: Անշուշտ, կան կարգ մը հիւանդութիւններ, որոնց համար մարդ պատասխանատու չի կրնար նկատուիլ: Սակայն Ֆիզիքական տկարութեանց մեծագոյն մասին ստոյգ պատասխանատուն մարդը ինքն է: Երբոր մարդ մը առողջապահական կանոններու կարեւորութիւն չընծայեր, բնականօրէն եւ անխուսափելիօրէն անոր վնասակար հետեւանքները կը կրէ: Շատ մը մարդիկ հիւանդ կ'ըլլան, քանզի իրենց մարմինները մաքուր չեն պահեր, բաւարար սնունդ չեն առներ, եւ կամ որկրամոլութեամբ պէտք եղածէն աւելի կ'ուտեն, օգտաւն եւ լուսաւէտ բնակարաններու մէջ չեն ապրիր, բաւականաչափ մարդանք չեն ըներ, իրենց յոգնած ու մաշած մարմիններուն կը զլանան հարկաւոր եղած հանգիստը եւ քունը: Եւ ասոնց հետեւանքը ըլլալով, Ֆիզիքապէս կը տկարանան, եւ իրենք զիրենք կը նշաւակեն սոսկալի հիւանդութեանց անողոք միջբոսներուն: Զղային հիւանդութիւնները,

որոնք ներկայ դարուս մէջ ահաբեկիչ համեմատութեամբ կը շատնան, բնական հետեւանքներն են արդի ժամանակներուն յատուկ եղող անբնականոն, գեղիս, յուղումնալից ու ջղազրդիւ կենցաղավարութեան:

Շատ մը հիւանդութեանց բուն պատճառը մարդոց անզգուշութիւնն ու անհոգութիւնն է: Կարմրախտի նման տարափոխիկ հիւանդութիւններ, ուրիշներուն կը փոխանցուին շփումով: Մարդ թոքախտէն կը բռնուի, երբոր թոքախտաւորի մը հետ նոյն յարկին տակ կը բնակի, եւ նոյն ամանէն կ'ուտէ: Ժանտախտի եւ հնտախտի նման վարակիչ ախտերէն անոնք կը վարակուին, որոնք իրենց կերած կերակուրներուն եւ խմած ջուրներուն հոգ չեն տանիր: Թիւրքիոյ մէջ երբոր այս տեսակ վարակիչ ախտեր ծայր կուտային, տասն անգամ աւելի թուրքեր կը մեռնէին քան թէ Հայեր, քանզի Հայերը գիտէին աւելի զգոյշ ըլլալ քան թէ թուրքերը: Սմերիկայի մէջ, երբ տարափոխիկ հիւանդութիւն մը կ'սկսի, բժիշկները անմիջապէս անոր տարածումը կ'արգիլեն խստապահանջ արգելափակումով: Եթէ այս տեսակ կանխազգուշութիւններ չառնուէին, անկարելի պիտի ըլլար Թիւրքիոյ պէս խոշոր քաղաքներու մէջ ապրիլ:

Վէներական ախտերու երեսէն միլիոնաւոր անձեր կը տանջուին եւ կեանքեր կը քանդուին, քանզի մարդիկ կ'անտեսեն մարդկային եւ աստուածային օրէնքները: Փրանկախտաւոր մարդ մը իր տուայտանքներուն համար զԱստուած պարսաւելու պատճառ մը չունի: Երբոր մէկը իր ձեռքը կրակին մէջը խօթէ, անիկա բնականաբար կ'այրի: Կրակով չի խաղացող մէկը այրումէ գերծ կը մնայ:

Ատամնաբոյժները կը յայտարարեն թէ երբոր ակռաներուն հարկաւոր եղած խնամքը տրուի, անոնք երբէք չեն փտտիր (decay): Թէ որ այս է եղելութիւնը,

եւ մեր ակռաներուն փտտումը կը շարունակուի, ո՞Վ է պատասխանատուն:

Վերոյիշեալ իրողութիւնները մեզ կը հասցնեն սա եզրակացութեան թէ, երբեմն բացառութիւնները յարգելով, Աստուած մեզ հիւանդ չի շիներ, հապա մենք զմեզ հիւանդ կը շինենք, առողջապահական օրէնքներուն անսաստելով: Նոյն իսկ բացառութեանց կարգին մէջ դասուած ցաւերը, հաւանաբար անգիտակցաբար գործադրուած օրինազանցութեանց, ուղղակի եւ կամ շեղակի պտուղներն են: Կատարելապէս օրինապահ մարդ մը, կրնայ կատարելապէս առողջ կեանք մը անցնել:

Այս առիթով, պատեհ պիտի ըլլայ իմացնել որ արդիւնքի տեսակէտէն շատ տարբերութիւն չընէր թէ մարդ սխալմունքը գիտակցաբար կը գործէ թէ անգիտակցաբար: Երկուքն ալ նոյն արդիւնքը կ'արտադրեն: Ինչպէս որ մարդ մը իր գիտակցաբար գործած յանցանքներուն հետեւանքէն չի կրնար ազատ մնալ, նոյնպէս ալ իր անգիտակցաբար գործած սխալմունքներու հետեւանքէն չի կրնար խուսափիլ: Դուն պատիժէ գերծ չես մնար, սխալմունք մը անգիտակցաբար գործելուդ հա մ ա Ր: Եթէ մէկը չգիտնալով, փոխանակ դեղ խմելու դգալ մը թոյն կը խմէ, իր տգիտութեան համար չի չքմեղանար, կրկին կը թունաւորուի: Այսպէս ալ անգիտաբար անօրէնութիւն գործող մէկը իր արարքին պատիժը կը կրէ, սակայն անոր պատիժը բաղդատաբար թեթեւ կ'ըլլայ: Որքան որ կ'աւելնայ մարդու մը գիտութիւնը, նոյն համեմատութեամբ կ'աւելնայ նաեւ անոր պատասխանատուութիւնը:

Առնենք նաեւ առեւտրական ասպարէզին մէջ պատահած ձախողութիւնները, որոնց երեսէն շատեր կը տառապին: Ես կ'ընդունիմ թէ, երբեմն մարդուս կամքէն ան-

կախ փորձանքներ կը պատահին: Զօրօրինակ, աշխարհաւեր պատերազմի ընթացքին Հայեր իրենց տեղերէն ու տուներէն տեղահանուեցան: Եւ բազմաթիւ հարուստ Հայեր, այս դժբաղդութեան հետեւանքով, տնանկ ու սընանկ եղան: Երբեմն կը պատահի որ մարդ մը սաստիկ երկրաշարժի մը եւ կամ քանդիչ կիկլոնի մը աղէտին կը հանդիպի, եւ իր բոլոր ստացուածքը մէկ րոպէի մէջ կը կորսնցնէ: Ասոնք սոսկալի աղէտներ են, որոնց վրայ մարդ ուժ չունի, եւ որոնց համար պատասխանատու չէ: Սակայն կը հանդիպին շատ մը փորձանքներ ալ, որոնց համար մարդս ուղղակի կամ անուղղակի պատասխանատու է:

Զօրօրինակ, կը տեսնես մարդ մը որ ինչ գործի ալ ձեռնարկէ, անյաջող դուրս կուգայ: Եթէ մօտէն քննելու ըլլաս, պիտի տեսնես թէ այդ անձը այս դժբաղդութեան մէջ բաժին մը ունի: Կամ այն անձը դանդաղ եւ յամբաշարժ է: Եւ կամ անընդունակ է ոեւէ բան սորվելու: Եւ կամ անհաւատարիմ է իր գործին մէջ: Եւ կամ անտեսն է իր լաւագոյնը ընելու եւ արտադրելու համար: Եւ կամ ծայրայեղօրէն ծոյլ է: Շատերուն գործի մէջ չի յաջողելուն պատճառը պարզապէս ծուլութիւնն է:

Կը տեսնես ուրիշ մարդ մը, որ արհեստաւոր մըն է, բայց յաջողութիւն չի գտներ: Անոր ալ վրիպելուն պատճառները եթէ հետազօտելու ըլլաս, պիտի տեսնես թէ անիկա կամ գործելու փառասիրութիւնը չունի, կամ իր արհեստին մէջ պէտք եղած հմտութիւնը չունի, կամ մեթոտիկ գործունէութեան սխտեմ չունի, կամ գործին մէջ յարատեւելու ձիրքը չունի, կամ գործ կառավարելու իմացական կարողութիւն չունի. վերջապէս տեղ մը պակասութիւն մը ունի:

Կը տեսնես ուրիշ առեւտրական մը, որ առեւտուրի մէջ կը ձախողի. կը փորձէ ու կրկին կը ձախողի. նորէն կը փորձէ ու դարձեալ կը ձախողի: Եւ ամբողջ կեանքը առեւտրական ձեռնարկներու շարունակական վրիպակ մը կ'ըլլայ: Այս մարդն ալ անպատճառ թերութիւն մը ունի: Անիկա կամ անպատշաճ եւ անատակ է առեւտրական գործին, կամ առեւտուրի համար հարկաւոր եղող խոհակա-նութիւնը եւ յառաջատեսութիւնը չունի, կամ իր գործին նուիրուած չէ, կամ առեւտուրի բարձրագոյն օրէնքներուն եւ պահանջներուն ներհակ կը գործէ, եւ ուղղութեամբ ու արդարամտութեամբ չի գործեր, եւ շուտ հարստանալու փափաքով կը նենգէ ու կը խաբէ: Կամ ընչաքաղցութեան անձնատուր ըլլալով, շահագիտական բազդախաղերու մէջ կը մտնէ, եւ անհնարին գիններով չէնքեր, կալուածներ, հողեր, այգիներ կը գնէ, եւ ասանկով ինքզինքը անհարկի վտանգի, եւ ստէպ կորուստի կ'ենթարկէ: Անխոհական շահագիտումներու (speculation) երեսն, որքա՞ն դրամներ կորսուած եւ որքա՞ն հարստութիւններ փնացած են: Ամէն մարդ գիտէ թէ մեր ազգայինները միլիոնաւոր տօլարներ կորսնցուցին այս երկրին մէջ, շահագիտական գործառնութեանց ջրապտոյտին մէջ բռնուելով: Շուտ հարստանալու տենչանքը շատերը փոսի մէջ ձգեց:

Երկրիս վրայ տեսնուած անպատում թշուառութեանց մեծագոյն պատասխանատուն մարդը ինքն է: Մարդը իր թերութիւններով, սխալմունքներով եւ յացանքներով, ինքզինքը կը թշուառացնէ: Տարակոյս չկայ թէ աղքատութիւնն ու թշուառութիւնը աշխարհէս մեծաւ մասամբ կը վերնայ, եթէ մարդիկ վերցնեն զանոնք առթող պատճառները:

Այս աշխարհին մէջ ամէն յանցանք եւ անօրէնութիւն, իր պատիժը իրեն հետ միատեղ կը բերէ: Մարդ մը արբեցողութեան մօլին կ'ըլլայ, եւ այս մօլութեան իբր հետեանք, ինք՝ անկեալ ու չքաւոր կ'ըլլայ, իր ընտանիքը անհուն զրկանքերու եւ նեղութեանց կը մատնուի, եւ իր սերունդները անխոր ղոթաղդութեանց ու տառապանքներու: Ուրիշ մարդ մը ոճիւր մը կը գործէ, եւ ցկեանս բանտարկութեան կը դատապարտուի: Ուրիշ մէկը կառավարական իշխանութեան դէմ կ'ապստամբի, եւ չարաչար կը պատժուի: Ուրիշ մէկը գողութիւն կ'ընէ, եւ նախատինքի ու պատուհասի կ'ենթարկուի: Ուրիշ մէկը կը բարկանայ, կամ կը նախանձի, կամ կ'ատէ, կամ կը չարախօսէ, եւ ասոնց համար ծանրօրէն կը տուժէ: Ամէն մէկ յանցանք իր պատիժը կը կրէ: Ամէն չարիք, չարագործի գլխուն չարիք կը բերէ: Սաղմոսերգուի ըսածին պէս. «Ամբարիշտը իր ձեռքին գործերովը որոգայթը կ'իյնայ (9:16.)»: Եւ կրկին, «Ահա անօրէնութեան երկունքը բռնեց գանիկա. չարութիւն յղացաւ ու ստութիւն ծնաւ: Հոր փոքեց ու խորունկցուց. բայց իր շինած փոսին մէջ ինք պիտի իյնայ. անոր չարութիւնը իր գլուխը պիտի դառնայ, ու անոր բռնութիւնը իր գագաթին վրայ պիտի իջնէ» (Սաղ. 7:14-16.):

Այս տիեզերքին մէջ օրէնք կը տիրապետէ: Երբոր անհատ մը նիւթական կամ բարոյական աշխարհին մէջ տիրապետող օրէնքներէն մէկը կը կոտորէ, ատոր համար իրաւացիօրէն կը պատժուի: Ինչպէս որ Առաքախօսն ալ կը յայտարարէ. «Չարագործը իր անօրինութիւնները պիտի բռնեն, ու անիկա իր մեղքին չուաններովը պիտի բռնուի (5:22.)»: Ամէն անօրէնութիւն անկասկած իր պատիժը կը բերէ:

Սակայն պատիժ ըսելով պէտք է հասկնանք Փիղիքական տանջանք մը, որ գործուած յանցալից արարքին հետ կապակցութիւն չունի: Բուն պատիժը արարքէն անջատ եւ անկապակից կսկծանք մը է, այլ արարքին կցուած անախորժ փորձառութիւնն է, որ անոր անբաժան մի մասնիկը կը կազմէ: Պատիժ ըսուած բանը ուրիշ բան մը է, բայց եթէ սխալ արարքի մը գէշ հետեւութիւնը, վատ պատճառի մը վատթար արդիւնքը: Պատիժը անօրէնութեան բնական պտուղն է: Պատիժը, ըստ արարքի որակին, կրնայ Փիղիքական կամ բարոյական ըլլալ, բայց արարքին հետ միշտ սերտ կապ և առնչութիւն ունի:

Հետեւաբար, յանցաւորը պատժուելու համար, պատժողի մը պէտք չունի: Յանցաւորը ինքզինքը կը պատժէ: Անիկա իր խղճմտանքի ատեանին առջեւ կը դատապարտուի: Անիկա իր ձեռքով իր վրայ կ'իջեցնէ պատիժի խարաղանք: Ճշմարիտ եւ իմաստալից են Առաքախօսին սա խօսքերը. «Կատարեալներուն արդարութիւնը անոնց մամբան կը շտկէ. բայց անիրաւը իր անիրաւութիւնովը կ'իյնայ (11:5.)»: Շիտակ է Սաղմոսերգուին սա յայտարարութիւնը. «Ամբարշտին տրտմութիւնները շատ պիտի ըլլան»: Անօրէնը ինքզինքը կը նեղէ ու կը տանջէ:

Վերոյիշեալ դիտողութիւնները ամփոփելով կը հասնինք սա եզրակացութեան, թէ աշխարհին վրայ բազում ցաւեր ու նեղութիւններ կան, բայց անոնց մեծագոյն պտասխանատուն մարդը ինքն է: Շիտակ չի պիտի ըլլայ յայտարարել թէ բոլոր տառապանքներուն եւ աղէտներուն պատճառը մարդն է: Մարդու կամքէն անկախ, և պատժումի սահմանէն դուրս մնացող տառապանքներ ալ կան, որոնց ուրիշ առթիւ պիտի անդրադառնանք: Սակայն կրնանք ապահովաբար ըսել թէ ցաւերու շատ հըս-

կայ մէկ զանգուածը, թերեւս հարիւրին ինիսունը եւ կամ ավելին, ուղղակի մարդու սխալմունքին եւ օրինազանցութեան հետեւանքներն են: Այս պատճառաւ մարդը պատասխանատու է անոնց համար: Եթէ ասոնց երեսէն մարդը կը պատժուի, արդարօրէն կը պատժուի:

Հետեւաբար, իր կրած արդարացի ցաւերուն և տանջանքներուն համար, մարդս պատճառ եւ իրաւունք չունի զԱստուած մեղադրելու, հապա պարտի մեղադրել ինքզինքը: Երբ օրինապահը անպատիժ կը մնայ՝ մինչ օրինազանցը կը պատժուի, մարդուն կ'իյնայ օրէնքի եւ ուղղութեան ճամբուն մէջ քալել: Իսկ եթէ կը մերժէ քալել, իրաւունք չունի ուրիշ մը աշականելու եւ դատապարտելու:

Այս պատճառաւ, չատ մը մարդոց Աստուծոյ դէմ բառձած տրտունջներն ու բողոքները բոլորովին անտեղի են: Աստուած զրկած չէ այդ տրտմութիւնները, հապա իրենք հրաւիրած են իրենց վրայ: Երբոր մարդը իր յանցանքը եւ պատասխանատուութիւնը կը տեսնէ, յայնժամ պիտի դադարի Տէրոջ դէմ դանդատելէ եւ սրդողելէ: Շատ իմաստալից եւ պատշաճ է մեր բնաբանին խօսքերը. «Ապրող մարդը ինչո՞ւ տրտումք ընէ իր մեղքերուն պատիժին համար:»

Գ

ՄԵՂՔԻ ՊԱՏԻԺ

«Այս բաները քու ճամբաներդ ու գործերդ բերին քու վրադ. ասիկա քու չարութեանդ պտուղն է»:

ԵՐԵՄ. Գ. 18.

ԱՅՍ տիեզերքին մէջ օրէնք կը տիրէ: Ով որ սոյն օրէնքներուն կը հնազանդի, անիկա խաղաղութեան մէջ կ'ապրի. բայց ով որ անոնց կ'անսաստէ, նեղութիւններու եւ վնասներու կ'ենթարկուի: «Պատճառ եւ արդիւնք»ի օրէնքը տիեզերական օրէնք մըն է: Արդիւնքը թէ քանակով եւ թէ որակով արդիւնքին կապակից եւ համապատասխան է: Ինչ որ է պատճառին բնութիւնը, նոյնն է նաեւ արդիւնքին բնութիւնը: Ինչ որ է սերմին նկարագիրը, նոյնն է հունձքին նկարագիրը: Գէշ պատճառները գէշ արդիւնքներ կ'արտադրեն: Ընդհակառակը, աղէկ պատճառներ, աղէկ արդիւնք առաջ կը բերեն:

Այս պատճառաւ, ստէպ կարելի է արդիւնքի բնութենէն կռահել պատճառին բնութիւնը: Վատթար պտուղէն կարելի է հետեւցնել, սերմին գէշութիւնը: Լեզի ջուրէն կրնաս մակաբերել աղբերակին լեղութիւնը: Ուստի ուր որ կը տեսնես գէշ երեւոյթ մը եւ կամ վիճակ մը, կրնաս վստահ ըլլալ թէ ատոր ետեւը կը կենայ գէշ պատճառ մը:

Այս աշխարհին մէջ ամէն ազգեցութիւն հակազդեցութիւն մը յառաջ կը բերէ : Ամէն արարք հականերդործութիւն մը կ'արտադրէ : Զի կայ ոեւէ չարժուած որ առանց հետքի մնայ : Ամէն մէկ գործք, իր բնական ազգեցութիւնը եւ ստիպողական արդիւնքը կը ձգէ : Այս արդիւնքը երբեմն աչքի կ'երեւի, երբեմն չ'երեւիր. երբեմն բացայայտ կ'ըլլայ, երբեմն գաղտուկ կը մնայ : Հետեւաբար, արդիւնքի գաղտնի կամ անծանօթ մնալէն, պէտք է հետեւեցնենք թէ երբեմն արարքներ ապարդիւն կը մնան, երբեմն բարութիւններ անվարձ կը մնան, երբեմն յանցանքներ անպատիւ կը մնան : Տիեզերական օրէնքը ասոր թոյլ չի տար, եւ չի կրնար տալ :

Ֆիզիքական մարդերու մէջ ներգործող այս օրէնքը, բարոյական եւ հոգեւոր ոլորտներու մէջ ալ կը ներգործէ : Սակայն, իր բնութեան բերմամբ, կարելի չէ ատոր ներգործութիւնը այնքան յստակօրէն տեսնել բարոյական աշխարհին մէջ, ինչպէս կը տեսնենք նիւթական աշխարհին մէջ. կարելի չէ պատճառի եւ արդիւնքի փոխ-յարաբերութիւնները, անտեսանելի մարդի մը մէջ որոշել այնքան ճշգրիտօրէն, ինչպէս կարելի է որոշել տեսանելի ոլորտներուն մէջ :

Ըստածը բացատրենք : Մարդ մը պատուհանէն վար կ'իյնայ եւ ոտքը կը կոտրի. այս դիպուածին մէջ դիւրին է տեսնել ձգողականութեան օրէնքին կիրարկումը : Մէկուն ձեռքը կրակին կը դպչի եւ կ'այրի. ասիկա հասկնալ դիւրին է : Ուրիշի մը աչքին մէջ փուշ կը մխրձուի, եւ աչքը կոյր կ'ըլլայ. ասիկա ըմբռնել դիւրին է : Ուրիշ մը առողջապահական կանոնները կը կոտրէ եւ հիւանդ կ'ըլլայ. ասիկա բացատրել դիւրին է : Սակայն, մարդ մը սուտ կը խօսի, ասիկա ենթակային եւ այլոց ի՞նչ վնասներ կը հասցնէ, ասիկա որոշապէս ըսել կարելի չէ : Բարոյական աշխարհին մէջ ի յայտ եկող չարիքներուն, ինչ պատճառ-

ներէ գոյացած ըլլալը հետադօտել, հասկնալ, բացատրել, այնքան դիւրին գործ մը չէ : Բարոյական աշխարհին մէջ պարզուող անկարգութիւնները բացատրելու համար, մարդը հեռաթափանց տեսողութիւն, նրբազգած խիղճ, զգայուն սիրտ, ճշմարտասէր ոգի եւ հոգեւոր ըմբռնողութիւն ունենալու է : Անոնք որ զուրկ են այս էական յատկութիւններէն, երբոր կը մատնուին այլ եւ այլ նեղութիւններու, չփոթութեան մէջ կ'իյնան, եւ չուարած ու սրդողած կը հարցնեն, «Այս վիշտերը ի՞նչու կուգան. այս փորձանքները ո՞ր կէ կուգան» : Իսկ եթէ անոնք բարոյական հասկցողութիւն եւ հոգեւոր ըմբռնում ունեցած ըլլային, պիտի տեսնէին թէ այդ ցաւերը բարոյական անկարգութեանց եւ յանցանքներու պտուղներն են :

Մենք պէտք է որոշապէս գիտնանք թէ բարոյական ամէն մէկ յանցանք, իր փոխադարձ վնասը կը հասցնէ : Ամէն մեղք, իր պատիժը կ'ընդունի : Երբեմն տեսանելի եղանակներով, երբեմն ալ անտեսանելի եղանակներով, սակայն անհրաժեշտօրէն կ'ընդունի :

Օրինակի համար, նախանձը մարդս կը մերկացնէ իր ազնիւ զգացումներէն եւ բարի տենչանքներէն, եւ զայն ատելի վատութեանց կը մղէ : Նախանձը Յովսէփին եղբայրները դրդեց եղբօր դաւաճաններ ըլլալու : Բամբասող լեզուն, ուրիշներու բամբասանքներուն նշաւակ կը լինի : Ուրիշները դատաւիետող մէկը, ուրիշներէն կը չարախօսուի : Ան որ կ'աշխատի ուրիշները անպատուել, իր անունը կ'արատաւորէ : Ան որ կը ջանայ իր գրացին վար քաշել, ինքզինքը վար կը ձգէ : Ան որ դաւեր կը լարէ, իր դաւերէն կը բռնուի : «Փոս փորողը իմք մէջը պիտի իյնայ. եւ ան որ քար կը գլորէ, իրեն պիտի դառնայ» : (Առակ. 26.27) Ան որ ոխ կը պահէ, իր ոխին կեր կ'ըլլայ : Ազագացի Համան, Եբրայեցի Մուրթֆէին հանդէպ պահած ատե-

լուծիւնը յազեցնելու համար, յիսուն կանգուն բարձր փայտ մը պատրաստեց, բայց սոյն փայտը իրեն համար իբրեւ կախաղան ծառայեց: Բազմաթիւ անմեղ Հայերու արիւնը թափող վայրագ թուրք դահիճներէն եւ արիւնարբու իշխաններէն շատերուն բաղդին վերջապէս վիճակուեցաւ անողոք կախաղանը: «Ամէն սուր առնողները սրով պիտի կոքսուին»: (Մատթ. 26.56): Անոնք որ նենգութեան ճամբուն կը հետեւին, հուսկ յետոյ իրենց խաբեպատիր լարերուն մէջ կը բռնուին: Յակոբ Նահապետ իր եղբայրը խաբեց. վերջը իր որդիներուն կողմէն խաբուեցաւ. եւ խաբեբայութիւնը իբր ժառանգութիւն ձգեց իր յաջորդներունդներուն: Ստախոսութիւնը մարդուն յարգն ու վարկը կը կտորէ: Եւ անոր հողին կը մթաղնէ: Անանիա եւ Սափիրա ստախոսութեան երեսէն կորսուեցան: Ագահութիւնը մարդս կը մոլորեցնէ ուղիղ արահետէն, եւ հողին ծովը կը քամէ: Գէեղին ընչասիրութեան երեսէն զարչելի բորոտութեամբ զարնուեցաւ: Արեւցութիւնը մարդս խենդ ու խայտառակ կը չինէ: Յանկութիւնը մարդս կ'անասնացնէ, եւ աստուածային շնորհքէ կ'անջատէ: Իր տուփանքին պատճառաւ, Սամփսոն զրկուեցաւ՝ նախ իր ուժէն, ետքը իր աչքերէն եւ հուսկ յետոյ իր կեանքէն:

Ամէն չարիք գործողը չարիք կը գտնէ: Ուեւէ մեղք անպատիժ չի մնար: Ամէն մէկ մեղք անպատճառ իր պատիժը կը կրէ: Մեղքը աստուածային օրէնքներու բեկանումն է: Ով որ Աստուծոյ կանոնները կը կտորէ եւ անոր դատաստաններուն դէմ կ'ըմբոստանայ, անիկա նեղութեան ու փորձանքի մէջ կ'իյնայ: Սաւուղ թագաւոր իր անհնազանդութեան պատճառով իր դահէն ու թագէն զրկուեցաւ: Մեղքին հետեւանքը անկում, կործանում եւ մահ է:

Շատեր զԱստուած կ'այսպանեն, իրենց վրայ եկող փորձանքներուն համար: Սակայն մեղաւորը, իր ձեռքովը ինքզինքը կը պատժէ: Չարագործը իր ձեռքովը իր գլխուն վրայ չարիքներ կը բերէ: Ինչպէս որ Երեմիա Մարգարէն ալ կը յայտարարէ, «Այս աղէտները քու մասրաներդ ու գործերդ բերին քու վրայ. ասիկա քու չարութեանդ պատուին է»: Աստուած մարդս քմահաճօրէն չի պատժեր: Մարդը իր անմտութեամբ եւ ապօրինութեամբ, ինքզինքը կը պատժէ: Յուդան ո՞վ կախեց: Անիկա ինքզինքը կախեց:

Արդարեւ, չարագործը ուրիշները անհանգիստ կ'ընէ, սակայն ինքզինքը ամենէն շատ անհանգիստ կ'ընէ: Եսայի Մարգարէին յայտարարութիւնը ճշմարիտ է. «Ամբարիշտները պիծուի ծովու պէս եմ, որ չի կրնար հանդարտիլ, որուն ջուրերը տիպմ ու ցեխ դուրս կը նետեն: Ամբարիշտները խաղաղութիւն պիտի չունենան, կ'ըսէ իմ Աստուածս»: (57.20,21):

Հետեւաբար ամենէն յիմարական քայլը զոր մարդ մը կրնայ առնել, Աստուծոյ կամքին հակառակ ընթանալն է: Մարդուս համար ամենէն վնասակար բանը Աստուծոյ օրէնքներուն հակառակ գործելն է: Անկարելի բան է զԱստուած յաղթահարել: Անկարելի բան է Աստուծոյ օրէնքները առանց վնասուելու բեկանել: Ով որ կը փորձէ Աստուծոյ օրէնքները կտորել, ինք կը կտորուի: Մարդս զօրուարաւ ինքզինքը կը խաբէ. ո՞ր կը մնայ Ամենազէտ Իսկը խաբել:

Ինչպէս որ անհատներ, նոյնպէս ալ ազգեր, հպատակ են աստուածային օրէնքներուն: Ազգեր իբրեւ հաւաքական մարմիններ ենթակա են Ամենակալի դատաստաններուն: Ազգերն ալ արտօնութիւն չեն վայելեր բարոյական օրինաց դէմ գործելու: Եւ թէ որ գործելու ըլլան, նեղութիւններ

րու եւ կսկիծներու կը հանդիպին : Աղգային յանցանքներ աղգային վիշտեր կ'ստեղծեն : Աղգային անօրէնութիւններ, աղգային աղէտներ կը ծնին : Ամէն աղգ կը պատժուի իր մոլութիւններուն ու չարութիւններուն համար : Ամէն աղգ ծանր տուգանք կը վճարէ իր անհնազանդութեան համար : Չար ըլլալը մարդոց վրայ շատ աւելի սուղի կը նստի քան թէ բարի ըլլալը :

Իսրայէլացոց պատմութիւնը, այս եղելութեան իբր պերճախօս վիճան, աշխարհին առջեւ դրուած է, օրինակ եւ դաս ըլլալու համար : Ուրիշ ցեղերու պատմութիւններն ալ կը հաստատեն Իսրայէլի պատմութեան դատաւճիռը : Քանանու երկիրը չի մտած Մովսէս ըսաւ Իսրայէլի ժողովուրդին, «Թէ որ Աստուծոյ պատուիրանքները ի դործ դնէք, Աստուած իր առատ ու բազմապիսի օրհնութիւնները պիտի թափէ ձեր վրայ եւ ձեր բոլոր ունեցածներուն վրայ : Բայց եթէ Անոր խօսքերը չի պահէք, երկնից նդովքին տակ պիտի իյնաք, եւ բազմազան չարիքներու ու դժբաղդութեանց պիտի հանդիպիք : (Կարգա Գիրք Բ. Օրինաց 28րդ գլուխ) :

Դատաւորաց ժամանակաշրջանին, Մովսէսի այս բաժները տառականօրէն կատարուեցան : Իսրայէլացիք, երբոր մոռցան աստուածատուր կոնոնները եւ Աստուծմէ ուծացան, աղգային ալլաղան անձկութեանց ու դժբաղդութեանց մէջ ինկան : Սակայն, երբոր Աստուծոյ դարձան եւ անոր պատուէրներուն հնազանդեցան, թշնամիներու կեղեքումներէն ազատելով, անդորրութիւն եւ բարեյաջողութիւն վայելեցին : Երբոր անոնք իրենց մեղքերէն ապաշխարեցին, Տէրը անոնց ողորմութիւն ցուցուց, անոնց մէջէն ազատարարներ հանելով :

Թագաւորներու ժամանակամիջոցին ալ, Իսրայէլի ամենէն հզօր ու բարգաւաճ շրջանը զուգադիպեցաւ, այն

շրջանին, երբ արդարութիւնն ու աստուածաշտութիւնը ամենէն բարձր եւ ծաղկեալ վիճակին մէջ էր : Դաւիթի և Սողոմոնի շրջանը կը ներկայացնէ Իսրայէլի փառքին ու զօրութեան գէնիթը : Միեւնոյն շրջանին մէջն էր նաեւ որ ժողովուրդը բարոյապէս կը կենար իր ամենաբարձր մակարդակին վրայ : Սողոմոնէն վերջ, Իսրայէլացիք բարոյապէս ինկան, եւ քաղաքականապէս տկարացան : Բարոյական անկման յաջորդեց աղգային փլուզում : Ժողովուրդը Աստուծմէ հեռացան : Անոր պատուիրանքները մոռցան : Անոր օրէնքները կոտրեցին : Փոխանակ կենդանի Յօովան պաշտելու, անկենդան մամոնան եւ կուռքերը պաշտեցին : Ինչքի եւ դրամի ետեւէ ինկան : Հաւատութիւն դիզելու տենչին մէջ, ուղղամտութիւնն ու առաքինութիւնը մոռցան : Ազահ եւ դրամապաշտ եղան : Իրաւունքը հովերուն տուին : Տկարները ոտնակոխ ըրին : Որբերու եւ որբեւայրիներու իրաւունքները չորթեցին : Դատարանները փոխանակ արդարութեան մեհեաններ չինելու, կաշառակերութեան օրջեր շինեցին : Իրաւունքը փոխանակ արդարին տալու, զօրաւորին տուին : Անզօրը բռնակալին կեր ըրին : Գութն ու ողորմութիւնը հեզնեցին : Անիրաւ վաստակով հաճոյական պարտէզներ եւ փառաւոր ապարանքներ շինեցին : Բեհեզեայ հանդերձներով եւ անգին դոհարեղէններով իրենց մարմինները պըճնաղարդեցին : Փղոսկրեայ անկողիններու վրայ պառկեցան : Բազոսի դիցուհիին երկրպագութիւն ըրին : Հաճոյամով դարձան : Հեշտանքներու եւ ցանկութեանց անձնատուր եղան : Պղծութիւն եւ անառակութիւն գործեցին : Աստուծոյ բոլոր բարոյական օրէնքները աւրեցին :

Մարգարէները չէին կրնար անփոյթ եւ անտարբեր կենալ ի տես այս մոլորութեանց : Իբրեւ տեսանողներ, անոնք նշմարեցին որ այս ընթացքին վախճանը վտանգա-

լից է : Անոնք կռահեցին թէ այս ճամբան դահավէժի մը վրայ պիտի յանգի : Անոնք յստակօրէն տեսան թէ անօրէնութիւնը չարիք պիտի յղանայ : Անոնք նշմարացին թէ այս պղծութիւնները պատուհաս պիտի բերեն : Անոնք գիտցան թէ անբարոյականութիւնը անկում պիտի պատճառէ , եւ չարութիւնը աղէտ : Եւ անոնք իրենց աղգակիցները զգուշացուցին իրենց սխալ եւ կորստաբեր ընթացքէն : Եւ ջանացին որ զանոնք ազատ պահեն անխուսափելի նեղութիւններէն : Անոնք յայտնապէս կանխագուշակեցին դալիք փորձանքը : Անոնք աղաղակեցին թէ սոսկալի եւ մօտալուտ փոթորիկ մը կը պատրաստուի : Անոնք աշխատեցան տունը՝ դեռ չի բռնկած՝ հրդեհէն ազատել :

Սակայն օգուտ չ'ըրաւ : Անոնց խօսքերուն մօտիկ ընող չեղաւ : Անոնց աղգարարութեանց անսացող չի գտնուեցաւ : Անոնց աղերսանքներուն ուշադրութիւն տուող չեղաւ : Ժողովուրդը ետ չի դարձաւ իր Աստուծոյն : Իրենց ճամբաները չ'ուղղեցին : Իրենց յանցանքներուն գիտակցելով չ'ապաշխարեցին : Եւ կոյրօրէն շտապեցին դէպի դահավէժը : Եւ մեռելային անփութութեամբ , երբոր հաճոյքի պարտէզներուն մէջ արբելու կը հրճուէին , աղէտի հեղեղը յանկարծակի իրենց վրայ հասաւ , եւ զիրենք աւլեց ու տարաւ : Անոնց չէն աւանները գերեզմաննոցներու , եւ բարգաւաճ երկիրը աւերոկոյտներու վերածուեցաւ : Ժողովուրդը կոտորակուեցաւ , եւ մնացորդը աշխարհի չորս կողմը ցրուեցաւ :

Մարգարէները այդ դարու ամէնէն հեռատես տեսանողներն էին : Անոնք խորաթափանց տեսողութեամբ կանխատեսեցին ապագային տեղի ունենալիք բաները : Անոնք որոշ տեսան թէ ազգային ընթացքը ուր պիտի վախճանի , ազգային բարքն ու վարքը ինչպէս պիտի արդիւնաւորուի : Անոնք ազգին հիւանդութիւնը ախտազն-

նող քաջահմուտ բժիշկներ էին : Սակայն , հոգեւոր հասկցողութենէ զուրկ եղող ժողովուրդը անոնց խօսքերուն արժէք չ'ընծայեց : Մէկ մասը զանոնք ծաղրեցին , միւս մասը զանոնք արհամարհեցին , ուրիշ մաս մըն ալ զանոնք հալածեցին իրրեւ ազգային դաւաճաններ : Մարգարէներէն չատեր ողջակիղուեցան , սակայն անոնց յայտնած ճշմարտութիւնները հաստատուեցան : Եւ բանը բանէ անցնելէ յետոյ , Ժողովուրդը ըմբռնեց թէ անոնք Աստուծոյ կողմէն խօսող պատգամախօսներ են եղեր , ճշմարտութիւնը հռչակող մունետիկներ են եղեր , Ժողովուրդը կործանումէ փրկելու աշխատող ազգասէրներ են եղեր :

Թէ Իսրայէլի եւ թէ ուրիշ ազգերու պատմութիւնները բացորոշ կերպով կը վկայեն թէ ազգային ապականութիւնը ազգային քայքայման մէջ կը յանգի : Ուր որ ազգային անկում կայ , հոն ազգային փտութիւն կայ : Բարոյական առողջութեան տէր եղող ոեւէ ազգի իյնալը եւ կորսուիլը , դեռ արձանագրուած չէ մարդկային պատմութեան մէջ : Ազգի մը ամենամեծ թշնամիները դուրսէն չեն , հապա ներսէն են : Ինչպէս անհատներու , նոյնպէս ազգերու համար ճշմարիտ է թէ անոնք իւրեանց լաւագոյն բարեկամներն են , ինչպէս նաեւ վատթարագոյն սուրբները :

Ազգ մը կամ պետութիւն մը դուրսէն եկած յարձակումներէն չ'իյնար , այլ ներսէն բղխած ապականութիւններէն կ'իյնայ : Ազգ մը հրացանի գնդակներով չի մեռնիր , իր մարմնոյն մէջէն ծագում առնող ախտերէն կը մեռնի : Ոչ թէ թշնամիներու բանակներ , հապա հոգիի քաղցկեղներ կը բնաջնջեն ժողովուրդները : Ազգի մը կործանման իրական պատճառներն են խաբէութեան , ստուլթեան , անիրաւութեան , ղեղխութեան , շուայտութեան , ամբարտաւանութեան , ատելութեան եւ այս կարգի ուրիշ մոլու-

թեանց միջոցներ: Մէկ խօսքով, ազգը կործանող բանը անօրէնութիւնն է, մեղքն է: Ընդհակառակը, ազգ մը քաջառողջ եւ հաստատուն պահող ազգականներն են, արդարութիւն, ճշմարտասիրութիւն, պարկեշտութիւն, ժուժկալութիւն, մաքրութիւն, կանոնապահութիւն, ընկերասիրութիւն և ասոնց նման ուրիշ առաքինութիւններ: Այսպիսի զրահներով զրահաւորուած ազգ մը ոչ մէկ բան կրնայ սասանեցնել:

Սակայն, երբ ազգի մը ներսի դին փտութիւն սպրդած է, անիկա վերջապէս պիտի իյնայ, հոգ չէ թէ որքան հզօր եւ հարուստ եղած ըլլայ. քանզի զայն վեր բռնող բարոյական նեցուկները փտած են: Երբոր յետադարձ ակնարկ մը նետենք հին պատմութեան վրայ, կը տեսնենք որ Եգիպտացւոց, Ասորաց, Բաբելացւոց, Պարսից, Յու-նաց և Հռովմայեցւոց պէս հսկայ կայսրութիւններ, որոնք իրենց թեւերը տարածած էին մինչև աշխարհի ծայրերը, եւ ժողովուրդները կը սոսկացնէին իրենց անդիմադրելի զօրութեամբ, այժմ անհետացած են. քանզի երբ անոնք ամէն կերպով հռժկու եւ հարուստ էին, բարոյապէս սնանկացած էին: Ինչպէս որ ներքուստ որդերէն կրճուած վիթխարի կաղնի մը չի կրնար դիմանալ բուռն փոթորիկին և գետին կը տապալի, անանկ ալ ներքնապէս որդերէն կրճուած ազգ մը, դուրսէն եկող ողէտներու չի կրնար դիմանալ եւ կ'իյնայ: Առողջ կաղնի մը փոթորիկներէն ոչ միայն չի տապալի, հապա ալ աւելի կ'արմատանայ, կ'ամրապնդուի: Այսպէս ալ, բարոյական առողջութիւն ունեցող ազգեր չեն տապալի արտաքին մըրիկներէն, ընդհակառակը ալ աւելի կ'արմատանան ու կը զօրանան:

Հետեւաբար, կարելի է իբրեւ ընդհանուր կանոն մը յայտարարել թէ ազգի մը անկման պատճառը, ազգային

ապականութիւնը եւ ախտաւորութիւնն է: Եւ ազգային աղէտը, ազգային յանցաւորութիւնը մատնանշող նշան մըն է: Ազգերու գլխուն յումպէտս եւ առանց պատճառի փորձանքներ չեն դար: Միայն այն ազգերը դառն փորձանքներու կ'ենթարկուին, որոնք կը չեղին Աստուծոյ դժած ճամբաներէն:

Մեր ազգն ալ այս ընդհանրական կանոնին բացառութիւն մը չի կրնար կազմել: Մեր գլխիւ եկած ահաւոր փորձանքին մէջ, մեր ազգը բոլորովին անմեղ եղած չի կրնար ըլլալ: Ո՞վ կրնայ յանդգնութիւնը ունենալ յայտարարելու թէ մենք մեր տառապանքներուն մէջ ոեւէ բաժին չ'ունեցանք, մեր զժբաղդութեանց ոեւէ պատճառ չի տուինք, մեր աղէտներուն մէջ ոեւէ պատասխանատուութիւն կամ յանցանք չ'ունեցանք: Երկրիս վրայ, ինչպէս որ անմեղ անհատ մը չ'կայ, նոյնպէս ալ անմեղ ազգ մը չ'կայ: Ո՞րագէտ տեսանող մը ըլլալու հարկ չ'ի կայ, տեսնելու համար մեր ողբալի յանցանքները, տրդիւթիւնները, սխալմունքները: Բնականաբար չիտակ չի պիտի ըլլար մեր փորձանաց ամբողջ պատասխանատուութիւնը բեռնել մեր գլխուն: Ուրիշներ ալ մեղսակից են մեր տառապանքներուն մէջ, սակայն մեր հիմակուան խօսքը անոնց մասին չէ: Ամէն ոք իր մեղքերուն համար պատասխանատու է: Մենք մեր մեղքերը որոնենք, եւ խոնարհաբար խոստովանինք:

Ընդհանուր աղէտներու մէջ, թացերն ալ բնականաբար կ'այրին չորերուն հետ: Սակայն հրդեհը չ'սկսիր, մինչեւ որ չորերը թացերէն չ'առ աւելի չ'ըլլան: Ո՞վ կրնայ հաւաստել թէ մենք ազգովին արդարութիւնն ու ճշմարտութիւնը սիրած ենք, Աստուծոյ ուղած ճամբաներուն մէջ քալած ենք, անկեղծ բարեպաշտութիւնը եւ կենդանի հաւատքը պահած ենք, Աստուծոյ մօտ ապրած եւ

անոր խօսքերուն հնազանդած ենք: Զ՞ է որ մեր գիտու-
թիւնը չատ, իսկ մեր կեանքը հափաղանց թերի եղած է:
Զ՞ է որ մեր մտքերը լուսաւորուած են, մինչ մեր հոգի-
ները մթութեան մէջ մնացած են:

Աւելի իմաստուն, վեհանձն ու քաջ քայլ մը առած
պիտի ըլլանք, թէ որ փոխանակ մեր յանցանքները պար-
տըկելու, զանոնք տեսնենք եւ խոստովանինք: Մեզի հաս-
նող չարիքները մեզի համար բարերար պիտի ըլլան, թէ
որ անոնք մեզ զգաստացնեն, մեզ զղջումի մղեն, եւ մեզ
զրգուեն մեր ճամբաները ուղղելու: Ազգային աղէտները
մեզի համար ծպտեալ օրհնութիւն պիտի ըլլան, թէ որ
անոնք մեզ առաջնորդեն ազգային ապաշխարութեան:

Վարդանանց պատերազմը կը ներկայացնէ Հայկական
պատմութեան ամենէն պատկառելի էջը, ամենէն փառա-
պանծ դրուագը: Այդ պատերազմը վճռած է մեր ճակա-
տագիրը, եւ գծած է մեր ազգային ուղղութիւնը: Աւար-
այրի ճակատամարտին կենսական նշանակութիւնը ասոր
մէջ կը կայանայ, թէ հոն մեր քաջարի ազգակիցները հե-
րոսարար մարտնչեցան հիմնական սկզբունքի մը համար,
ճշմարիտ կրօնքի մը համար եւ իրենց արեան դնով պահ-
պանեցին իրենց հաւատքը: Անոնք ամէն բանէ վեր դասե-
ցին Աստուած, Քրիստոս, հաւատք: Եւ անոնք թէպէտեւ
նահատակուեցան, բայց եւ այնպէս պանծացուցին Հայ
ազգին պատիւը, պաշտպանեցին հոգիի եւ խղճի ազատու-
թիւնը:

Հայ ազգը չի կրնար մեռնիլ, եւ չի պիտի մեռնի, որ-
քան ատեն որ կը պահէ Վարդանի հոգին, կ'առաջնորդուի
Վարդանի սկզբունքներով, կը տողորուի Վարդանի դա-
դափարականներով, կը ներշնչուի Վարդանի հաւատքով:
Հայը կենդանի եւ անյաղթելի պիտի մնայ որքան ատեն որ

ամուր կը կառչի Քրիստոնէական անկեղծ հաւատքին, եւ
կը մարմնացնէ Քրիստոնէական առաքինութիւնները: Բա-
րոյական մեծ արժանիք ցուցադրող ազգ մը կ'անմահանայ
ի հարկէ:

Թէ որ մենք նուիրուինք մեր մարտիրոսներու խէչալ-
ներուն եւ հաւատքին, եւ անոնց նման ճշմարտութեան եւ
արդարութեան համար հոգի տալու պատրաստ ըլլանք,
յայնժամ Թուրքին բռնակալութիւնը անկարող պիտի ըլլայ
մեզ ընկճելու, Թուրքին սուրը անկարող պիտի ըլլայ մեզ
լնաջնջելու: Եթէ մենք նահատակուինք իսկ, կրկին պի-
տի ապրինք, քանզի ապրելու արժանաւորութիւնը պիտի
ունենանք: Ծշմարտասէր ազգ մը չի տապալիր: Արդար
ցեղ մը չի յաղթահարուիր: Աստուածապաշտ ժողովուրդ
մը չի կորսուիր, եւ չի կրնար կորսուիլ:

ՑԱԻԵՐՈՒ ԻՄԱՍՏԸ

«Աղէկ եղաւ ինծի որ վշտացայ,
որպէսզի բու կանոններդ սորվիմ».

ՍԱՂ. ՃԺԹ. 71.

ՄԵՐ նախորդ քարոզին մէջ դիտել տուինք թէ ամէն արարք իր հակադրեցութիւնը կ'ունենայ, ամէն յանցանք իր գէշ հետեւութիւնները կ'արտադրէ. և ամէն մեղք իր պատիժը կը կրէ: Ասիկա տիեզերական օրէնք մըն է, որմէ խուսափիլ կարելի չէ: Աստուած, իբրեւ օրինաց տէրը եւ հսկիչը, օրինապահներուն կողմնակից եւ վարձահատոյց կ'ըլլայ, իսկ օրինազանցներուն հակառակորդ և պատժահատոյց կ'ըլլայ: Տէրը կը հատուցանէ չարութիւն ընողին իր չարութեան համեմատ: Տէրոջ համար, հնազանդութիւնը խնկարոյր եւ ընդունելի պատարագ է, իսկ ըմբոստութիւնը ատելի գարշութիւն: «Տէրը ամբարիշտին մամբայէն կը գգուի. բայց արդարութեան հետեւողը կը սիրէ»: (Առակ. 15.9):

Ինչպէս որ անհատներ, նոյնպէս ալ ազգեր հպատակ են բարոյական օրէնքներու իշխանութեան: Անհատներու նման, ազգերն ալ, արդարութեան համար կը վարձատրուին, եւ անօրէնութեան համար կը պատժուին: Ինչպէս որ Սամուէլ խօսեցաւ Իսրայէլի ժողովուրդին. «Եթէ Տէ-

րոջը խօսքին հնազանդութիւն չ'ընէ՛ք, ու Տէրոջը հրամանին դէմ կեցա՛ք, այն ատեն Տէրոջը ձեռքը ձեր վրայ եւ ձեր հայրերուն վրայ պիտի ըլլայ» (Ա. Թադ. 12.15): *Ճշմարիտ է Հրէայ պատմաբանին, Իսրայէլի պատմութեան մասին տուած վկայութիւնը*. «Տէրը շատ անգամ փրկեց զանոնք – Իսրայէլացիները – բայց անոնք իրենց խորհուրդներովը դառնացուցին զԱնկա, ու նուաստացան իրենց անօրէնութիւններուն համար»: (Սաղ. 106.43): *Ոեւէ ազգ, իր մոլորութեանց ու չարութեանց դէժ հետեւանքներէն զերծ չի կրնար մնալ: Ինչ որ Ովսէա Մարգարէն կը յայտարարէ Իսրայէլի մասին, կը յարմարի ամէն ազգի*, «ԱՆՈՒՖԻ խիստ շատ ապականեցան. Տէ՛ՐԸ անոնց անօրէնութիւնը պիտի յիշէ, ու անոնց մեղքերուն այցելութիւն պիտի ընէ»: (9.9): *Ջրհեղեղի աղէտը՝ աշխարհի պատմութեան մէջ մէկ անգամ պատահած է: Շատ ազգեր իրենց անօրէնութեանց ջրհեղեղներուն տակ խորասուզուած եւ կորսուած են: Ամէն ազգ ինքզինքը կը բարձրացնէ կամ կը նուաստացնէ: Ամէն պետութիւն ինքզինքը կը զօրացնէ եւ կամ կը տկարացնէ:*

Ուրեմն, անօրէնութիւնը մարդոց կրկնակի վնաս կը հասցնէ: Նախ, զանոնք ցաւերու եւ դառնութեանց մէջ կ'ընկղմէ. երկրորդ, զանոնք աստուածային օրհնութիւններէն կը զրկէ: ՁԱստուած ուրացողը, մէկ կողմէն չարիք կը շահի, և միւս կողմէն բարիք կը կորսնցնէ: Ինչպէս որ Երեմիա Մարգարէն ալ կ'ըսէ. «Ձեր անօրէնութիւնները ասոնք – այս բարեբարութիւնները – հեռացուցին. ձեր մեղքերը բարիքը ձեզմէ արգիլեցին»: (5.25): Յովնան Մարգարէն ալ միեւնոյն ճշմարտութիւնը կը շեշտէ. «Սուտ ունայնութիւններու նայողները, իրենց ըլլալու սղորմութիւնը կը թողուն» (Forsake their own mercy) (2.8):

Սակայն, սա հարցումը կրկին կը ծագի մեր մտքերուն մէջ թէ ի՞նչու համար մարդիկ Աստուծոյ ողորմութիւններէն զրկուելու են իրենց սխալմունքներուն համար: Արդարացի՞ է որ մարդիկ այսքան խստօրէն պատժուին իրենց մեղքերուն համար: Մարդկային սաստիկ ցաւերը եւ դառնակսկիծ աղէտները ի՞նչպէս կարելի է հաշտեցնել Աստուծոյ սիրոյն եւ զթութեան հետ: Այս կարեւոր հարցումները բացատրութիւն կը պահանջեն: Արդ՝ հիմա պիտի աշխատինք այս շփոթեցուցիչ հարցին զոհացուցիչ լուսարանութիւն տալ:

Այս հարցումները յաճախ մարդոց մտքերը կը խռոտիեն, քանզի անոնք պատիժի մասին չիտակ դադարիար չեն տածեր: Մարդիկ ընդհանրապէս կը խորհին թէ Աստուած ինքնակամ բռնակալ մըն է, որ իր քմահաճոյքին համաձայն, ուղածին ողորմութիւն կ'ընծայէ, եւ ուղածին պատուհաս. ուղածը կը բարձրացնէ և ուղածը կը խոնարհեցընէ: Ասիկա բոլորովին սխալ ըմբռնում մըն է, զոր մի անգամ ընդ միշտ պէտք է մեր մտքերէն վտարել: Աստուած ինքնակամ եւ հաճոյակատար բռնապետ մը չէ: Անիկա Ամենակարող էակը ըլլալով հանդերձ, ինքզինքը ենթարկած է բարոյական որոշ կանոններու տրամադրութեանց: Անիկա յանձնառու եղած է անյեղլի զործելակերպերու: Եւ Անիկա չի կրնար իր զործելակերպը փոխել, առանց իր իսկութիւնը զոհելու եւ իր բնութիւնը փոխելու: Աստուած չի պիտի կրնար մարդոց վրայ բարոյական պահանջներ դնել, եթէ ինք միեւնոյն բարոյական օրէնքներու իշխանութեան ենթարկուած չ'ըլլար: Աստուած մեզմէ չի պահանջեր ոեւէ հնազանդութիւն, որուն ինք սիրալոյսով կամքով չի հպատակիր: Բարոյական օրէնքները որքան որ ստեղծուածներուն կը վերաբերին, նոյնքան ալ Ստեղծողին կը վերաբերին:

Հետեւաբար, Աստուած պարտաւորուած է բարոյական կանոնները գործադրել ամենուին համար հաւասարապէս: Անիկա մարդոց մէջ աշխուժիւն չի կրնար ընել: Անիկա արարածներուն միջեւ խտրութիւն չի կրնար ընել: Անիկա արդար ըլլալու համար, ստիպուած է օրէնքներու պահանջները գործադրել անաշխուժէն: Եթէ Անիկա ասկէ տարբեր կերպով չարժէր, իր արդարութիւնը պիտի խափանէր, եւ իր բարոյական նկարագիրը պիտի աւերէր: Քանի որ Աստուած իր անձին հանդէպ ներհակ (inconsistent) չի կրնար ըլլալ, Անիկա իր հաստատած օրէնքները կը գործադրէ անվրէպ:

Ուրեմն, դժուար չէ հասկնալ թէ քանի որ աստուածային օրէնքները պարտաւորիչ եւ անյեղլի են, բնականօրէն դժուարութիւններ կը ծագին երբոր մէկը կը փորձէ զանոնք կոտրել: Այս անփոփոխելի օրէնքներու բեկանումը անխուսափելիօրէն խառնաշփոթութիւններ կ'ստեղծէ: Աստուածային օրինաց համաձայն ապրողներուն, երկինքը գործակից եւ օգնական կ'ըլլայ. սակայն սոյն օրինաց հակառակ գործողներուն, Աստուած հակառակորդ եւ ընդդէմադիր կ'ըլլայ: Աստուծոյ հետ հաշտ եղողներուն նաւերը, նպաստաւոր հովերու օգնութեամբ հեղասահօրէն յառաջ կ'ընթանան, բայց Աստուծոյ հետ անհաշտ եղողներուն առաքաստանաւերը, աննպաստ փութերու անդիմադրելի հակահարուածներուն դէմ ի դերեւ կը տքնին ճամբայ կտրել: Կեանքի մականթացութիւնները, Աստուծոյ հնազանդ եղողներուն յառաջխաղացութեան կը նպաստեն, մինչդեռ Աստուծոյ անհնազանդ եղողները ետ կը մղեն: Այս կեանքի ճամբորդութեան մէջ, օրինապահները կը վայելեն Աստուծոյ օժանդակութիւնը եւ թեւարկութիւնը, մինչդեռ օրինազանցները կը զրկուին աստուածային հովանաւորութենէ: Աստուած կ'ուզէ հաւասարապէս բա-

րերար ըլլալ ամենուին, սակայն իր բարեգները կը չռայլէ անոնց որոնք պատրաստ կ'ըլլան զանոնք ընդունելու: Անօրէնները Ամենակարողին դէմ զէնք կը վերցնեն, եւ երկինք դէմ կը մղեն անյոյս կռիւ մը:

Որքան որ անօրէնները կ'ապստամբին Աստուծոյ դերակայ կամքին դէմ, Աստուած անոնց հանդէպ թշնամական դիրք մը չի բռներ: Աստուած իրեն հակառակորդներուն դէմ ո՛ր եւ ատելութիւն չի պահեր: Իր բացարձակ զօրութեամբ զանոնք չի ընկճեր. քմահաճօրէն զանոնք չի պատժեր: Թէ որ ուզեր, Անիկա կրնար չարերը վայրկենապէս բնաջնջել: Սակայն Անիկա այս տեսակ բան մը չընէր: Անիկա մարդոց հետ ծայրահեղ փափկանկատութեամբ եւ բարեացակամութեամբ կը վերաբերուի: Անիկա իր արդարութեան կը խառնէ գթութիւն: Անիկա իր խնստութիւնը կը մեղմացնէ ողորմութեամբ, եւ իր բարկութիւնը կ'սքօղէ նորոգամտութեամբ: Անիկա երբեք ատելալալառ ու վրէժխնդիր ոգի մը չի կրեր: Անոր ցասումը մարդկային բարկութեան բնոյթը չունի: Անիկա իր անհնազանդ զաւակներուն հետ իսկ հայրական սիրով և դուրդուանքով կը վերաբերուի: Անիկա շատ անգամներ չարութեան փոխարէնը անմիջապէս չի հատուցաներ: Անիկա զարմանալի կերպով համբերատար է: 'Անիկա յաճախ մեղաւորին արդար վարձքը կը յապաղէ, անօրէնին պատիժը կը յետաձգէ: Եւ ասով կը յայտնէ թէ ինք «բարեգութեւ ողորմած է, երկայնամիտ եւ առատ ողորմութիւնով: Անիկա միւնչեւ վերջը չի հակառակիր: Եւ յաւիտեան ոչ չի պահեր»: (Սաղ. 103. 8, 9): Անիկա մոլորած մարդոց հետ անհասկնալի գթութեամբ կը վարուի: Անիկա իր մեծութեան չափ լայն եւ ներող սիրտ մը կը կրէ: Անիկա պատրաստ է ներելու ամէն ատեն: Անիկա վատթարագոյն մեղաւորին իսկ կորուստը չուզեր, հապա ապաշխարելով

փրկուելը կ'ուզէ : Երբոր մարդիկ ետ կը դառնան իրենց չարութիւններէն, Աստուած ալ ետ կը դառնայ իր արդար ցասումէն :

Աստուած մեզ չի պատժեր, մինչեւ որ չստիպուի պատժել : Եւ երբոր կ'ստիպուի պատժել, մեր յանցանքներու ծանրութեան համապատասխան եւ արժանի չափով չի պատժեր, հապա աւելի թեթեւ եւ դթոտ կերպով կը պատժէ : Սաղմոսերգուի ըսածին պէս. «Անկա մեր մեղքերուն համեմատ չըրաւ մեզի. ու մեր անօրէնութիւններուն համեմատ հատուցում չըրաւ մեզի :» (103 : 10) : Եթէ անկա մեր յանցանքներուն արդար եւ լման հատուցումը տալու ըլլար, ոչ մէկ արարած պիտի կըրնար անոր առջեւ կայնիլ : Անոնք որ կը խորհին թէ Աստուած զիրենք աւելի սաստկօրէն պատժած է, քան ինչ որ իրենց յանցանքը կը պահանջէր (deserve), ասանկ կը խորհին՝ մեղքին ծանրութիւնը եւ նուաստութիւնը ըստ արժանւոյն չի գիտնալնուն համար : «Մեղքին վարձքը մահ է :» Եւ քանի որ բարի Տէրը ամէն մեղքը մահով չի հատուցաներ, ատով կը յայտնէ թէ ինք «երկայնամիտ է եւ առատ ողորմութիւնով :» Աստուծոյ կշիռքին մէջ, ողորմութեան նժարը աւելի ծանր կը կշռէ քան արդարութեան նժարը : Աստուծոյ վերաբերումին մէջ ինծի ամենամեծ զարմանք պատճառող կէտը սա չէ թէ Աստուած ինչո՞ւ աշխարհ խստօրէն կը պատժէ, հապա սա է թէ Աստուած ինչո՞ւ աշխարհ ազնւօրէն համբերատար եւ ներողամիտ կը գտնուի :

Պատիժի խսկութեան մասին, չատեր սխալ գաղափարներ կը տածեն : Իբր թէ պատիժը յանցանքէ անջատ եւ անկախ բան մը եղած ըլլար : Իբր թէ երկուքին միջեւ սերտ կապակցութիւն մը, գործարանական միաւորութիւն մը եղած չըլլար : Մարդիկ գոյացուցած են այս

գաղափարը, տարուելով պատժական օրէնքներու մարդկային կիրարկումէն, ուր յաճախ պատիժը յանցանքին հետ ուէ՛ յարմարութիւն չունենար : Սակայն, պատիժի մասին տածուած այս ըմբռնումը հիմնովին սխալ է եւ զարտուղի : Իրական պատիժը յանցանքէն անջատ բան մը չէ, այլ յանցանքին անբաժան մի մասը : Պատիժը միշտ յանցանքին մէջն է. յանցանքին մէջ բովանդակուած է : Պատիժը գործուած յանցանքին բնական հետեւութիւնն է : Պատիժը դուրսէն յանցաւորին վրայ չի բարդուիր, այլ մեղսալից արարքին մէջէն կը բղխի : Ինչպէս որ պտուղը կը յարմարի ծառին, անանկ ալ պատիժը կը յարմարի յանցանքին : Չար արարք մը իր պատիժը իրեն հետ կը բերէ : Ամէն մէկ գէշ արարքի գէշ արդիւնքը, այսինքն պատիժը, այդ արարքին կցուած կ'ըլլայ :

Երբոր պատիժը այս իմաստով կ'ըմբռնենք, կը հասկնանք թէ պատիժէ գերծ մնացող յանցանք մը չի դըտնուիր : Շիտակ է թէ շատ մը բարոյական յանցանքներ ֆիզիքական պատժումներէ գերծ կը մնան, սակայն բարոյական պատժումներէ ա'չ երբէք : Ամէն մեղք կ'արտադրէ բուն ինքն իր պատիժը : Ամէն մեղք իր ստոյգ պատիժը կը բերէ, մտքի վրդովում, սրտի անհանգըստութիւն, խղճի խայթ, յիշողութեան արատաւորում, նկարագրի եղծանում, հոգիի նուաստացում եւ կեանքի քայքայում պատճառելով : Ասոնք են մեղքի ամենածանր պատիժը, որմէ խուսափիլ անկարելի է : Մեղքին բուն վնասը, հետեւաբար բուն պատիժը, անոր պատճառած բարոյական անկումը եւ փլուզումն է :

Պատիժի նպատակի մասին ալ չատեր սխալ գաղափարներ կը տածեն : Շատերու մտքերուն մէջ պատիժի գաղափարը տանջանքի գաղափարին լծորդուած է : Ա-

նոնք կը խորհին թէ պատժել կը նշանակէ չարչարել: Յանցաւոր մը կը պատժուի տանջուելու համար: Մարդիկ պատիժի մասին այս ըմբռնումը ունեցած են, քանզի մարդոց մէջ պատիժը այս հանգամանքը առած է: Անցեալին մէջ, յանցաւորներ եւ ոճրապարտներ ֆիզիքական բուռն տանջանքներու ենթարկուած են: Սահմուկեցուցիչ հնարքներ եւ ճիւղալային գործիքներ հնարուած են, յանցաւորները տանջելու համար: Դժոխքի դաղափարն ալ կաղապարուած է այս ըմբռնումին վրայ եւ պատկերացուած է իբրեւ զգայարանական եւ անորակելի տանջարան մը: Ասոր համար, չատերու մտքին մէջ պատիժ եւ տանջանք գրեթէ հոմանիշ բառեր դարձած են:

Սակայն, չարչարել չէ պատիժին բուն նպատակը: Տանջել չէ պատիժի իսկական նպատակակէտը: Աստուածային մտքին մէջ պատիժը տանջանքի նշանակութիւնը չունի: Աստուած չի պատժեր չարչարելու համար: Պատիժը իր բնութեան բերմամբ ցաւ ու տրտմութիւն կ'արտադրէ. սակայն պատիժը ցաւ արտադրելու նպատակաւ չի տրուիր: Պիտի հարցուի թէ, եթէ պատիժը ցաւեցնելու համար չէ, ուրեմն ինչո՞ւ համար է:

Աստուածային ծրագրին մէջ պատիժին բուն նպատակն է զգուշացնել եւ ուղղել: Աստուած մարդը կը պատժէ, որպէս զի զայն չիտակ ճամբուն առաջնորդէ: Աստուած ո՞ր կամ քէն առնելու համար չի պատժեր, այլ մարդը իր սխալ ճամբաներէն ետ դարձնելու համար կը պատժէ: Յաւը Աստուծոյ կողմէն մարդուն տրուած բարի զեկուցում մըն է, օգտակար ազդարարութիւն մըն է: Եթէ մարդը ցաւի չի ենթարկուէր, անիկա երբեք պատեհութիւն պիտի չունենար գիտնալու թէ ինք սխալ մը կամ յանցանք մը գործած է: Առողջ վիճակի մէջ

եղող անձ մը ցաւ չունենար, սակայն հիւանդ վիճակի մէջ եղող անձը ցաւ կ'ունենայ: Եւ այս ցաւը, չարիք մը չէ, հապա մեծագոյն բարիքն է հիւանդին համար: Քանզի ցաւը կը մատնանչէ թէ մարմնոյն մէջ տկարութիւն մը կամ փտութիւն մը կայ. եւ կը մղէ անձը որ այս անկարողութեան գիտակցի, եւ շուտ ընդ փոյթ անոր առջեւ առնէ:

Թէ որ ֆիզիքական մարդին մէջ ցաւ ըսուած բանը գոյութիւն չունենար, մարդիկ արագօրէն պիտի մեռնէին, եւ ցեղը կարճ ժամանակամիջոցի մէջ երկրիս վերայէն պիտի բնաջնջուէր, քանզի մարդիկ պիտի հիւանդանային, առանց իրենց հիւանդ ըլլալին գիտնալու: Յաւն է որ մարդոց կը յայտնէ թէ իրենք ապառուջ վիճակի մէջ են: Մեր գլխուն ցաւը մեղի կը յայտնէ թէ մեր մարմնաւոր գործարանին մէջ տեղ մը անկարգութիւն մը կայ: Մեր ստամոքսին ցաւը մեղի կը յայտնէ թէ մենք տկար վիճակի մը մէջ ենք: Մեր երիկամունքին ցաւը մեղի կը յայտնէ թէ այս գործարանը իր գործը լաւ չի կատարեր, եւ կամ անոր մէջը քար կայ: Մեր ակուային ցաւը մեղի կը յայտնէ թէ ակուային մէջ փտութիւն մը կայ, որ պէտք է անմիջապէս դարմանուի:

Մարդուն համար սոսկալի աղէտ մը եւ մահացու չարիք մը եղած պիտի ըլլար, եթէ նա ցաւ չունենար: Իժիշկները կը հաւաստեն թէ ամէնէն վտանգաւոր հիւանդութիւնները ցաւ չի պատճառող հիւանդութիւններն են, որոնք անգիտակցաբար ախտաւորին մահ կ'սպառնան: Անճնապէս կը ճանչնամ անհատներ, որոնց ակուաներուն ներքեւ թարախ ժողվուեցաւ, առանց ցաւ պատճառելու, եւ անոնք աստիճանաբար տկարացան, ուժասպառ եղան, գլխացաւ եւ յօդացաւէ բռնուեցան, եւ արեան թունաւորումէ պիտի մեռնէին, եթէ Ք-ճառագայթի պատկերը

երեւան չի հաներ տկարութեան իսկական պատճառը: Ինծի ծանօթ են քանի մը պարագաներ, ուր ենթականեր ակռայի պալար (abscess) ունեցան, առանց ցաւ զգալու, եւ տակաւ առ տակաւ իրենց աչքերուն լոյսը կորսնցուցին, եւ բոլորովին կուրացան: Այս խեղճերուն համար, ակռայի ցաւը, ոչ թէ տաժանք, հապա երկնառաք չնորհ եւ օրհնութիւն եղած պիտի ըլլար:

Դարմանումէն առաջ կուգայ գիտնալ: Եւ գիտութիւնը կ'ստեղծուի ցաւով: Ուրեմն, ցաւը մեզի համար բարեք մըն է: Քանզի երբ անիկա մէկ կողմէն մեր տկարութիւնը երեւան կը հանէ, միւս կողմէն մեզ սխալմունքներ գործելէ կ'զգուշացնէ: Մարդիկ փորձով հասկցած են, թէ ամէն անգամ որ ձեռքերնին կրակին դըպցնեն՝ կ'այրեն. ամէն անգամ որ առողջապահական կանոնները կ'անտեսեն՝ հիւանդ կ'ըլլան: Ուստի անոնք այս ցաւերէն զերծ մնալու համար, մոլորումներէ կը խուսափին, եւ օրինապահութեան ճամբուն մէջ կ'ընթանան: Շատեր շիտակ ճամբու մէջ կը քալեն, ոչ թէ անոր համար որ շիտակ քալել կը սիրեն, այլ անոր համար որ հասկցած են թէ շիտակ ըլլալ իրենց համար օգտակար է, ուղղութիւնը իրենց համար բարերար է: Ասանկով, ցաւը՝ երբ մէկ կողմէն մարդս սխալէն կ'զգուշացնէ, միւս կողմէն դայն շիտակին կը մղէ:

Ինչ որ ճշմարիտ է Ֆիզիքական մարդին մէջ, առաւելապէս ճշմարիտ է բարոյական եւ հոգեւոր մարդերու մէջ: Հոգեւոր կսկիծներու նպատակն է մարդիկը յանդիմանել եւ ուղղել: Աստուած մեր տառապանքներուն միջոցաւ մեզի յայտնել կ'ուզէ թէ մենք սխալ քայլ մը առած ենք, մոլորած ենք, եւ կամ յանցանք մը գործած ենք: Մեր հոգեւոր ցաւերը մեզի մատնանիչ կ'ընեն թէ մենք հոգեւորապէս տկար եւ ապառոջ վիճակի մէջ

ենք, եւ հոգեւոր դարմանումի կը կարօտինք: Մեր նեղութիւնները մեզի կ'իմացնեն թէ մենք Աստուծոյ կամքին դէմ ըմբոստացած ենք, եւ անոր պատուէրները չենք պահած: Հետեւաբար, ցաւերը մեզի համար ազդարարութիւններ են, վիշտերը մեզի համար զգուշացումներ (warning) են: Տուայտանքներու միջոցաւ Աստուած մեզ կը յանդիմանէ եւ ապաշխարութեան կը հրաւիրէ:

Եթէ օրինադանցութիւնը ցաւ չի պատճառէր, բոլոր մարդիկ օրինադանց պիտի ըլլային: Ինչպէս Սաղմոսերդուն ալ կը վկայէ. «Քանի որ վշտացած չեի՝ կը սխալէի, բայց հիմա քու խօսքդ կը պահեմ:» (119:67.): Եթէ մարդիկ վիշտերու չենթարկուէին, Աստուծոյ օրէնքները չի պիտի գիտնային: Մեր բնաբանը այս կարեւոր ճշմարտութեան յայտարարն է. «Աղէկ եղաւ ինծի որ վշտացայ, որպէս զի քու կանոններդ սորվիմ:» Մարդիկ սխալ գործելով, շիտակը կը սորվին: Մարդիկ օրէնքը կոտորելով, օրէնքին ինչ ըլլալը կը հասկնան: Մարդիկ կեանքի դառն փորձառութիւններով կ'ըմբռնեն թէ նեղութիւն արտադրող արարքները, եւ վիշտ պատճառող բնթացքները, աստուածային օրէնքներու հակառակ եղող բաներ են:

Աշխարհիս վրայ անօրէնութիւնը չափաւորող եւ սահմանափակող բանը ցաւն է. մեղքը դապող եւ սանձող բանը վիշտն է: Եթէ երկրիս վրայ տառապանք ըստած բանը գոյութիւն չունենար, աշխարհիս վրայ ապականութիւնը եւ զարշուրթիւնը ծայր աստիճան պիտի չատնար: Հետեւաբար, տառապանքը, չարութիւնը կասեցնող արգելք մըն է, անօրէնութիւնը խափանող թուժ մըն է: Յեղի գերագոյն բարությն համար, ցաւը անդանցառելի հարկաւորութիւն մըն է:

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿԻՉ ՎԻՇՏԵՐ

«Վասն զի Տէրը իր սիրածը կը
խրատէ, ինչպէս հայր մը իր սիրա-
կան զաւակին կ'ընէ»:

Առակ. Գ. 12:

ՅԱՒԸ մատնանիչ է սխալ ընթացքի. ուղղեցոյց է շիտակ
ճամբու: Յաւը մեզ կ'ղգուչացնէ յանցանքէ, և կը մղէ
ուղղութեան: Յաւը իսկապէս կեանքի պահապանն է:
Նոյն իսկ մահը կեանքի պահպանութեան եւ բարեշրջու-
թեան մի էական պայմանն է: Աստուած մեզ կը վշտացնէ,
ոչ թէ մեզ կորսնցնելու համար, հասկա մեզ կենդանացնե-
լու համար:

Բնականաբար, երբոր մարդ ցաւերու եւ նեղութեանց
կը հանդիպի, ասանկ չի զգար: Վիշտերու ճնշման ներ-
քեւ կը հառաչէ: Անտանելի տանջանքներու մէջ կը դա-
լարուի, եւ «ինչո՞ւ այսքան կը կեղեքուիմ» ըսելով կը
զանդատի: Սակայն ցորչափ մարդս կը մնայ տգիտու-
թեան եւ սխալմունքի մէջ, անիկա այս դառնակսկիծ
անցքին մէջէն պիտի անցնի: Եթէ Աստուած կարենար
մարդը ուրիշ եղանակով մը կրթել, պիտի ընէր: Աստ-
ուած հաստատած է իր բնական եւ բարոյական օրէնքները

այս տիեզերքին մէջ: Եւ զանոնք մինչեւ մէկ աստիճան յայտնած է մարդոց: Աստուած պատուիրած է մարդոց որ այսինչ արարքներէն հեռու կենան, այսինչ ընթացքներէն զգուշանան: Աստուած ըստ բաւականի գիտցուցած է մարդոց թէ ի՞նչ բաներ պէտք է ընեն, եւ ի՞նչ բաներ պէտք է ընեն: Սակայն, մարդոց համար սոսկ լսողութեամբ դաս սորվիլ անկարելի ըլլալ կը թուի: Մարդս ետ չի կենար այն բաներէն, որոնց սխալ ու վնասակար եւ արգելուած ըլլալը կը սորվի: Հետեւաբար, Աստուած կը ստիպուի մարդոց մտքերուն եւ սրտերուն վրայ տպաւորել այն դասերը, որոնք խօսքով չի կրնար սորվեցնել:

Փորձառութիւնը մարդուն գլխաւոր եւ ամենամեծ դաստիարակն է: Այն անձը որ գրեթէ դաս չի սորվիր, փորձառութենէն կը սորվի՝ կամայ աւամայ: Գիւղի մը դպրոցի պատէն սա գրութիւնը կախուած էր. «Փորձառութիւնը լեզի դպրոց մըն է, րայց յիմարները ուրիշ կերպով չեն սորվիր»: Ուրիշ մէկ իրաւամբ ըսած է. «Տեսական ու չի փորձուած կրօնքի եւ փորձարկուած կրօնքի միջեւ մեծ տարբերութիւն մը կայ: Եւ սա եղած է իմ հասած եզրակացութիւնս թէ վարկածներով մենք ոեւէ բան չենք սորվիր. եւ ասիկա է պատճառը թէ կեանքը ի՞նչու այսքան դժուարին դպրոց մըն է: Մեզի համար արժէք ունեցող ամէն բան երկունքով ձեռք բերուած փորձառութիւն մըն է: Ուրիշ կերպով քիչ կամ ոչինչ կ'իւրացնենք: Ամէն բարեշրջութիւն տառապանքներու միջոցաւ կ'ըլլայ, եւ յառաջդիմութեան ու զարգացման ուրիշ եղանակ մը չկայ: Այս է իմ խուզարկութիւնս:» Քարլայլ յայտարարած է. «Փորձառութիւնը աղէկ դաստիարակ մըն է, րայց անոր դպրոցագիւղը բարձր է»:

Երբոր նեղութիւններու վրայ այս հայեցողութեամբ կը նայինք, անոնց նշանակութիւնը արմատապէս կը փոխուի, եւ անոնց խայթը կը մեղմանայ: Վիշտերուն բուն նպատակը տանջել չէ, հապա կը թել է: Յաւը վիշտին վերջին հանգրուանը չէ, այլ անոր մի պատահական ընկերն է: Ուստի, մենք մեր վիշտերուն համար փոխանակ բողբոջելու, եթէ դասեր առնենք, անոնք մեզի համար բարեաց միջոց կ'ըլլան: Նեղութիւններու միջոցաւ ցեղին ընդունած արգասիքներն ու օրհնութիւնները մեր երեւակայածէն շատ աւելի է: Այժմ տեսնենք թէ նեղութիւններէն ի՞նչ բարիքներ ծնած են:

Նախ եւ առաջ, ցաւերն ու նեղութիւնները խթան մը եղած են մարդոց, որպէսզի նիւթական ասպարէզին մէջ զարգանան, բնական ուժերը սանձեն, եւ գիտական մարդերու մէջ հսկայաքայլ յառաջդիմեն: Աշխարհ իր հիմակուան վայելած գիւրութիւններէն եւ առաւելութիւններէն մեծ մասը կը պարտի անցեալին մէջ քաշած ձախորդութեանց եւ տաժանքներուն: Եթէ մարդիկ տագնապներու եւ փորձանքներու մէջէն անցած չըլլային, իրենց վիճակը բարւոքելու մասին մասնաւոր ջանք մը չի պիտի թափէին: Անգղիերէնի մէջ իմաստալից ասացուած մը կայ. «Ստիպումը բոլոր գիտերու մայրն է»: Հարկաւորութիւնը եւ անձկութիւնը մարդս մղած եւ հարկադրած է շատ մը հնարքներ հնարելու: Մարդիկ երբոր մատնուած են նեղ եւ տաժանելի կացութեանց, անոնցմէ ձերբազատուելու համար ստիպուած են միջոցներ խորհիլ եւ իրենց ուղեղները յոգնեցնել:

Բնական աղէտները, որոնք կը չարչրկեն ժողովուրդները, դրդած են մարդիկը խորհելու թէ զանոնք սանձելու համար ի՞նչ միջոցներու կրնան գիմել: Մարդիկ երբոր

տանջուած են սոսկալի ախտերէն, խթանուած են որպէս զի անոնց պատճառները խուզարկեն եւ անոնց առջեւը առնեն: Մարդիկ երբոր չքաւորութիւնէ նեղուած են, աշխատած են ատոր պատճառները գտնելու եւ վերցնելու: Մարդիկ երբոր տանջուած են պատերազմի անէծքներէն, դրդուած են զայն արգելելու համար միջոցներ խորհելու: Եզրիպտոս անցեալին մէջ կը նեղուէր երբեմն երաշտութենէն եւ երբեմն ալ գետի յորդայորդումէն: Այս երկու չարիքներուն առջեւն ալ առնուեցան Նեղոս գետին առջեւ մի քանի տեղերէն հսկայ թումբեր կանգնելով: Եւ այս պէսով թէ սովահարութիւնը վերջացաւ եւ թէ երկիրը չէնցաւ: Այն կործանարար հեղեղը որ այժմ կ'աւերէ Միսիր սիւրբիւրի հովիտը, վաղը միեւնոյն հովիտը արգասաւորելու եւ ծաղկեցնելու սատար պիտի հանդիսանայ: Այսօրուստան չարիքը վաղուան համար բարիք պիտի յղանայ:

Ամէն մէկ աղէտ, մարդուն մէջ տենչ մը կ'ստեղծէ, անոր յաղթելու եւ անոր կրկնումը արգելելու համար: Մարդս կը մղուի քանդիչ ուժերէն շինարար ուժեր արտագրելու: Եւ շնորհիւ իր անխոնջ ջանքերուն, մարդս կարողացած է չառ մը աւերիչ ուժերը զսպելու եւ զանոնք իր օգտին եւ բարօրութեան ծառայեցնելու: Ահա այսպէս, մարդս շանթը փոխակերպած է ելեկտրական ուժի եւ լոյսի: Շողին սանձած եւ հարկադրած է որ անիւներ ու մեքենաներ դարձնէ, չոգենաւեր եւ գործարաններ բանեցընէ: Հովը զսպած եւ լծած է աղօրիքներու եւ առագաստանաւերու:

Ասկէ կը հետեւի թէ մարդուն նեղութիւնները իրեն համար օգտակար եղած են: Դժբաղդութիւնները յառաջդիմութեան ճամբան բացած են: Մարդուն անհանգստութիւնը գոնաւորութիւնները իրական պատեհութիւնը անոր հանգստաւէտութեան գետինը պատրաստած

թեանց դռները բացած են: Մարդուն ձախորդութիւնները մեծագոյն յաջողութեանց հասնելու գրգռներ եղած են: Մարդուն տրտմութիւնները աւելի ճոխ երջանկութեան հասնելու միջոցներ եղած են: Ջրկանքներու մէջէն ծլած են ամէնէն անոյշ վայելքները: Ուիլեմ Զ. Ճորտըն կ'ըսէ. «Ձախորդութիւնը (failure) Աստուծոյ դաստիարակներէն մին է: Ձախորդութիւնը յաճախ ժայռէ հիմն է իրական յաջողութեան: Թրթուրին ձախորդութիւնը՝ թիթեռնիկին ծնունդն է. կոկոնին անցնիլը՝ վարդին գոյւթեան դալն է. հունտին մահը նախերգանքն է անոր յարուստեան իրրեւ ցորեն: Գիշերանց, արշալոյսին կանխող ամենէն մութ ժամերուն մէջն է, որ բոյսերը ամենէն աղէկ կ'աճին»:

Ասանկ ալ մարդս նեղութիւններու մէջ ամէնէն աղէկ կ'աճի, ընդդիմութեան մէջ ամենէն աղէկ կը յառաջդիմէ: Տաժանքը մարդուն մէջ գտնուող պահեստի ուժերը մէջտեղ կը հանէ, ստեղծագործող հանճարները շարժման մէջ կը դնէ, թագուն կարողութիւնները կը քողաղերծէ, ժանգոտած տաղանդները կը փայլեցնէ: Մարդու ստեղծագործութիւնը եղող ամենաընտիր երկերը, ամենաճարտար կերտուածքները, ամենէն հոգեզմայլ մեղեդիները, ամենէն հիասքանչ նկարները, ամենէն անզուգական քանդակները, նեղութիւններու մէջէն անցնող հոգիներու արտադրութիւններն են:

Սըր Ուօլթըր Սքաթ, առեւտրական ձախորդութեանց պատճառաւ ստիպուեցաւ գրիչը ձեռք առնել եւ գրել: Մնանկացումը զայն մղեց գերագոյն ճիգի մը: Եւ անիկա եղաւ աշխարհի անմահ գրագէտներէն մին: Եւ անոր գրի առած պատմական վէպերը միլիոնաւոր հոգիները դիւթեց, յուզեց, վերացուց: Անոր երեւութական անյաջո-

դուլթիւնը պատճառ եղաւ որ անիկա յաջողութեան ու փառքի փառաւորագոյն պսակովը պսակուի :

Նոյնպէս, Միլէ, մեծահամբաւ նկարիչը, երբոր կը գծէր իր ամենաընտիր նկարը, “Angelus” կոչուած պատկերն, սաստիկ տրտմութեան ներքեւ կը տքնէր, եւ ժամանակին հետ կը մրցէր : Անիկա չքաւորութեան մէջ ինկած էր, եւ իւր պաշտելի կիներ մահամերձ վիճակի մէջ հիւանդ կը պառկէր, եւ դարմանումի կը կարօտէր : Միլէ, որ թշուառացած էր նկարչութեան սիրահար ըլլալուն համար այս յուսահատական օրերուն մէջ, ի մի կէտ ամփոփեց իր էութեան մէջ ամբարուած ամենէն նուրբ եւ վսեմ կարողութիւնները : Չքաւորութեան եւ կսկիծի խայթը անոր վրձինին շնորհեց գերբնական ճարտարութիւն եւ պերճութիւն, եւ ծնունդ տուաւ իր անդուգական նկարին, զորս երբէք չի պիտի կրնար արտադրել բարեբաստութեան օրերուն մէջ :

Պէյթովէնի աննման երաժշտութիւնները խուլութեան ողբերգութեան մէջէն բողբոջեցան : Այս դժբաղդ արգելքը անոր երաժշտական հանճարին գերազանց սրութիւն եւ փայլ ընծայեց :

Թէնիսընի չքեղ բանաստեղծութեանց մէջ գլուխ դործոց կը նկատուին “In Memorium” և “Crossing the Bar” ոտանաւորները, որոնք գրուեցան ողբացեալ եւ պաշտելի բարեկամի մը բաժանման առթիւ : Բանաստեղծը յուսոյ եւ պայծառութեան ամենագեղեցիկ եւ ներշնչեալ պատգամները կը հնչեցնէ, երբոր կ’անցնի սուգի եւ մթութեան ձորին մէջէն :

Պետրոս Դուրեանի սրտայոյզ բանաստեղծութիւնները պոռթկումներն են թոքախտի անողորմ հիւանդութեան հետ մարտնչող զգայուն հոգիի մը : Նմանապէս, Բապըթ Լուի Սթիվընսըն, իր ամենապատուական գրական

երկերը յղացաւ այն ատեն երբ կը մաքառէր միւսնոյն անդուլթ արտին դէմ :

Հոմերոս կոյր աչքերով երգեց իր անդերադանցելի տաղերը : Նմանապէս, Միլտոն, լոյս չի տեսնող աչքերով դիտեց տիեզերքին սքանչելիքները, եւ գունագեղ ու զարմանահրաշ նկարումներով նկարեց աշխարհին գեղեցկութիւնները : “On His Blindness” խորագիրը կրող բանաստեղծութիւնը, որ իր հոգիին խորքերէն բղխեցաւ, յաղթութեան երգն է անձի մը, որ անհամբերութեան վրայ կը տիրէ, եւ վիշտերու վրայ կը յաղթանակէ :

Տանթէն աքսորութեան տառապանքներուն մէջ պատկերացուց դժոխքի թանձրացեալ եւ ահարկու պատկերը, «Քրիստիանոսի ճամբորդութիւնը» բանտարկութեան տուայտանքներուն մէջէն ծնունդ առաւ Ճան Պընեանի գանկէն եւ հոգիէն :

Ամէն ինչ որ կ’արժէ ձեռք բերել այս կեանքի մէջ, ձեռք բերուած է նեղութեամբ : Նոյն խի կեանքը նեղութիւններու միջոցաւ շահուած է . եւ մարդիկ երկնելով եւ կեանքերին վար դնելով տիրացած են այն բոլոր բաներուն՝ որոնք կեանքի փառքն ու պսակն են : Քաղաքական ազատութիւն, մտքի ազատութիւն, խղճի ազատութիւն, գիտութեանց յաղթանակները եւ գեղարուեստից գլուխ դործոցները մարդոց արտասուքներով եւ արիւններով շաղախուած են : Աշխարհի ամենէն թանկագին գանձերը մարդկային ողբերգութեանց մէջէն ծնունդ առած են : Յաւերը ուրախութիւններէն աւելի թուի՝ թուած են մարդկային հանճարին :

Ստեղծագործութեան մէջ Արարիչին նպատակն է մարդուն ստեղծութիւնը : Աստուծոյ գերազոյն հետաքրքրութիւնը կը կեդրոնանայ մարդու հոգիին վրայ :

Եւ մարդու հոգին կրնայ դարգանալ մաքառումով միայն : Մարդ մի միայն պայքարելով կրնայ բարեշրջուիլ : Մարդ միայն ցաւերու եւ նեղութիւններու մէջէն անցնելով կրնայ հասնիլ բարոյական կատարելութեան : Մարդ միայն տաղնապներու եւ տաժանքներու հնոցին մէջէն անցնելով կրնայ աճիլ դէպ ի Քրիստոսի լման հասակին չափը : Այն անձը որ նեղութիւն չի կրեր, տկար ու կիսկատար կը մնայ . այն անձը որ նեղութիւն կը կրէ, զօրաւոր եւ կատարեալ կ'ըլլայ :

Մարդուն մէկը կը պատմէ թէ անգամ մը տեսաւ խողակ մը որ քչիկ մը բացուած էր, եւ մօտ ատենէն ազատ պիտի արձակէր իր բանտարկեալը : Պատմիչը կը յարէ . «Ես անոր ազատումը շտապել ուզեցի . եւ անոր վրայ խղճալով մատովս թելերը կտրեցի եւ ծակը մեծցուցի : Եւ թիթեռնիկը դուրս եկաւ, բայց առանց ուժ եւ կենսունակութիւն ունենալու դուրս եկաւ, եւ քիչ ետքը մեռաւ : Օր մը եւս անցաւ, եւ ահա ուրիշ խողակ մը հաստեցած էր : Ես հետաքրքրութեամբ դիտեցի զայն : Եւ տեսայ թէ այս պզտիկ թիթեռնիկը իր բանտէն դուրս ելլելու համար ի՞նչպէս կը տքնէր ու կը դալարուէր եւ ի՞նչ ահագին ճիւղեր կը թափէր : Սակայն այս տաղնապներէն վերջ տեսայ թէ գեղեցիկ թիթեռնիկ մը դուրս եկաւ, եւ մի քանի րոպէ յետոյ հոստիկութեան թռուս զնայ» :

Մարդու կեանքն ալ այս թիթեռնիկին կը նմանի : Այս աշխարհը խողակ մըն է որ անոր հոգին կը բանտարկէ : Մարդ կը տենչայ այս բանտարկութիւնէն ազատիլ եւ երկնից լուսավայրութեան մէջ սաւառնիլ : Սակայն թըռչելու կարող թեւեր ստանալու համար, անիկա նախ խողակը պատռելու է, եւ պատռելու համար երկնելու եւ ճգնելու է : Մարդոց ճգնումները պակսեցնել կը նշանակէ անոնց ուժը եւ կենսունակութիւնը պակսեցնել :

Յեղին պատմութիւնը այս իրողութեան ամենալաւ ապացոյցն է : Այդ բոլոր անձերը, որոնք այս աշխարհին մէջ մեծ դործեր տեսած են եւ մեծ համբաւ չաճած են, դրեթէ առանց բացառութեան դժուարութեանց դէմ մաքառող, սաստիկ նեղութիւններ կրող, եւ ծանր բեռեր վերցնող անձեր եղած են : Անոնք մեծցած ու զօրացած են տաժանքներու մէջ եւ անոնց միջոցաւ : Վիշտերը կը զօրացնեն մարդը, անոր տկար մասերը կ'ուժովցնեն, անոր թոյլ մկանունքները կ'ամրացնեն, եւ զայն դիմացկուն ու կորովի կը շինեն : Ինչպէս որ մորիկները ծառերու արմատները կ'ամրապնդեն, անանկ ալ փորձութիւնները մարդոց կեանքերը կ'ամրապնդեն :

Էննի Հաուըրտ, Աբրահամ Լինքընի վրայով գրած ոտանաւորին մէջ հետեւեալ բացատրութիւնները կը գործածէ :

“His strength was grounded in adversity,
As grasp the mighty roots of some great pine
The rocks on which it grew. And holding out—
Benevolently spread, like branches wide—
His arms, to all who clung upon their might,
Comfort and courage gave he to the weak . . .
The clouds might gather, menacing and black,
Yet steadfast in his faith, and undismayed,
He met unbroken all the shock of storms
And the icy blasts that strove to beat him down;
Till, like the stately ermine-mantled pine,
Royal in robes the very winds have wrought,
Worn with unconscious grandeur, still he towers
High in immortal majesty of soul.”

Լինքըն ցեղի աշխարհահռչակ անմահներէն մին եղաւ, քանզի անիկա շատ նեղութիւն կրեց, խիստ շատ ճգնեցաւ,

ծանր վիշտեր տարաւ: Եթէ Լինքըն, փոխանակ խոնարհ խորճիթի մը մէջ ծնանելու, փառայեղ ասպարանքի մը մէջ ծնած ըլլար, այսօրուան Լինքընը չի պիտի կրնար ըլլալ: Նոյնպէս, ճօրճ Ուաշինկթըն, որ այս «երկրին հայրը» կը յորջորջուի, եթէ կրած չ'ըլլար անկախութեան պատերազմին աննկարագրելի նեղութիւնները եւ Վէյլի Գօրճին աղեկտուր տանջանքները, չի պիտի կրնար Ամերիկայի «առաջին քաղաքացի»ն ըլլալ: Նմանապէս եթէ Թէնիսոն Բօղվէլթ, արգելքներու եւ դժուարութեանց դէմ կտրիճօրէն կռուող եւ յամառօրէն պայքարող մէկը եղած չ'ըլլար Միացեալ Նահանգաց ամենէն ժողովրդական նախագահը չի պիտի ըլլար, եւ մեծ անուն ու բարձր դիրք չի պիտի չահէր: Նոյնպէս, եթէ Վարդան Մամիկոնեան, Վարդանանց պատերազմի կրակներովը չի մկրտուէր, եւ իր հաւատքը իւր արիւնովը չի կնքէր, Հայ ազգի մեծագոյն առաջնորդներէն եւ անմահ հերոսներէն մին չի պիտի ըլլար: Նեղութիւնները մեծ անձնաւորութեանց ծնունդ տուած են. մինչդեռ հանգստաւէտութիւնն ու պերճանքը, պատմութեան մէջ մէկ հատ իսկ վիթխարի անձնաւորութիւն չէ յղացած:

Աստուծոյ նպատակն է մեր մէջ աստուածային նկարագրի ստեղծել, եւ այդ նկարագրին մասը կազմող գեղեցիկ յատկութիւնները եւ վեհ առաքինութիւնները ծաղկեցընել: Աստուած իր այս կարեւոր նպատակը միայն վիշտերու միջոցաւ կրնայ իրագործել: Աստուած մեզ փորձութիւններու միջոցաւ կը կրթէ, մեր կեանքերը կը բարձրացնէ ու կը սրբադործէ, մեզի մաքուր եւ փառաւոր հանդերձներ հազցնելու կը ձգտի, մեզ առաքինի եւ կատարեալ մարդիկ շինելու կ'աշխատի: Քրիստոնէական յատկութիւնները մէկիկ մէկիկ աչքէ անցուր, եւ պիտի

տեսնես որ անոնց իւրաքանչիւրը կրնայ ծաղկիլ աշխարհի փորձութիւններուն եւ նեղութիւններուն մէջ:

Օրինակի համար, առ համբերութիւնը: Համբերութիւնը վսեմ առաքինութեան մըն է: Համբերատար ըլլալ մեծ շնորհ է: Բայց անիկա կրնայ իւրացուիլ սոսկ փորձութեանց մէջ: Մարդս չի կրնար իր կեցած տեղը համբերող ըլլալ. չի կրնան դայն սորվիլ մտաւորապէս. լոկ տաժանքներու հանդուրժելով համբերատար ըլլալու կը վարժուի: Համբերութիւնը վարժութեան ու կրթութեան խնդիր է: Փորձութեանց դպրոցին մէջն անցնելով մարդ կը սորվի համբերութեան գիտութիւնը: Յոր ցեղին առջեւ կը դրուի իբրեւ համբերութեան տիպար օրինակը: Սակայն Յոր իր աննման համբերատարութիւնը ձեռք բերաւ անորակելի տառապանքներու տոկալով: Հետեւաբար, համբերատար ըլլալու համար վշտակիր ըլլալ պէտք է: Համբերութեան տիրանալու համար ցաւ եւ «տէրտ» քաշել պէտք է: Այս խորհուրդով, Յակոբոս առաքեալ կը յայտարարէ. «Եղբայրներ, բոլորովին ուրախութեան սրժանի բան սեպեցէք, երբ կերպ կերպ փորձանքներու մէջ կ'իյնաք, գիտնալով որ ձեր հաւատքին փորձառութիւնը համբերութիւն կը գործէ» (1. 2, 3):

Դարձեալ առ խոնարհութիւնը, որ Քրիստոնէական հաղուադիւտ ու պատուական առաքինութիւն մըն է: Հպարտութիւնը մարդու համար չարիք մըն է, խոնարհութիւնը բարիք մը: Պարծենկոտութիւնը անկատարութեան ու պղտիկութեան նշան է, խոնարհամտութիւնը կատարելութեան եւ բարձրութեան նշան: Տէրը կ'ուզէ ամենքս ալ խոնարհ լինել, ամենուս մէջ ներարկել հեղութեան ոգին: Տէրը ինքնահաւաններէն չի հաճիր. Անիկա դուռնները կ'ատէ: Նա խորխոր գլուխները կը խոնարհեցընէ: Սակայն Տէրը մարդը ցածցնելու համար չի խո-

նարհեցներ, հապա բարձրացնելու համար կը խոնարհեցնէ: Վասնզի նա գիտէ թէ, «Ով որ իր անձը կը բարձրացնէ, պիտի խոնարհի. եւ ով որ իր անձը կը խոնարհեցնէ, պիտի բարձրանայ»:

Խոնարհութիւնը Քրիստոնեայ ըլլալու պայմաններէն մին է: Սակայն ի՞նչպէս պիտի ստանանք այս առաքինութիւնը: Մենք չենք կրնար խոնարհ ըլլալ, ըսելով թէ խոնարհ պիտի ըլլանք: Խոնարհութիւնը չենք կրնար մտքով սորվիլ, գրքէն ուսանիլ: Մարդուն համար բնական չէ խոնարհ ըլլալ: Բնական մարդուն համար բնական է պարծենկոտ եւ խրոխտ ըլլալ: Բնական մարդը կ'ողդէ ինքզինքը մեծ տեսնել եւ մեծ ցուցնել: Անիկա իր մեծագործութեանց վարկը կ'ողդէ ինքնիրեն վերապահել: Անիկա երբոր գեղեցիկ բան մը կ'արտադրէ, պարծանքով եւ սքանչացումով անոր վրայ աչք կը սեւեռէ, եւ Նաբոլեոն դոնոսորին պէս կը յոխորտայ. «Այս չէ՞ այն մեծ Բաբելոնը գործես իմ գործքիւնովս ու կարողութիւնովս իմ մեծութեանս փառքիմ համար քաղաքութեան տուն շինեցի» (Դան. 4 30): Բարեյաջողութեան մէջ հսկարտ ըլլալ ամէն մարդուն ներկայացող փորձութիւն եւ վտանգ մըն է: Բարձր դադաթներ մագլցիլ, սովորաբար մարդուն գլուխը կը դարձնէ: Բարեբաղդութիւնը սովորաբար զոռոգութիւն կը ծնի. մինչդեռ դժբաղդութիւնը հեղութիւն կը ծնի: Այս պատճառաւ, Աստուած մեզ խոնարհ պահելու համար երբեմն փարձանքներու կ'ենթարկէ. մեզ խորունկ ձորերու մէջ կ'իջեցնէ որպէս զի գլխու պտոյտէն ազատինք: Աստուած երբեմն մեր զօրութիւնը եւ պատիւը կը կտորէ, որպէս զի մեզի սորվեցնէ թէ ամէն փառք եւ պատիւ ու զօրութիւն իրեն կը պատկանի, եւ մենք ինչ պատիւ եւ զօրութիւն որ ունինք, իրեն կը պարտինք:

Պետրոս երբ դեռ ինկած չէր, ինքն իւր մասին չատմեծ համարում ունէր: Սակայն երբոր իր Տէրը ուրացաւ, իր սին պարծենկոտութենէն մերկացաւ: Եւ այդ դառն փորձառութենէն յետոյ, զոռոգ Պետրոսը խոնարհ Պետրոս եղաւ: Քանզի երկրի վրայ բազմաթիւ աքաղաղներ կային. եւ աքաղաղին ամէն խօսիլը իրեն կը յիշեցնէր իր ամօթալի սայթաքումը եւ ապիկարութիւնը: Պետրոսին համար այդ մէկ գործնական դասը, հազար վերացական դասէն աւելի օգտակար եղաւ: Անիկա տրտմութեան ճամբուն մէջ ուսանեցաւ խոնարհութեան դասը:

Դարձեալ, առ անձնազսպութիւնը: Անձնազսպութիւնը մեծարժէք առաքինութիւն մըն է, որ կը յայտնէ մարդուն մեծութիւնը եւ արժանաւորութիւնը: Իր անձը չի զսպող մէկը, որքան ալ տաղանդաւոր ըլլայ, կրկին ինքզինքը կը ցածցնէ ու կը պզտիկցնէ: Անձնազսպութիւնը ճշմարիտ մարդկութեան պահանջն է: Բայց անձնազսպութիւնը միայն փորձութիւններու մէջ ձեռք կը բերուի, նեղիչ եւ գրգռիչ պարագաներու տակ կ'ստացուի: Անխռովութեան ու անկարօտութեան մէջ մէկը անձնազսպութեան դասը չի կրնար սորվիլ: Մարդս յուզմունքի եւ տանջանքի մէջ կը սորվի անձնազսպութեան դասը:

Դարձեալ առ քաղցրութիւնը: Քաղցրութիւնը ի՞նչ պատուական հանգամանք մըն է: Քաղցրութիւնը կորիզն է վեհանձնութեան եւ ազնուականութեան: Սակայն քաղցրութիւնը անուշ եւ կակուղ մթնոլորտներու մէջ չի մըշակուիր: Անգրգիւ եւ անխայթ պարագաներու տակ, մէկը չի կրնար իրական քաղցրութիւնը ի գործ դնել: Քաղցրութեան վարժութիւնը միայն նեղացուցիչ պայմաններու տակ կրնայ կատարուիլ:

Գարձեալ, առ սէրն ու կարեկցութիւնը: Ասոնցմէ աւելի վսեմ և դերընտիր առաքինութիւններ կրնա՞ն ըլլալ: Ասոնք են որ մարդուն աստուածային կերպարանք կը շնորհեն եւ զայն փառաց պսակով կը պսակեն: Անսէր մարդը դադան է. անկարեկից մարդը անասուն է: Աշխարհըս դեղեցկացնող, տաքցնող, վերացնող, մազնխացնող բանը սէրն ու կարեկցութիւնն է: Սակայն սէրը առաւելապէս կը ծաղկի վիշտերու մէջ: Այդ բարեկամութիւնները որոնք վիշտերու մէջ կը դարբնուին, աւելի հաստատուն և մնայուն կ'ըլլան: Այն ամուսնները, որոնք կեանքի դժուարութիւնները միատեղ կը տանին, և վիշտերու մէջ վշտակիր կ'ըլլան, աւելի խորունկ եւ անքակտելի սիրով մը իրարու կապուած կը մնան: Զաւակին հիւանդութիւնը ծընողաց սէրը կը սաստկացնէ անոր հանդէպ:

Այն անձը որ նեղութիւն եւ զրկանք չէ կրած, չի կրնար շատ համակրութիւն ունենալ: Դժբաղդութեան մը հանդիպել մեզ աւելի համակրալից կը շինէ միեւնոյն դժբաղդութեանց հանդիպողներուն: Անձկութիւնը մեզի դիտութիւն եւ զգայնութիւն կը պարզեւէ: Անօթին կը հասկնայ անօթին վիճակէն: Մերկը կը կարեկցի մերկին: Սգաւորը կ'զգայ սգաւորին ցաւը: Թշուառը կ'արգահատի թշուառին: Վշտակցութիւնը մարդիկը իրարու կը մերձեցնէ, եւ համակրութեան կապով զանոնք կը միազօդէ: Ցաւակցութեան մէջէն բարեկամութեան կոկոնը կը ծլի:

Հարկ չ'կայ որ օրինակները բաղմապատկենք: Աստուած մեզ կ'անցնէ նեղիչ փորձութեանց մէջէն, որպէս զի մեր մէջ մշակէ Քրիստոնէական կեանքը, եւ ծաղկեցնէ Քրիստոնէական առաքինութիւնները: Ուրեմն, լիճապէս կ'երեւայ ձեզի. ո՞րը աւելի աղէկ է, ո՞րը աւելի փափաքելի է: Անխուով եւ անվիշտ կեանք մը անցնել, եւ համ-

բերութենէ, խոնարհութենէ, անձնազսպութենէ, քաղցրութենէ, սէրէ, կարեկցութենէ եւ համաման հանգամանքներէ զուրկ էութիւն մը ունենալ, եթէ ոչ վիշտերու ենթարկուիլ եւ այս հրաշագեղ ու թանկարժէք առաքինութիւններով պճնադարդուիլ: Բարոյական հանգամանքներէ զրկուած անձ մը ի՞նչ արժէք կամ արժանիք կրնայ ունենալ: Երբոր հանգստաւէտ բայց ունայն կեանքը կը ճակատեցնենք վշտալից բայց լեցուն կեանքի մը հետ, բացորոշ է թէ ո՞ր կողմը գերակշիռ պիտի հանդիսանայ ճշմարիտ մարդու մը նժարին մէջ: Գիտակից մարդը անցաւ կեանքի մը չի ցանկար: Սենեկան, մեծանուն իմաստասէրը ըսած է. «Աղէկ բաները որոնք կը պատկանին բարեբաղդութեան փափաքելի են, իսկ աղէկ բաները որոնք կը պատկանին դժբաղդութեան հիացման արժանի են»: Եւ Շէյքսպիրն ալ կը յայտարարէ. «Քաղցր են օդառարութիւնները դժբաղդութեան, որ նման տղեղ ու ժահրալից արջնադորտին (Toad), կրկին կը կրէ թանկազին գոհար մը իր գլխուն վրայ»:

Բարոյական եւ հոգեւոր հասակով մեծնալու համար վիշտերը անհրաժեշտ են: Նոյն իսկ մեր Տէրը «նեղութիւններու միջոցաւ կատարեալ եղաւ»: Ուստի թէ որ Յիսուսի կատարելագործութեան համար նեղութիւնները հարկաւոր եղան, անոնք ո՞րքան աւելի ստիպողական պարտին ըլլալ մեզի համար:

Այս խորհրդածութեանց լոյսին մէջ մեր բնաբանին ճշմարտութիւնը կը հասկցուի. «Վասն զի Տէրը իր սիրածը կը խրատէ, ինչպէս հայր մը իր սիրական զաւկին կ'ընէ»: Աստուծոյ սաստումը Անոր չի սիրելուն նշանը չէ, ընդհակառակը Անոր սիրելուն հաւաստիքն է. մեզ մոռցած ըլլալուն նշանը չէ, այլ չի մոռցած ըլլալուն փաստն է. մեզմէ բաժնուած ըլլալուն նշանը չէ, հապա մեզի այցե-

լուծիւն տալուն ապացոյցն է: Աստուած մեզ կը խրատէ, քանզի մեզ կը սիրէ: Հայր մը որ իր զաւակը չի յանդիմանէր, ոչ միայն անոր բարիք չ'ընէր, այլ անոր սոսկալի անիրաւութիւն կ'ընէ, ամենամեծ վնասը կը հասցնէ: Սիրող հայր մը իր զաւակը անպատիժ չի թողուր: Միայն անփոյթ հայր մը իր զաւակը անխրատ կը ձգէ: Այսպէս ալ Աստուծոյ ամենախոր սէրը կ'արտայայտուի իր յանդիմանութեան մէջ: Աստուած մեզ կը ցաւցնէ, մեզ հոգալուն համար: Աստուած մեզ կը վշտացնէ, մեր բարիքը փնտռելուն համար: «Յիրաւի ամէն խրատ նոյն ատեն ուրախարար չի թուիր, հապա տրտմական, բայց ետքը արդարութեան խաղաղարար պտուղը կը հատուցանէ անով վարժուողներուն» (Երբ. 12:11):

Մի քանի տարիներ առաջ, Փէնսիլվանիոյ Փաթսվիլ քաղաքին մէջ, ելեկտրական հաստ թելերէն մէկուն ծայրը կոտրած էր, եւ սալայատակին վրայ ինկած: Մր. Ֆրէտէրիք Հիլտէպրանդ, դըխաւոր ճարտարապետներէն մին, առանց տեղեակ ըլլալու կը քայլէր դէպի այդ ողջ թելը: Մր. Գ. Ֆ. Շլիցըր, որ քիչ մը հեռուն կը կայնէր, իրեն պոռաց որ թելէն զգուշանայ: Հանրակառքի մը պատճառած աղմուկէն, անոր ձայնը անլսելի մնաց: Շլիցըր տեսնելով որ Հիլտէպրանդ ուղղակի դէպի մահ կը գլխէր, զետնէն քար մը վերցուց եւ անոր կուրծքէն զարկաւ: Այս անակնկալ հարուածէն սթափած, անիկա բոլորովն չափաւ եւ տեսաւ թէ Շլիցըր մոլեղնարար իր ձեռքերը շարժելով, զինքը վտանգէն կ'զգուշացնէր: Այն երկվայրկեանին երբ թելին վրայ պիտի կոխէր, արդարարութիւնը իրեն հասած էր: Այդ հարուածը Հիլտէպրանդը փրկեց սոոյդ մահէն: Եւ նա աչքերէն արցունքներ թափելով շնորհակալութիւն յայտնեց իր աղատարարին:

Քաջի անգամներ, երբոր Տէրը աղքարարութեան զաւաղանը կ'իջեցնէ մեր գլուխներուն, մեզ մեծագոյն աղէտէ մը ազատելու համար, եւ կամ մեր ինկած փոսէն մեզ դուրս հանելու համար կ'ընէ:

Հետեւաբար, մենք պէտք չէ զանգատող ըլլանք խրատի հարուածներուն համար: Նոյն իսկ պարտինք շնորհակալ ըլլալ, որ խրատուելու արժանի կը սեպուինք: Քանզի ինչպէս որ իմաստունն ալ կ'ըսէ, «Ահա երանելի է այն մարդը գոր Աստուած կը խրատէ. ուրեմն Ամենակարողին յանդիմանութիւնը մի' անարգել. վասնզի ինք կը վիրաւորէ ու կը փաթթէ. կը գարնէ ու իր ձեռքերը կը բժշկեն» (Յոր 5. 17, 18): Պզտիկ յանդիմանութիւն մը մեզի համար ահագին բարիքի եւ օրհնութեան պատճառ կ'ըլլայ: «Վասն զի մեր վայրկեանական քեթեւ նեղութիւնը առաւել քան զառաւել փառաց յաւիտեանական գերազանցութիւն կը գործէ մեզի» (Բ. Կոր. 4:17):

ԿԵՆԱՐԱՐ ՏՐՏՄՈՒԹԻՒՆ

«Վասն զի Աստուծոյ ուզածին պէս եղած տրտմութիւնը փրկութեան համար ապաշխարութիւն կը գործէ, որ զղջալու բան չէ. բայց աշխարհի տրտմութիւնը մահ կը գործէ»:

Բ. ԿՈՐՆ. Է. 10.

ԱՍՏՈՒԱԾԱՅԻՆ ծրագրին մէջ, վիշտերու գլխաւոր նպատակներէն մէկն է մարդուն կրթութիւնը: Աստուած նեղութիւններով մարդս կը կրթէ, ոչ թէ տեսականապէս, հասկա փորձառաբար: Այս կերպ կըրթութիւնը թէպէտեւ ծանր է եւ վշտալի, բայց եւ այնպէս հարկաւոր է եւ օրհնաբեր: Ինչպէս որ բուսական աշխարհին մէջ լոյսը եւ անդորրութիւնը աճումի միակ միջնորդները չեն, ամպերը՝ փոթորիկները եւ անձրեւներն ալ ծաղկումի, գեղեցկութեան, ստղաբերութեան ազդակներ են, այնպէս ալ մարդկային կեանքի մշակումին մէջ մթութիւնները այնքան անհրաժեշտ են որքան փայլունութիւնները: Աստուած կը փափաքի վիշտերու միջոցաւ նկարագրելը յղկել, սիրտը մաքրագործել եւ հոգին կատարելութեան հասցնել:

Մարդոց մէջ երբեմն կը հանդիպիս այնպիսի անհատներու, որոնց բարոյականի ազնւութեան եւ նկարագրի վեհութեան վրայ կը հիանաս: Երբոր քննելու ըլ

լաս անոնց անցեալը, պիտի խուղարկես որ անոնք սաստիկ նեղութիւններու բովէն անցնելով աղնուացած են: Ուր որ կը հանդիպիս պատուական, առաքինի, սըրբակեաց անձնաւորութեանց, կրնաս վստահ ըլլալ թէ անոնք մկրտուած են փորձութեանց կրակով: Հիւանդանոցի մը պատին վրայ հետեւեալ իմաստալից խօսքերը փորագրուած են:

“The cry of man’s anguish went up to God;

Lord, take away pain !

The shadow that darkens the world Thou hast made;

The close coiling chain

That strangles the heart; the burden that weighs

On the wings that should soar —

Lord, take away pain from the world Thou hast made

That it love Thee the more !

Then answered the Lord to the cry of the world,

Shall I take away pain,

And with it the power of the soul to endure,

Made strong by strain ?

Shall I take pity that knits heart to heart,

And sacrifice high ?

Will ye lose all your heroes that lift from the fire

White brows to the sky ?

Shall I take away love that redeems with a price

And smiles at its loss ?

Can ye spare from your lives that would cling unto mine

The Christ on His cross.”

Արարչագործութեան գլուխ գործոցը մարդն է: Եթէ Աստուած իր գլուխ գործոցը կերտելու համար, մարդը քիչ մը կը նեղէ ու կը վշտացնէ, ասիկա բոլորովին արդարանալի է եւ ընդունելի: Մեղի համար մե-

ծագոյն աղէտը պիտի ըլլար, ոչ թէ մեր վշտանալը, հապա չի վշտանալը: Երբեմն մարդոց դառն այցելութիւններով չի խրատուիլ իրենց համար մեծագոյն պատիժը եղած է: Ըստիս նեղութեամբ խրատուիլը շատ աւելի փափաքելի է քան չի նեղութեամբ պատժուիլը: Սաղմոսերգուին յայտարարութիւնը իրաւացի է. «Երանի այն մարդուն, զոր դուն կը խրատես, ով Տէր, եւ քու օրէնքէդ անոր կը սորվեցնես:» (Սաղ. 94:12.): Ճօյս Քիլմըր յարմարօրէն կը գրէ.

“Lo, comfort blooms on pain, and peace on strife,

And gain on loss,

What is the key to everlasting life ?

A blood-stained cross.”

Մեր մասին Աստուծոյ դերագոյն փափաքն է, մեր կեանքերը զտել ու մաքրել: Մեղմէ ամէն մէկուն մէջ կան տեսանելի թերութիւններ, աղտոտութիւններ, չարութիւններ: Աստուած կ'ուզէ որ մենք ազատինք մեր թերութիւններէն, մաքրուինք մեր աղտոտութիւններէն, փրկուինք մեր չարութիւններէն: Անիկա կը փափաքի որ մենք զերծ ըլլանք այդ բոլոր աւելորդութիւններէն, որոնք կ'աւրեն մեր վայելչութիւնը: Եւ Աստուած այս բոլոր անկատարութիւններէն մեզ ազատելու համար, կ'ստիպուի մեզ նեղութեանց հալոցին մէջէն անցնել: Քանզի չի կայ զտումի ուրիշ միջոց մը: Դուք զիտէք թէ գետնին տակէն պեղուած մետաղները զտուած դուրս չեն դար, հապա օտար նիւթերով եւ աղտոտութիւններով խառնուած կ'ըլլան, եւ գանոնք մաքրելու համար սաստկաջերմ հոցներու մէջ կը դրուին, եւ այդ տեղէն զտուած ըլլալով, դուրս կուգան: Ասանկ ալ բնական մարդը անպէտ եւ անմաքուր բաներով չաղուած է, եւ անիկա զտուելու համար պէտք ունի տաք հալոցի մը

դտարար արարքին (process): Եւ այս հալոցը նեղութիւններու հնոցն է: Ինչպէս որ հալոցին մէջէն չանցնող մետաղ մը չի կրնար զտուիլ, անանկ ալ հալոցին մէջէն չանցնող հողի մը չի կրնար զտուիլ: Կրակը կ'այրէ, բայց նոյն ատեն կը մաքրէ: Պողպատը կրակին մէջ փորձուած երկաթ է միայն: Շողշողուն եւ մեծարժէք աղամանդը ուրիշ բան չէ: Եթէ ոչ սաստիկ ջերմութեան եւ ճնշումի ենթարկուած ածուխ:

Ուր որ այրում չկայ, հոն զտում ալ չկայ: Այս պատճառաւ, Աստուած շատ անգամ անհատները եւ աղ-գերը ցաւերու եւ տառապանքներու բովէն կ'անցնէ, որպէս զի անոնց փտութիւնները այրէ, որպէս զի զանոնք բիւրեղացնէ: Այս այրումներու միջոցաւ, Աստուծոյ զխաւոր նպատակը ցաւցնել չէ, հապա մաքրել է: Աստուած կրկին ու կրկին այս ճշմարտութիւնը հռչակեց մարգարէներու բերնով: Անիկա Եսայի Մարգարէին բերնով յայտարարեց տառապող իր ժողովուրդին. «Ահա քեզ մաքրեցի... եւ քեզ նեղութեան հալոցին մէջ փորձեցի» (48.10.):

Դարձեալ, վիշտերու կարեւորագոյն նպատակներէն մէկն ալ, եթէ ոչ կարեւորագոյնը, մեզ Տէրոջ դարձնել է, Աստուծոյ մօտ բերել է: Աստուածային սրտին հօրագոյն տենչանքը, մարդիկը իրեն մերձեցնել է, մարդոց հողիները իրեն քաշել է: Չկայ բան մը որ Աստուծոյ սրտին այնքան հակա վիշտ կը պատճառէ, որքան մարդոց իրմէ ուժացումը, իրեն դէմ անսաստելը եւ մեղանչելը: Աստուծոյ սիրտը կ'արիւնի, երբոր կը տեսնէ թէ մարդիկ զինք կը մոռնան, եւ անփութօրէն իրենց գերագոյն բարիքը կ'անտեսեն: Սակայն, Աստուած մարդոց անփութութեան հանդէպ անփոյթ եւ անտարբեր չի կրնար կենալ: Անիկա Աստուածային փափաքով կը փափաքի, որ

մարդիկ իրեն զան, զինք ճանչնան, եւ իւր հայրական բարիքները վայելեն: Աստուած իր այս նպատակը իրագործելու համար ամէն միջոցի կը դիմէ, ամէն ճար կը գործածէ: Անիկա մեղանչող մարդիկը իրեն կը հրաւիրէ, անոնց սիրով եւ քաղցրութեամբ կը խօսի, անոնց կ'աղերսէ ու կը պաղատի: Սակայն երբոր մարդիկ Աստուծոյ «մեղմ ու բարակ ձայնը» չեն լսեր, յայնժամ անոնց սաստիկ եւ զօրաւոր շէշտերով կը խօսի. զանոնք կը սաստէ եւ կը յանդիմանէ: Եւ երբոր ասոնք ալ օգուտ չեն ունենար, յայնժամ Աստուած կ'ստիպուի աւելի խիստ միջոցներու դիմել, եւ զանոնք դառն ցաւերով եւ վիշտերով հարուածել, որպէս զի անոնք սթափին, իրենց վտանգաւոր վիճակը տեսնեն եւ զղջման ու դարձի գան: Այս կերպով, Աստուած շատ անգամներ դաւադան կը գործածէ մարդիկը յանդիմանելու եւ զգաստութեան բերելու համար:

Անշուշտ, Աստուած չի պիտի ստիպուէր այսպիսի խիստ միջոցներու դիմել, եթէ մարդիկ բարեբաւասութեան մէջ զինք չի մոռնային, հանգստութեան մէջ զայն չանտեսէին, ուրախութեան մէջ անկէ չի հեռանային: Սակայն մարդկային փորձառութեամբ ապացուցուած իրողութիւն մըն է թէ մարդիկ ընդհանուր առմամբ հակամէտ են զԱստուած մոռնալ բարեբաղդութեան օրերուն մէջ. իսկ զԱյն յիշել դժբաղդութեան օրերուն մէջ: Հանգստութեան եւ բարօրութեան օրերուն մէջ մարդիկ սովորաբար յանձնապաստան, հպարտ, փառամոլ եւ ամբարտաւան կը դառնան. մինչդեռ նեղութեան եւ դժբաղդութեան օրերուն մէջ մարդիկ կը խոնարհին եւ զղջացող հողիով Աստուծոյ կը դիմեն: Կարիքը, տառապանքը, աղէտը ինքնաբերաբար մարդուս երեսը դէպ ի Աստուած կը դարձնէ: Մեր անկարողութիւնը մեզ բնազդաբար

Ամենակարողին կ'առաջնորդէ: Մեր յուսահատութիւնը մեզ բնականօրէն յուսոյ աղբիւրին կ'ուղղէ: Մեղանշող մարդուն համար, բարեբաղդութիւնը դժբաղդութիւն, իսկ ասպաշխարութիւնը դործող դժբաղդութիւնը իրական բարեբաղդութիւն կ'ըլլայ: Հոգեւոր տեսակէտէն բարեբաղդութիւնը յաճախ աւելի վտանգաւոր ծուղակ մը կ'ըլլայ քան դժբաղդութիւնը:

Միթէ անհատներու եւ ազգերու պատմութիւնները այս ըստած ճշմարտութիւնը չեն հաստատեր: Զէ՞ որ շատ ազգեր իրենց աճման ու ճգնումի օրերուն, կորովի, արդար, պարկեշտ, առաքինի եղած են. բայց երբոր հասած են յաջողութեան եւ փառքի դադարձնակէտին, եւ տիրացած են ամէն տեսակ ճոխութեանց եւ վայելքներու, յայնժամ եղած են հաճոյամուլ, թուլամորթ, չուայտ, անուղղայ, որոնց երեսէն վերջապէս անկման ու կործանման մատնուած են: Տաղնապներու դիմացող շատ մը ազգեր, չեն կրցած բարեբաստութեան դիմանալ:

Աստուծոյ մարդը Մովսէս վախ չունէր թէ Իսրայէլացիք Տէրը պիտի մոռնային, որքան ատեն որ անապատի նեղութիւններուն եւ վտանգներուն ենթարկուած էին. սակայն անիկա կը վախնար թէ անոնք Տէրը պիտի մոռնային, երբոր խոստացեալ երկրին մէջ հաստատուէին, եւ կաթ ու մեղր հոսող երկրին առատութիւնները վայելէին: Ուստի, նա իր ժողովուրդը այս հաւանական վտանգին դէմ կանխաւ դռուչացուց, իբր թէ մեծագոյն թշնամիին դէմ, եւ անոնց տուաւ սա խրատը. «Երբ քու Տէր Աստուածդ քեզ տանի այն երկիրը, որուն համար քու հայրերուդ՝ Աբրահամի, Իսահակի ու Յակոբի երդում քրաւ, որ քեզի մեծ ու գեղեցիկ քաղաքներ տայ, գորոնք դուն շինած չես. եւ ամէն քայլիքներով լեցուած տուններ՝ գորոնք դուն լեցուցած չես, ու փորուած ջր-

հորներ՝ գորոնք դուն փորած չես, այգիներ ու ձիթենիներ՝ գորոնք դուն տնկած չես. ու երբ ուտես ու կշտանաս, գգոյշ կեցիր, որ չըլլայ քեզ քեզ քեզիդ ստուսի երկրին, ծառայութեան տունէն հանող Տէրը մոռնաս» (Բ.Օրին. 6:10-12.):

Մովսէսին վախցածը տեղի ունեցաւ: Նեղութիւններու մէջ Տէրով փարող ժողովուրդը, ճոխութեանց մէջ Տէրը մոռցաւ: Միթէ նոյն բանը չի՞ կրնար ըսուիլ մեր ազգակիցներէն շատերուն համար: Տարագրութեանց եւ տառապանքի այդ սեւ օրերուն մէջ, մեր ազգակիցներէն շատեր, Աստուծոյ շատ աւելի մօտ կ'ապրէին, քան ապահովութեան եւ առատութեան այս օրերուն մէջ: Արիւնհեղութեանց եւ հալածանքի այդ սոսկալի օրերուն մէջ, անոնք շատ աւելի ջերմ սէր ու անկեղծ հաւատք ունէին, քան հիմա: Այդ թշնամի եւ ալլակրօն երկրին մէջ, անոնք շատ աւելի հաւատարմօրէն զԱստուած կը պաշտէին, եւ կանոնաւորապէս Աստուծոյ տունները կը յաճախէին աղօթքի եւ երկրպագութեան համար, քան այս ազատ եւ Քրիստոնեայ երկրին մէջ: Այո՛, շատ մը Հայեր՝ որոնք հայրենիքին մէջ Տէրով կը ծառայէին, հոս դայն մոռցած են: Ո՛չ, բարեկամներ, ազատութիւնը, հանգստութիւնը, բարեբաստութիւնը անանկ կարծուածին պէս մեծ բարիքներ չեն, եթէ մենք չի գիտնանք զանոնք շիտակ կերպով գործածել: «Քանզի ի՞նչ օգուտ է մարդուն որ բոլոր աշխարհը վաստկի, եւ իր անձը կորսնցնէ» (Մարկ. 8:36.):

Տէրը, անցեալին մէջ, զինք մոռցող Իսրայէլի ժողովուրդը դառնաղէտ տառապանքներու մատնեց, որպէս զի իրեն ետ դառնան, եւ իրենց բարերարը ճանչնան: Աստուած իր անհուն սէրէն դրդուած այս հարուածներով իր մոլորած ժողովուրդը ցնցելու եւ ուղղութեան բերե-

լու աշխատեցաւ: Քանզի Նա գիտէր թէ «եբբ նեղութեան մէջ մտնեն զիս կանուխ (կաթագին) պիտի փնտռեն», ինչպէս Ուսէա Մարգարէին բերնով յայտարարեց (5: 15.): Այս էր նոյն Մարգարէին կեդրոնական պատգամը. «Եկէ՛ք ու Տէրոջը դառնանք, քանզի անիկա պատառեց, ու անիկա մեզ պիտի բժշկէ. անիկա զարկաւ, ու անիկա մեզ պիտի պատէ:» Այս խօսքերուն իմաստը աւելի լաւ կը հասկցուի, երբոր սա թարգմանութեամբ կը կարգանք. «Անիկա պատառեց, ՈՐՊԵՍ ԶԻ մեզ բժշկէ. անիկա զարկաւ, ՈՐՊԵՍ ԶԻ մեզ կապէ:» Անոր պատառելը եւ զարնելը բարի նպատակով է: Անիկա կ'ուզէ բժշկել, առողջացնել. եւ ասոր համար կ'ստիպուի ցաւցնել: Անոր պատառումը վերաբոյժի մը պատառումն է, որ հիւանդը բժշկելու համար կը կտորէ:

Աստուծոյ այս պատառումը ի դերեւ չեւաւ: Ոմանք այս կտորումէն զգաստացան եւ իրենց Տէրը ճանչցան: Եսայի Մարգարէն ալ կը հաստատէ նեղութեանց բարեւար ազդեցութիւնը: «Ով Տէր, նեղութեան մէջ քեզ փնտռեցին. քու պատիժդ անոնց վրայ եղած ատեն աղաչանք բրին» (26:16.): Մահուան լուրջ վտանգներուն մէջ, մարգիկ ծանծաղ դուարձութիւններ չեն փնտռեր, այլ Ամենակալին բազմութիւնը կը փնտռեն: Իր ամբողջ կեանքին մէջ անաստուած ըլլալ խոստովանող մարդ մը, երբոր գործարանի մը մեքենաներուն մէջ բռնուեցաւ, սկսաւ բոր գործարանի մը մեքենաներուն մէջ բռնուեցաւ, սկսաւ Աստուծոյ օգնութիւն աղերսել: Մէկը իրեն հարցուց, «Դուն Աստուծոյ չես հաւատար, չէ՞»: Նա պատասխանեց, «Եթէ Աստուած մը չկայ, պէտք է որ ըլլայ, մարդս այս տեսակ անճար կացութենէ մը ազատելու համար:»

Մարդս զԱստուած ճանչնալու համար վիշտերու կը կարօտի: Անգղիերէն իմաստուն առածը կ'ըսէ. «Մարդուն անձկութիւնը Աստուծոյ պատեհութիւնն է»:

(Man's extremity is God's opportunity): Շատ անհատներ Աստուծոյ մասին երբէք պիտի չի խորհէին, եթէ ցաւերու մէջ չիյնային: Շատ մը մեղաւորներ երբէք դարձի պիտի չգային, եթէ դժբաղդութիւններու չենթարկուէին: Ճշմարիտ է Սաղմոսերգուն ըսածը. «Քանի որ վշտացած չէի, կը սխալէի (կը մոլորէի)» (119:67.): Թըշուառութիւնն էր որ Անառակ Որդւոյն քայլերը դէպի տուն դարձուց: Անօթութիւնն էր որ հօրը սէրը բողբոռ սէրէն աւելի հրապուրիչ ընծայեց: Սովը անոր փրկութեան միջնորդը եղաւ: Աստուած չարիքը բարիքի ծառայեցուց:

Անառակ Որդին առանձին չի կենար: Անիկա կը պատկերացնէ շատերուն փորձառութիւնը: Աստուած շատ անգամներ ցաւերը կը գործածէ, մարդոց սրտերը կակղցնելու, եւ զանոնք զղջման եւ արդարութեան առաջնորդելու համար: Սամիսոն իր յաջողութեան օրերուն մէջ, անաստ գտնուեցաւ Տէրոջ պատուէրներուն, եւ յանձնուեցաւ իր տուփական կիրքերուն: «Եւ անիկա չէր գիտեր որ Տէրը իրմէ գացեր էր:» Սակայն երբ արդահատելի դժբաղդութեանց հանդիպեցաւ, անկեղծ զղջումով Տէրոջ դարձաւ, եւ վերստացաւ իր գերմարդկային զօրութիւնը: Բիւրաւորներ, վիշտերու միջոցաւ Աստուծոյ առաջնորդուած եւ իրենց փրկութիւնը գտած են:

Աստիղացի Ֆրանչիսկոսը իր կեանքին մասին խորհիլ սկսաւ, երբ քսան երկու տարեկան հասակին մէջ վտանգաւոր հիւանդութենէ մը բռնուեցաւ: Անոր կեանքը եղած էր զեղխութեան, ծուլութեան, գիշերային հեշտանքներու եւ կռիւներու կեանք մը: Եւ անիկա դրդուեցաւ որ իր հօրը տունը ձգելով նոր կեանք մը սկսի: Եւ այդ օրէն սկսելով հեշտամով Ֆրանչիսկոս սուրբ Ֆրանչիսկոսի այլափոխուեցաւ: Եւ անիկա աղքատութիւնը

իրեն ընդունեց իբր հարս, եւ քաղաքէ քաղաք շրջեցաւ, մոլորած ժողովուրդները ապաշխարութեան, անկեղծութեան, պարզութեան, պարկեշտութեան եւ սիրոյ հրաւիրելու համար: Աշխարհիս կեանք եւ լոյս սփռող Պենետիկղեան Միաբանութեան այս հիմնադիրին, երկտասարդ հասակին մէջ հիւանդանալը, թէ իրեն եւ թէ ամբողջ ցեղին համար անհաշիւ օրհնութիւն մը եղաւ:

Նմանապէս, ապերձանիկ ամուսնութիւն մը, եւ չորս տարի տեղոյ ներքին մարտնչում մը, ճէնովացի Գաթրինը սուրբերու դասին բարձրացուց, եւ զայն շինեց Միջին դարերու անուանի Ծլօրէնս Նայթինկէյլը, եւ անոր ազդեցութիւնն ու յիշատակը անմահացուց պատմութեան մէջ:

Նոյնպէս, հիւանդութիւնը եւ իր սենեակին առանձնութեան մէջ անցուցած երեք մենիկ տարիները, Սիեննացի սուրբ Գաթրինը պատրաստեց այն օրհնաւէտ եւ բեղմնալից կեանքին, եւ անոր կարճ կեանքը թէ քաղաքական եւ թէ հոգեւոր հսկայ ուժի մը վերածեց: Աշխարհի փառաշող սուրբերէն շատեր իրենց հոգեւոր յաղթութեան հասան մարմնաւոր տկարութիւններու եւ կըսէին իրենց միջոցաւ: Անոնք վերահաստատեցին սա ճշմարտութիւնը թէ «Աստուծոյ զօրութիւնը տկարութեան մէջ կը լրանայ»: Սամուէլ Բութհըրֆօլտ ըսած է. «Վատա՛հ եմ թէ լաւագոյն է հիւանդ ըլլալ, պայմանաւ որ Քրիստոս զայ անկողինին քով եւ վարագոյրները քաշէ եւ ըսէ. «Քաջ եղիր, ես եմ քու փրկութիւնդ», քան թէ առողջութիւն վայելել, եւ երբէք Աստուծմէ այցելութիւն չընդունիլ»: Կան վեհագի անդամալուծներ, որոնք իրենց անթացուկները կը կրեն, իբր թէ անոնք արքայական մականներ եղած ըլլային, որոնք իրենց անիւաւոր աթոռներուն (wheel chair) վրայ կը շրջին, իբր թէ ար-

քունական կառքերու վրայ հեծած: Գեղեղաձայն թռչունի մը մասին կ'ըսուի թէ իր կուրծքը փուշի մը կըրթնած ըլլալով կ'երգէ, քանզի այս կերպով ամէնէն քաղցր խաղերով կրնայ երգել: Վարդը ամէնէն անուշ կը բուրէ, երբոր անոր թերթիկները կը ճգմուին: Կեանքը ալ ամէնէն անուշ կը բուրէ, երբոր անիկա փորձութիւններով կը համեմուի: Աշխարհս հոգեւորապէս շատ պիտի աղքատանար, եթէ երկրի վրայ ցաւ եւ նեղութիւն գոյութիւն չունենար: Յեղին գերբնտիր զաւակները իրենց փառքին հասած են տուայտանքներու ճամբայով, ինչպէս որ Քրիստոս ալ իր փառքին հասաւ խաչին ճամբայով:

Այս իրողութեան լոյսին մէջ մեր բնաբանին ճշմարտութիւնը ի յայտ կուգայ: «Վասն զի Աստուծոյ ուղածին պէս եղած տրտմութիւնը փրկութեան համար ապաշխարութիւն կը գործէ, որ զղջալու բան չէ»: Աղքատներ Մաքարըն ըսած է. «Երանելի է այն յուսալքումը որ Աստուծոյ ձեռքերուն կը կառչի. հաստատուն է այն վրտահոյութիւնը որ յուսահատութենէ դուրս կը ժայթքէ»:

Ուստի, մենք տրտնջելու չենք, ընդհակառակը շնորհակալ եւ ուրախ ըլլալու ենք այդ տրտմութեանց համար, որոնք փրկութեան համար ապաշխարութիւն կը գործեն: Այս տեսակ տրտմութեանց մէջ զղջալու բան չկայ: Այս տրտմութիւններուն ետեւ բարի նպատակ մը ծածկուած է: Այս կսկիծներուն ետեւ սիրող հոգի մը կայնած է: Ատոնք միջոցաւ Աստուծոյ կ'աշխատի մեղ գտել եւ սրբել: Սակայն հոս հարցում մը կը ծագի թէ բոլոր տրտմութիւնները սրբարար կ'ըլլա՞ն. բոլոր վիշտերը փրկութեան համար ապաշխարութիւն կը գործե՞ն: Այս հարցումին ստիպուած ենք պատասխանել բացասական կերպով: Դժբաղդաբար, բոլոր վիշտերը մարդոց համար

փրկարար եւ օրհնաբեր չեն ըլլար: Մեր բնաբանին վերջին մասն ալ կը հաստատէ այս իրողութիւնը. «...բայց աշխարհի տրտմութիւնը մահ կը դործէ»:

Ուրեմն, ամէն տրտմութիւն կենարար չէ. կան տրտմութիւններ ալ որոնք մահաբեր են: Թէ տրտմութիւն մը կենսատու պիտի ըլլայ եթէ ոչ մահացու, ասիկա ենթակային անձէն կախում ունի: Աստուծոյ մտադրութեան մէջ ամէն տրտմութիւն փրկարար ըլլալու սահմանուած է: Եւ եթէ այսպէս չըլլար, պատճառը այն է թէ մարդիկ զանոնք այս կերպով չեն օգտագործեր: Կան անհատներ որոնք երկնային տրտմութեամբ կը տրտմին. կան անհատներ ալ որոնք աշխարհային տրտմութեամբ կը տրտմին: Միեւնոյն տրտմութիւնը երկու անձերու մէջ հակոտնեայ արդիւնքներ կ'արտադրէ: Մէկը ցաւերու ներքեւ կ'ընկճուի եւ կը յուսալքուի. եւ անոր բերնէն տրտունջներ, ողբեր, եւ նոյն իսկ անէծքներ կը լսուին: Միւսը ցաւերու ներքեւ կը բիւրեղանայ, եւ անոր տառապանքները կը շաղուին դոհութեան երգերով: Մարդուն մէկը «կորուսեալ վիշտեր» մակդիրով կ'որակէ, այն տեղաւ վիշտերը, որոնցմէ ենթական չի յաջողիր ձեռք բերել այն օրհնութիւնը զոր Աստուած ծրագրած էր իրեն տալու: Ինչպէս որ կորուսեալ պատեհութիւններ կան, անանկ ալ կորուսեալ վիշտեր կան. վիշտեր որոնք առանց ոեւէ օգուտ հասցնելու եկած անցած են ենթակային վրայէն, որոնք բոլորովին ասպարեղին եւ ամուլ մընացած են:

Յաւը անձերու միջեւ եղած իրական տարբերութիւնը երեւան կը հանէ. մարդուն ծովը, իսկական կերտուածքը եւ նկարագիրը կը քողաղերծէ: Զօջ Պիլինկը ըսած է. «Կեանքը յետանաքար մըն է: Թէ ասիկա կեանքը կը փշրէ եթէ ոչ կը փայլեցնէ, առկա իսկ այն ատաղձէն,

որմէ նա շինուած է:» Յաւերու հնոցին մէջ, մարդիկ իրարմէ կը զատորոշուին: Զմարիտ մարդը փորձանքներու մէջ կը պահէ իր յոյսը, իր հաւատքը, իր քաջութիւնը, եւ հերոսարար կը մարտնչի կեանքի դժբաղդութեանց դէմ: Մէկալը կը կորսնցնէ իր յոյսը, հաւատքը, բարոյական քաջութիւնը, եւ մէկ կողմ կը նետէ պատերազմի դէնքերը, եւ անճարակօրէն անձնատուր կ'ըլլայ բազդի քմահաճոյքներուն: Մէկը արտասուաց հեղեղներուն ներքեւ կը խորասուզուի. միւսը «արտասուաց հովիտէն անցնելով աղբիւրի պէս կ'ընէ զանկա» (Սաղ: 84:6):

Ուստի, խնդիրը անձնականացնելով՝ հարցնեմ թէ տրտմութիւնը քեզի ի՞նչպէս կ'ազդէ. դուն ցաւերդ ի՞նչ տրամադրութեամբ կ'ընդունիս, դժգոհութեամբ թէ հաճութեամբ. դուն ի՞նչ տեսակ ատաղձ չինուած ես. վիշտերը քեզ կ'ը շինե՞ն թէ կը քանդեն: Նեղութիւնները քեզ Աստուծոյ կը մօտեցնե՞ն, թէ անկէ կը հեռացնեն:

Մի՛ մոռնար թէ այս աշխարհին մէջ նեղութիւնները իրարու կը նմանին, բայց անձերը կը տարբերին: Եւ նեղութիւններու հակադեցութիւնը կ'որոշուի մարդուն կեցուածքով եւ հայեացքով: Եւ մարդուն կեցուածքը եւ հայեացքը կ'որոշուի, Աստուծոյ հանդէպ մարդուն բռնած դիրքով: Այս կեանքին մէջ անհուն տարբերութիւն կ'ընէ թէ մէկը Աստուծոյ կը հաւատայ թէ ոչ: Աստուծոյ վրայ անկեղծ հաւատք եւ վստահութիւն ունեցող մէկը, ամենէն յուսահատական պարագաներու տակ իսկ անյոյս չի մնար, ամէնէն միտին վայրկեաններու մէջ իսկ անյոյս չի մնար: Աստուածային հաւատքը իրեն անհատնում զօրութիւն, քաջալերութիւն, բարոյական տոկուսութիւն կը պարգեւէ: Եւ անիկա ամէնէն անտանելի տառապանքներուն մէջէն անցած ատենն իսկ, Յորին պէս

կրնայ յայտարարել, «քէեւ անիկա զիս սպաննէ, ես անոր պիտի յուսամ» (13:15.) : Աստուծոյ վստահող մէկը վիշտերու վրայ կը հեծնէ, փոխանակ վիշտերը իր վրայ հեծցնելու : Եւ անիկա իր լաւատեսութիւնը եւ արիւթիւնը չի կորսնցնէ :

Սակայն Աստուծային հաւատքէ զուրկ եղող մարդ մը տաժանքներու տակ կը խռովի, կ'ընկճուի, կը թաղուի : Ամէն դժբաղդութիւն իրեն համար փորձանք մը կը դառնայ : Քանզի անիկա կեանքի խարխալ եւ ապաւէն չունի : Խելացի մարդու մը ըսածին պէս. «Այն նաւը որ երթալիք նաւահանգիստ չունի, անոր ամէն մէկ հով փորձանք մըն է :»

Երանելի բան է հաւատք ունենալ : «Երա՛նի այն մարդոց որոնց զօրութիւնը Քեզմէ է :» Աստուծոյ հաւատալ, վիշտերու հանդէպ մարդուս հայեցակէտը կը փոխէ, եւ անոնց ծանրութիւնը կը մեղմացնէ : Հաւատացեալ մը չարիքէն բարիք կը հանէ. քանզի անիկա Պօղոս Առաքեալի նման վստահ կ'ըլլայ թէ «ամէն բաները բարիի գործակից կ'ըլլան անոնց որ զԱստուած կը սիրեն» : (Հռով. 8:28.) : Զի մոռնաք որ այս խօսքերը արտասանող Առաքեալը երկրիս վրայ ամէնէն շատ չարչարանք կրող անհատներէն մին եղաւ : Բայց եւ այնպէս անիկա յանդուգնօրէն կը յայտարարէ, «ԳԻՏՏԵՆՔ ՈՐ (կը հաւատանք ալ չըսեր) ամէն բաները բարիի գործակից կ'ըլլան, անոնց որ զԱստուած կը սիրեն» : Ժօրճ Միւլլըր, հաւատքի եւ աղօթքի այդ զարմանալի ախոյեանը, կուտայ սա հիանալի վկայութիւնը. «Հազար փորձութեանց մէջ, ոչ թէ հինգ հարիւրը հաւատացեալի բարիին գործակից կ'ըլլան, հազար իննը հարիւր ինիսուն իննը հատը, եւ մէկ ալ աւելին :»

Ուստի, բարեկամներ, վիշտերէն մի՛ ընկրկիք : Անշտներէն մի՛ յուսահատիք : Առաքեալի յորդորին համակերպելով, «Արքունի կեցէ՛ք, հաւատքի մէջ հաստատ կեցէ՛ք, կտրիճներու պէս վարուեցէ՛ք, զօրացէ՛ք» (Ա. Կորն. 16:13.) : Դժուարին կացութեանց մէջ փոխանակ ողբալու, ձեր լաւագոյնը ըրէ՛ք : Լեղիէն անուշ հանելու աշխատեցէ՛ք : Զեր տրամութիւններուն կենարար եւ փրկարար հանգամանք տալու ճիշդ թափեցէ՛ք : Տէրոջ վրայ վստահութիւն ունեցէ՛ք : Ամենակարողին ապաւինեցէ՛ք : Զեր նեղութեանց մէջ Աստուծոյ ծոցը նետուեցէ՛ք : Եւ Ան «իբ փետուրներովը պիտի ծածկէ, ու իբ քեներուն տակ պիտի ապաստանիք» (Սաղ. 91:4.) : «Աստուած մեր ապաւէնն ու զօրութիւնն է. նեղութիւններու մէջ խիստ օգնական կը գտնուի» (Սաղ. 46:1.) :

ԱՍՏՈՒԱԾԱՅԱՅՏ ՎԻՇՏԵՐ

«Ողիա Յագաւորին մահուան տա-
րին Տէրը տեսայ որ բարձր ու վե-
րացած աթուռի վրայ նստեր էր, ու
անոր քղանցքը տաճարը կը լեցնէր»:

ԵՍԱ. 2. 1.

ՄԵՐ նախորդ խորհրդածութեան մէջ պարզեցինք
թէ վիշտերու դիխաւոր նպատակներէն մէկը մար-
դիկը Աստուծոյ մօտ քաշել է, զանոնք ապաշխա-
րութեան եւ փրկութեան մղել է: Նոյնպէս, վիշտերը
զտող եւ մաքրագործող ազդակներ են մեր կեանքերուն
մէջ: Կրակը կը զտէ մաքուրը աղտոտէն, կը մաքրէ հա-
րազատը կեղծէն, կը զատէ մնայունը կորնչելիէն, կ'ան-
ջատէ արժէքաւորը փուճէն: Առաքեալի ըսածին պէս,
մէկուն գործին ինչ տեսակ ըլլալը կրակը պիտի փորձէ:
Եթէ մէկուն շինած գործը մնալու ըլլայ, ինք վարձք պի-
տի առնէ. եւ եթէ մէկուն շինածը այրելու ըլլայ, անիկա
վնաս պիտի քաշէ. բայց ինք պիտի ազատի, սակայն այն-
պէս՝ իբր քէ կրակի մէջէն» (Ա. Կորն. 3:13-15.): Կրա-
կը երեւան կը հանէ մարդուն թէ զործը եւ թէ իսկու-
թիւնը: Աստուած մեզ փորձանքներով կը քննէ, եւ մեզ
կը փորձէ, «ինչպէս արծաթը կը փորձուի»:

Ուստի, այս կեանքի մէջ ակնկալելու ենք որ փորձութիւններու քննութեանց պիտի ենթարկուինք: Պետոս Առաքեալի սա խօսքերուն ճշմարտութիւնը ըմբռնելու ենք. «Սիրելիներ, օտար բան մը մի սեպէ՛ք այդ նեղութեան բորբոքը, որ ձեզ փորձելու համար կ'ըլլայ, որպէս թէ օտար բան մը ձեզի հանդիպած է» (Ա. Պետ. 4:12.): Փորձութեան նպատակը մեզ նեղել չէ, հապա փորձաքարի զարնել (test) է: Փորձութեանց մէջ մարդուն հաւատքը, անկեղծութիւնը, նուիրումը, արժանիքը կը փորձուի. իրական կշիռքը կը կշռուի: Փորձը ի յայտ կը բերէ ինչ որ մարդուն մէջ կայ, եւ ինչ որ չկայ:

Աստուած երբեմն մեր հաւատքը կը փորձէ թէ իր գիտութեան համար եւ թէ մեր գիտութեան համար: Մարդը անդորրութեան մէջ որոշ չի գիտեր թէ մաքուր եւ ճշմարիտ հաւատքի մէջ է թէ չէ: Յաճախ, երբ կը կարծէ թէ հաւատքի մէջ է, հաւատքէն շեղած կ'ըլլայ: Երբ կը կարծէ թէ արթուն է, մրափած կ'ըլլայ: Երբ կը խորհի թէ կանգուն է, ինկած կ'ըլլայ: Մարդ կըրնայ անտեղեակ եւ անհոգ ըլլալ իր վտանգաւոր կացութեան մասին: Սակայն, երբոր մարդ կրակով կը փորձուի, անոր հաւատքը կը յայտնուի, անոր կայունութիւնը կ'ստուգուի: Փորձութիւնը մարդը կը յայտնէ իրեն: Փորձութեան մէջ մարդս կը գիտակցի իր զօրաւորութեան եւ կամ տկարութեան: Փորձի ներքեւ շատ մը տկարներ իրենց զօրաւոր ըլլալին, եւ շատ մը ինքնահաւաններ իրենց անարժան ըլլալին կը հասկնան: Այս կերպով, փորձութիւնը մարդս խոնարհ եւ ապաւինող (trustful) կը շինէ. խոնարհ՝ հանդէպ իր անձին, ապաւինող՝ հանդէպ իր Աստուծոյն: Մարդուն համար այս գիտակցութեան դալ, այսինքն իր տկարութիւնը եւ Աստուծոյ մէջ եղած զօրութիւնը հասկնալ, ամէնէն օրհ-

նեալ փորձառութիւնն է: Փորձերու միջոցաւ, երբ մէկ կողմէն՝ Աստուած մեր ապիկարութիւնը կը մատնանչէ, միւս կողմէն՝ մեր զօրութեան աղբիւրը մեզի կը ցուցնէ:

Մարդուն ժամանակ առ ժամանակ փորձուիլը իրեն համար հարկաւոր է, զայն հոգեւորապէս արթուն եւ կենսունակ պահելու համար: Նեղութիւնը մարդս կը գրգռէ հոգեւորապէս: Փորձութիւնը մարդս կ'ամրապնդէ հաւատքի մէջ, կ'արմատացնէ Աստուծոյ մէջ: Նեղութիւններու միջոցաւ, Աստուած հաւատացեալները աւելի տոկուն եւ անսասան կը շինէ: Երբոր Աբրահամ իր միակ սիրելի որդին զոհելու փորձով փորձուեցաւ, այդ փորձէն դուրս եկաւ հաւատքի ու վստահութեան մէջ աւելի արմատացած: Յոր՝ իր ծանր փորձութիւններէն մեծագոյն համբերութիւն եւ տոկունութիւն շահեցաւ: Մեր Տէրը Յիսուս Քրիստոս անապատի փորձութեանց մէջէն սրբացած եւ զօրացած դուրս եկաւ:

Փորձութիւնները կը սատարեն զօրացման: Աստուած պղտիկ փորձութիւններով մեզ տակաւ առ տակաւ կը զօրացնէ, եւ կը պատրաստէ աւելի մեծերուն համար, որպէս զի կարենանք անոնց դիմանալ, երբոր անոնք մեր վրայ կը հասնին: Փորձութեան վրայ տարուած ամէն մէկ յաղթութիւն, մեր մէջ պահեստի ուժի կը վերածուի: Ամէն անգամ որ փորձութեան մը կը յաղթենք, մեր պահեստի ուժը կը շատնայ, մեր ուժի ամբարը կը լեցուի: Եւ այս ամբարուած ուժով, մենք կարող կ'ըլլանք կեանքի ճշմարտամբերը անցնել ապահովաբար: Կեանքի ահաւոր փորձորիկներուն մէջ, բոլոր խարխուլ շինուածքները կը քայքայուին, սակայն հաստատուն չէնքերը կանգուն կը մնան: Իսկ կեանքի դիմացկունութիւնը ձեռք կը բերուի այն համբերատարութեամբ որ կը ցուցադրուի սլոգանիկ փորձութեանց մէջ: «Երանելի է այն մարդը որ փոր-

ձուքեան կը համբերէ. վասն զի եթէ փորձուելով ընտիր կը գտնուի, կեանաց պսակը պիտի առնէ, զոր Տէրը զինք սիրողներուն խոստացաւ» (Յակ. 1:12):

Վիշտերը ոչ միայն կեանքը կը զտեն, այլ կը խորունկցնեն: Այն անձը՝ որ փորձանքի չի հանդիպիր, եւ խրախճանքներու մէջ կ'ոլորուի, անոր կեանքը ծանծաղ ու մակերեսային կ'ըլլայ: Անիկա զուրկ կ'ըլլայ այն լըրջութենէն ու խորութենէն, որ կեանքին նշանակութիւն եւ արժէք կուտայ: Երբոր թեթեւօլիկ եւ ծանծաղամիտ մարդ մը փորձանքի խարաղանով կը մտրակուի մէկէն կ'սթափի, լուրջ կերպարանք մը կ'ստանայ, եւ կեանքի խորունկ իմաստին եւ յետին նպատակներուն մասին խորհիլ կ'սկսի: Եւ այս կերպով, անոր խորհուրդները կը լայնան, տեսութիւնները կը բարձրանան, եւ կեանքը կը խորունկնայ: Վիշտը երբ մէկ կողմէն կեանքը կը բարձրացնէ, միւս կողմէն զայն կը խորունկցնէ: Եւ ասանկով բարիի դործակից կ'ըլլայ: Քանզի բացայայտ է թէ ծանծաղ կեանքը անիմաստ եւ ունայն է, մինչդեռ խորունկ կեանքը իմաստալից եւ լեցուն:

Ամենամեծ բարիքներէն մէկն ալ որ կը ծնի վիշտերու մէջէն՝ երկնային տեսիլքներն են: Չ'կայ մարդկային փորձառութիւն մը, որ այնքան մխիթարար: Խրախուսիչ, կենսատու ըլլայ՝ որքան աստուածային տեսիլքները, որոնք կը հասնին վհատած մարդկութեան: Անոնք իրական ուսմաններ են չոր անապատները կենդանացնող: Վա՛յ այն ազգին, որուն տեսիլքները վերջացած են եւ տեսանողները կտրուած: «Առանց մարգարէութեան (vision) ժողովուրդը կը խոտորի» (Առակ. 29:18): Յայտնութիւններն են որ դողդոջուն ծունկերը կ'ամրապնդեն, յուսահատ հոգիները կը յուսադրեն եւ ուղեկորոյս քայլերը կ'առաջնորդեն:

Այսպիսի կենսաբաշխ յայտնութիւններ յաճախ կը ժայթքեն վիշտերու խոռոչներուն մէջէն, ինչպէս որ պաղ աղբիւրներու ջուրեր դուրս կը խոստեն ասպառաժներու ճեղքուածքներուն մէջէն: Աստուած շատ անգամներ իր լաւագոյն տեսիլքները կը շնորհէ վիշտերու կսկիծներուն եւ նեղութիւններու ճգնաժամներուն մէջ: Մենք առ հասարակ կը խորհինք թէ տեսիլքի վայրերը բարձր լեռներու կատարներ են: Ասիկա այսպէս է: Սակայն հոգեւոր աշխարհին մէջ՝ ինչպէս որ բարձրաբերձ եւ լուսավայլ լեռներու զաղաթներ տեսիլքի վայրեր են, անանկ ալ անդնդախոր եւ մթին ձորերը տեսիլքի կեդրոններ են: Յաճախ Աստուած իր լոյսը կը փայլեցնէ, ամէնէն խոր մթութեան մէջէն: Յաճախ, խաւարը միջոց կ'ըլլայ լուսոյ աւելի շողշողուն կերպով ճառագայթելուն:

Ասոր բացատրութիւնը պարզ է: Մենք ոեւէ բան լաւագոյն կերպով կրնանք տեսնել հակադիր գետնի (background) վրայ: Իրերը հակադասութիւններու վրայ ամէնէն որոշ եւ ցցուն կերպով կ'երեւան: Չորօրինակ, ճերմակ կէտ մը սեւ քարետախտակին վրայ աւելի յստակ կը տեսնուի. աստղերը խաւարակուոն գիշերուան մէջ աւելի մեծ փայլունութեամբ կը փայլին: Նմանապէս, մարդ կուշտ ըլլալը անօթութեան մէջ աւելի լաւ կը հասկնայ. առատութիւնը չքաւորութեան մէջ աւելի կը դնահատէ, բարեբաղդութիւնը դժբաղդութեան մէջ աւելի աղէկ կ'ըմբռնէ, ուրախութիւնը տրտմութեան մէջ աւելի լաւ կ'զղայ, յաղթութիւնը պարտութեան մէջ աւելի լաւ կը դիտէ: Հետեւաբար կեանքի ամենացանկալի արտօնութիւնները եւ ամենամեծ վայելքները լիովին վայելելու համար, մարդս պարտի զրկանքներու եւ նեղութիւններու մատնուիլ: Այն մարդը որ աղքատութենէ

կը հարստանայ, մեծագոյն գոհունակութիւն կ'ունենայ, քան այն անձը որ իր հօրմէն խոշոր հարստութիւն մը կը ժառանգէ, եւ զայն իր ճակտին քրտինքովը չի շահիր: Այն մարդը որ աննշան ընտանիքէ մը կը սերի, եւ ինքնազարգացումով եւ ինքնօգնութեամբ յաջողութեան եւ համբաւի բարձունքներուն կը հասնի, շատ աւելի երջանիկ կ'ըզայ, քան այն անձը որ աղնուական ընտանիքի մը եւ առանձնաշնորհեալ միջավայրի մը շնորհիւ նոյն վիճակին կը հասնի: Աղէտէ մը ձերբազատող մարդու մը ուրախութիւնը, ոեւէ աղէտի չի հանդիպող մարդու ուրախութենէն շատ աւելի ճոխ կ'ըլլայ: Ժողովրդային առածը կ'ըսէ. «Եթէ Աստուած աղքատը ուրախացնել ուզէ, նախ անոր աւանակը կը կորսնցնէ, եւ յետոյ անոր նորէն գտնել կ'ուտայ:» Այս առածին մէջ մեծ ճշմարտութիւնը մը պահուած է: Կեանքի լաւագոյն փորձառութիւնները, հակադէր փորձառութիւններէն կը ծնին:

Այս պատճառաւ, Աստուած երբեմն մեզ փորձանքներու կը մատնէ, որպէս զի մեզ մեծագոյն յաջողութեանց հասցնէ. մեզ տրտմութեանց մէջ կ'ընկղմէ, որպէս զի մեզ աւելի զեղուն ուրախութեան տիրացնէ. մեզ կ'ընկճէ, որպէս զի մեզ աւելի ճոխ կեանքի մը ժառանգորդը ընէ. մեզ խաւարի մէջ կը ձգէ, որպէս զի մեզ փառաւորագոյն լոյսին հանէ: Աստուածային կարգադրութեան մէջ նսեմաշուք ձորերը սահմանուած են յայտնութիւններու արդանդներ ըլլալ: Շատ անգամներ, Աստուծոյ առժամապէս մարդոցմէ սքողուելը, անոր աւելի փառաշուք կերպով յայտնուելուն նախաքայլը եղած է: Աստուած տաղնապնդուն մէջէն ծագեցուցած է իր երկնային լոյսը: Մարդիկ սաստիկ նեղութեանց մէջ Աստուծոյ տեսիլքը ունեցած են:

Թէ որ Յակոբ Նահապետ իր եղբորը երեսէն չի փախէր, եւ ամայի լեռան մը կողքին վրայ, ուժասպառ եւ յուսահատ վիճակի մէջ չի պառկէր՝ իր գլուխը դնելով կարծր քարի մը վրան, արդեօք պիտի կրնա՞ր տեսնել այն հիասքանչ եւ սիրտարար տեսիլքը, որ իր ամբողջ կեանքին նոր ընթացք եւ թափ շնորհեց: Յակոբին համար այդ տխրառիթ վայրը երկինքի մուտքը եղաւ: Լեռան ժայռերը այլափոխուեցան սանդուխներու՝ որոնք երկիրը կը միացնէին երկինքի, եւ որուն վրայէն Տէրոջ հրեշտակները կ'ելլէին ու կ'իջնէին:

Եթէ Մովսէս Փարաւոնի երեսէն չի փախէր, եւ Մադիամու երկիրը չապաստանէր, եւ հոնտեղ անբնակ լեռներու ամայութեան մէջ չի տքնէր, չի պիտի կրնար տեսնել Եհովային փառքը, որ իրեն յայտնուեցաւ բոցավառ փուշի մը մէջէն:

Եթէ Նդիա Մարդարէն Յեզարէլի վախէն անապատ չի փախէր, եւ քառասուն օր ու քառասուն գիշեր ճամբորդելով, ճարահատ ու վհատ, չապաստանէր Հօրէպ լեռան վրայի քարայրը, Աստուծոյ փառքը տեսնելու առիթը պիտի չունենար, եւ Տէրոջ «մեղմ ու բարակ ձայնը» լսելու վայելքը պիտի չի վայելեր:

Երբոր անապատ կ'ըսենք, մեր երեւակայութեան առջեւ կը պատկերանայ չոր եւ անբերրի վայր մը: Ֆիզիքական տեսակէտէն ասիկա այսպէս է, սակայն հոգեւոր տեսակէտէն անապատները ամէնէն բեղմնաւէտ եւ արդաւանդ վայրերը եղած են: Մովսէս Եհովան գտաւ անապատին մէջ: Յակոբ Տէրոջ տեսիլքը ունեցաւ ամայի վայրի մը մէջ: Նդիան Ամենակալին հետ հաղորդակցեցաւ անապատին խորերը: Պօղոս Քրիստոսի մասին իր հիանալի յայտնութիւնները ստացաւ Արաբիոյ անապատին մէջ: Մեր Տէրը իր երկնատուր պատգամները

եւ տեսիլքները ընդունեց ամայի վայրերու մէջ: Երբոր անապատը Տէրոջ ներկայութեամբ եւ փառքով կ'ոգեւորուի, յայնժամ անիկա կը դադարի զարշափել վայր մը ըլլալէ, եւ վարդաբոյր Սարօնի կը կերպարանափոխուի: Ամայութեան մէջ Աստուծոյ երեւումը Մարգարէին սա մարդարէութիւնը կ'իրականացնէ. «Անապատը եւ չոր երկիրը պիտի ուրախանայ. եւ անբնակ երկիրը պիտի ցնծայ, ու շուշանի պէս պիտի ծաղկի» (Նաա. 35:1.):

Արդեօք Նաային ե՞րբ ունեցաւ Աստուծոյ փառապանծ տեսիլքը, եւ ի՞նչ պարագաներու տակ ընդունեց մարգարէ ըլլալու կոչումը: Անիկա կը պատմէ ու կ'ըսէ. «Ողիւս Թաղաւորին մահուան տարին, Տէրը տեսայ որ բարձր ու վերացած աթոռի վրայ նստեր էր, ու անոր քղանցքը տաճարը կը լեցնէր:» Ողիւս Թաղաւոր Յուդայի տան վրայ Թաղաւորեց յիսուն երկու երկար տարիներ, եւ անիկա «Տէրոջ առջեւ բարի եղածը ընող» բարի, արդար, ուղղամիտ արքայ մը եղաւ: Եւ անոր իմաստուն եւ շինարար տիրապետութեան տակ երկիրը բարգաւաճեցաւ: Այսպիսի աստուածավախ եւ կարող Թաղաւորի մը մահը Յուդայի համար անդարմանելի կորուստ մըն էր, եւ անոր բաժանումը երիտասարդ եւ ազդանուէր Նաային խոր սուգի, մտահոգութեան եւ յուսահատութեան մէջ ընկղմեց: Եւ անիկա սկսաւ խորհիլ, «Արդեօք ո՞վ պիտի ըլլայ Ողիւսի յաջորդը, արդեօք անիկա ի՞նչպէս պիտի կառավարէ երկիրը, արդեօք ի՞նչ պիտի ըլլայ երկրին վիճակը, արդեօք Ողիւսին նմանը մէյ մըն ալ պիտի տեսնուի»: Նաային միտքը մռայլ խորհուրդներով եւ վախերով համակուած էր: Նա տրամութեան եւ խռովմունքի մէջ էր: Եւ ահա այս տագնապներու մէջ, Տէրը յայտնուեցաւ Նաային, իրեն նոր

յոյս եւ լոյս բերելով: Թէ որ Նաային զգացումները Թարգմանելու ըլլանք, անոր խօսքերուն պիտի տանք սա բանաձեւը. «Տիրութեան ու սուգի մէջ Տէրը տեսայ. խաւարին մէջ Տէրը խուզարկեցի:»

Զէ՞ մի որ Յովհաննէս Առաքեալն ալ իր երկնային հրաշալի տեսիլքները ընդունեց Պատմոս կղզիի ամայի աքսորավայրին մէջ, ուր Քրիստոսի համար կը չարչարուէր, եւ այս կերպով ի լոյս ածեց այն յայտնութիւնները որոնք բերաւոր չարչարուող հաւատացեալներուն անչափ միսիթարութիւն եւ քաջալերութիւն մատակարարած են: Ի՞նչ հիանալի տեսիլք էր ան, ջուրերով չըջատուած ժայռուտ եւ նեղ կղզիի մը մէջ. «Եւ նոր երկինք մը ու նոր երկիր մը տեսայ. վասն զի առաջին երկինքը ու առաջին երկիրը անցան, եւ ա՛լ ծով չկար:» Ա՛լ խափանող արգելքներ, արդեւաւիակող պատուարներ, կապտող շղթաներ չկային: «Ալ ծով չկար:» Աստուածայայտնութեան մոգական հպումին տակ, այն կապանքները որոնք կը կապէին Յովհաննէսի մարմինը, անոր հոգին ազատ արձակող թեւերու վերածուեցան:

Յովհաննէս Պընեանն ալ բանտարկութեան ցաւերուն ու հալածանքներուն մէջ յղացաւ իր նշանաւոր գիրքը, «Քրիստիանոսի ձամբորդութիւնը», որ Սբ. Գիրքէն ետքը ամէնէն շատ սիրուած եւ կարգացուած գիրքը եղած է, եւ անթիւ Քրիստոնէաներուն հայթայթած է երկնային սիրովանք եւ խրախուսանք: Այս գիրքը երկրորդ Յայտնութիւն մըն է ցաւերու խռոչէն բղխած: «Քրիստիանոսի ձամբորդութիւնը» զոյգութեան չի պիտի դար, եթէ բանտի ընկճող տաժանքները չըլլային: Յովհաննէս Պընեանն ալ Նաայի մարգարէին պէս կրնար ըսել. «Վիշտերու մէջ Տէրը տեսայ. նեղութիւններու մէջ Փրկիչը գտայ:»

Ճօրճ Մէթհիսըն, Սկովտիացի մեծանուն քարոզիչը,
 իր հոգեչունչ քարոզներուն եւ Անգլիերէն երգարանները
 դեղաղարդող պատուական երգերուն ներշնչումը, դառն
 ցաւերու եւ դժբաղդութեանց ծոցէն ստացաւ: Անիկա
 հաւանաբար իր ամէնէն ընտիր եւ հոգեյոյզ ոտանաւորը
 գրի առաւ, երիտասարդ տարիքին մէջ, երբ իր աչքին
 լոյսը կը կորսնցնէր եւ իր նշանածին սէրէն կը զրկուէր:

O, Love that wilt not let me go,
 I rest my weary soul in thee;
 I give thee back the life I owe,
 That in thine ocean depths its flow
 May richer, fuller be.

O, Light that followest all my way,
 I yield my flickering torch to thee;
 My heart restores its borrowed ray,
 That in thy sunshine's blaze its day
 May brighter, fairer be.

O, Joy that seekest me through pain,
 I can not close my heart to thee;
 I trace the rainbow through the rain,
 And feel the promise is not vain
 That morn shall tearless be.

O, Cross that liftest up my head,
 I dare not ask to fly from thee;
 I lay in dust life's glory, dead,
 And from the ground their blossoms red
 Life that shall endless be.

Քանի Ճօրճ Մէթհիսընի երկնաւոր աչքերը կը մը-
 թաղնէին, անոր հոգին երկնային լոյսով կ'ողողուէր:

Անոր մարմնաւոր աչքերուն գոցուիլը, պատճառ դարձաւ
 որ շատ մը հոգեւոր կոյրերու աչքերը բացուին:

Ահա ասանկ է: Աստուած յաճախ իր լոյսը կը ծա-
 վեցնէ մթութեան ծոցէն. ինքզինքը կը յայտնէ ձախոր-
 դութեանց մէջ. իր պատգամները կը հաղորդէ սրտմտու-
 թեանց մէջ: Այս պատճառաւ, մենք պէտք է որ վիշ-
 տերը ամէն ատեն իրր աղէտ առնենք: Հապա պէտք է
 որ ըմբռնենք եւ իւրացնենք այն բաները, գործնք Աստ-
 ուած կ'ուզէ մեզի աւանդել անոնց միջոցաւ. պէտք է ջա-
 նանք որ «տէրտ» երէն յայտնութիւններ ծնին: Ճէյմզ
 Մարթինօն կ'ըսէ, «Երկինք եւ Աստուած ամենալաւ կեր-
 պով կը տեսնուին արտասուքներու մէջէն. թերեւս շատ
 հազուադէպ պարագաներու տակ երբէք տեսնուին առանց
 ատոնց»: Նեղութիւնները մարդոց հոգեւոր զգայարանը-
 ները կը գրգռեն, աստուածային շահագրգռութիւնները
 կը հրահրեն, եւ հոգիին կը պարզեւեն անտեսանելիին
 տեսողութիւնը:

Աշխարհի մէջ, Աստուծոյ բոլոր գործողութիւնները
 թէպէտեւ չենք կրնար հասկնալ, սակայն կրնանք վստահ
 ըլլալ թէ հաւատացեալներու համար ամէն բանի մէջ
 բարի նպատակ մը կայ: Յովսէփի երբոր գերի ծախուե-
 ցաւ իր եղբայրներուն ձեռքով, եւ Եգիպտոսի զնգանին
 մէջ անիրաւօրէն կը չարչրկուէր, չէր կրնար հասկնալ թէ
 այս տանջանքները ինչո՞ւ համար կը կրէր. չէր կրնար
 բացատրել թէ այս խոշտանգումները ի՞նչպէս կրնար
 հաշտեցնել Աստուծոյ արդարութեան եւ ողորմածութեան
 հետ: Սակայն օր եկաւ որ հասկցաւ. ժամանակը եկաւ
 երբ առեղծուածը լուծուեցաւ:

Դուն ալ երբոր ձախորդութեան կը հանդիպիս, մի
 աճապարէր, արագ եւ խաղ դատաւճիռներ մի արձա-
 կէր: Միայն թէ համբերատար եղիր: Աստուծոյ ապա-

ւինէ. անոր արդարութեան եւ ողորմութեան վստահէ : Քրիստոնեայի կեանքին ղեկը եւ քարտէսը սիրալեզ հօր մը ձեռքերուն մէջն է, եւ անիկա անոր նաւը կ'առաջնորդէ դէպ ի խաղաղութեան նաւահանդիստը : ԶԱստուած սիրողին համար լաւագոյն է այն բանը որ կը պատահի : Ուստի երբոր դժբաղդութեանց կը հանդիպիս տակն ու վրայ մի ըլլար, մտքիդ կասկածներ մի բերէր, կարճ խելքովդ ամէն բան անմիջապէս հասկնալու մի ջանար : Միայն թէ Տէրոջ վստահէ հաւատքով : Անոր յանձնուէ հաճութեամբ : Անոր ըսէ, «Օրհնեալ ըլլայ քու կամքդ» : Գիտցիր թէ ինչ որ քեզի անծանօթ է, Ամենազէտին ծանօթ է : Եւ երբ կատարեալ վստահութեամբ Տէրոջ կ'ապաւինիս, վստահ եղիր թէ ան «քեզ իր փեստըններովը պիտի ծածկէ», եւ «Ամենակարողին հովանաւորութեանը տակ պիտի հանգչիս» : Նեղութեան մէջ քու զօրավիզդ քու քովդ կը կայնի ու կ'ըսէ, «Մի վախճար, քանզի ես քեզի հետ եմ. մի գարհուրիր, վասն զի ես քու Աստուածդ եմ. քեզ պիտի գորացնեմ եւ քեզի օգնութիւն պիտի ընեմ, ու իմ արդարութեանս աջ ձեռքովը քեզ պիտի բռնեմ» (Եսայ. 41:10.) : Անկեղծ հաւատացեալ մը երբէք անճար եւ անօգնական չի ձգուիր : «Բարի մարդը, քեւս իյնայ, պիտի չկործանի. վասն զի Տէրը անոր ձեռքը կը բռնէ» (Սաղ. 37:24.) : Աստուած չի թոյլատրեր որ իրեն յուսացող մէկը յաւէտ խաւարին մէջ մնայ, այլ վերջապէս անոր ղիշերը ցերեկուան կը փոխէ :

Տր. Ուաշինկթօն Կլէտտրն, համբաւաւոր քարոզիչ եւ հաւատքի անխոնջ եւ մարտական ախոյեանը, երկար ու բազմաբեղուն կեանքի մը վախճանին մօտ գրեց հետեւեալ տողերը, որ հաւատքով քալող անձի մը տեսողութիւնը կը պատկերացնէ :

In the darkest night of the year, when the stars have
all gone out,
I know that I dare not fear, that faith is better than
doubt ;
And fierce though the fiends may fight, and long though
the angels bide,
I know that truth and right have the universe on their
side ;
That somewhere beyond the stars is a love that is
better than fate,
When the night unlocks her bars, I shall see Him—
and I will wait.

Ցարդ ըստածները շիտակ հասկցուած չի պիտի ըլլան եթէ սա կէտը յստակ չէ ըմբռնուած թէ վիշտը կեանքի վերջակէտը չէ, այլ միջակէտը : Կեանքի ճամբորդութեան մէջ նեղութիւնը հանդիպելիք կայան մըն է, եւ ոչ թէ յանդուելիք հանգրուան մը : Կեանքի թատերախաղութեան մէջ ցաւը լոկ միջադէպ մըն է, եւ ոչ թէ փակման արարուածը : Կեանքին նպատակակէտը մարդը նեղել չէ, հապա հաճեցնել է : Աստուած մարդս ստեղծած չէ վշտացնելու համար, հապա ուրախացնելու համար : Անոնք որ կը խորհին թէ այս աշխարհ եկած են սոսկ տանջուելու համար, գոյութեան մասին շատ թիւր եւ յոռետես տեսութիւն մը ունին : Քրիստոնէական հաւատքը մեզ յոռետեսութենէ կը փրկէ. եւ եթէ չի փրկէր, եւ մեր կեանքերը անուշ, փայլուն ու դուարթ չի չիներ, մեր հաւատքին մէջ տեղ մը սխալմունք մը կամ պակասութիւն մը կայ : Քրիստոս այս աշխարհ եկաւ որպէս զի հաւատացեալներու տրտմութիւնը փոխէ լման եւ անկորզելի ուրախութեան (Յովհ. 16:20, 22.) : Այս կեանքը եղերգութիւն մը ըլլալու չէ սահմանուած :

Քրիստոնէական կրօնը Աւագ Ուրբաթով չի փակուիր, Կիրակիով կը փակուի: Գիշերուան սեւ սաւանով չի գոցուիր. արշալոյսի լուսաճաճանչ ողջոյնով կը գոցուի: Խաչելութեան ողբերգութեամբ չի վերջանար, յարութեան աւետիսով եւ յաղթանակով կը վերջաւորուի:

Ստեղծագործութեան կէտ նպատակը կեանքը կատարեալ երջանկութեան հասցնել է: Եւ վիշտերը մէջտեղ կուգան, ոչ թէ մարդուն երջանկութիւնը խափանելու համար, հապա գայն ճոխ ու կատարեալ կեանքի տիրացնելու համար, իրական եւ լման երջանկութեան հասցնելու համար: Կեանքի ընթացքին մէջ, վիշտերը դիպուածական բաներ են, բայց եւ այնպէս կարեւոր եւ ստիպողական բաներ: Վիշտերը աստիճաններ են, որոնց վրայէն մարդ կը բարձրանայ մինչեւ երկինք: Գոյութեան վախճանը բերկրանք է: Աստուած համակ պայծառութիւն եւ ցնծութիւն է, եւ մթութիւնն ու տխրութիւնը չեն կրնար անոր առջեւ կենալ: Ան որ իր կառքը երկնային աստղերուն կը լծէ, կը յառաջանայ դէպ ի լոյս, եւ կը հասնի աստուածային փառքի եւ երանութեան:

Մինչեւ հոս կատարուած բոլոր ուսումնասիրութիւնները ամփոփելով կը հասնինք սա եզրակացութեան, թէ տիեզերքին մէջ բարոյական տնօրինութիւն մը կայ, Աստուած աշխարհս կը կառավարէ բարոյական օրէնքներով: Այս աշխարհին մէջ ամէն բան բաղդի ձգուած չէ, կոյր եւ անզգայ ուժի մը յանձնուած չէ: Այս տիեզերքին ղեկը՝ դիտող, գիտցող, խորհող, զգացող, սիրող էութեան մը ձեռքերուն մէջն է: Այն նեղութիւններն ու վիշտերը որ երեւան կուգան այս աշխարհին մէջ, Աստուծոյ անտարբեր, անզուժ, անկարեկից ըլլալուն փաստերը չեն, ընդհակառակը անոր սիրող եւ հոգատար ըլ-

լալուն հաւաստիքներն են: Անվիշտ աշխարհ մը զուրկ պիտի ըլլար բարոյականութենէ եւ արդարութենէ: Վիշտերը ամենազօրաւոր ապացոյցներն են Աստուծոյ արդարութեան ու բարոյական կառավարութեան: Ուրեմն, վիշտերը մեր հաւատքը խախտելու չեն, այլ հաստատելու են:

ԶԱՐԵՐԸ ԻՆՉՈ՞Ւ ԿԸ ՅԱԶՈՂԻՆ

«Ինչո՞ւ ամբարիշտներուն ճամբան
յաջող է»:

ԵՐԵՄ. ԺԲ. 4.

ՓԱՓԱՔԵԼԻ է հաւատալ թէ այս աշխարհին մէջ բարոյական կառավարութիւն մը կայ: Սակայն մեր առջև տնկուող ցնցիչ երեւոյթ մը մեր այս հաւատքը կը ցնցէ: Եւ մեր միտքը տակն ու վրայ ընող խնդիրը սա է. «Եթէ այս աշխարհին մէջ բարոյական տնօրինութիւն մը կայ, ուրեմն ինչո՞ւ համար արդարները չեն յաջողիր, և ամբարիշտները չեն ձախողուիր: Ինչո՞ւ համար յաճախ ասոր ճիշդ հակառակը կը պատահի, այսինքն բարիները կը թշուառանան, մինչ չարերը կը բարգաւաճին: Եթէ Աստուած իրապէս արդար է, պէտք չէ՞ որ ուղիղը միշտ յաջողցնէ, և ծուռը միշտ ձախողեցնէ: Թէ որ Ամենակալը իսկապէս իրաւացի է, պէտք չէ՞ որ ուղղամիտները վարձատրէ, և նենգամիտները պատժէ: Ուստի, աշխարհի վրայ երեւցած այս ներհակ երեւոյթները ի՞նչպէս կարելի է համաձայնեցնել Աստուծոյ բարոյական կառավարութեան հետ:

Այս հարցը ամենէն կենսոտ եւ դժուարալուծելի հարցերէն մին է: Եւ հին ժամանակներէն ի վեր՝ խորհող շատ մը միտքերը զբաղեցուցած է, եւ շատ մը աստուածապաշտներու հաւատքը ցնցող անհասկնալի խնդիր մը եղած է: Ասիկա էր Յոբին միտքը տազնապէս ցնող խնդիրը, որ անոր հոգիէն բողոքի հեղեղներ հոսեցուց: Միւսին խնդիրը կը տանջէր Երեմիա մարգարէին միտքը. «Ով Տէր, երբ քեզի հետ վիճիմ, դուն արդար պիտի գտնուիս. սակայն քեզի իրաւունքի վրայով պիտի խօսիմ. ինչո՞ւ ամբարիշտներուն համբան յաջող է, ու բոլոր նեմգութիւն ընողները հանգստութիւն կը վայելեն: Դուն գանձեմ տնկեցիր, եւ անոնք արմատացան: Անոնք կ'աճին ու պտուղ կուտան:» (12:1,2): Մարգարէն մէկ կողմէն Աստուծոյ արդարութեան վրայ չի կրնար տարակուսիլ. բայց միւս կողմէն երեւոյթական հակասութիւնները զինք շուարմունքի կը մատնեն: Սա խորհուրդը թէ «ինչո՞ւ ամբարիշտներուն համբան կը յաջողի», զայն մտային կասկածներու մէջ կը ձգէ, խռովմունքներու մէջ կ'ընկղմէ: Այս առեղծուածը ի՞նչպէս կրնայ լուծուիլ: Արդեօք մոր տեսողութիւնը սխալ է, եթէ ոչ Տէրը զուրկ է բացարձակ արդարութենէ եւ կարողութենէ: Այս հարցը այնքան կենսական է, եւ նոյն ատեն այնքան ուշադրաւ եւ անխուսափելի, որ կարելի չէ անոր առջեւէն աչք խփել ու անցնիլ:

Հին Կտակարանի ուսուցումներուն համաձայն, այս բանը ասանկ պէտք չէ որ ըլլայ: Ըստ Հին Կտակարանի ուսուցումներուն, այս աշխարհին մէջ արդարը իր արդար վարձատրութիւնը եւ ամբարիշտը իր արժանի պատուհասը պիտի ընդունի. բարին պիտի յաջողի, իսկ չարը պիտի ձախողուի: Սաղմոսերգուն կը հաւաստէ. «Անիկա (արդարը) ջուրի համբանները տնկուած ծառի պէս

պիտի ըլլայ, որ իր ժամանակին իր պտուղը կուտայ. ու անոր տերեւը պիտի չքափի, ու ինչ բան որ ընէ ՊԻՏԻ ՅԱԶՈՂԻ: Այսպէս չեն ամբարիշտները, հապս մղեղի պէս՝ գոր հովը կը ցրուէ: Վասն զի Տէրը կը ճանչնայ արդարներուն համբան. բայց ամբարիշտներուն համբան պիտի կորսուի» (1:3-6): «Վասն զի չարագործները պիտի կորսուին, սակայն Տէրոջը համբերողները երկիրը պիտի ժառանգեն» (37:9): Առակախօսն ալ կը յայտարարէ. «Ամբարիշտ մարդուն տանը մէջ Տէրոջը անէծքը կայ. բայց արդարներուն բնակարանը Անիկա կ'օրհնէ» (3:33): Եւ կրկին, «Արդարը մինչեւ իր անձին կշտանալը կ'ուտէ, բայց ամբարիշտներուն փորը կարօտութիւն պիտի քաշէ» (13:25):

Հին Կտակարանին մէջ ընդարձակօրէն եւ կենդանի գոյներով նկարագրուած են այն դժբաղդութիւններն ու անէծքները, որոնց չարերը պիտի մատնուին. եւ այն վայելքներն ու օրհնութիւնները, զորոնք բարիները պիտի վայելեն: Գաղափար մը տալու համար մի քանի կօչումներ ընենք: Յոբին երեք բարեկամները, մարդոց հատուցումներուն մասին իրենց տածած գաղափարները ամփոփեցին սա արտայայտութեանց մէջ. «Ազէ, միտքդ բեր, ո՞ր անմեղը կորսուեցաւ, եւ ո՞ր տեղ արդարները բնաջինջ եղան: Ինչպէս տեսայ, անօրէնութիւն հերկողները, եւ անիրաւութիւն ցանողները նոյնը կը հնձնեն. Աստուծոյ շունչէն կը կորսուին, ու անոր ռնգունքին հովէն բնաջինջ կ'ըլլան» (4:7-9): Եւ դարձեալ, «Անշուշտ ամբարիշտին լոյսը պիտի մարի, ու անոր կրակին բոցը լոյս պիտի չտեսնէ. անոր վրանին մէջ լոյսը պիտի խաւարի, ու անոր ճրագը անոր վրայ պիտի մարի: Անոր գորութեանը քայլերը նեղութիւն պիտի կրեն, ու անոր խորհուրդը գանիկա գետինը պիտի զարնէ: Վասն զի

իր ոտներովը ուռկանի մէջ պիտի բռնուի, ու ցանցի վըրայ պիտի փալէ» (18:5-8.): «Եւ անիկա աւերակ փաշաֆներու մէջ բնակեցաւ, ու կործանելու մօտեցած անշէն տուններու մէջ: Անիկա պիտի չհարստանայ, անոր ստացուածքները հաստատ պիտի չըլլան, ու անոնց շատութիւնը երկրի վրայ պիտի չտարածուի» (15:28,29.): «Բայց ամբարիշտներուն աչքերը պիտի նուաղին, եւ անոնց ապաստանարան պիտի չգտնուի, եւ յայտնին հոգեվարութիւն պիտի ըլլայ» (11:20.): «Զարը իր բոլոր օրերուն մէջ տանջամբ կը կրէ, ու բռնաւորին փիչ (համբուած) տարիներ պահուած են» (15:20.):

Առակաց Գրքին մէջն ալ ասոնց համանման բազում համարներ կան: Սոսկ մի քանին մէջ բերենք: «Աղէկութեան համար փոյթ ունեցողը շնորհի կ'ստանայ. բայց ով որ գէշութիւն կը փնտռէ, անիկա իրեն պիտի հանդիպի» (11:27.): «Արդարին գլխուն վրայ օրհնութիւններ կան. բայց բռնութիւնը ամբարիշտներուն բերանը կը գոցէ: Արդարներուն յիշատակը օրհնեալ կ'ըլլայ, բայց ամբարիշտներուն անունը կը փտի» (10:6,7.): «Զարագործը իր անօրէնութիւնները պիտի բռնեն. ու անիկա իր մեղքին չուաններովը պիտի բռնուի» (5:20.): «Տէրոջը վախը օրեր կ'աւելցնէ. բայց ամբարիշտներուն տարիները պիտի կարճան: Արդարներուն լոյսը ուրախութիւն է. բայց ամբարիշտներուն ակնկալութիւնը պիտի կորսուի» (10:27,28.): «Քանզի ուղիղները երկրի վրայ պիտի բնակին, եւ կատարեալները անոր մէջ պիտի մնան: Բայց ամբարիշտները երկրէ պիտի կորսուին, ու անօրէնները անկէ պիտի փրցուին» (2:21,22.): Ժողովողի հեղինակն ալ կ'ըսէ. «Աստուած իր առջեւ հանելի եղող մարդուն իմաստութիւն, գիտութիւն եւ ուրախութիւն կուտայ. բայց մեղաւորին երկունք կուտայ» (2:

26.): Սաղմոսներուն մէջ ալ նոյն տեսակէն դադափարներ կը յեղկեղուին: «Զարութիւնը ամբարիշտը պիտի մեղցնէ, ու արդարը անիրաւողները պիտի աւերուին» (34:21.): «Ամբարիշտներուն վրայ պիտի տեղան որոգայքներ, հուր, ծծումբ եւ խորշակ. այս պիտի ըլլայ անոնց բաժակին բաժինը» (11:6.): «Ահա անոնք որ քեզմէ կը հեռանան կը կորսուին. դուն կը սատկեցնես ամէնը որ շնութիւն կ'ընեն՝ քեզմէ մոլորելով: Բայց Աստուծոյ մօտեմալս բարի է ինծի» (73:27.): «Խաղաղարար մարդը բարի վախճան պիտի ունենայ. իսկ անօրէնները մէկտեղ պիտի կորսուին. ամբարիշտներուն վախճանը կորուստ պիտի ըլլայ» (37:38.):

Մովսէս ալ չափ պարզօրէն եւ բացօրէն միեւնոյն դադափարները կը ջատագովէ: Անիկա կ'ապահովցնէ Իսրայէլի որդիքը թէ եթէ Քանաանու երկրին մէջ Տէրոջ հաւատարիմ ու հնազանդ գտնուին, անոր առատ բարեքները և օրհնութիւնները պիտի տեղան իրենց տուններուն, դաւակներուն, ստացուածքներուն, արտերուն, պարտէզներուն եւ ամէն բանին վրայ: Սակայն եթէ Տէրոջ դէմ պարտազանց եւ ըմբոստ գտնուին, յայնժամ երկնային անէծքներ պիտի թափին իրենց վրայ, իրենց բոլոր բաները անխեղալ պիտի ըլլան, եւ իրենց վրայ պիտի հասնին աներեւակայելի աղէտներ, սարսափներ, թշուառութիւններ, ջաւեր, ախտեր, պալարներ, ժանտախտներ, սովեր, հարստահարութիւններ, գերեվարութիւններ, ջարդեր, սուրեր ու կրակներ: (Այս անէծքներուն սարսափելի մանրամասնութիւնները հասկնալու համար կարդայ Ղեւ. 26: եւ Բ. Օրին. 28.):

Դատաւորաց Գիրքը, այս հայեցակէտը պաշտպանելու մօտք գրի առնուած է: Այս Գրքին հեղինակը ջանացած է ցուցադրել թէ ամէն անգամ որ Իսրայէլի ցեղերը Տէրոջմէ զատուեցան, անկումի եւ ձախորդութեան

մատնուեցան. իսկ ամէն անգամ որ Տէրով յարեցան, զօրացան ու ծաղկեցան: Եւ այս կերպով անիկա աշխատած է փաստել թէ աստուածապաշտութիւնը բարեյաջողութիւն կը բերէ, մինչդեռ հաւատուրացութիւնը անյաջողութիւն:

Մարդարէութիւններն ալ լեցուն են այսպիսի արտայայտութիւններով, որոնք կը յայտնեն թէ ուղղութիւնն ու կրօնասիրութիւնը կ'առաջնորդէ բարեբաստութեան, մինչդեռ անօրէնութիւնն ու մեղքը կը տանի դժբաղդութեան: Եսայի բարդարէն կ'ըսէ, «Արդարին ըսէք որ իրեն աղէկ պիտի ըլլայ. վասն զի անոնք իրենց գործերուն պտուղը պիտի ուտեն: Վա՛յ անօրէնին, գէշ պիտի ըլլայ անոր, վասն զի անոր ձեռքերուն փոխարէնը իրեն պիտի տրուի» (3:10,11.): «Սիօնը իրաւունքով պիտի փրկուի, եւ հոն դարձողները արդարութեամբ: Բայց անօրէնները եւ մեղաւորները մէկտեղ պիտի ջարդուին, եւ անոնք որ Տէրը կը քողում, բնաջինջ պիտի ըլլան» (1:27,28.):

Երեմիա մարդարէն ալ կը յայտարարէ. «Անոր եւ անոր սերունդին ու անոր ծառաներուն այցելութիւն պիտի ընեմ իրենց անօրէնութեանը համար, եւ անոնց վրայ պիտի բերեմ այն ամէն չարիքը զոր անոնց խօսեցայ» (36:31.): Եզեկիէլ մարդարէն ալ կը յայտնէ. «Անոնցմէ մարդ մը փնտռեցի որ իմ առջեւ կայնի, բայց չգտայ: Ուստի իմ բարկութիւնս անոնց վրայ քափեցի, զանոնք իմ սրտմտութեանս կրակովը սպառեցի. անոնց համբերքը իրենց գլուխը տուի, կ'ըսէ Տէր Եհովա» (22:31.):

Մաղաքիա մարդարէն ալ կը հաւաստէ, «Բանգի ահա փութի պէս վառած օրը կուգայ, ու բոլոր հպարտները եւ բոլոր ամբարշտութիւն ընողները յարդի պէս պիտի ըլլան. ու գալու օրը զանոնք պիտի այրէ, կ'ըսէ զօրաց

Տէրը, այնպէս որ անոնց արմատ կամ ոստ պիտի չքուզու: Բայց ձեզի իմ անունէս վախցողներուդ, արդարութեան արեգակը պիտի ծագի, եւ անոր քեներուն վրայ բժշկութիւն պիտի ըլլայ» (4:1,2.):

Օրինակները բազմապատկելու հարկ չկայ: Մէջ բերուած բոլոր համարներն ալ կը սորվեցնեն սա դասը թէ անօրէնութիւնը պիտի պատժուի եւ արդարութիւնը պիտի վարձատրուի: Այս վարդապետութենէն հետեւեւցուած բնական եւ անխուսափելի եղբակացութիւնը սա եղած է թէ, անհատի մը կամ ազգի մը բարօրութիւնը անոր արդար ըլլալուն ապացոյցն է. ընդհակառակը, անհատի մը կամ ազգի մը դժբաղդութիւնը անոր անօրէն ըլլալուն նշանն է: Բարեյաջող եւ հարուստ անձ մը Աստուծոյ հաճութեան եւ շնորհաց արժանացած մարդ մըն է. մինչ թշուառ եւ չքաւոր անձ մը Աստուծոյ տհաճութեան եւ նողկանքին ենթակայ եղած մարդ մըն է: Թէ որ Աստուած կ'օրհնէ իր հաւնած ամէն մէկ անհատը, ասկէ կը հետեւի թէ Աստուծոյ կողմէն օրհնուած ամէն մէկ անձի վրայ կը կնքուի Աստուծոյ հաւանութեան կնիքը: Մինչդեռ Աստուծոյ կողմէն չօրհնուած ամէն մէկ անձի վրայ կը դեղերի Աստուծոյ տհաճութեան չուքը: Թէ որ մարդ մը կը յաջողի, Աստուծոյ մօտենալուն համար կը յաջողի. թէ որ մարդ մը կը ձախողի, Աստուծոյ ուժանալուն համար կը ձախողի: Այս վարկածին ամփոփումը սա է, բաղդաւորութիւնը նշան է բարութեան, դժբաղդութիւնը փաստ է չարութեան: Յոբին բարեկամները ճիշտ այս տրամաբանութիւնը դործածեցին, եւ անոր մեծ դժբաղդութիւնը վերադրեցին անոր մեծ անօրէնութեան: Ըստ այս տեսութեան, նիւթական կարողութեան չափը մարդու արդարութեան աստիճանին ճշգրիտ մէկ չափանիշն է:

Իբրեւ վարկած (theory) մը՝ այս վարդապետութեան ուսէ ըսելիք չունինք: Սակայն, բնականօրէն մեր մտքերուն մէջ կը ծագի սա խորհուրդը, թէ արդեօք այս տեսութիւնը իրականութեան համապատասխան է, արդեօք չոր իրողութիւնները այս վարկածը կը վաւերացնեն: Արդեօք իրաւ է թէ ամէնէն բարեբաղդ անձերը ամէնէն բարի անձերն են. եւ ամէնէն դժբաղդ անձերը ամէնէն չար անձերն են: Արդեօք մարդուն արդարութեան որակը, անոր հարստութեան քանակով կ'որոշուի:

Նոյն իսկ անոնք, որոնք այս համոզումը ունին, դժուարութիւն կը քաշեն երկրիս վրայ պարզուած բոլոր երեւոյթները այս վարկածին յարմարցնելու, եւ այս տեսութեամբ բացատրելու: Կնճռոտ առեղծուածներ կան, որոնք այս բացատրութիւններով անլուծելի կը մնան: Եւ բացայայտ իրողութեանց լոյսին առջեւ ամէնէն թունդ վարդապետողներն իսկ կը շուարին ու կը թուլանան, եւ կ'ստիպուին ընդունիլ թէ երկրիս վրայ գտնուող ամէն բարդաւած անձ արդար չէ, եւ ամէն թշուառ արարած ամբարիշտ չէ:

Ասկէ աւելին կայ: Այս աշխարհին մէջ, յաճախ անօրէններ իրենց անօրէնութիւններով աւելի կը յաջողին: Անգութ եւ բռնաւոր հարստահարիչներ աւելի կը բարդաւածին: Խաբեբայ եւ անիրաւ մարդիկ աւելի խոշոր հարստութիւն կը դիզեն: Կան դիւանագէտներ, որոնք դաւով, կաշառքով, կեղծիքով, նենգութեամբ կը շահին համբաւ, զօրութիւն, առատութիւն: Շատ անգամներ, առաքինութիւնը ցնցոտիներ կը հագուի, մինչդեռ մոլութիւնը բեհեզներ: Շատ անգամներ, երբ հաւատացեալները նեղութեանց եւ փորձանքներու մէջ կը տառապին, անհաւատներ հանդստութեան ու զեղխութեան մէջ կը ձեմեն: Եւ անանկ կը թուի թէ Աստուած

անիութութեամբ կը նայի այս անարդարութեանց վրայ:

Գիրքը մեզի կ'ըսէ, «Թէ Աստուած պիտի դատէ արդարը ու ամբարիշտը»: Ուրեմն, արդար Տէրը ինչո՞ւ համար իր դատաստանը չի յայտներ: Տէրը կը յայտարարէ, «Ես մաշող կրակ եմ»: Ուրեմն, ինչո՞ւ բռնակալներն ու կողոպտիչները մաշող կրակով չի լապեր: Տէրը կ'ըսէ, «Ես իմ թշնամիներուս վրէժխնդրութիւն պիտի ընեմ»: Ուրեմն, ինչո՞ւ անիկա իր վրէժը չի լուծեր: Այս աշխարհին մէջ, ո՞ւր է արդարութիւն, ո՞ւր է իրաւունք: Այս հարցումները՝ Աստուծոյ վրայ վստահութիւն ունեցողներուն իսկ միտքերը կը խռովեցնէ: Յոր կը դիտէ երկրի վրայ պարզուած երեւոյթական անարդարութիւնը, եւ շուարումով ու ընդլցումով կ'աղաղակէ, «Գողերուն վրամները յաջողութեան մէջ են, ու գԱստուած բարկացնողները ապահով են, որոնց ձեռքը Աստուած առատութեամբ կը լեցնէ» (12:6.): «Ամբարիշտները ինչո՞ւ կ'ապրին, կը ծերանան ու խիստ կ'ուժովնան: Անոնց սերունդը իրենց հետ կը հաստատուի իրենց առջեւ, եւ անոնց գաւակները աչքերնուն առջեւ: Տուներնին խաղաղութեան մէջ է ու վախէ ագառ է, եւ Աստուծոյ գաւազանը անոնց վրայ չէ: Անոնց ցուլը կը գուգաւորուի ու դատարկը չիլիբ. կովը իր որբը կը ծնանի ու չվիժեր: Իրենց պոտիկները ոչխարի հօտի պէս կը հանեն, ու անոնց տղաքը ուրախութեամբ կը ցափկըտեն: ...Անոնք օրերնին գուարնութիւնով կ'անցնեն, ու մէկ վայրկեանի մէջ գերեզման կ'իջնեն» (21:7-13.): Յոր չի կարենալով մեկնել այս առեղծուածները, յուսահատութեամբ կը յարէ, «Երկիրը ամբարիշտներուն ձեռքը տրուեցաւ»: (9:24.):

Սաղմոսերգուն ալ անկարող կ'ըզայ երկրի վրայ տեսնուած անարդարութիւնը կերպով մը բացատրել, եւ այրող սրտով մը կ'ըսէ. «Նախանձեցայ հպարտներուն, երբ ամբարիշտներուն յաջողութիւնը տեսայ. քանզի իրենց մահուան ժամանակն ալ ցաւեր չունին. մարմինն ալ պարարտ է: Անոնք մարդոց նեղութեանը մէջ չեն, եւ ուրիշ մարդոց հետ չեն տանջուիր: ...Անոնց աչքերը պարարտութենէ դուրս կ'ելլէ: ...Ահա անոնք են ամբարիշտները, որ միշտ յաջողութիւն ունին, ու հարստութիւն կ'աւելցնեն» (73:3-12):

Երեմիա մարդարէն ալ կը տեսնէ երկրի վրայ ի յայտ եկող անիրաւութիւնը, եւ սա բառերով իր սրտին բորբոքը դուրս կը թափէ. «Ինչպէս վանդակը քոչուններով լեցուն է, այնպէս անոնց տունները նեղութեամբ լեցուն են. անոր համար անոնք մեծցան ու հարստացան. գիրացան, պարարտացան, եւ չարերուն գործերէն ալ գերազանցեցին. անոնք շիտակ դատաստան չեն ըներ, որքին իրաւունքն չեն պաշտպաներ, այսու ամենայնիւ գործերնին յաջող կ'երթայ» (5:27,27): Եւ մարդարէն կը բողոքէ այս կացութեան դէմ ու կ'ըսէ, «Ինչո՞ւ ամբարիշտներուն նամբան յաջող է, ու բոլոր նեղութիւն ընողները հանգստութիւն կը վայելեն»: Ամբողջ մարդարէն ալ կ'ընդլիզի չարերու յոխորտանքին դէմ, եւ կը բացազանչէ. «Դուն, որուն աչքերը չարութիւն տեսնելէն մաքուր են, ու անիրաւութեան նայելու կարող չես, նեղաւորներուն ինչո՞ւ կը նայիս, ամբարիշտին իրմէ արդար եղողը կլլած ատենը ինչո՞ւ կը լսես» (1:13):

Այս ակներեւ իրողութիւնները կը ժխտեն սա յայտարարութիւնը թէ «Աստուծմէ վախճողներուն բարութիւն պիտի ըլլայ. բայց ամբարիշտին բարութիւն պիտի չըլլայ» (Ժող. 8:12): Եւ երեւան կը հանեն այս վար-

դասկետութեան թերութիւնը, եւ այս վարկածին անվաւերականութիւնը: Իրողութիւնը սա է որ այս աշխարհին վրայ ինչպէս որ երբեմն արդարներ կը յաջողին, անանկ ալ երբեմն ամբարիշտներ կը յաջողին. եւ ինչպէս որ երբեմն չարեր ձախորդութեանց ու վիշտերու կը հանդիպին, անանկ ալ երբեմն բարիներ ձախորդութեանց ու վիշտերու կը հանդիպին: Այս աշխարհին մէջ յաջողութիւնը արդարներուն վերապահուած չէ, ոչ ալ ձախորդութիւնը ամբարիշտներուն: Հապա, թէ բաղդաւորութիւնը եւ թէ դժբաղդութիւնը հաւասարապէս բաժնուած են ուղղամիտներու եւ նենգամիտներու միջեւ: Հետեւաբար, սխալ պիտի ըլլայ մարդու մը բարեբաւութեանն անոր բարութիւնը եղրակացնել, եւ կամ անոր դժբաղդութեանն անոր չարութիւնը հետեւցնել: Կարելի չէ մարդու մը բարոյական արժանիքը չափել անոր տնտեսական արժէքով. մարդու մը անձնաւորութեան որակը կ'ընէ անոր հարստութեան քանակով:

Ուրեմն, մարդ մը արդար ըլլալուն համար չի բարեգաւաճիր, ոչ ալ անօրէն ըլլալուն համար կը թշուառանայ: Աստուած կ'ընայ արդարին նիւթական բարեյաջողութիւն պարգեւել, բայց նոյնպէս կ'ընայ ամբարիշտին ալ բարեյաջողութիւն պարգեւել: Մէկ խօսքով, բարի ըլլալ մարդուն համար նիւթական յաջողութիւն չապահովէր, եւ չար ըլլալ մարդուն համար անպատմառ նիւթական անյաջողութիւն չի պատմառէր: Այս աշխարհին մէջ, ամէն դասէ մարդոց համար թէ օրհնութիւն եւ թէ աղէտ պատրաստ է:

Ոմանց մտքին մէջ, որ կ'ըմբռնեն այս ճշմարտութիւնը, սա հարցումը կը ծագի, «Թէ որ այս է իրողութիւնը, ուրեմն ամէն ինչո՞ւ արդար ըլլալու կ'աշխատինք»: Թէ որ մեր «իրաւունքը մեր Աստուծոյն առջեւ

պիտի անտեսուի», ուրեմն մենք ինչո՞ւ Տէրոջ կը ծառայենք: Յոր՝ այս խորհրդածութեան եկաւ, երբոր՝ հակառակ իր անվիճելի արդարութեան, ամենասաստիկ տառապանքներու մատնուեցաւ, «Աստուծոյ հանոյ ըլլալէն մարդուս օգուտ մը չկայ» (34:9): Ժողովողի հեղինակն ալ ինքնիրեն սապէս կը մըմնջէ. «Որովհետեւ անմիտին պատահածը ինծի ալ պիտի պատահի, ուրեմն ես ինչո՞ւ համար աւելի իմաստուն եղայ. այս պատմաւ իմ սրտիս մէջ ըսի որ այս ալ ունայնութիւն է» (2:15): Սաղմոսերգուն ալ ուղիղ եւ անմեղ կեանք մը վարելէն մասնաւոր օգուտ մը չի տեսներ եւ յուսախաբ շեշտով մը կ'աւելցնէ, «Յիրաւի գուր տեղը իմ սիրտս մաքրեցի, ու իմ ձեռքերս անմեղութիւնով լուացի. որովհետեւ ամէն օր կը տանջուիմ, ու ամէն առտու կը պատծուիմ» (73:13-14):

Արդարին՝ Տէրոջ կողմէն՝ անօրէնէն աւելի նպատաւոր դերք մը չի վայելելը, ինչպէս որ երբեմն հաւատացեալներու հաւատքը կը ցնցէ, անանկ ալ երբեմն անհաւատներու հպարտութեան ու յանդգնութեան աւելնալուն պատճառ կը դառնայ: Չարագործը երբոր իր չարութեան համար անպատիժ կը մնայ, իր չարութեան մէջ աւելի կ'արմատանայ: Երբոր կը տեսնէ թէ ստախոսութիւնը, խաբեբայութիւնը, անիրաւութիւնը իրեն համար չահաբեր կըլլան, իր ծամածուռ ճամբաներուն մէջ աւելի կը հաստատուի: Այս կերպով, Աստուծոյ համբերութիւնն ու ողորմութիւնը չատ մը կարծրասիրտ հոգիներու սիրտերը աւելի կը կարծրացնէ: Եւ անոնք այս կացութենէն սիրտ առած, յանդգնութիւնը կ'ունենան աստուածային օրէնքները ծաղրելու եւ Ամենակալը արհամարհելու եւ նոյն իսկ ուրանալու: Ասոնք Աստուծոյ զարմանալի լռութիւնն ու թոյլտուութիւնը կը հեղ-

նեն եւ բերաննին երկինքի դէմ լայն բանալով ամբարտաւան ժէսթով մը կը պռուտան, «Աստուած ի՞նչպէս գիտէ, ու Բարձրելոյն քով գիտութիւն կա՞յ» (Սաղ. 73:11): Անոնք խրոխտաբար Տէրը կ'անարգեն ու կը մերժեն, եւ Աստուծոյ դէմ կ'աղաղակեն, «Քաշուէ մեզմէ, վասն զի քու փամբաներդ գիտնալ չեմք ուզեր. Ամենակարողը ո՞վ է, որ անոր ծառայեմք. եւ եթէ անոր ազօք ընեմք, ի՞նչ օգուտ պիտի ունենանք» (Թոր. 21:14,15): Եւ անոնք քայլ մըն ալ առաջ կ'երթան եւ Տէրոջ ասպարէզ կը կարդան ըսելով, «Աստուծոյ ծառայութիւն ընելը պարապ բան է, եւ անոր պահպանութիւնը պահելէն ու զօրաց Տէրոջը առջեւ սուգով քայլելն ի՞նչ շահեցանք: Եւ հիմա մեմք հպարտներուն երանի՜ կ'ըսեմք. ամբարշտութիւն ընողները անգամ բարեշէն կ'ըլլան, զԱստուած ալ կը փորձեն ու կ'ազատին» (Մաղ. 3:14,15): Յաջողութեամբ յարբած անօրէնները սապէս կը յոխորտան, «Աստուծմէ մեզի օգուտ չկայ: Ուստի դայն մոռնանք, եւ մեր գործերը մեր ձեռքերով կարգադրենք. եւ մեր սրտին հաճոյ եղած չաւիղներէն ընթանանք»:

Ահա այսպէս կը խօսին ամբարիշտներուն լեզուները, այսպէս կը զրուցեն անոնց արարքները: Անոնք կ'անգոսնեն ուղղութիւնը, արդարութիւնը, առաքինութիւնը, հաւատքը: Արդեօք ճշմարիտ են ամբարիշտներու այս խորհուրդները, չիտա՞կ են անոնց այս զրուցուածքները: Արդեօք այս աշխարհին մէջ բարութեան համար վարձատրութիւն եւ չարութեան համար հատուցում չկա՞յ:

Այս կենսական հարցումներուն պատասխանը պիտի տանք յաջորդիւ: Այժմ, սաքանը ըսելով կը բաւականանանք թէ աշխարհի մէջ տեսնուած երեւոյթական հաստատութիւնները ձեր հաւատքը թող չի խախտէ, Աստու-

ծոյ արդարութեան մասին ձեզ տարակոյսի թող չի մատնէ: Աստուած ուղիղ եւ արդար է, նոյն ատեն համբարտար եւ ողորմած: Մարդկային ամէն մէկ արարք իւր արժանի հատուցումը պիտի ստանայ: Անտարակոյս՝ ամբարիշտը պատիժի եւ արդարը վարձատրութեան պիտի տիրանայ: Այս մասին մաղի չափի կասկածանքի տեղ չկայ:

Հին Կտակարանին ուսուցումը սխալ չէ, պակաս է: Եւ այս պակասութիւնը լրացուած է Նոր Կտակարանով: Հատուցման մասին, Աւետարանին ուսուցումը աւելի լայնախոհ, բարձր եւ ճիշդ է: Այս կէտը դալիք ուսումնասիրութեանց մէջ պիտի պարզենք: Հոստեղ, բաւ է սաքանը ըսել թէ Հին Կտակարանին մէջ խոստացուած հատուցումները մեծաւ մասամբ նիւթական, մարմնաւոր, զգայական, աշխարհային են: Ասիկա ճիշդ չէ: Հատուցումը միշտ անմիջական չըլլար: Ամէն ատեն եւ անպայման տեսանելի եւ չօշափելի չըլլար: Աստուած հոգի է: Իսկական մարդն ալ հոգի է: Այս պատճառաւ բուն վարձատրութիւնը եւ պատիժը պէտք է որ հոգիին վերաբերի: Եւ իրողութիւնն ալ ասկէ կը բաղկանայ:

Աստուծոյ ծառայել պարապ բան չէ: Ամենաբարձրեալին աղօթք մատուցանել անիմաստ բան չէ: Ամենակարողին վստահիլ անօգուտ բան չէ: «Բարձրելոյն ծածկոցին տակ բնակողը, Ամենակարողին հովանաւորութեանը տակ պիտի հանդչի:»

Թ

Ի՞նչ է ԻՐԱԿԱՆ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆ

«Աղէկ է քիչ բան արդարութեամբ, բան թէ մեծ եկամուտներ անիրաւութեամբ»:

ԱՌԱԿ. ԺԶ. 8:

ՄԵՐ նախորդ ուսումնասիրութեան մէջ դիտել տրւինք թէ արդար ըլլալը մարդուս համար աշխարհային յաջողութիւն եւ բարօրութիւն չապահովէր. ոչ ալ անօրէն ըլլալը տնտեսական ճախողութիւն եւ թրշուառութիւն կը պատճառէ: Արդարութեան եւ բարեյաջողութեան մէջ անխզելի կապակցութիւն մը չկայ: Ծըշմարիտ չէ թէ ամէն հարուստ բարի մարդ է, եւ ամէն աղքատ չար մարդ է: Մարդ մը կրնայ անօրէնութեամբ ալ յաջողիլ, անիրաւութեամբ ալ հարստութիւն դիզել: Անհամար են թիւը անոնց, որոնք այս աշխարհին մէջ, խաբէութեամբ, կաշառակերութեամբ և անիրաւութեամբ բարգաւաճած են: Ծճմարիտ չէ սա խօսքը, թէ, «Աստուած արդար մարդը չի մերժեր, ոչ ալ չարերուն ձեռնտու կ'ըլլայ» (Յոր 8:20): Իրողութեանց չի համապատասխաներ, եղբայրներ, սա յայտարարութիւնը թէ «Աստուծոյն ձեռքը բոլոր գանիկա փնտռողներուն վրայ է բարութեան համար, ու ամբողջութիւնը ու բարկու-

քիւնը ամէն անոնց վրայ՝ որոնք գանիկա կը քողուն» (Ց:22.) : Այս աշխարհին մէջ չենք տեսներ դործադրու-
թիւնը սա հաւաստումին թէ «Տէրը բոլոր զինք սիրող-
ները կը պահէ, սակայն բոլոր ամբարիշտները կը կոր-
անցնէ» (Մաղ. 145:20.) : Արդարեւ այս աշխարհին մէջ
չատ մը ամբարիշտներ կը կորսուին, սակայն սուրբերն
ալ կը կործանին, Յորբի պէս արդարներն ալ կը հարուած-
ուին :

Ուրեմն, ո՞րը կը մնայ Աստուծոյ արդարութիւնը : Ինչո՞ւ համար Անիկա արդարին կողմը չի բռներ, եւ ամբարշտին դէմ չի կենար : Ինչո՞ւ համար արդար Տէրը արդարութիւնը չի գործադրեր : Այս դժուարին հարցման իբր պատասխան պէտք է ըսենք, որ ոչ թէ Աստուած արդարութիւնը չի գործադրեր, հապա մեր ուզած ձեւով եւ եղանակով չի գործադրեր : Աստուծոյ տեսութիւնները մերինէն շատ լայն են . Անոր խորհուրդները մերինէն շատ բարձր են : Հետեւաբար, Անոր արդարութիւնը գործադրելու եղանակը մերինէն տարբեր է : Մենք չենք կրնար զԱստուած անիրաւութեամբ ամբաստանել, մինչեւ որ Անոր միտքը չըմբռնենք, Անոր գործելակերպը չի հասկնանք :

Այս աշխարհի վրայ սաքանը անտարակուսելի իրողութիւն մըն է թէ արդար ըլլալը մարդս նիւթական բարեքներէն չի զրկեր : Ինչպէս որ երկրիս վրայ ամէն անօրէն հարուստ չըլլար, այնպէս ալ ամէն արդարը աղքատ չըլլար : Գտնուած են եւ դեռ կը գտնուին շատ մը անձինք, որոնք աստուածաւախ եւ առաքինի կեանքեր վարած են, եւ նոյն ատեն տիրացած են աշխարհային առատ բարեքներու եւ ճոխ վայելքներու : Գտնուած են բաղմամբէի հոգիներ, որոնք խղճամիտօրէն քալած են ուղիութեան եւ իրաւունքի ճամբաներէն, նոյն ատեն մեծա-

պէս յաջողած եւ բարդաւաճած են: Արբաճամ բժ-
խնդրօրէն արդար ու աստուածալախ մարդ մըն էր, եւ
Տէրը զայն շուսթօրէն օրհնեց, եւ անոր հօտերն ու աղ-
ջառները բազմապատկեց, եւ անոր աճադին զօրութիւն
ու հարստութիւն պարգեւեց: Իսահակ եւ Յակոբ բա-
րեպաշտ մարդիկ էին, եւ անոնք վայելեցին Տէրոջը ճոխ
ու բազմապիսի բարիքները: Յովսէփ ուղղամիտ ու մաք-
րասիրտ մարդ մըն էր, եւ Տէրը իրեն շնորհեց անակնկալ
բարեբաստութիւն ու փառք: Դաւիթ արդար մարդ մըն
էր, եւ Աստուած իրեն պարգեւեց արտասովոր զօրու-
թիւն, իշխանութիւն եւ հարստութիւն:

Անցեալները «Եթլէմքիփ Մըմքիլի» ամսօրեայ Հանդէսին մէջ «Մաքրակրօնութիւն եւ Յաջողութիւն» խորագրին տակ ուշադրաւ ու Հմտալից յօդուած մը երեւցաւ, ուր Հեղինակը կը փաստէ թէ Ամերիկայի տարապայման յառաջդիմութիւնը եւ բարգաւաճումը կարելի եղած է, այս երկրի Հիմը դնող մաքրակրօններու կրօնական բարձր ըմբռնումներով եւ ուղիղ սկզբունքներով: Յօդուածագիրը կ'ընդունի թէ այս երկրի բնական Հարստութիւնը, Հողին բեղմնաւորութիւնը, կլիմայի դանա-

դանութիւնը, երկրի ընդարձակութիւնը, պատերազմական արհաւիրքներէ հեռաւորութիւնը, բնակչութեան արկածախնդիր ոգին եւ անխոնջ աշխատասիրութիւնը, եւայլն, մեծապէս նպաստած են այս երկրի արտասովոր ծաղկումին: Սակայն, կը յորէ նա, այս ազգայինները անբաւական են բացատրելու Ամերիկեան բարեյաջողութեան ամբողջ բնեւեցութիւնը: Այս երկրի յառաջդիմութեան գլխաւոր ազգակը կրօնական ազգակը եղած է: Անիկա պատմական ամփոփ քողումածքով մը կը պարզէ թէ բարեկարգութեան թուականով կ'սկսի փարատիլ առեւտրականին եւ արհեստավորին դէմ եղած աւանդական արհամարհանքը, որով կարելի եղաւ պատուազգաց մարդոց բոլորովին նուիրուիլ առեւտրական ձեռնարկներու, առանց կորսնցնելու ընկերական գիրք եւ բարոյական արժանապատուութիւն: Բողոքականութիւնը դրաւ ներկայ տնտեսական դրութեան հիմունքը: Բարեկարգութիւնը ջատագովեց «գործի նուիրականութեան» զաղափարը, եւ այս հարուածով խորտակեց միջին դարերու յառուկ եղող բարոյական երկուութիւնը, եւ կրօնական կեանքի հոսանքները ուղղեց դէպ ի գործնական ձեռնարկներ: Յօդուածագիրը պատմական ու տրամաբանական փաստեր ներկայացնելով կը ցուցնէ թէ մաքրակրօնութիւնը Ամերիկեան ժողովուրդին պարզեւեց ուղղամտութեան եւ ճշմարտախօսութեան բարձր չափանիշ մը, անոնց մէջ ծաղկեցուց բարոյականութեան ու ժրջանութեան վեհ առաքինութիւնները, չեղեց գործի նուիրականութեան հայեցողութիւնը, քաջալերեց գործի մէջ ձեռնբեցողութիւնը, մշակեց ազատ խորհուրդի, ուսման եւ հետազոտութեան մարմանը, գնելով արդի գիտական ու ճարտարարուեստական զարգացման հիմը, եւ այս կերպով կարելի դարձուց այս երկրի տնտեսական

հրաշալի զարգացումը: Եւ տարակոյս չկայ թէ կրօնական ազգակը Ամերիկայի բարգաւաճման մէջ կարծուածէն շատ աւելի մեծ դեր մը խաղացած է: Թէ որ մաքրակրօնութիւնը Ամերիկեան ծաղկեցման մէջ ունէ բաժին ունեցած չըլլար, յայնժամ հարաւային Ամերիկայի ժողովուրդներն ալ, որոնք գրեթէ միեւնոյն առաւելութիւնները կը վայելեն, Միացեալ Նահանգներու չափ բարգաւաճ պէտք է ըլլային, ինչ որ չեն: Ո՞վ կրնայ ուրանալ թէ երկրադունդի վրայ Բողոքական երկիրները աւելի յառաջադէմ ու բարգաւաճ վիճակ մը կը ներկայացնեն, քան այլակրօն երկիրները: Ասիկա զիպուածի մը արդիւնքը չէ. այլ կրօնքի ազդեցութեան հետեւանքը առօրեայ կեանքի վրայ: Առեւտրական յաջողութեան համար, վերջ ի վերջոյ, «ուղղամտութիւնը լաւագոյն քաղաքականութիւնն է» (honesty is the best policy): Եւ ուղղամտութիւնը միայն կրօնական հողին վրայ կը բնայ ծաղկիլ:

Անցեալները թերթի մը մէջ գաւեշտական ասացումով մը հանդիպեցայ, որ սակայն կէս կատակի ձեւով կարելոր ճշմարտութիւն մը կը յայտնէր. «Առաքինութիւնը կը վճարէ. S գիրը ծուռ է, սակայն գիտէ թէ շիտակ ու նեղուածք ճամբան անոր ի՞նչ կ'ընէ, զայն \$-ի կը փոխէ (Virtue pays! The S is crooked, but look what a straight and narrow path does for it: \$.):

Պօղոս Առաքեալ կ'ըսէ, «Աստուածապաշտութիւնը մեծ շահավաճառութիւն է»: Ասիկա միայն մասամբ շիտակ է, եթէ լոկ նիւթական առումով առնուի: Սակայն պէտք է ընդունիլ թէ ամէն պարագային չի յաւմարիր: Աստուածապաշտութիւնը մարդուն անկասկած հանգստութիւն ու բարեբաստութիւն չի բերեր, երբեմն ալ նեղութիւն ու դժբաղդութիւն կը բերէ: Արդարեւորուն

նիւթապէս վարձատրուելուն անկեղծօրէն հաւատացող Հին Կտակարանի հեղինակներն իսկ չի կրցան տեսնուած բոլոր իրողութիւնները պատշաճեցնել տուեալ վարկածին: Եւ չփոթութեամբ հարցուցին. «Ինչո՞ւ ամբարիշտներուն ճամբան յաջող է. ինչո՞ւ արդարներուն ճամբան տաժանելի է»: Ուղեւոր չուղեւոր տղեղ իրողութիւնները իրենց առջեւ կը ցցուէին զարչատեսիլ ուրուականներու նման, եւ անոնք չէին կրնար այս հարցումներուն բանաւոր բացատրութիւն մը տալէ խուսափիլ: Հետեւաբար, անոնց կողմէն այս առեղծուածը լուծող, եւ կամ լուծելու աշխատող, բացատրութիւններ արուեցան: Այս բացատրութեանց մէջ կարեւորագոյնները հետեւեալներն էին:

1. Ոմանք ըսին, այս կեանքի առեղծուածները լուծելու մի՛ աշխատիր: Աստուծոյ զործելակերպը ըմբռնելու համար պարապ տեղ մի՛ տքնիր: Քանզի անիկա մարդկային մտքէ վեր է: Աստուծոյ արդարութիւնը մեր հասկացողութեան սահմանէն անդին կ'իյնայ: Որքան որ երկինքը բարձր է երկրէն, նոյնքան ալ անոր խորհուրդները բարձր են մերինէն: Ուստի պարապ տեղ խելքդ մի՛ յողնեցներ: Անօգուտ հարցումներով ինքզինքդ մի՛ նեղէր: Մի՛ հարցնէր, մի՛ խուզարկէր, բացատրութիւններ մի՛ պահանջէր: Քանզի բացատրութիւն չեա կրնար գտնել: Իրողութեանց առջեւ խոնարհէ: Նախախնամութեան կոյրօրէն յանձնուէ: Աստուծոյ զործը իրեն ձգէ: Դուն քու զործիդ խառնուէ:

2. Ուրիշ խումբ մըն ալ կար որոնք յոռետեսութեան սեւ ակնոցներ դրուած էին, եւ աշխարհի տաժանքներէն ձանձրացած ու կեանքի նեղութիւններէն զգուած էին: Ասոնց աչքին ամէն բան «ուռայնութիւն ու հողի տանջանք» կ'երեւէր: Անոնք կը խորհէին թէ աշխատիլ, յոգ-

նիլ եւ հարստութիւն դիզել ալ պարապ բան է, քանի որ, Ժողովողի ըսածին պէս, «Ինձմէ ետքը գալու մարդուն պիտի քողում գանիկա. եւ ով գիտէ քէ անիկա իմաստուն պիտի ըլլայ քէ անմիտ. բայց պիտի տիրէ իմ բոլոր աշխատութիւններուս վրայ: Ասիկա ալ ունայնութիւն է» (2:18, 19): Անոնք կ'ըսէին, չբաւոր ըլլալն ալ պարապ բան է, հարուստ ըլլալն ալ պարապ բան է, քանզի երկուքն ալ վերջ չունին: Ուստի այս կեանքին մէջ մարդ ցանկալու է ոչ բարեբաստութեան եւ ոչ իմաստութեան: «Վասն զի շատ իմաստութեան մէջ շատ տրտմութիւն կայ» (1:18): Եւ եթէ իմաստունին եւ թէ անմիտին «պատահած դիպուածը մէկ է» (2:14): Անիմաստ բան է անցաւոր բարիքներու տենչալ, ու զանոնք հետապնդել: Ուստի, ունեցածովդ զոհացիր եւ կրցածիդ չափ խռովմունքէ ու յողնութենէ հեռու կեցիր: Ամբարիշտը յաջողի ալ նէ՛, վերջապէս իր ունեցածը չի պիտի վայելէ:

3. Ուրիշներ ալ կային որոնք այսքան յոռետես չէին, որոնց համար աշխարհային վայելքները տենչալի բաներ էին, եւ որոնք նիւթական բարիքներու մէջ կը տեսնէին արժէք, եւ զանոնք կը նկատէին իբր երկնային տուրք եւ օրհնութիւն: Անոնք չէին կրնար ուրանալ թէ չարերն ալ բաժնեկից կ'ըլլան այս բարիքներուն: Եւ անոնք այս դժուարութիւնը բացատրելու համար կ'ըսէին, չարերը արդարեւ կը յաջողին, սակայն միայն ժամանակաւոր կերպով կը յաջողին, եւ անոնց յաջողութիւնը այս կեանքին մէջ վախճան մը պիտի ունենայ. անոնք վերջապէս պիտի իյնան: Եւ Առաւիտիսի ըսածին պէս, «Արդարները ամբարիշտներու իյնալը պիտի տեսնեն» (29:16): Սաղմոսեգրուն ալ կը յայտարարէ. «Քիչ ժամանակէ ետեւ ամբարիշտը պիտի չըլլայ, եւ անոր տեղը պիտի

փնտոես, ու ինք պիտի չի գտնուի: ...Ամբարիշտը զօրացած տեսայ, ու իր տեղը կեցող կանանց ծառի մը պէս տարածուած. բայց ան անցաւ, ու ահա չկար. եւ զանկա փնտոեցի, բայց չի գտնուեցաւ» (37:10,35-38.): *Ուրիշ մէկն ալ կ'ըսէ, ամբարշտին յաջողութիւնը տեսնել «դժուար եկաւ իմ աչքերուս. մինչեւ որ Աստուծոյ սրբաբանը մտայ, ու անոնց վերջը իմացայ: Իրաւ որ դուն զանոնք սահելու տեղերը դրեր ես» (73:16-18.): «Ես յիմարիմ արմատանալը տեսայ, բայց շուտ մը անոր բնակութիւնը անիծեցի» (Յոբ 5:3.): «Ուստի քող անօրէնը բարգաւաճի, բայց քէեւ հողի պէս արծաթ դիզէ, եւ տիզմի պէս հանդերձներ պատրաստէ. անկա պիտի պատրաստէ, բայց արդարը պիտի հագնի, ու անմեղը արծաթը պիտի բաժնէ:» (Յոբ 27:16,17.):*

Տրուած այս բացատրութիւնը թէպէտեւ սիրտը կը ամոքէ, սակայն միտքը չի համոզեր: Քանզի իրականութեան մէջ, բոլոր չարերը չեն ինչար, դէշ վախճան չեն ունենար, իրենց ունեցածները չեն կորսնցներ, թըշուառութեան մէջ չեն փճանար: Շատեր մինչեւ վերջ կը բարգաւաճին, իրենց հարստութիւնը կը վայելեն, պերճանքներու մէջ կ'օրօրուին, եւ յետ մահուան իրենց ճոխ ժառանգութիւնը իրենց զաւակներուն կը ձգեն: Հետեւաբար այս բացատրութիւնն ալ ամէն դժուարութիւն չի լուծեր:

4. Կար ուրիշ դատակարգ մըն ալ որոնք կ'ընդունէին թէ այս աշխարհի վրայ արդարութիւնը լման ի դործ չի գրուիր, եւ անոնք յղացան սա վարդապետութիւնը թէ արդարութիւնը հանդերձեալ աշխարհին մէջ կը գործադրուի. մահուանէն վերջ արդարը իր հատուցումը, եւ ամբարիշտը իր պատիժը կ'ստանայ: Գերեզմանը մեղաւորին համար դատաստանին դուռը, իսկ արդարին համար

փառքի մուտքը կ'ըլլայ: Մահը ամբարիշտի բոլոր յաջողութիւններուն վերջ կը դնէ, եւ զայն յաւիտենական կորուստի ու տանջանքի կ'առաջնորդէ: «Անոնց վախճանը մահուան ֆամբաներն են» (Առակ. 16:25.): «Ամբարիշտները դատաստանին մէջ պիտի չի կրնան կեցալ» (Սաղ. 1:15.): Մաղաքիա մարգարէն ալ կը յարէ. «Փռուի պէս վառած օրը երբ իմ սեպիական գանձս ժողվեմ... դուք պիտի դառնաք, ու արդարին եւ ամբարշտին, Աստուծոյ ծառայութիւնը ընողին եւ անոր ծառայութիւնը չընողին տարբերութիւնը պիտի տեսնէք» (3:17,18.): Ամբարիշտը յետ մահուան պիտի դիմադրաւէ ցասկոտ Աստուծոյն դատապարտութիւնը, մինչդեռ արդարը պիտի լսէ անոր երջանկաբեր ողջոյնը: Այն օրը մեղքը մահ պիտի ծնի. իսկ արդարութիւնը կեանք: (Հոս իբր միջանկեալ բացատրութիւն ըսեմ թէ Հրէական աստուածաբանութեան մէջ դժոխքի վարդապետութիւնը շատ ուշ երեւան եկաւ, Պաղեստինական գերեզմանութեանէն յետոյ ծագում առաւ: Սբ. Գրոց մէջ, անդունդ, տարտարոս, գուբ (չիօլ) բառը եւ դժոխք (կէհէննա) բառը հոմանիշ եւ նոյնիմաստ բառեր չեն:)

5. Այս բացատրութիւնը միւսներէն աւելի գոհացուցիչ ու շրջահայեաց է: Սակայն ատիկա չի բացատրեր արդարին քաջած աշխարհային նեղութիւնները: Չէ՞ որ այս աշխարհին մէջ արդարներն ալ անիրաւ կերպով կը տառապին, եւ նոյն իսկ կը փճանան: Ասո՞ր ինչ ըսենք: Ասիկա չի յարմարիր Սբ. Գրոց մէջ շատ մը հաւաստումներուն: Չէ՞ որ Սբ. Գրոց մէջ աստուածապաշտներուն կատարեալ ապահովութիւն ու խաղաղութիւն խոստացուած է: Ի՞նչպէս պիտի մեկնենք սա տեսակ հաւաստումները. «Արդարեւ ան պիտի փրկէ քեզ որսորդին որոգայքէն, ապականիչ ժանտամահէն: Քեզ իր փետուրներու»

վը պիտի ծածկէ, եւ իր քեւերուն տակ պիտի ապաստանիս: ...Հագար հոգի քու քովէդ, ու տասը հագար քու աջ կողմէդ պիտի իյնան, բայց քեզի հարուած մը պիտի չի մօտենայ: Միայն աչքերովդ պիտի նայիս, եւ ամբարիշտներուն հատուցումը պիտի տեսնես» (Սաղ. 91:3-8.): *Ի՞նչպէս պիտի բացատրենք սա աստուածային խոստումները.* «Երբ ջուրերէն անցնիս՝ ես քեզի հետ պիտի ըլլամ, ու երբ գետերէն անցնիս, քեզ պիտի չկոխեն. երբ կրակի մէջէն քալես, պիտի չայրիս, եւ բոցը քեզ պիտի չբռնկցնէ» (Եսայ. 43:2.):

Ասոր պատասխանը դալ քարոզի մէջ պիտի տամ: Հոս կ'ուզեմ յիշել միայն Եսայի մարդարէին կողմէն տրուած բացատրութիւնը: Անիկա կ'ըսէ թէ, երբ արդարեւ ձախորդութեան հանդէպէ, Աստուած զայն զալիք մեծագոյն աղէտէն աղատելու համար, ասոր կ'ենթարկէ: «Արդարեւ կը կորսուի», կ'ըսէ մարդարէն, «եւ ուշադրութիւն ընող մարդ չկայ. ու բարի մարդիկը աշխարհէ կը վերցուին, առանց մէկուն իմանալուն քէ արդարեւ (գալիք) չարիքին երեսէն կը վերցուի (is taken away from the evil to come): Անիկա խաղաղութեան մէջ կը մտնէ» (57:1.):

Թէ ամբարիշտը ինչո՞ւ կը յաջողի, դեռ ասոր դժուարացիչ պատասխանը չի տուինք: Այս մասին անպատեհ չըլլար մի քանի լուսաբանութիւններ տալ:

ա. Ամէն մարդ, ինչպէս նաեւ չար մարդն ալ, իր աղէկ կողմերը եւ դրուատելի յատկութիւնները կ'ունենայ: Ինչպէս որ, սատանան ալ շատ չար է, բայց նոյն առեւն իրիտ ժրջան: Չարը հատուցման արժանի է իր օգտաւէտ կարողութեանց ու դործունէութեանց համար: Աստուած ամէն արժանաւոր բարեմասնութեան իր արժանի վարկը կուտայ: Օրինակի համար, մարդ մը չար

է, բայց նոյն առեւն մտացի է, աշխատասէր է, յարատեւող է: Աստուած այս բարեմասնութիւնները անվարձաճատոյց չթողուր: Այս մարդը իր աշխատասիրութեան պտուղները քաղելու արժանի է: Այս աշխարհին մէջ սրամիտները զժրադաբար միշտ բարեմիտ չեն: Երկբիս վրայ ինչպէս որ ճարպիկ անհաւատներ կան, նոյնպէս ալ անճարակ հաւատացեալներ կան: Եւ ինչպէս որ հաւատացեալը իր անճարակութեան համար կը տուժէ, անանկ ալ անհաւատը իր ճարպիկութեան համար կը վարձատրուի: Չէ՞ որ մեր Տէրն ալ ըսաւ, «այս աշխարհին ձատրուի: Զէ՞ որ մեր Տէրն ալ ըսաւ, «այս աշխարհին յորդիները իրենց ցեղին մէջ լուսոյ որդիներէն աւելի խելացի են:» (Ղուկ. 16:8.): Թովմաս էտիօբն շատ տարտամ կրօնական հաւատք ունեցող մարդ մըն է, սակայն անիկա մտքով հանճարեղ է, եւ անիկա գիտցած է իւր հանճարը արդիւնաւորեմէ, եւ աշխարհի ամէնէն անուանի եւ յաջողակ անձերէն մին հանդիսանալ: Անիկա կատարելապէս արժանի է իւր անխոնջ աշխատութեանց ճոխ հատուցման:

բ. Մենք չենք գիտեր թէ ո՞վ է իրական ամբարիշտը կամ արդարեւ: Մենք չարը կամ բարին սովորաբար մեր անձին հետ ունեցած կապակցութեամբ կը չափենք: Մեզի համար չար է այն անձը, որ մեզի վնաս կամ չարիք մը հասցուցած է. իսկ բարի է այն անձը որ մեզի օգուտ կամ բարիք մը հասցուցած է: Սակայն մարդու մը իսկական որակութիւնը որոշելու մէջ ասիկա չիտակ չափանիշը չէ: Բարին ու չարը կրնան զատորոշուիլ, միայն Աստուծոյ հետ անոնց ունեցած կապակցութեամբ: Իրական արդարը ան է որ Աստուծոյ հանդէպ հնազանդ է. իրական չարը ան է որ Աստուծոյ հանդէպ անհնազանդ եւ ապստամբ է: Ասիկա միայն Աստուծոյ ծանօթ է: Անիկա գիտէ թէ ո՞վ է ամբարիշտը եւ ո՞վ է արդար

ըը: Մեր ամէն արդար կարծած մարդը արդար չէ, եւ ամբարիշտ կարծած մարդը ամբարիշտ չէ:

դ. Աստուած բոլոր մարդոց վրայ հայրական աչքով ու դուզուրանքով կը նայի: Աստուած երկնաւոր Հայրն է բոլոր մարդոց: Անիկա հաւասարապէս կը սիրէ թէ՛ բարին եւ թէ՛ չարը: Անիկա գթառատ ու բազմողորմ է: Անիկա մեզի պէս չի տեսներ, մեզի պէս չի խորհիր եւ չզղար: Մենք կ'ուզենք որ անողամբ անմիջապէս պատժուի, անօրէնին զլիւռն երկինքէն կրակ թափի եւ անխկա ալրի ու կորսուի: Սակայն Աստուած ցասկոտ դատաւոր մը չէ. սիրող Հայր մըն է: Անիկա ամբարշտին մեռնիլը չուզեր, հապա կ'ուզէ որ նա իր չար ճամբաներէն դառնայ ու ապրի (Եղեկ. 33:11.): Անիկա մեղաւորին տանջուիլը տեսնելով չի հրճուիր: Անիկա «իբարեւը կը ծագեցնէ քե՛ւ՝ չարերուն եւ քե՛ւ՝ բարիներուն վրայ, եւ անձրեւ կը դրկէ քե՛ւ արդարներուն եւ քե՛ւ մեղաւորներուն վրայ» (Մատթ. 5:45.): Անիկա չարի ապստամբութեան համար կը վշտանայ. անոր հանդէպ կը համբերէ, եւ դայն դարձի բերելու կ'աշխատի: Մեղաւորին հանդէպ Աստուծոյ սէրն ու ներողամտութիւնը զարմանալի է: Եթէ չարերը երկրիս վրայ հանգստութիւն ու բարօրութիւն կը վայելեն, ասիկա մեծաւ մասամբ կը պարտին Աստուծոյ անհուն սիրոյն, համբերութեան եւ ողորմութեան:

դ. Չարերու յաջողութիւնը մասամբ ալ բացատրելի է աշխարհի չարութեամբ: Յորին յայտարարութիւնը մասամբ ճշմարիտ է. «Երկիրը ամբարշտին ձեռքը տրուեցաւ» (9:24.): Աշխարհին վրայ անօրէններ արդարեւ չեն շատ եւ: Եւ աշխարհ չար ըլլալուն համար, չարերը կը բարգաւաճին: Չարերը չարերու մէջ վարկ կը դնեն: Թէ որ բոլոր մարդիկ բարի եւ ուղիղ եղած ըլ-

լային, չարերն ու նենգամիտները քաջաւերութիւն չպիտի դնէին: Սակայն հիմա չարերը չարութեան համար խօսքը մէկ կ'ընեն: Փոխադարձ շահի վրայ կը համաձայնին, ընկերակցութիւն կը կազմեն: Անիրաւները կողոպուտի համար կը միաբանին: Թշնամիներ վաստակի համար կը բարեկամանան: Երկրիս վրայ շատ մը ամբարիշտներ, դրամին ուժով տիրական դիրքեր կը գրաւեն եւ կը մեծարուին, մինչդեռ անդին արժանաւոր բայց չքաւոր մարդ մը, ամէնուն կողմէն կ'անգոսնուի եւ ոտնակոխ կ'ըլլայ:

ե. Յաջողութեան եւ անյաջողութեան մասին մեր շափանիչներն ալ սրբազրութեան կը կարօտին: Մենք բնդհանրապէս կը խորհինք թէ դրամապէս հարստացող մարդ մը յաջող է, իսկ դրամապէս աղքատացող մարդ մը անյաջող է: Մենք չարաչար կը սխալինք երբ յաջողութեան կուտանը փոխանակ բարոյական դեռնի վրայ դնելու նիւթական գետնի վրայ կը դնենք: Ուե՛հ կերպով կամ միջոցով յաջողող անձ մը միթէ յաջողակ կրնա՞յ նկատուիլ: Երբոր մարդ մը ծամաճուռ ու խաղաղաւ ճամբաներով հարստութիւն կը դիզէ, արդեօք յաջողա՞ծ կ'ըլլայ: Արդեօք կարելի՞ է յաջող նկատել մարդ մը, որ ամբողջ աշխարհը կը շահի, բայց իր հոգին կը կորսնցնէ: Արդեօք կարելի՞ է յաջողած կոչել մարդ մը, որ հարստութիւն դիզելու իր անյաղ մարմաջին մէջ, իր ձեռքերը կ'աղտոտէ, իր նկարագիրը կը պղծէ, եւ կը կործանցնէ խղճմտանքի զգայնութիւնը, հոգւոյն սրբութիւնը, սրտին հանգստութիւնը, կեանքի առաքինութիւններն ու գեղեցկութիւնները: Ո՛չ, ո՛չ, նիւթականին համար հոգեւորը կորսնցնել, անցաւորին համար յաւիտեանականը դռնել երբեք յաջողութիւն չէ: Պնակ մը «ոսպապուրի» փոխարէն մեր «անդրանիկութեան իրաւունքը» ծախել երբեք խելացութիւն չէ:

Շատեր այս աշխարհին մէջ այս անմտութիւնը կը գործեն: Իրենց հողին կարմիր օսկիով կը փոխանակեն: Անցաւոր բարիքի մը համար, անփոխարինելի եւ տարապայման գին մը կը վճարեն: Սակայն յաջս Աստուծոյ անոնք խղճալի վրիպակներ եւ անմիտներ են: Հետեւաբար, անօրէն հարուստներու փարթամութեան վրայ նախանձիւ անհարկի է: Վասն զի իրականին մէջ անոնք նախանձելի վիճակ չունին, հապա արդահատելի վիճակ: Բացարձակօրէն չիտակ են սա յայտարարութիւնները. «Ազէկ է քիչ բան արդարութեամբ, քան քէ մեծ եկամուտներ անիրաւութեամբ» (Առակ. 16:8.): «Արդարին քիչ բանը շատ ամբարիշտներու առատ ստացումսովքն ազէկ է» (Սաղ. 37: 16.):

Յաջողութեան իրական չափանիշը մարդու ներքին գիտակցութեան մէջ պէտք է փնտռել, եւ ոչ թէ արտաքին վիճակին մէջ: Իսկապէս յաջողած է ան որ բարձրագոյնը չի գոհեր ստորնադոյնին, եւ ամէն պարագայի տակ կը ցուցադրէ բարոյական կորովամտութիւն եւ արդարախոհութիւն: Այս տեսակէտէն, ցեղի ամէնէն յաջող նկատուած անձերէն շատեր իրականութեան մէջ անյաջողներէն են, եւ անյաջող նկատուածներէն շատեր ամէնէն յաջողներէն են: Ի՞նչ հիանալի բարձունքի վրայ կը կայնի Լինզլն, երբ կը յայտարարէ. «Հարկ չէ որ անպատճառ չահիմ, սակայն հարկ է որ անպատճառ ճշգրտութեամբ ըլլամ. հարկ չէ որ անպատճառ յաջողիմ, բայց հարկ է որ ունեցած լոյսիս համեմատ ապրիմ»: (I am not bound to win, but I am bound to be true; I am not bound to succeed, but I am bound to live up to what I have).

Հարստութիւնը իր իսկութեան մէջ, միշտ իբր բարիք ընդունիլ ալ չիտակ չէ: Երբոր հարստութիւնը

մարդս աւելի աղնիւ, առատաձեռն, զոհաբերող, կարեկից եւ ալլատէր կը չինէ, յայնժամ հարստութիւնը բարիք մը կ'ըլլայ. բայց երբոր դայն աւելի խրոխտ, անսպարձ, արհամարհոտ, անձնասէր, ազահ, կարծրասիրտ եւ անգութ կը չինէ, յայնժամ հարստութիւնը իրական անէծք մը կը դառնայ: Այս կարգէ մարդոց պատիժը իրենց հարստանալուն մէջն է:

դ. Այս աշխարհի վրայ իբր արդարութիւն գործողներ, եւ ոչ մէկերնիս արժանի ենք վարձատրութեան: Երկրիս վրայ, բառին բացարձակ իմաստով, արդար մը չկայ, եւ ոչ մէկ հատ: Ամէնքս ալ տկարութիւններով, թերութիւններով, մոլութիւններով, յանցանքներով լեցուն ենք: «Մեր արդարութիւնները դաշտանի լաթին պէս են»: (Եսա. 64:6.): Եւ եթէ մեր մէջ արդարութիւն մը կայ, անիկա մեր ձեռաց գործը չէ, հապա Քրիստոսի շնորհաց մի պտուղը: Մենք արդարացած ենք Քրիստոսի շնորհով: Մեր արդարութիւնը մեր մէջէն չէ բղխած, այլ դուրսէն մեր վրայ դրուած է: Հետեւաբար, մենք մեր արդարութեանց համար, ոեւէ վարձատրութիւն ակնկալելու իրաւունքը չունինք: Եւ եթէ ձատրութիւն ակնկալելու իրաւունքը, միմիայն Քրիստոսի անհուն շնորհաց եւ սիրոյն յենելով է որ պիտի ակնկալենք: Վարձատրութիւնը արժանիքի խնդիր չէ, այլ շնորհաց խնդիր է:

Այս բոլոր խորհրդածութիւնները մեզ կ'առաջնորդեն սա եղբակացութեան թէ Աստուած ամբարիշտին պատիժը կը յապաղեցնէ, որքան ատեն որ կրնայ. իսկ աբդարը կը վարձատրէ իր արժանիքէն գերիվեր չափով մը: Աստուծոյ ողորմութեան թեւերը տարածուած են թէ՛ բարիներու եւ թէ՛ չարերու վրայ: Միայն սա տարբերութեամբ թէ ցվերջ մերժուած ողորմութեան վախ-

ճանին արհաւիրք կայ, մինչդեռ իւրացուած ողորմութեան մէջ բժշկութիւն, խաղաղութիւն եւ երջանկութիւն կայ: Առաւելաւ ըսածին պէս, «Արդարեւ ցանկութիւնը միայն բարութիւն է. բայց անօրէններուն ակնկալութիւնը բարկութիւն պիտի ըլլայ» (11:23.): Այս պատճառաւ, «Օրհնեալ է այն մարդը, որ Տէրոջը կ'ապաւինի, ու անոր յոյսը Տէրն է» (Երեմ. 17: 7.):

Ժ

ՅԻՍՈՒՍԻ ԳԱՂԱՓԱՐԱԿԱՆԸ ՎԱՐՁԱՏՐՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

«Անոնք որ բարի գործեր են՝ կենաց յարուծեան համար, եւ անոնք որ չար գործեր են՝ դատապարտութեան յարուծեան համար՝ դուրս պիտի գան»:

ՅՈՎՀ. Ե. 29.

Սկի առաջ յայտնեցինք թէ Հին Կտակարանի մէջ ինչ պատիժներ սահմանուած են չարերուն համար, սակայն չի թուեցինք թէ ինչ բարիքներ խոստացուած են արդարներուն համար: Կարծեմ թէ անպատեհ չըլլար որ այս կէտն ալ քիչ մը աւելի ընդլայնուի:

Հին Կտակարանի դիրքերուն հեղինակները, ի մէջ այլոց՝ հետեւեալ օրհնութիւնները կը թուեն այն բարիքներու կարգին մէջ, զոր արդարները պիտի ընդունին բարեշնորհ Աստուծոյ ձեռքերէն: Աստուծոյ հնազանդիլ ու ծառայել, «Քեզի ու քեզմէ ետքը քու որդիներուդ աղէկ պիտի ըլլայ» (Բ. Օրին. 4:40. 5:30.): «Աստուծոյ օրէնքները պահել պիտի երկարէ քու կեանքդ» (Բ. Օրին. 4:40.): «Քեզի երկայն օրեր ու կենդանութեան տարիներ պիտի աւելցնէ» (Առաւ. 3:2.). «Քու ոյժդ պիտի նորոգէ» (Եսայ. 40:31.). «աղէկ մը ծերացած գե-

րեզմանը պիտի մտնես» (Յոթ. 5:26.): «Քու սերունդդ պիտի օրհնուի ու պիտի բազմանայ» (Ծննդ. 22:17.): «Քաղաքի մէջ օրհնեալ ու դաշտի մէջ օրհնեալ պիտի ըլլաս: Քու որովայնիդ պտուղը, քու երկրիդ պտուղը, քու անասուններուդ պտուղը, կովերուդ ծնունդը եւ ոչ-խարներուդ հօտերը օրհնեալ պիտի ըլլան: Քու կողովդ ու տաշտդ օրհնեալ պիտի ըլլայ: ...Տէրը ամէն ձեռք գարնելու բաներուդ մէջ օրհնութիւն պիտի դրկէ քեզի» (Բ. Օրին. 28:3-6,8.): «Տէրը երկինքը քեզի պիտի բանայ. ու անձրեւները իրենց ժամանակին պիտի իջեցնէ» (Եղեկ. 34:26.): «Քու խաղաղդ ու հունձդ ու հացդ առատ պիտի ըլլայ: Աստուծմէ վախճողներուն բան մը եւ բարութիւն մը պակաս պիտի չըլլայ» (Սաղ. 34:9-10.): «Անոնք պիտի չանօքեման ու չծարաւին» (Եսա. 49:10.): «Անոնք պիտի ուտեն երկրի պարարտութիւնը: Թէ որ Աստուծոյ հնազանդ ըլլաս, նիւթ-ապէս պիտի բարգաւանիս: Հարստութիւնդ ու ոսկիներդ պիտի շատնան: Տարիներդ ուրախութիւնով պիտի անցնին» (Յոթ. 36:11.): «Տնծութիւն պիտի ստանաս եւ հեծութենէ պիտի ազատիս» (Եսա. 35:10.):

Արդարին սերունդը երկիրը պիտի ժառանգէ (Սաղ. 25:13.): Եւ անոնց ժառանգութիւնը յաւիտեանական պիտի ըլլայ (Սաղ. 37:18.): Անոնք իրենց երկրին մէջ ապահովութեամբ պիտի բնակին, հանգիստ պիտի պառկին ու վախճնող մը պիտի չըլլայ. եւ անոնց երկրին մէջէն սուր պիտի չանցնի (Ղեւ. 26:6.): Երբ Տէրոջը կ'ապաւինիս, Ան քեզի համար պիտի պատերազմի. ու առիւթներդ քու առջեւէդ պիտի վանէ (Բ. Օրին. 33:27.): Քու քշմամիներդ պիտի կոտորուին ու քու առջեւէդ պիտի փախչին: Զպիտի պարտուիս. միշտ վրայ պիտի ելլես, ու գլուխ պիտի ըլլաս (Բ. Օրին. 28:7,13.): «Տէրը

սովի ժամանակ քեզ մահուանէ պիտի ազատէ: Կործանումի ու սովի վրայ պիտի ծիծաղիս» (Յոթ. 5:20,22.): Զարեհուրանքէն, ժանտամահէն, սատակեցնող հարուածէն պիտի չվախնաս (Սաղ. 91:5,6.): Քու բոլոր նամբաներուդ մէջ պիտի պաշտպանուիս: Տէրը պիտի լսէ երբոր իրեն կը կանչես (Սաղ. 4:3.): Քու աղաչանքներուդ պիտի պատասխանէ (Յոթ. 22:27.): Քու սրտիդ խնդրումները պիտի տայ (Սաղ. 37:4.):

Տէրը իրեն յուսացողներուն վահան ու ասպար պիտի ըլլայ. անոնց զօրութիւնը ու փրկութեան վէմը պիտի ըլլայ (Սաղ. 28:8.): Անոնց ապաւէն, ապաստանաբան, հովանի պիտի ըլլայ (Սաղ. 62:8 121:5.): Զանոնք իր փետուրներովը պիտի ծածկէ (Սաղ. 91:4.): Զանոնք ամբարիշտներու ձեռքէն պիտի փրկէ (Սաղ. 97:10.): Ամէն չարէն պիտի պահպանէ (Սաղ. 121:6.): Անոնք յաւիտեան պիտի չսասանին (Սաղ. 15:5.): Տէրը անոնց երթալու նամբաները պիտի ցուցնէ (Սաղ. 32:8.): Անոնց նամբաները պիտի լուսաւորէ (Յոթ. 22:28.): Անոնց փայլերը պիտի հաստատէ (Սաղ. 37:27.):

Հարկ չկայ որ այս ցանկը աւելի երկարենք: Այսօր կը բաւէ զաղափար մը տալու համար թէ արդարեւ չենք ինչպիսի օրհնութիւններ վերապահուած են: Սաղ. 15:1): Անիկա աստուածային շնորհներն են: Անիկա Տէրոջ մասնաւոր հաւատքով պիտի չըջապատուի: Անիկա Տէրոջ մասնաւոր հաւատքն է, խնամքին, դուրսդուրանքին, պաշտպանութեան առարկան պիտի ըլլայ: Կեանքի բոլոր օրերուն մէջ Տէրոջ բարեբարութիւնը եւ ողորմութիւնը իրեն պիտի բնկեան (Սաղ. 23:6.):

Ի՞նչպէս պիտի առնենք արդարներուն համար խոստացուած այս հատուցումները: Արդեօք ասոնք անհիմն եւ անիրմաստ խօսքե՞ր են, եթէ ոչ արժէքաւոր ու իմաստալից ճշմարտութիւններ: Արդեօք ասոնք կ'իրադրածուի՞ն արդարներու փորձառութեանց մէջ, եթէ ոչ իրողութեանց չեն համապատասխաներ: Ասոնք կենսական հարցումներ են, եւ լուծում կը պահանջեն:

Իբր պատասխան այս հարցումներուն, պարտինք ըսել թէ այս խոստումները իրապէս գործադրուած են չափ մը հաւատացեալներու կեանքերուն մէջ, թէպէտեւ անոնց ամէնքը չեն գործադրուած բոլոր հաւատացեալներու կեանքերուն մէջ: Ասոնք պարապ խօսքեր չեն, հապա ճշմարտութիւն ալ կը պարունակեն: Աստուած՝ իրապէս, չափ մը աստուածապաշտները սովորու մէջ հոգացած է, ժանտախտներու մէջ հովանաւորած է, աղէտներէն պաշտպանած է, չարերու ձեռքերէն ազատած է, նեղութիւններու մէջէն ասպահով անցուցած է, կորուստէ փրկած է: Աստուած՝ իրապէս իրեն յուսացողներուն զօրութիւն ու ամրոց եղած է. իրեն ապաւինողներուն հովանի եւ ապաստանարան եղած է: Աստուած յաճախ իր հօր եւ ողորմած թեւերը իր զաւակներուն վրայ տարածած է, եւ չէ ձգած որ անոնց վնաս մը հասնի՝ երբոր ջուրերու եւ հուրերու մէջէն կ'անցնէին: Յովսէփի՝ բանտէն, Մովսէսի՝ Փարաւոնի ձեռքէն, Դանիէլի՝ առիւծներու գութէն, Սեդրաք ու Միսաք եւ Աբեղնադովի՝ բորբոքած կրակի հնոցէն ազատուիլը եղական դէպքեր չեն պատմութեան մէջ: Ամենակարողը իր փրկարար ուժը ցուցադրած է չափ մը պարագաներու մէջ: Բարձրեալը չափ անգամներ ապացոյց տուած է թէ իր ձեռքը փրկելէն չէ կարճցած եւ իր ուժը օգնելէն չէ պակսած: Աստուած հրաշքներ գործող աստուած մըն է, եւ անկա

չափ անգամներ իր ծառաները հրաշալի եղանակներով մեծ նեղութիւններէ փրկած է, խոր մթութենէ ի լոյս հանած է, մահաշունչ անցքերէն ապահով անցուցած է: Աստուած իրեն ապաւինողներուն իսկապէս զօրաւոր եւ օգնական եղած է: Եւ անկա իր աստուածային բարիքները եւ օրհնութիւնները թափած է զինք սիրողներու վրայ:

Այսու ամենայնիւ, ճշմարտութեան արդար ըլլալու համար, պարտինք ընդունիլ թէ Աստուած ամէն պարագայի տակ իր զաւակները նեղութիւններէ եւ փորձանքներէ չէ խնայած: Աստուծոյ զաւակներուն մէջն ալ անօթի մնացողներ, տառապանք կրողներ, վիշտերու ենթարկուողներ՝ պակաս չեն եղած: Այն Աստուածը որ Պետրոսը բանտէն ազատած է, Յակոբոսի սպաննուելուն թոյլատու եղած է: Այն Աստուածը, որ Դանիէլը առիւծներու գութէն ազատած է, Ստեփաննոսի քարկոծուելուն արդելք չէ եղած: Այն Աստուածը որ Յովսէփը զնգանէն հանելով թաղաւորութեան գլուխ բարձրացուցած է, Յովհաննէս Մկրտիչի գլխատուելուն յօժարութիւն ցոյց տուած է: Քանի՜ բարեպաշտ Հայերը ստոյգ մահէն հրաշքով փրկող Տէրը, ուրիշ հաւատացեալ Հայերու նահատակուելուն արգելք չէ հանդիսացած:

Անտրամաբանական է խորհիլ թէ Աստուած Գրիտոնեաներու մէջ տարբերութիւն եւ խտրութիւն դրած է, անոր համար որ անոնցմէ ոմանք միւսներէն բարի եղած են: Խորհիլ թէ Աստուած առաւելագոյն չափով բարի եղողները ազատեց, եւ նուազագոյն չափով բարի եղողները մահուան յանձնեց, ճշմարտութեան դէմ մեղանչել է: Գացողներուն եւ մնացողներուն մէջ այս տեսակ զանազանութեան գիծ մը քաշուած չէ: Պարզ իրոպութիւնը սա է, որ նահատակուողները ազատուողներէն

նուազ արդար եւ նուազ սիրելի չեն եղած: Նոյն իսկ նա-
հատակուղներէն ոմանք միւսներէն աւելի արդար եւ
սուրբ եղած են: Աւելին կայ: Աստուած երբեմն բարե-
ները մահուան կը յանձնէ, մինչդեռ չարերը մահէն կ'ա-
զատէ: Ուստի խորհիլ թէ, «Ես ազատուեցայ՝ քանզի
Աստուծոյ սիրելին էի», սխալ է: Սա վարկածը թէ
«Ընտրեալները կը փրկուին, ոչ-ընտրեալները կը կոր-
սուին», բոլորովին անհիմ է: Սա պարագան ալ կը ջրէ
այս տեսութիւնը, թէ երբ Աստուած մէկ առթիւ հաւա-
տացեալի մը կեանքին կը խնայէ, ուրիշ առթիւ մը նոյն
անձի կեանքին չի խնայեր: Զօր օրինակ, Աստուած Ե-
րուսաղէմի մէջ Պետրոս Առաքեալը հրաշքով մը դուրս
հանեց բանտէն, բայց Հռովմայ մէջ զայն չազատեց կայ-
սեր ճիրաններէն: Արդեօք այս իրադարձութիւնը սրբո՞ր
վերագրենք թէ Պետրոսի սէրը եւ նուիրումը իր Փրկչին
հանդէպ նուազած էր իր կեանքի վերջաւորութեան մօտ:
Ո՛չ երբէք: Միայն թէ Աստուած յարմար դատեց որ
ինք իր Փրկչին պէս խաչուելով իր Տէրը փառաւորէ:

Ուրեմն, Հին Կտակարանի խոստումները պէտք է
որ բացարձակ եւ տառական իմաստով առնենք: Հապա
պարտինք զանոնք ընդունիլ որոշ վերապահութեամբ:
«Որովհետեւ դուն Տէրը քեզի ապաստանարան բրիր, քե-
զի չարիք պիտի չհասնի», խօսքը ամէն անհատի եւ ամէն
ժամանակի յարմարող բացարձակ խոստում մը չէ: «Նա
քեզ իր փետուրներովը պիտի ծածկէ: Հազար հոգի քու
քովէդ, ու տասը հազար քու աջ կողմէդ պիտի իյնան,
բայց քեզի հարուած մը պիտի չմօտենայ» յայտարարու-
թիւնը, ամէն անձի եւ ամէն պարագայի չի յարմարիր:
«Երբ գետերէն անցնիս, քեզ պիտի չկոխեն. երբ կրակի
մէջէն քալես, պիտի չայրիս» խոստումով տառապէս դուր-
ծաղրելի չէ: «Աստուած արդարը յաւիտեան իյնալու եւ

սասանելու չպիտի թողու» ասացուածը մարմնաւոր եւ
Փրկիչական իմաստով, բոլորովին ճշմարիտ չէ:

Սա իրողութիւնը շատ պարզ ըլլալու է մեր մտքե-
րուն մէջ, թէ արար ըլլալը մեզ նեղութիւններէ ազատ
չի կացուցաներ: Արդարներուն՝ ցաւերէ անպարտութիւն
խոստացուած չէ: Սակայն ասկէ աւելի լաւ խոստում
մը տրուած է. «Երբ ջուրերէն անցնիս, ԵՍ ՔԵԶԻ ՀԵՏ
ՊԻՏԻ ԸԼԼԱՄ» (Եսա. 43:2.): Աստուած պիտի ձգէ որ
դուն խոր ջուրերէն անցնիս, սակայն քեզ միայնակ պի-
տի չթողու, քու օգնութեանդ պիտի հասնի, քեզ պիտի
զօրացնէ ու յուսադէ, քեզի համբերութիւն եւ կարո-
ղութիւն պիտի շնորհէ, քու հոգիդ կորուստէ պիտի փր-
կէ: «Արդարիմ ներդուքիւնները շատ են, բայց Տէրը
ամէնէն կը փրկէ զանիկա» (Սաղ. 34:19.) յայտարա-
րութիւնը հոգեւոր իմաստով կատարելապէս ճշմարիտ է:
«Նեղութեան մէջ անոր հետ պիտի ըլլամ» խոստումը
ամէն ատեն եւ ամէն կերպով չիտակ է: «Անիկա իր սուր-
բերուն հոգիները (մարմինները չէ ըսուած) կը պահէ»
(Սաղ. 97:10.) խօսքը բացարձակ ճշմարտութիւն մըն
է:

Վարձքի խնդրոյն նկատմամբ մեր միտքերը լուսա-
ւորելու համար հարկաւոր կը նկատենք Յիսուսի վարդա-
պետութեանց ուսումնասիրութիւնը: Յիսուս ի՞նչ կը
խորհի այս նիւթին շուրջ. այժմ ասոր անդրադառնանք:
Երբոր Յիսուսի վարդապետութիւնները կ'ուսումնասի-
ւենք, կը դիտենք թէ անիկա յաճախակի կը շօշափէ
վարձքի կէտը, եւ կը յայտնէ թէ հատուցում մը կայ
թէ՛ արդարին եւ թէ՛ անօրէնին համար: Մեր Տէրը գիտ-
նալով մարդուն շինուածքը եւ հոգեբանութիւնը, քանիցս
դիմում կ'ընէ վարձատրութեան զրգիւղին: Հետեւեալ
համարները, որոնք կ'ուղենք մէջբերել անոր ասացուած-

ներէն իբրեւ նմոյշներ, կը պարզեն թէ նա ինչ կը խորհի վարձատրութեան հոլթեան ու որպիսութեան մասին:

«Եւ Յիսուս ըսաւ անոնց, ձմարիտ կ'ըսեմ ձեզի թէ մարդ մը չկայ որ թողուց տուն, կամ ծնողք, կամ եղբայրներ, կամ կին, կամ որդիներ Աստուծոյ քաղաքութեանը համար, որ պիտի չառնէ բազմապատիկ այս ատենին մէջ, եւ գալու աշխարհին մէջ յաւիտեական կեանք» (Ղուկ. 18: 29, 30.): «Վասն զի ով որ ձեզի գաւաթ մը ջուր խմցնէ իմ անուանովս, նշմարիտ կ'ըսեմ ձեզի, անիկա իր վարձքը պիտի չկորսնցնէ» (Մարկ. 9: 40.): Մեր Տէրը ըսաւ, յաւիտենական կեանքի ճամբան փնտռող հարուստ օրինականին. «Գնա, ունեցածդ ծախէ եւ տուր աղքատներուն, ու երկինքը գանձ պիտի ունենաս, եւ խաչը վերցուր ու եկուր իմ ետեւես» (Մարկ. 10: 21.): Իր տաղանդները լաւ կերպով չահադրող ծառային ըսուեցաւ. «Ապրիս, բարի ու հաւատարիմ ծառայ. դուն որ քիչ բանին մէջ հաւատարիմ եղար, քիչ շատ բաներու վրայ պիտի կեցնեմ, մտիք քու Տէրոջդ ուրախութեանը մէջ» (Մատթ. 25: 21.): Մեր Տէրը սորվեցուց թէ ողորմութիւն տուողը անվարձ չպիտի մնայ (Մատթ. 6: 4.): Նա սպասաւորելու բարձրութիւնը յայտնելով ըսաւ, «Եթէ մէկը ինծի կը ծառայէ, Հայրը պիտի պատուէ գանիկա» (Յովհ. 12: 26.):

Արդարներու եւ անօրէններու ճակատագրին մասին, Յիսուս հետեւեալ գաղափարները յայտնեց: «Ու երբ Որդին մարդոյ իր փառքովը գայ... այն ատեն իր փառաց աթոռը պիտի նստի. եւ անոր առջեւ պիտի ժողովին բոլոր ազգերը, եւ գանձնաբեր պիտի գտնէ, ինչպէս հովիւ մը ոչխարները այծերէն կը գտնէ: Եւ ոչխարները իր աջ կողմը պիտի կայնեցնէ, ու այծերը իր ձախ կողմը: Այն ատեն Թագաւորը իր աջ կողմը եղողներուն

պիտի ըսէ, Եկե՛ք, իմ Հօրս օրհնածները, աշխարհի ըսկիզբէն ձեզի համար պատրաստուած քաղաքութիւնը ժառանգեցէ՛ք: ...ձմարիտ կ'ըսեմ ձեզի, որովհետեւ այս իմ եղբայրներուս ամէնէն պատիկներէն մէկուն ըրիք, ինծի ըրիք: Այն ատեն ձախ կողմը եղողներուն ալ պիտի ըսէ. Մէկդի գացէ՛ք ինձմէ, անիծեալներ, յաւիտեական կրակին մէջ՝ որ պատրաստուած է Սատանայի ու իր հրեշտակներուն: ...Եւ ասոնք պիտի երթան յաւիտեական տանջանք, իսկ արդարները յաւիտեական կեանք» (Մատթ. 25: 31-46.): Որո՞՞ք առակով ալ մեր Տէրը միեւնոյն դասը սորվեցուց. «Արդ ինչպէս որ որումը կը ժողովուի ու կրակի մէջ կ'այրի, աշխարհին վերջն ալ այդպէս պիտի ըլլայ: Որդին մարդոյ իր հրեշտակները պիտի դրկէ, ու պիտի ժողովեն անոր քաղաքութեանէն բոլոր գայթակղութիւնները, եւ գանձնաբեր պիտի կը գործեն, ու կրակի հնոցին մէջ պիտի ձգեն գանձնաբեր. հոն պիտի ըլլայ լաւ ու ակոսներ կրնտել: Այն ատեն արեւի պէս պիտի փայլին արդարները իրենց Հօրը քաղաքութեանը մէջ» (Մատթ. 13: 40-43.):

Յիսուսի ուսուցումներուն մէջէն հետեւեալ ճշմարտութիւնները ի յայտ կուգան:

1. Տիեզերքին մէջ բարոյական հատուցում կայ: Արդարին համար վարձք, իսկ անօրէնին համար պատիժ կայ: Անոնք որ ուղղամտութեամբ ու հաւատարմութեամբ կը գործեն, «Կեցցես» պիտի ստանան: Բարութիւնը առանց արդիւնքի չէ: Բարի գործքերը ի դերեւ չեն: Ամենապզտիկ բարիքն իսկ իր վարձքը պիտի ընդունի: Աստուած մեր ամենաչնչին ծառայութեան համար մեզի վարկ պիտի տայ: Չարին բարերար եղող Աստուածը, բարիին ալ աւելի պիտի ըլլայ:

2. Արդարութիւնը բնածին չէ: Անհատ մը Աբրահամի դաւակ ըլլալուն համար, Աստուծոյ դաւակ եղած չըլլար, ընտիր եւ սեպհական ժողովուրդ եղած չըլլար: Արդարութիւնը ժառանգական բան մը չէ, այլ ստացական բան մըն է: Մարդուն արդարութիւնը կ'որոշուի, Աստուծոյ հանդէպ իր բռնած դիրքով: Արդար է այն մարդը որ Աստուծոյ հետ հաշտ և մտերմական է: Արդարութեան պայմանն է մեղքի հանդէպ ապաշխարհութիւն, Քրիստոսի հանդէպ հաւատք, Աստուծոյ հանդէպ հնազանդութիւն:

Արդարութիւնը դորձքերէն ալ չէ: Մենք դորձքերէն աւելի մեր հաւատքին ու տրամադրութեան համար վարձքի պիտի արժանանանք: Այսու ամենայնիւ, ճշմարիտ հաւատքը կը ծնի սուրբ կենցաղ եւ բարի դորձք: Հաւատքի եւ արարքի միջեւ կենսական կապակցութիւն մը կայ: Արդար մարդը իր պտուղներէն կը ճանչցուի: «Ոչ քէ ամէն մէկը ինծի Տէր, Տէր, կ'ըսէ, պիտի մտնէ երկինքի քաղաքութիւնը, հապա անիկա որ իմ երկնաւոր Հօրս կամքը կը կատարէ» (Մատթ. 7:21.):

3. Արդարը իր արդարութեան ու ծառայութեան լման հատուցումը այս կեանքի մէջ պէտք չէ ակնկալէ: Հաւատացեալ ըլլալուն համար, մէկը պէտք չէ ակնկալէ որ այս աշխարհին մէջ խաղաղութիւն ու պերճանք պիտի վայելէ: Շատ անգամներ, ասոր ճիշտ հակառակը կը պատահի: Արդար ըլլալ մարդուն վրայ պիտի հրաւիրէ նախանձ եւ ատելութիւն: Առաքինի ըլլալ պիտի բերէ նախատինք ու գէշութիւն: Քրիստոնեայ ըլլալ պիտի բերէ նեղութիւն ու հալածանք: Աստուածապաշտութեան վարձքը անդորրութիւն չէ, այլ շատ անգամ տառապանք ու խաչ է: Յիսուս իր աշակերտներուն առջեւ սա ակնկալութիւնը դրաւ. «Իմ անուանս համար ամենուն ատելի պիտի ըլլաք» (Մարկ. 13:13.): Նա իր հետեւորդներուն

սա ժառանգութիւնը ձգեց. «Աշխարհի մէջ նեղութիւն պիտի ունենաք. բայց քաջասիրտ եղէք, ես աշխարհի յաղթեցի» (Յովհ. 16:33.):

Յիսուս այս դժուարութիւնները մարդոց առջեւ դրաւ, որպէս զի անոնց արդարութիւնը վարձատրութեան չի լծորդուի, եւ անոնք հատուցման սիրոյն համար աստուածավախ չըլլան, նկանակներու սիրոյն համար իրեն չի հետեւին: Անիկա ամէն կերպով աշխատեցաւ թուժր կանգնել մարդոց այսօրինակ շարժառիթներուն առջեւ: Յիսուս ուղեց որ մարդիկ արդար ըլլան, բուն ինքն արդարութեան սիրոյն համար. մարդիկ բարի ըլլան ոչ թէ անկէ քաղուելիք բարիքին համար, հապա անոր համար որ բարութիւնը ինքնին լաւագոյն բանն է: Բարութիւնը շատ աւելի թանկարժէք ու բազմալի բան մըն է, քան տեւէ արդիւնը որ անիկա կրնայ յղանալ: Թէ որ արդարութիւնը տեւէ վարձք չունենայ, կրկին կ'արժէ արդար ըլլալ: Մեր Տէրը պարզեց թէ բարի եւ բարեգործ ըլլալ, առանց վարձքի ակնկալութեան, Քրիստոնէական կեանքի ամենասովեմ արտայայտութիւնն է: «Իսկ դուն երբ ողորմութիւն կ'ընես, ձախ ձեռքդ քոյ չգիտնայ աչ ձեռքիդ ինչ գործելը» (Մատթ. 6:3.): «Բայց ես ձեզի կ'ըսեմ Սիրեցէ՛ք ձեր քնամոհները, օրհնեցէ՛ք ձեզ անիծողները, բարի ըրէ՛ք անոնց որ ձեզ կ'ատեն: ...Վասն զի եթէ դուք ձեզ սիրողները սիրէք, ի՞նչ վարձք կ'ունենաք. չէ՞ որ մաքաւորներն ալ նոյնը կ'ընեն» (Մատթ. 5:44, 46.): Ամենամեծ առաքինութիւնը սա է որ մարդ բարիք ընէ ու ծառայէ, առանց տեւէ փոխարէն սպասելու: Բարիքը միայն այս կերպով իրական բարիք կ'ըլլայ: Ճօրճ Սթիւարթին արտայայտութիւնը իրաւացի է. «Երբոր բարութիւնը նիւթական կապերէն կը ձերբազատուի, մեծութեան սահմանին մէջ կը մտնէ: Բարութիւնը ինքը

նպատակ է. եւ անիկա ոեւէ կապ չունի վարձքի հետ: Երբ վարձքը կը լեցնէ մեր աչքերը, բարութիւնը կը մոռցուի:»

4. Արդարութեան վարձքը չէ նիւթական տուրքեր եւ աշխարհային բարեբաւութիւն: Մեր Տէրոջ բոլոր ասացումներուն մէջ, միայն երեք կամ չորս նախադասութիւններ կրնան դնուիլ, որոնք կ'ակնարկեն թէ աստուածապաշտութիւնը նիւթական բարեյաջողութիւն կը պատճառէ. եւ ասոնց ալ իմաստը անորոշ է: Յիսուսի բոլոր ուսուցումներուն ամբողջական իմաստը եւ ոգին այս տեսութեան համաձայն չէ: Մեր Տէրը իր Հետեւորդներուն չի խոստացաւ առատ դրամ եւ փառաւոր պաշտօններ:

Յիսուս հարստութեան մէջ նշմարեց վտանգ՝ առաւել քան օրհնութիւն, փորձութիւն՝ առաւել քան բարիք: Անիկա հարստութեան օգտակարութիւններէն աւելի չարիքներուն մասին ճառեց: Անիկա ամէն կերպով աշխատեցաւ որ պաղեցնէ հարստութեան տիրանալու անյադ տենչը: Նա քաջալերեց առեւտուրի մէջ ուղղութիւնը, եւ վաստակի մէջ դոհունակութիւնը: Անիկա ազահութիւնը անողոք շեշտերով դատապարտեց: Նա հարուստներու բարոյական դժուարութեանց ակնարկելով ըսաւ, «Որչա՛փ դժուար է անոնց որ հարստութիւն ունին՝ Աստուծոյ քաղաւորութիւնը մտնել» (Մարկ. 10:23): Աշակերտները զարմացան անոր այս խօսքերուն վրայ: Անոնք տակաւին սա զաղափարով կը տարուէին թէ հարուստ ըլլալը Աստուծոյ հաճութեան արժանացած ըլլալու նշան է: Բայց Յիսուս այս զաղափարը տակն ու վրայ ըրաւ: Եւ յայտարարեց. «Որչա՛փ դժուար է ինքն չ'ԱՐՄՏՈՒԹԵԱՆ ՅՈՒՍԱՅՈՂՆԵՐՈՒՆ Աստուծոյ քաղաւորութիւնը մտնել: Դիւրին է որ ուզուր ասեղին

ծակէն անցնի, քան թէ հարուստը Աստուծոյ քաղաւորութիւնը մտնէ» (Մարկ. 10:25): Յիսուս այս կտրուկ զաղափարները չարտայայտեց իբր վարկածային տեսութիւն, այլ իբր առարկայական համոզում, զոր հոյացուցած էր կեանքի դրական իրականութիւնները դիտելով:

Մեր Տէրը խոշոր եւ մնայուն արժէք մը չի նշմարեց դրամին մէջ: Իւր զաղափարով, նիւթական հարստութեան արժէքը ասոր մէջ էր որ անիկա կրնար փոխանակուիլ օգտակար բաներով եւ հոգեւոր հարբստութեամբ: Ուստի նա դրամ ունեցողներուն սա յորդորը տուաւ. «Անիքաւ մամոնայէն ձեզի բարեկամներ չ'ինեցէք» (Ղուկ. 16:9):

Մեր Տէրը պարզեց թէ հարստութիւն դիզելը անարժան է կեանքի նպատակակէտ ըլլալու: Եւ նա «անմտութիւն» սեպեց նիւթական հարստութեան համար բարոյական հարստութեան զոհարեումը: Անիկա նիւթապաշտութեամբ դրաւուած մարդոց ըսաւ. «Ի՞նչ օգուտ է մարդուն՝ որ բոլոր աշխարհը վաստկի, եւ իր անձը կորսնցնէ. կամ իր անձին համար ի՞նչ ազատչէք պիտի տայ մարդ» (Մարկ. 8:36): Անիկա լման համոզուած էր թէ «ոչ միայն հացով կ'ապրի մարդ, հապա այն ամէն խօսքով՝ որ Աստուծոյ բերնէն կ'ելլէ» (Մատթ. 4:4): Եւ անիկա յայտնեց, թէ անոնք որ կոյրօրէն ու անյազօրէն հարստութեան ետեւէն կը վազեն, կեանքի ամենաթանկագին դանձերէն եւ ամենալաւ վայելքներէն կը զրկուին: «Ան որ իր անձը կը գտնէ, պիտի կորսնցնէ զանիկա, եւ ան որ իր անձը ինձի համար կը կորսնցնէ, պիտի գտնէ զանիկա» (Մատթ. 10:39): Մարդս չի կրնար դրամապաշտ ըլլալ, եւ նոյն ատեն աստուածապաշտ: «Մարդ մը չի կրնար երկու տէրոջ ծառայութիւն ընել: ...Զէք կըր-

նաք ծառայել Աստուծոյ ու մամոնայի» (Մատթ. 6: 24.) :

Մեր Տէրը սորվեցուց թէ արդարութիւնը հարըստութեան հետ, եւ արժանիքը փարթամութեան հետ ոեւէ կապակցութիւն չունի: Նա ըսաւ, «Մարդուս ըստացուածքնքուն աւելնալէն կախուած չէ իր կեանքը» (Ղուկ. 12: 15.) :

5. Յիսուս պարզօրէն սորվեցուց թէ արդարութեան վարձքը բարոյական ու հոգեւոր է: Արդար ըլլալ մարդս բարոյապէս կը փառաւորէ, հոգեւորապէս կը հարստացնէ: Արդարին հարստութիւնը իրմէ դուրս չէ, հապա իր մէջն է: Արդարութիւնը մարդուս մարմինը բեհեզներով եւ աղամանդներով չի ծածկեր, սակայն անոր անձնաւորութիւնը եւ նկարագիրը վեհութեան եւ առաքինութեան գոհարներով կը զարդարէ:

Արդարին ընդունելիք վարձքերը սա տեսակ բաներ են: Արդար ըլլալը մարդս Աստուծոյ կը մօտեցնէ. Աստուծոյ փրկութեան ու թողութեան կ'արժանացնէ: Անիկա դատապարտութեան արհաւիրքէն կ'ազատի: Աստուծոյ հոգատարութիւնը եւ առաջնորդութիւնը կը վայելէ: Աստուծոյ մշտատեւ ներկայութեան եւ ընկերակցութեան կը գիտակցի: Տէրով Հոգին անոր սրտին մէջ կը բնակի: Անոր մէջ զօրացնող ու սրբացնող ուժ կ'ըլլայ: Տէրը փորձութեան մէջ անոր օգնական կ'ըլլայ, նեղութեան մէջ զօրավիգ, յուսահատութեան մէջ յոյս: Նա կ'ընդունի Սուրբ Հոգիին մխիթարութիւնը: Անիկա «խաւարի մէջ չի քալեր, հապա կենաց լոյսը կ'ոճնենայ»: Անիկա Քրիստոսի անբացատրելի խաղաղութեան կը տիրանայ: Անիկա Աստուծոյ մասնաւոր սիրոյն առարկան կ'ըլլայ: Անոր հաւատքով մատուցած աղօթքները կը

լսուին: Անիկա ճոխ, սուրբ, յաւիտենական կեանքի կը տիրանայ:

Ասոնք դանձեր են որոնք երկրաւոր ստացուածքներու հետ երբէք չեն կրնար բաղդատութեան դրուիլ: Անոնք որ այսպիսի հարստութեանց տէր կ'ըլլան, իսկապէս հարուստ կ'ըլլան: Ասանկները իրապէս «երանելեաց» դասին մէջ համարուելու արժանի են: Ան որ կը տիրանայ անարատ ձեռքերու, մաքուր ու հանգարտ խղճի, արդարացած հոգիի, ուրախ սրտի, առաքինի կեանքի, աւելի մեծափարթամ է քան Բաքֆէլըրը կամ Ֆօրտը: Այս հարստութիւնները այնքան պատուական եւ անզին են, որ կ'արժէ զանոնք ձեռք բերելու համար ամէն նեղութիւն ու զոհողութիւն յանձն առնել: Ուրեմն, ամենազոհողութիւնը մարդը այն է որ ամէնէն առաքինի նկարագրի եւ ամէնէն կատարեալ կեանքի տէր է: Ամենափարթամ մարդը ան է որ աստուածային ու անկորնչելի դանձերու տիրացած է: Ամէնէն բարեբաղդ ու երանելի մարդը ան է որ առաջ կը խնդրէ «Աստուծոյ թագաւորութիւնը եւ անոր արդարութիւնը»:

6. Յիսուս սորվեցուց թէ արդարութեան եւ անօրէնութեան լման հատուցումը այս կեանքի մէջ պէտք չէ սպասել: Այս աշխարհին մէջ աստուածային արդարութիւնը լման չի գործադրուիր: Օր մը պիտի գայ երբ արդարութիւնը իր տեղը պիտի գտնէ: Մեր Տէրը հոգիին անմահութիւնը եւ հանդերձեալ աշխարհի գոյութիւնը հաստատեց իբր ստոյգ իրականութիւններ: Անիկա դայ չի փաստեց, միայն յայտարարեց: Անիկա, իր կեանքի գործունէութիւնը եւ փրկիսոփայութիւնը հիմնեց այս ստուգութեան վրայ: Եւ նա յայտնեց թէ հանդերձեալ աշխարհին մէջ բարիին ու չարին տարբերութիւնը երեւան պիտի գայ. հոնտեղ՝ անոնք իրարմէ պիտի դատուին,

եւ իրենց արժանի հատուցումները պիտի ստանան: Հոն արդարութիւնը լման ի գործ պիտի դրուի: Դատաստանի օրը, բոլոր ննջեցեալները «որոնք բարի գործեր են՝ կենաց յարութեան համար, եւ անոնք որ չար գործեր են՝ դատապարտութեան յարութեան համար՝ դուրս պիտի դան»: Այն օրը արդարներուն համար հանգստութեան, ուրախութեան, փառաւորման օր մը պիտի ըլլայ: մինչդեռ չարերուն համար դատապարտութեան, խղճահարութեան, լաց ու կոծի օր մը պիտի ըլլայ: Այն օրը պիտի հասկցուի թէ Տէրոջ ծառայութիւն ընել պարապ բան չէ: Անոնք որ իրենց զանձերը երկինքի մէջ դիզած են, պիտի ժառանգեն իրենց յաւիտենական ժառանգութիւնը: Եւ «յաւիտեան Տէրոջ հետ» ըլլալու երանութիւնը պիտի վայելեն:

Այս պատճառաւ, հաւատացեալները երբոր Քրիստոսի համար կը նեղուին երկրի վրայ, պէտք չէ որ խռովուին ու յուսալքուին: Քանզի մեր Տէրը որ մեզմէ առաջ Գողգոթա ելած է, իր օրհնեալ բերնովը ըսած է. «Եւրանի անոնց որ հալածուած են արդարութեան համար, վասն զի երկինքի քաղաքութիւնը անոնցն է: ... Յրեւոյթ եւ ուրախ եղէք, վասն զի ձեր վարձքը շատ է երկինքը» (Մատթ. 5: 10-12.): Հաւատացեալը իրապէս ցնծալու եւ ուրախ ըլլալու ամէն պատճառ ունի, քանի որ իր նեղութիւնները վայրկենական են, մինչդեռ երջանկութիւնը յաւիտենական:

ԺԱ

ԱՌԱՔԵԱԼՆԵՐՈՒ ՀԱՅԵԱՑՔԸ

«Քանզի մեղքին վարձքը մահ է, բայց Աստուծոյ ծրի պարգեւը յաւիտենական կեանք՝ մեր Տէրոջը Յիսուս Քրիստոսի ձեռքով»

ՀՌՈՎՄ. Զ. 23.

ՍՐԶԱՏՐՈՒԹԵԱՆ մասին, Յիսուսի գաղափարները ուսումնասիրելէն ետքը, կ'արժէ ուսումնասիրել Առաքեալներու գաղափարներն ալ: Առաքեալներու թուղթերը եւ նոր կտակարանի միւս գիրքերը լեցուն են արդարներուն համար ճշիւ վարձատրութիւններով: Մեր ժամանակը եւ տեղը չի ներեր որ այս նիւթին շուրջ արձանագրուած բոլոր համարները մի առ մի մէջբերենք: Չանոնք յարմարօրէն վերլուծել եւ դասաւորել ալ կարելի չէ: Սակայն պիտի աշխատինք, ըստ կարելւոյն՝ արտայայտուած կարեւորագոյն խորհուրդները մէջտեղ դնել:

Հաւատացեալին առաջին ու գերագոյն վարձքը փրկութիւնն է (Եփես. 1:7.): Հաւատացեալը կը փրկուի մեղքէն ու մեղքի պատիժէն: Անկա կ'ազատի Սատանայի գերութենէն եւ իշխանութենէն (Գործք. 26:18. Կող. 1:13.): Անկա կ'արձակուի մեղքի կապտոյ կա-

պանքներէն (Հռովմ. 6:22.): Անիկա կ'ազատի երկնային բարկութենէն (Հռովմ. 5:9.): Անիկա կը վայելէ հոգեւոր ազատութիւն (Գաղ. 5:13.): Անիկա կ'արժանանայ աստուածային ողորմութեան (Ա. Պետ. 2:10.): Անիկա կ'ընդունի մեղքերու քողութիւնը (Կող. 1:14.): Անիկա կը ձգէ իր քշմամական դիրքը Աստուծոյ հանդէպ, եւ անոր հետ կը հաշտուի (Հռովմ. 5:10.): Անոր հետ հաշտութեան դաշինք կը կնքէ. եւ Աստուած զայն կ'արդարացնէ (Հռովմ. 8:33.), իր շնորհովը (Տիմ. 3:7.): Աստուծմէ օտարացած ու մոլորած անձը, Աստուծոյ զաւակը կ'ըլլայ: Անառակ որդին կրկին կ'որդեգրուի (Եփես. 1:5.): Եւ Հոգին Վկայութիւն կուտայ իր հոգիին հետ, թէ ինք Աստուծոյ որդին է: Եւ անիկա իր ընդունած որդեգրութեան նոր հոգիով կըրնայ զԱստուած կանչել Արքայ Հայր (Հռովմ. 8:15, 16.): Անիկա Աստուծոյ ընտիր ու սեպհական զաւակը կ'ըլլայ: «Տէրը կը փնտրէ անոնք որ իրն են» (Բ. Տիմ. 2:19.): Իր անունը կը դրօշմէ անոնց փակատներուն վրայ (Յայտ. 22:4.), եւ անոնց անունները կ'արժանագրէ կենաց գրքին մէջ (Յայտ. 3:5.): Աստուած գտնոյն կը կնքէ, եւ անոնց կուտայ Հոգւոյն գրարը (Բ. Կորն. 1:22.):

Այսպիսով նոր յարաբերութիւն մը կ'սկսի, եւ նոր կեանք մը կը մշակուի Փրկիչին ու փրկեալին մէջ: Աստուած իր ընտրեալները կը կանչէ հաղորդ ըլլալու իր Որդւոյն (Ա. Կորն. 1:9.): Անիկա բաժնեկից կ'ըլլայ Յիսուսի անհուն շնորհքներուն: Անիկա կը փոխադրուի խաւարէն սքանչելի լոյսին (Ա. Պետ. 1:9.): Անիկա լուսոյ որդի կ'ըլլայ (Ա. Թես. 5:5.): Անիկա լուսոյ որդիներու պէս կը փայլէ (Եփես. 5:8.): Անիկա խաւարի եւ անհնազանդութեան որդիներու գործքներուն հա-

յորդ չըլլար (Եփես. 5:7.): Անիկա բոլոր անիրաւութիւններէ կը սրբուի (Ա. Յովհ. 1:9.): Անիկա բարութիւնով, արդարութիւնով ու նշմարտութիւնով կը փայլէ (Եփես. 5:9.):

Քրիստոնեան ոչ միայն կը սրբուի իր մեղքերէն, հապա նաեւ կը սրբագործուի (sanctify) (Ա. Պետ. 1:2. Հռովմ. 15:16.): Անիկա կ'ընտրուի սուրբ եւ անարատ ըլլալու (Ա. Պետ. 1:15. Եփես. 1:4. 5:27.): Անիկա կը հրաժարի բոլոր անօրէնութիւններէն: Անիկա Աստուծոյ ընտրեալ սուրբերու եւ սիրելիներու պէս վրան կը հազնի գութը, ողորմութիւնը, քաղցրութիւնը, խոնարհութիւնը, հեղութիւնը, երկայնամտութիւնը, համբերութիւնը, ներողամտութիւնը եւ ամենուն վրայէն կը հազնի սէրը, որ կատարելութեան կայսն է (Կող. 3:12-14.): Անիկա կ'ըլլայ ձեռքով մաքուր, սրտով անպարտ, գործով արդար: Անիկա իր մարմինը սուրբ կը պահէ իբր Աստուծոյ տաճարը, որուն մէջ Աստուծոյ Հոգին կը բնակի (Ա. Կորն. 3:16.): Անիկա կ'սպաննէ մարմնոյ կիրքերը եւ ցանկութիւնները (Գաղ. 5:21-24.): Անիկա կը թօթափէ մարմնոյ չար ու մեղսալից գործքերը: Անիկա կ'աճի ու կը շինուի իբր Աստուծոյ բնակարանը եւ սուրբ տաճարը, Առաքեալներու եւ մարգարէներու հիման վրայ շինուած (Եփես. 2:20-22.): Անիկա կը լեցուի Սուրբ Հոգիով, եւ կը պնդագարդուի Հոգիի հրաշագեղ պտուղներով (Գաղ. 5:21, 22.):

Քրիստոնեան կը վայելէ Աստուծոյ առաջնորդութիւնը (Հռովմ. 8:14.): Անոր փայլերը կը լուսաւորուին ու կ'ուղղուին Աստուծոյ Հոգիով: Անիկա կը վայելէ Աստուծոյ հովանաւորութիւնն և պաշտպանութիւնը (Յայտ. 7:15.): Անիկա կը շրջափակուի Աստուծոյ անհուն սիրով: Աշխարհի վրայ ոչ մէկ բան կրնայ այդ զեղուն սէ-

բը խափանել: Ոչ մէկ տառապանք կամ գորութիւն կամ արարած կրնայ հաւատացեալը Աստուծոյ սէրէն զատել (Հռովմ. 8:35,38,39.): Աստուած իրենները մասնաւոր սիրով մը կը սիրէ. մասնաւոր գուրգուրանքով մը անոնց վրայ կը գուրգուրայ: Եւ նա իր հրաշալի սէրը անոնց սրտերուն վրայ կը թափէ, այնպէս որ անոնց սրտին մէջ ալ կը ծնի զեղուն ու անխարդախ սէր, հանգէպ Արարչին եւ իրենց ընկերներուն, սիրոյ յարակից բոլոր պատուական յատկութիւններով անլցուն (Ա. Կորն. 13: Ա. Յովհ. 4:7,12,16,21.):

«Կատարեալ սէրը վախը մէկդի կը ձգէ» (Ա. Յովհ. 4:18.): Քրիստոնեան անվախ ու քաջասիրտ կ'ըլլայ, եւ հալածանքի ու նեղութեան մէջ ալ իր արիութիւնն ու լաւատեսութիւնը կը պահէ (Հռովմ. 8:15,17.): Քանզի անիկա վստահ է թէ բարի Տէրը զինք հարէն պիտի պահէ (Բ. Թեա. 3:3.). եւ զինք չպիտի թողու իր կարողութենէն աւելի փորձուելու, հապա փորձութեան հետ ազատութեան միջոց մըն ալ պիտի տայ, որ կարող ըլլայ համբերելու (Ա. Կորն. 10:13.): Անիկա աներկբայ է թէ այն Տէրը որուն վստահած է կարող է զինք սայթաքելէ պահել (Յուդա. 1:24.), ու վրիպումէ եւ անկումէ ազատել (Բ. Պետ. 1:10.): Անիկա զիտէ թէ ինք նահատակուելու ալ ըլլայ, մարմինը սպաննող դահիճները չեն կրնար հոգին սպաննել:

Քրիստոնեան կը կանչուի յաղթութեան կեանքին: Անիկա գոհութեամբ կը լեցուի այն յաղթութեան համար, զոր կ'ստանայ Տէր Յիսուս Քրիստոսի ձեռքով (Ա. Կորն. 15:57.): Անիկա կը յաղթէ աշխարհին, կը յաղթէ մեղքին, կը յաղթէ իր «ես»ին, կը յաղթէ մահուան (Ա. Կորն. 15:54.):

Քրիստոնեան իր էութեան մէջ կ'զգայ անսահման հարստութեանց վայելքը: Անիկա զիտէ թէ իբր որդեգրուած զաւակ, ինք աստուածապատկան բոլոր բաներուն ժառանգորդն է, ամէն բանին տէրն է (Ա. Կորն. 3:21.), թէ իր բոլոր պէտքերը պիտի հոգացուին Աստուծոյ անհատնում շտեմարաններէն (Փիլ. 4:19.), թէ ինք մտահոգուելու եւ խռովելու պատճառ չունի՝ քանի որ զինք հոգացող մը ունի (Ա. Պետ. 5:7.): Քրիստոնեան մասնակից է սուրբերուն ժառանգութեան (Կող. 1:12.): Անիկա իրաւատէրն է աստուածային խոստումներուն (Եբր. 10:36. Գաղ. 3:29.): Անիկա իբր հաշտուած որդի, Աստուծոյ ժածանց ու Քրիստոսի ժառանգակից է (Հռովմ. 8:17.): Եւ իբր այդ՝ Քրիստոսի բոլոր շնորհներուն եւ Աստուծոյ բոլոր բարիքներուն մուտ (access) ունի:

Այսքան մեծափարթամ մէկը չի կրնար տխուր ու յուսահատ զգալ: Եւ արդարեւ հաւատացեալը խաղաղութիւն ու խնդութիւն ունի Հոգւով Սրբով (Հռովմ. 14:17.): Անիկա ամէն միտքէ վեր եղող Աստուծոյ խաղաղութիւնը ունի (Փիլ. 4:7.), քանի որ անիկա կը վաշիւէ մեղաց թողութիւն ու խղճի հանգստութիւն (Հռովմ. 5:1.): Եւ անիկա «մեծ ուրախութիւն» ունի, քանի որ Աստուծոյ փառաց յոյսով կը հրմուի (Հռովմ. 5:2.): Քրիստոնեայի ուրախութեան աղբիւրը Տէրն է: Անիկա «ամէն ատեն» Տէրոջմով ուրախ կ'ըլլայ (Փիլ. 4:4.): Անիկա կերպ կերպ փորձանքներն իսկ բոլորովին ուրախութեան արժանի բան կը սեպէ, գիտնալով քէ անոնցմէ հաւատքի փորձառութիւն ու կատարելութիւն կը ծնի (Յակ. 1:2-4.): Անիկա նեղութեանց մէջ իսկ կ'ուրախանայ «անպատմելի եւ փառաւորեալ խնդութիւնով» (Ա. Պետ. 1:8.), քանի որ վստահ է թէ Քրիստոսի չարչա-

րանքներուն հաղորդ ըլլալէն վերջ, անոր փառքին յայտնուելու ատենն ալ ցնծութեամբ պիտի ուրախանայ (Ա. Պետ. 4:13.): Այս խորհուրդը իրեն լեցուն մխիթարութիւն եւ առաւել ցնծութիւն կը պարգեւէ (Բ. Կորն. 7:4.):

Քրիստոնեայի բերկրանքին ու քաջասրտութեան պատճառը «լոյսն» է (Հռովմ. 12:12.): Անիկա անհաւատներու նման անյոյս է (Ա. Թես. 4:12.): Յուսոյ Աստուածը զայն կը լեցնէ բոլոր ուրախութիւնով եւ խաղաղութիւնով հաւատարմ մէջ, որ աւելի առատանայ յուսով (Հռովմ. 15:13.): Անոր «կանչուելուն յոյսը» (Եփես. 1:18.) զայն նորէն կը ծնի «կենդանի յոյսի» համար (Ա. Պետ. 1:3.): Անիկա յոյսով կը փրկուի (Հռովմ. 8:24.): Եւ անիկա փրկութեան յուսոյն սաղաարտը իր գլուխը կը դնէ (Ա. Թես. 5:18.): Այս «երջանիկ յոյսը» հաւատացեալին հաստատ ու անշարժ խարիսխ մը կը պարգեւէ (Եբր. 6:19.), եւ զայն կ'առաջնորդէ, զգաստութեան, արդարութեան, բարեպաշտութեան, մաքրութեան, եւ անոր մէջ կ'արթնցնէ բարի գործքերու նախանձաւորութիւն (Տիմ. 2:12-14.):

Քրիստոնեային յոյսը անցաւոր յոյս մը չէ, այլ մընայուն յոյս մըն է, «յաւիտեական կենաց յոյսն» է (Տիմ. 3:7.): Անոր յոյսը Յիսուսի Քրիստոսի վրայ հաստատուած է (Ա. Տիմ. 1:1-9): Քրիստոնեային Քրիստոսով ստացած կեանքը յաւիտեական է, թէ որակի տեսակէթէն եւ թէ տեւողութեանց տեսակէտէն: Հաւատացեալը կ'անմահանայ, այս աշխարհին մէջ, ինչպէս նաեւ հանգերձեալին մէջ: Անոր համար մահը կը մահանայ: Անոր համար մահուան խայթոցը եւ գերեզմանին յաղթութիւնը կը վերնայ (Ա. Կորն. 15:55.): Մահը անոր համար կը նշանակէ աշխարհային ցաւերու վերջացումը,

յողնեցուցիչ աշխատութեանց դադարումը, տեւական հանգստութեան սկզբնաւորութիւնը (Յայտ. 21:4. 14:13. Եբր. 4:3,9.): Մահը անոր համար կը նշանակէ վրանի նման եղող երկրաւոր տունը ետելը ձգել, եւ երկնքի մէջ եղող անձեռագործ յաւիտեական տունը փոխադրուիլ (Բ. Կորն. 5:1.), Աստուծոյ ձեռքով պատրաստուած փառաւորեալ քաղաքը չուել (Եբր. 11:10. Յայտ. 21:2.): Քրիստոնեան իր հողեղէն մարմնոյն հողին յանձնուելէն չի խորշիր, քանզի լիայոյս է թէ Քրիստոսով մեռած մեռելները վերջին օրը յարութիւն պիտի առնեն, յաւիտեան Տէրոջը հետ ըլլալու համար (Ա. Թես. 4:12-16.): Յայնժամ հողեղէն կերպարանքը երկնաւոր կերպարանք կը հազնի, ապականացու մարմինը անապականութիւն կը հազնի, եւ այս մահկանացու անմահութիւն կը հազնի (Ա. Կորն. 15:49,53.):

Այդ կեանքը երանելի ու փառալից պիտի ըլլայ (Բ. Կորն. 3:8,11.): Անոնք որ բարի գործքերու մէջ համբերութեամբ կը յարատեւեն, փառք ու պատիւ եւ անմահութիւն կը շահին (Հռովմ. 2:7.): Անոնք որ հաւատարմութեամբ Տէրոջ կը ծառայեն, «արդարութեան պըսակ»ին կ'արժանանան (Բ. Տիմ. 4:8.): Անոնք որ փորձութեանց միջեւ վերջ կը համբերեն, «կենաց պսակ»ը կ'ստանան (Յակ. 1:12. Յայտ. 2:10.): Անոնք որ «Աստուծոյ վայլածին պէս» կը քալեն, «փառաց անքառամ պսակ»ը կ'ընդունին (Ա. Թես. 2:12. Ա. Պետ. 5:4.): Այն ատեն երբ փառաւորեալ Տէրը փառքով կը յայտնուի, իրենցներն ալ փառքով պիտի յայտնուին (Կող. 3:4.): Երկնային փառքը կարելի չէ ըմբռնել, միայն կարելի է երեւակայել: Յովհաննէս Առաքեալի ըսածին պէս. «Տալաւին յայտնի չէ թէ ի՞նչ պիտի ըլլանք, վասն զի անկա պիտի տեսնենք ինչպէս որ է» (Ա. Յովհ. 3:2.):

«Ան ատենը անանկ պիտի մանչնամք, ինչպէս որ մանչ-
ցուեցանք» (Ա. Կորն. 13:12.):

Երկնից մէջ երկրաւոր տառապանքները պիտի վեր-
ջանան: Խաւարը լոյսի պիտի փոխուի: Հոն այլեւս ա-
նօթենալ ու ծարաւիլ պիտի չըլլայ (Յայտ. 7:15.): Հոն
բոլոր արցունքները պիտի սրբուին (Յայտ. 7:17.): Ա՛լ
սուգ եւ աղաղակ ու ցաւ պիտի չըլլայ (Յայտ. 21:4.):
Ա՛լ բնաւ նգով պիտի չըլլայ (Յայտ. 22:3.): Անոնք
Աստուծոյ հետ պիտի բնակին, եւ Աստուած անոնց հետ
(Յայտ. 21:3.): Անոնք պիտի շրջապատեն Տէրոյ ա-
թոռը, անոք երեսը պիտի տեսնեն, գայն պիտի պաշտեն,
եւ իրենց գործը պիտի ըլլայ Տէրը փառաբանել եւ անոր
ծառայել (Յայտ. 22:3. 7:15.): Եւ այս երանութիւնը
յաւիտեանս յաւիտենից պիտի շարունակէ (Յայտ. 22:
5.):

Ահա արդարները այսպիսի վարձատրութիւններով
պիտի վարձատրուին: Եւ որքա՞ն հիասքանչ ու ճոխ են
յիշուած վարձքերը: Այս վարձատրութեանց մէջ նիւ-
թական յաջողութեան ու բարօրութեան յիշատակութիւ-
նը չկայ, դրամին անունն իսկ չի յիշուիր: Նիւթական
ոեւէ խոստում հաւատացեալին աչքին առջեւ չի դրուիր:
Սակայն նիւթական ոեւէ խոստում որքա՞ն ցած եւ ճղճիմ
կը մնայ, տրուած հոգեւոր խոստումներուն քով: Հա-
րստութիւնը, բարեբաստութիւնը, պատիւը, որոնց մար-
դիկ կը ցանկան որքա՞ն հասարակ եւ անկարեւոր բաներ
կը մնան, երբ բաղդատութեան կը դրուին բարութեան,
անմահութեան եւ երկնաւոր յոյսի ու փառքի հետ:

Ճշմարիտ է թէ Աստուծոյ ծառայող մէկը այս աշ-
խարհիս վրայ առատ «կաքով ու մեղրով» պիտի չի սնա-
նի. սակայն ին՞չ հոգ, քանի որ «կեանաց ծառէն» պիտի
ուտէ (Յայտ. 2:7.): Երկրի բերքերով ու պարարտու-

թիւններով պիտի չի պարարտանայ. սակայն ին՞չ հոգ,
քանի որ «պահուած մանամայէն» պիտի կշտանայ
(Յայտ. 2:17-9. ընտիր ու քմահաճ ըմպելիքներով պի-
տի չի պատուասիրուի. սակայն ին՞չ հոգ, քանի որ «կե-
նաց ջուրին աղբիւրէն» իր ծարաւը պիտի անցնէ (Յայտ.
21:6.): սղնոց հանդերձներ ու բեհեղներ պիտի չի հազնի
սակայն ին՞չ հոգ, քանի որ զառնուկին արիւնով մաք-
րուած՝ փրկութեան «մերմակ հանդերձները» պիտի հազ-
նի (Յայտ. 3:5.): Ծքեղ ապարանքներու մէջ պիտի չի
բնակի. սակայն ին՞չ հոգ, քանի որ «անձեռագործ յա-
ւիտեանական տուն» երու մէջ պիտի բնակի (Բ. Կորն. 5:
1.). նախանձելի դիրքերու եւ բարձր պատիւներու պի-
տի չտիրանայ. սակայն ին՞չ հոգ, քանի որ «աստուածա-
յին փառք» ին պիտի տիրանայ, եւ երկնաւոր աթոռներու
վրայ բաղմած, յաւիտեանս յաւիտենից պիտի թագաւորէ
(Յայտ. 22:5.): Քրիստոնեայի ժառանգութիւնները որ-
քա՞ն աւելի պատուական ու թանկարժէք են, քան աշ-
խարհիկ մարդոց ժառանգութիւնները:

Երբոր Նոր Կտակարանը կ'ուսումնասիրենք, կը տես-
նենք թէ անոր մէջ Հին Կտակարանէն տարբեր մթնոլորտ
մը կը բուրդէ: Անոր մակարդակը շատ աւելի բարձր ու
վեհ է. անոր տեսութիւնը շատ աւելի վսեմ ու շրջահայ-
եաց է: Անոր հեղինակները երկրորդական խնդիրներով
չեն զբաղիր, հապա էական ու կենսական խնդիրներով
կ'զբաղին: Անոնք շօշափելի իրերու մակերեսին վրայ չեն
պտտիր, այլ անտեսանելի աշխարհին խորութիւնները կը
թափանցեն: Անոնք անխախտ ու մնայուն բաներու վրայ
չեշտ կը դնեն: Անոնք բարոյական ու հոգեւոր արժէք-
ները, նիւթական արժէքներէ դերիվեր կը դասեն: Ա-
նոնց ակնկալած հատուցումները մարմնաւոր չեն՝ հո-
գեւոր են, երկրաւոր չեն՝ երկնաւոր են, ժամանակաւոր

չեն՝ յաւիտենական են: Նոր Կտակարանին մէջ ներկաւ ուած խոստումները ապականացու եւ անցաւոր բաներ չեն, այլ անապականելի եւ անթառամ բաներ: Անոր մէջ խոստացուած ժառանգութիւնը հարստութիւն ու պերճանք չէ, հապա «աստուածային բնութեան հաղորդ ըլլալ» է (Բ. Պետ. 1:4): Հաւատացեալը երկրիս վրայ նիւթական նոյնութեանց բուրգ մը պիտի չի կանգնէ, հապա «հոգեւոր տաճար մը» պիտի կերտէ (Ա. Պետ. 2:5): Նոր Կտակարանի հայեացքին համաձայն՝ արդարութեան վարձքերը հոգիին կը վերաբերին, եւ հետեւաբար հոգեւոր են:

Նոր Կտակարանին մէջ, արդարութեան համար ոչ միայն նիւթական հատուցումներ չեն խոստացուած, հապա նաեւ ցաւեր ու նեղութիւններ մատուցուած են: Առաքեալները այս աշխարհէն բարիք մը չէին ազնկալեր, քանզի անոնք Յիսուսի օրինակը իրենց աչքին առջեւ ունէին. եւ անոնք գիտած էին թէ Աստուածորդին՝ որ կատարելապէս անմեղ եւ արդար էր, երկրիս վրայ տեղ մը չէր ունեցած որ հոն իր գլուխը դնէ, եւ իբր կեանքի վերջին հանգստարան իրեն խաչը մատուցուած էր: Եւ անոնք համոզուած էին թէ Յիսուսի քայլերուն հետեւել, իրենց ալ նեղութիւններ պիտի բերէր: Եւ իսկապէս, անոնք Քրիստոնէութեան համար սոսկալի զրկանքներու եւ հալածանքներու ենթարկուեցան, անլուր տաժանքներ ու տառապանքներ կրեցին, Քրիստոսի պէս՝ չարչարուեցան ու խաչուեցան: Բայց այս բոլոր նեղութիւններուն մէջ իրենց յոյսն ու քաջասիրտութիւնը չի կորսնցուցին: Քանզի անոնք կատարելապէս վստահած էին Փրկչին, եւ համոզուած էին թէ ան զիրենք անվարձա-հատոյց չպիտի թողու: Անոնք վստահ էին թէ Աստուած անիրաւ չէ որ իրենց գործը եւ ծառայութիւնը մոռնայ,

ու ան սէրը որ իր անուանը համար ցուցուցին (Եբր. 6:10): Անոնք ապահով էին թէ «ամէն մէկը ինչ բարիք որ ընէ, նոյնը Տէրոջմէն պիտի ընդունի» (Եփես. 6:8): «Ինչ բարիք որ սերմանէ, յարմար ժամանակին պիտի հնձէ» (Գաղ. 6:9): Անոնք հաւատացած էին այն Տէրոջ որ տուած էր սա խոստումը. «Ահա իմ վարձքըս ինծի հետ է՝ ամէն մէկուն իր գործին համեմատ հատուցանելու» (Յայտ. 22:12): Ի՞նչ աներկբայ վըստահութիւն եւ զարմանալի հաւատք կայ Պօղոս Առաքեալին, հաւատքի այդ անվեհեր ախոյեանին, սա խօսքերուն մէջ. «Անոր համար աս չարչարանքներն ալ կը կրեմ. բայց ամօք մը չեմ սեսներ, ինչու որ գիտեմ թէ որու եմ հաւատացեր, եւ համոզուած եմ որ իմ իրեն աւանդած բանս կրնայ պահել մինչեւ այն օրը» (Բ. Տիմ. 1:12):

Առաքեալներուն հաւատքը միայն այս աշխարհէն համար չէր: Անոնց հաւատքը անդենական աշխարհէն ալ կ'երկարէր: Անոնք գիտէին թէ այս աշխարհէն վրայ արդարութեան լման իրազործումը չպիտի տեսնէին, նոյն իսկ անիրաւ տեղ վիշտեր պիտի կրէին (Ա. Պետ. 2:19): Թէ որ ուրիշ կեանք մը չլլար, անոնց աշխատութիւնները եւ գոհաբերութիւնները պարապ տեղը եղած պիտի ըլլային (Փիլ. 2:16): Ճշմարիտ էր Առաքեալին սա խօսքը, «Թէ որ միայն այս կեանքիս համար Քրիստոսի յուսացած եմ, մեմ բոլոր մարդոցմէ աւելի խղճալի եմ» (Ա. Կորն. 15:19):

Սակայն, անոնք համոզուած էին թէ ուրիշ աշխարհ մը կայ ուր արդար դատաստան պիտի տեսնուի, ուր յայտնի պիտի ըլլայ թէ «մեղքին վարձքը մահ է, բայց Աստուծոյ ձրի պարգեւը յաւիտենական կեանք՝ մեր Տէր Յիսուս Քրիստոսի ձեռքով», ուր անաստուածները պի-

տի պատժուին «բորբոքած կրակով» ու «յաւիտեանական սատակով» (Բ. Թեա. 1:8,9.), ուր «անհնազանդութեան որդւոցը վրայ» պիտի իջնէ «Աստուծոյ բարկութիւնը» (Եփես. 5:6.), ուր անիրաւները պիտի ընդունին «անիրաւութեան վարձքը» եւ «տանջանքի համար պիտի գատուին» (Բ. Պետ. 2:9,13.): Մինչդեռ արդարները իրենց «հանգիստը» պիտի մտնեն, «յաւիտեանս» Տէրոջ ներկայութիւնը պիտի վայելեն, եւ անոր հետ պիտի թաղաւորեն (Բ. Տիմ. 2:12.):

Թերեւս պիտի առարկուի թէ ասիկա անդրաշխարհեան յոյս մըն է: Մենք դրական ու իրատես մարդիկ ենք: Մենք կը շահագրգռուինք այս կեանքով ու այս աշխարհով: Հանդերձեալի մասին որոշ բան մը չենք դիտեր. հանդերձեալը հոգերնիս ալ չէ: Մենք հիմակուան նայինք. աստեանական կացութեամբ մտահոգուինք:

Բնական է որ երկրի վրայ ապրող մարդ մը, երկրաւոր կեանքի նկատմամբ անհոգ չի կրնար ըլլալ, երկրաւոր բարեբաւօրութեան հանդէպ անտարբեր չի կրնար դառնալ: Սակայն իրատես ու հեռատես մարդը հանդերձեալն ալ չի կրնար աննկատ թողուլ: Քանի որ այս կեանքը սոսկ ակնթարթի մը տեւողութիւնը ունի յաւիտեանականութեան քով: Եւ ինչո՞ւ համար մարդը մէկ րոպէով հետաքրքրուի. եւ անթիւ դարերով չի հետաքրքրուի: Որքան ատեն որ Քրիստոնէական հաւատքը կը մնայ երկրիս վրայ, անմահութեան համոզումն ալ պիտի մնայ: Եւ լաւ կ'ըլլայ որ մնայ: Քանզի անդրշիւրիմեան դոյութեան հաւատքին կործանումը, մարդկութեան համար անդարմանելի դժբաղդութիւն ու նըդովք մը պիտի ըլլայ: Անմահութեան հաւատքը ցեղին համար, սրտապնդող, բարձրացնող, մաքրագործող, կենսաւորող, արդիւնագործող համոզում մըն է: Մինչ-

դեռ անմահութեան հերքումը՝ ցեղին համար, անասնացնող, վատասերող, ջլատող, յուսալքող դաւանութիւն մըն է: Միայն չարերը անդրաշխարհեան կեանքի չեն փափաքիր, վասն զի այս խորհուրդը արհաւիրքով կը լեցնէ զիրենք:

Եւ ինչո՞ւ համար աշխատինք յաւիտեանականութեան հաւատքը կործանել, քանի որ ատիկա մեզ անելանելի չփոթումներու մէջ պիտի ընկղմէ, եւ անկարելի պիտի դարձնէ, տիեզերքի բարոյական կառավարութեան մէջ տեսնուած երեւոյթական անարդարութեան բացատրութիւնը: Պէտք չէ՞ ընդունինք թէ Յաւիտեանական Էակին խոշոր ծրագիրներուն իրադրոծումը յաւիտեանականութեան կը կարօտի: Աստուծոյ դոյութիւնը եւ անոր բարոյական նկարագիրը փաստելու համար, անդրշիւրիմեան դոյութեան իրականութիւնը ենթադրել անհրաժեշտ է:

Սակայն, շատերուս միտքերուն մէջ սա հարցը տալիս իր լուծումը չէ դրած. «Ինչո՞ւ համար արդարը այս աշխարհին մէջ չի վարձատրուի, ինչպէս որ պիտի վարձատրուի հանդերձեալին մէջ»: Աղէկ չէ՞ր ըլլար, որ արդարը իր արդարութեան շօշափելի պտուղները վայելէր այս կեանքին մէջ ալ: Միթէ, այս կերպով, Աստուծոյ արդարութիւնը աւելի աներկբայօրէն չպիտի՞ ապացուցուէր, եւ հաւատացեալներուն հաւատքը աւելի անխախտօրէն չպիտի՞ հաստատուէր:

Ասոր պատասխանը արդէն մասամբ տուինք անցեալին մէջ, ուր պարզեցինք թէ կեանքի վերելքին մէջ, վիշտերը ունին իրենց որոշ օգտակարութիւնները, եւ թէ Քրիստոնեան հոգեւորապէս ճոխ կերպով կը վարձատրուի ներկայ կեանքի մէջ: Հոստեղ երկու յաւերժական բացատրութիւններ եւս կուզենք տալ:

Առաջինը սա է թէ, մարդու ստեղծադրութեան զերազոյն նպատակը արարածին վայելքը չէ, այլ Արարիչին փառաւորումը: Գոյութեանց աշխարհին մէջ կարեւորագոյնը մարդը չէ, հապա Աստուած: Մարդս չարաչար կը սխալի, երբոր ինքզինքը կը զետեղէ տիեզերական դրութեան կեդրոնը, եւ զԱստուած կը կծկէ աննշան մի անկիւն: Մարդս բոլորովին կը վրիպի, երբոր ինքնիւր մասին կը խորհի, եւ զԱստուած մոռացութեան կը մատնէ: Մարդս արժանի չէ այս կեդրոնական դիրքը զբաւելու: Չայս ընել այնքան մեծ սխալ պիտի ըլլար, որքան երկրագունդը դնել արեգակնային դրութեան կեդրոնը: Մարդկային գոյութեան յետին նպատակն է Աստուծոյ փառաւորումը: Հետեւաբար, Աստուծոյ կ'իյնայ ըսել թէ մարդս ինչ կերպերով պիտի փառաւորէ զինքը:

Ընդհանուր երեւոյթներէն կը տեսնուի, թէ Աստուած երբեմն մարդուն յաջողութիւնները կը ծառայեցնէ ինքնիւր փառաւորման իբր միջոց, եւ երբեմն ալ դժբաղդութիւնները կը գործածէ Իւր փառաւորման իբր միջոց: Մարդս կրնայ զԱստուած փառաւորել երբեմն ապրելով, եւ երբեմն ալ նահատակուելով: Եւ յաճախ կը տեսնուի թէ Աստուած աւելի կը փառաւորուի մարդոց ձախորդութիւններով, քան թէ անոնց բարեյաջողութիւններով: Թէ ասիկա է մեր Տէրոջ գաղափարը, կը պարզուի իր ըսածներէն: Անիկա կը ստրկեցնէ քեկան վիշտեր որոնք մարդուն կը տրուին ոչ քեկ իբր մեղքի պատիժ, հապա իբր Աստուծոյ փառաւորման մի առիթ: (Յովհ. 9:1-3): Մարդ մը իր տուայտանքներուն մէջ երբ կ'արտայայտէ Քրիստոնէական համբերութիւն, հանդարտութիւն, խնդութիւն, վստահութիւն, ատու զԱստուած փառաւորած կ'ըլլայ: Հետեւա-

բար, երկունքը մեծ նպատակի մը կը ծառայէ: Եւ մարդըս պէտք է ուրախ եւ մեծարուած զգայ, երբոր տառապանքներով Տէրը փառաւորելու պատեհութիւնը կը ընծայուի իրեն:

Երկրորդ պատճառ մը թէ Աստուած ինչո՞ւ մարդը այս կեանքին մէջ լիովին չի վարձատրեր, սա է թէ Աստուած չուզեր որ մարդիկ արդար ըլլան, նիւթական հատուցման փափաքով եւ ակնկալութեամբ: Թէ որ երկրիս վրայ ամէն արդար բարեյաջող եղած ըլլար, յայնժամ ամէն մարդ արդար պիտի ըլլար, ոչ թէ արդարութիւնը իսկապէս սիրելուն համար, հապա արդարութեան զեղատեսիլ արդասիքներէն հրապուրուելուն համար: Աստուած այս տեսակ արդարութիւն չուզեր: Նա կ'ուզէ որ արդարութիւնը շահախնդրութեան խորհուրդէն բոլորովին անջատուի: Աստուած նողկանքով կը նայի անոնց վրայ որոնք աստուածապաշտութիւնը շահի իբր միջոց եւ բարեյաջողութեան իբր լծակ գործածելու կ'աշխատին, եւ որոնց աչքին առջեւ վաստակը աւելի բարձր դիրք կը բռնէ, քան բարոյական վսեմութիւնը:

Այս կարգէ մարդիկ, արդարութիւնը կ'ստորնացնեն իր խոնարհագոյն պատուանդանին: Անոնց համար Աստուծոյ արդարութիւնը տիրական տենչանք մը ըլլալէ կը դադրի, եւ առեւտրական շահավաճառութիւն մը կ'ըլլայ: Անոնք ալ կ'աշխատին Աստուծոյ հետ առեւտրական դաշինք մը կնքել, նման Յակոբ Նահապետին որ Տէրոջ հետ հրէական սակարկութեան մը մէջ մոռնելու ամբարտաւանութիւնը գործեց. եւ ըսաւ Անոր, «Եթէ իմ գացած ճամբուս մէջ զիս պահես ու պաշտպանես, եւ գացած տեղս ինծի բարեյաջողութիւն ու փարթամութիւն պարգեւես, ու զիս իմ հօրս տունը խաղաղութեամբ դարձնես, յայնժամ ես ալ քեզ պիտի պաշ-

տեմ իբրեւ իմ Աստուածս, եւ քեզի պիտի տամ բոլոր ինծի տուածներուդ տասանորդը:» Ի՞նչ գուհիկ եւ անվայել ու զաղրելի սակարկութիւն: Ես կը զարմանամ որ Աստուած ի պատասխան Յակոբին չըսաւ. «Քեզի թող ըլլայ քու աստուածաշտուութիւնդ ալ քու տասանորդդ ալ: Գնա կորսուէ՛, դուն ալ քու դրամդ ալ:» Միթէ համայն ստեղծագործութեան Տէրը, Յակոբի տասանորդը՞ն կը կարօտէր: Միթէ բոլոր ոսկիներու եւ աղամաններու Տէրը Յակոբի լուսաներո՞վ պիտի հարստանար: Ի՞նչ տխմարութիւն, ի՞նչ ամբարտաւանութիւն:

Սակայն, քաւ լիցի որ ես այսօր իբր Յակոբ Նահապետին ամբաստանիչը ներկայանամ, քանի որ կը տեսնեմ թէ անկէ չորս հազար տարիներ յետոյ, Քրիստոնէական լոյսի ողողման մէջ, մարդոց շատերը դեռ անկէ տարբեր ու բարձր ըմբռնում մը չեն տածեր, եւ Քրիստոնէական կեանքի կը տենչան սոսկ վարձատրութեան համար, միմիայն անոր նիւթական արդասիքները վայելելու համար: Եղկելի՛ Քրիստոնէութիւն...:

Ճշմարիտ Քրիստոնէութիւնը վարձքի հիման վրայ չի կրնար կառուցուիլ: Հարազատ Քրիստոնէութիւնը սիրոյ յարաբերութիւն մըն է, Տէրոջ եւ մարդու միջեւ: Եւ անկեղծ սիրոյ յարաբերութեան մէջ, սակարկութիւն ու չահախնդրութիւն չի մտներ: Մարդս Տէրոջ կը ծառայէ, քանզի զԱյն «բոլոր սրտով ու բոլոր մտքով ու բոլոր զօրութեամբ» կը սիրէ, եւ ապաղային անկէ օգտուելու խորհուրդը իր մտքէն իսկ չանցներ: Սիրոյ յարաբերութեան մէջ չահաղիտական շարժառիթ չի մտներ: Իրական սէրը տալու վրայ կը խորհի, առաւել քան ընդունելու վրայ:

Սէրը ինքնին մեծագոյն վարձատրութիւնն է: Անոր կը վայելէ Աստուծոյ անպատմելի սէրը, արգէն գերադրապէս վարձատրուած է: Այստուածային ուրիշ տուրքերը այս աննման պարգեւին քով աննշան կը մընան: Աստուծոյ խանդակաթ սէրը ըմբռնել երանութեանց երանութիւնն է: Աստուած ինքն է տուրքերուն մեծագոյնը: Աստուած մեզի համար աւելի թանկարժէք է, քան իր տուած ոեւէ մէկ տուրքը: Ամենամեծ խոստումը որ Աստուած տուաւ Աբրահամին՝ սա էր. «Մի՛ վախճար, Աբրահամ, ես եմ բու վահանդ, եւ բու խիստ մեծ վարձդ» (այս է չիտակ թարգմանութիւնը. Ծննդ. 15:1.): Աստուած Աբրահամին համար աւելի արժէքաւոր էր, քան իւր տուած բոլոր բազում պարգեւները: Առանց Աստուծոյ, անոր տուրքերը մեծ արժէք մը չեն ունենար: Աստուած ինքն է վարձատրութեանց վարձատրութիւնը: Վասն զի ան որ զԱստուած ունի, ամէն բան ունի:

Այն անձը որ Աստուծոյ կը տիրանայ, կեանքի յարափոփոխ իրադարձութիւններէն չի տարուբերուիր, կեանքի նեղութիւններէն չի խռովիր: Նա հանդարտութեան խարխիւր կը գտնէ իր հոգիին մէջ: Նա ամէն բանի մէջ կը նշմարէ Աստուծոյ մատը, եւ բարի կամքը: Նա իր հոգւոյն խղաղութիւնը կը գտնէ սա երջանկաւէտ համոզման մէջ թէ «Ամէն բաները բարիի գործակից կ'ըլլան անոնց որ զԱստուած կը սիրեն» (Հռովմ. 8:28.): Այս գիտութեան կառչելով, անոնք կը ծիծաղին դառնութեանց վրայ, կը մերժեն յուսալքուիլ, եւ ամենամութ ամպերն իսկ լուսափայլ եղբրքներով կը չըջանակեն:

Այս երեւոյթին մի հրաշալի իրադործումը կը տեսնենք, հոգաւաւոր Անդղիացի քարոզիչ, ձէրէմի Թէյ-

լըրի փորձառութեան մէջ: Երբոր անոր բոլոր կահկարասիները կողոպտուեցան, իր ընտանիքը տունէն դուրս փախուցաւ, եւ աշխարհային ամէն ինչ կորսնցուց, անիկա դեռ կրցաւ ըսել. «Մաքսաւորներու եւ ասպատակիչներու ձեռքը ինկայ. եւ անոնք ամէն բան առին ինձմէ: Ուրեմն հիմա ինծի ի՞նչ կը մնայ: Բոլորտիքս նայիմ: Անոնք ինծի ձգեցին արեւը եւ լուսինը, սիրող կողակից մը, եւ շատ մը բարեկամներ ինծի կարեկցելու, եւ մի քանի հատ ալ իմ օգնութեանս հասնելու: Ես տակաւիմ կրնամ բանախօսել, եւ անոնք ինձմէ առած չեն իմ խնդուն դէմքս եւ իմ դուարթ հոգիս եւ բարի խղճմտանքս: Անոնք դեռ ինծի թողուցած են Աստուծոյ նախախնամութիւնը եւ Աւետարանին բոլոր խոստումները, եւ իմ կրօնքս, եւ իմ երկնաւոր յոյսերս, եւ նաեւ իրենց հանդէպ իմ բարեսիրութիւնս: Ես տակաւին կը քնանամ ու կը մարսեմ, կ'ուտեմ ու կը խմեմ, կը կարգամ ու կը խոկամ: Ան որ այսքան շատ եւ այսքան մեծ ուրախութեան պատճառներ ունի, կը սիրաբանէ կսկիծի եւ սրտմտութեան հետ, կը սիրէ այս բոլոր հաճոյքները, եւ կը նախընտրէ նստիլ իր պզտիկ ափի չափ փուշերուն վրայ:»

Ահա ասանկ է հաւատքի յաղթանակը: Անիկա դժբաղդութեանց ցանցերու մէջէն կը ցատկէ Աստուծոյ ծոցը, եւ անշիջելի լաւատեսութեամբ ու անպարտելի հաստատամտութեամբ կը բացագանչէ. «Թէեւ քզեմին ընձիւղ չտայ, ու որքերուն վրայ պտուղ չըլլայ, եւ ձիքեմիին բերքը ստէ, ու արտերը կերակուր չտան, եւ փարախէն ոչխարը կտրի, ու գոմերուն մէջ արջառ չի ըլլայ. տակաւին ես Տէրոջմով պիտի ցնծամ, իմ փրկութեանս Աստուծովը պիտի ուրախանամ» (Ամբ. 3:17, 18.):

ԺԲ

ՅՈՒԻՆ ՄՂՁԱԽԱՆՁԸ

«Հուս երկրին մէջ Յոր անունով մարդ մը կար:»

ՅՈՒ Ա. 1.

ԱՐԵԼԻ չէ վիշտերու հարցը փակել առանց ուսումնասիրելու Յորայ գիրքը, որ ամբողջութեամբ կ'ըզբաղի արդարի տառապելուն հարցով: Օգտակար կ'ըլլայ ուսումնասիրել այս գիրքը, տեսնելու համար թէ ատիկա ինչ լոյս կը սփռէ մեր նիւթին վրայ:

Կարելի չէ որոշապէս ըսել թէ Յորի պատմութիւնը որ աստիճան պատմական դէպք մըն է: Ոմանց գաղափարով, այս գիրքը վիպասանութիւն մըն է. ուրիշներու համոզումով, անիկա առակ մըն է՝ նման այն առակներուն որ մեր Տէրը խօսեցաւ. այլոց տեսութեամբ, անիկա պատմական մարդու մը իրական պատմութիւնն է: Ամենայն հաւանականութեամբ, պատմութեան մէջ Յոր անունով մարդ մը ապրած է: Հին ատենուան Հրէաները կ'ընդունէին Յորին պատմական գոյութիւնը, թէպէտեւ աւելի վերջը եկողներու մէջ այս մասին տարակուսողներ

գտնուեցան: Եղեկիէլ Մարգարէն, Յորին անունը կը յիշէ Նոյի եւ Դանիէլի անուններուն հետ մէկտեղ (14:14): Յորին աւանդութիւնը կը շրջէր հին Իսրայէլացիներու մէջ, ըստ որում, Յոր հին նահապետներու օրով ապրող նահապետներէն մին էր: Սակայն անիկա նկարագրուածին պէս, Հրէայ ցեղին չէր պատկաներ, այլ օտարազգի նահապետ մըն էր:

Աւանդութիւնը Յորին բնակութիւնը հաստատած է «Հուս» երկրին մէջ: Որոշապէս յայտնի չէ թէ «Հուս» երկիրը ճիշդ ո՞ր կ'իյնայ, բայց Միջագետքի մէջ ըլլալ կ'ենթադրուի: Յորը միւրթարեւու համար եկող երեք բարեկամներու անունները եւ անոնց երկիրներն ալ Հրէական անուններ չեն: Այս պատճառաւ, անհաւանական չէ որ Յորին պատմութիւնը օտար ծագում ունի, եւ բերանացի շրջաբերութեամբ Հրէաներու մէջ մուտ գտած է, եւ Հրէայ բանաստեղծը զայն իր դրքին իբր բնաբան բռնելով, անոր շուրջ հիւսած է իր գրական հոյակապ կերտուածքը: Կարծեմ թէ ճշմարտութենէ շատ հեռու չենք ըլլար, թէ որ այս գիրքը նկատենք մասամբ պատմական եւ մասամբ ալ գրախօսական երկասիրութիւն մը: Ըստ Մարթին Լուտերի գաղափարին, Յորայ գիրքը, պատմութիւն է քերթողաբար գաղափարականացուած (history poetically idealized). Նա ըսած է, «Ես Յորայ Գիրքը կ'ընդունիմ իբր իրական պատմութիւն, բայց թէ ամէն բան ճիշդ ասանկ պատահեցաւ եւ ասանկ եղաւ, ասոր չեմ հաւատար, հապա կը խորհիմ թէ հնարամիտ, բարեպաշտ եւ կրթուած մարդ մը զայն շարադրեց՝ ինչպէս որ է»:

Թէպէտեւ Յոր օտարազգի է, սակայն Յորայ գրքին հեղինակը անկասկածօրէն հանճարեղ ու կրօնասէր Հրէայ բանաստեղծ մըն է: Ամբողջ գիրքը կ'արտացոլացնէ,

հրէական աստուածաբանութիւնը, համոզումները, աւանդութիւնները եւ սովորութիւնները: Հեղինակին ո՞վ ըլլալը յայտնի չէ: Տարբեր մեկնաբաններ տարբեր անուններ թելադրած են, սակայն անոնց ամէնքն ալ զուտ ենթադրութիւններ են: Սաքանը յայտնի է թէ այս գրքը քին հեղինակը մեծատաղանդ գրական հանճար մըն է: Անիկա իր կարող գրելով փառապանծ ու զմայլելի նկար մը նկարած է: Համաշխարհային գրականութեան մէջ անոր նմանը հազուադէպ է: Հեղինակը գործածած է բարձր ու ճարտասան լեզու: Անոր բառագծումները համարձակ, զօրաւոր, նկարագրական են: Անոր ոճը կուռ, կտրուկ, արտայայտալից է: Անոր գրելը, հրաշագեղ ասացուածներով եւ գեղարուեստական հմայելի նկարագրութիւններով ու ալլաբանութիւններով զեղուն է: Անիկա ճկուն բառախաղաց մըն է, որ կը խաղայ ոչ միայն խորհուրդներու վրայ, այլ նաեւ բառերու դարձուածքներուն վրայ: Անիկա փոխաբերութիւններու վարպետ մըն է: Անիկա գերընտիր քերթող մըն է՝ որ մեռեալ բաներուն հոգի կուտայ, հասարակ բաները կը պանծացնէ, եւ երեւակայութեան թռիչքով երկնաբարձ բարձունքներ կը սլանայ: Այս բոլոր շքեղութիւնները, գրքի տրամադիկ շարժման հետ միանալով, այս գրքին կ'ընծայեն չափազանց դիւթական ու հիասքանչ հանգամանք մը:

Յորայ գրքին նախաբանը եւ վերջաբանը, այսինքն պատմուածքի մասը, արձակ լեզուով գրուած է, մնացածը ոտանաւորի ձեւով: Եւ անիկա այնպիսի քերթուած մըն է, որ արտասովոր ձերքերով օժտուած քերթողի մը բարձր կարողութիւնը ու հմտութիւնը մատնանիչ կ'ընէ: Կարելի չէ որ այսպիսի բանաստեղծութիւն մը յանպատրաստից արտասանուած ըլլայ, առանց երկար խորհողութեան ու աշխատասիրութեան յղացուած ըլլայ:

Յոբայ գրքին գրական բնույթին մասին ալ այլազան դասարաններ արտայայտուած են: Ոմանց դադարաւորով, այս երկը դիւցազններգութիւն (epic) մըն է. ուրիշներու մտածումով, ատիկա ուսուցողական (didactic) բանաստեղծութիւն մըն է. այլոց կարծիքով, անիկա ողբերգական տրամ (tragic drama) մըն է: Ամէն տարակոյսէ վեր է թէ այս գրքին մէջ դաս մը սորվեցնելու նպատակը կայ: Բանաւոր չէ խորհիլ որ այս գիրքը իբր տրամ գրի առնուած է, թէպէտեւ անոր թէ բանաձեւը եւ թէ աքտը տրամագիծ է: Անոր արարուածը (action) արտաքին ըլլալէ աւելի ներքին է, մարմնաւոր ըլլալէ աւելի մտաւոր է, եւ հոն ցուցադրուող յաջորդական պատկերները՝ իր դառն ճակատագրին զաղտնիքներով մաքառող մեծ հոգիի մը այլափոխուող եղանակները ի հանդէս բերող ներկայացումներ են:

Յոբայ գրքին գրութեան թուականին մասին ալ այլազան դադարաւորներ կը տիրեն: Սակայն, այժմ գրեթէ բոլոր հեղինակաւոր ուսումնականներու կողմէն ընդունուած է թէ այս գիրքը Հին Կտակարանի ամէնէն վերջը գրուած գրքերէն մին է: Այս գրքին մէջ, Աստուծոյ միաւորութեան ու բացարձակ տիրապետութեան ենթադրութիւնը, կուռքերու ու կռապաշտութեան մասին տեւէ ակնարկութեան բացակայութիւնը, հրեշտակներու վարդապետութեան երեւան գալը (որ շատ ուշ ծնած դադարաւոր մըն է), Սատանայի անուան յիշուիլը (այս անունը նախ քան Չաքարիա եւ Մնացորդաց Գիրքը չի յիշուիլ), Արամերէն եւ նոյն իսկ Արաբերէն բառերու գործածութիւնը, հսկայ աղէտի մը ենթադրութիւնը, երկրորդ Եսայիի (Եսա. 40-55:) ու Մաղաքիայի գրութիւններուն եւ Յոբայ գրութիւններուն միջեւ տեսնուած ուշադրաւ նմանութիւնները եւ նոյն իսկ նոյնութիւնները, արդարին

անիրաւօրէն պատիժ կրելուն վարդապետութիւնը, եւ ուրիշ ապացոյցներ կը փաստեն թէ այս գիրքը Յուդայի աքսորութենէն վերջը գրի առնուած է: Բարոյական մոլեգին պայքարներ պատկերացնող մեծ գրքեր, արհաւիրակ օրերու ծնունդներ են, ժամանակակից տառապանքներու եւ աղէտներու հայելիացումներն են: Յոբայ, Դանիէլի եւ Յայտնութեան պէս գրքեր միայն ծայր աստիճան տանջակից օրերուն մէջ կրնան ծնունդ առնել: Հրէայ աղղը գերեմարութեան ատեն անցաւ այնպիսի նեղութեանց մէջէն, երբ արտեր ոտնակոխ եղան, ինչքեր ասպատակուեցան, քաղաքներ աւերուեցան, ժողովուրդներ ջարդուեցան ու աքսորուեցան: Մինչեւ այս ատեն, արդարին տառապելու վարդապետութիւնը երեւան չէր եկած Հրէից մէջ: Անոնք սնուցուած էին սա վարդապետութեամբ թէ «արդարը միշտ կը բարդաւաճի»: Սակայն, երբոր իրենց արհամարհած հեթանոս ցեղերը զիրենք ընկճեցին, եւ շատ մը բարեպաշտ ու անմեղ հոգիները աննկարագրելի տազնապի մատնեցին, յայնժամ այս անհերքելի իրողութեանց առջեւ, շատերու միտքերուն մէջ կասկածներ արթնացան հին վարդապետութեան ճշմարտութեան մասին, եւ ատոր դէմ բողոք վերցնող (challenge) անձինք մէջտեղ եկան: Յոբայ Գիրքը այս բողոքներու ամենաուժգին պոռթկումն է: Վերոյիշեալ եղելութիւնները, մեկնաբանները առաջնորդած են սա եղբակացութեան թէ Յոբայ գիրքը յետ Պապելական ու Ասորական աքսորութեանց, հաւանաբար Եզրասի օրերուն մէջ գրի առնուած է, Գրիստոսէ իբր Հորս հարիւր տարիներ առաջ:

Յոբայ գիրքը գլխաւորաբար հինգ մասերու կը բաժնուի:— (1) Յառաջաբան, 1-3 գլուխներ: (2) Յոբի եւ իր բարեկամներուն բանավէճը, որ գրքին մեծագոյն մասը

կը գրաւէ, 4-31 գլուխներ: (3) Եղիուսի ուղերձը, 32-37 գլուխներ: (4) Եհովայի յայտարարութիւնը, 38-42:6. գլուխներ: (5) Վերջաբան, 42:7-14. Այժմ համառօտակի ուրուագծենք ասոնց բովանդակութիւնը:

1. Յառաջարան:— Հոս անպէտ կը համարենք կրկնել Յորին պատմութիւնը, զոր կ'ենթադրենք թէ ծանօթ է ձեր ամենուն: Պատմութեան կորիզը սա է թէ Յոր, որ թէպէտեւ «կատարեալ ու արդար եւ աստուածալախ էր, ու չարութենէ ետ կը քաշուէր», Սատանայի ամբաստանութեամբ, փորձուելու համար ահեղ փորձանքներու կը ենթարկուի, եւ փորձութենէ յաղթական դուրս կուգայ: Կ'արժէ հոս լուսարանութիւն մը տալ Սատանայի մասին, որ շատերու միտքերը վրդոված է: Սատանայ կը նշանակէ հակառակորդ (adversary): Յորայ գրքին Սատանան (Satan) պէտք է որ նոյնացնենք մեր ըմբռնած Սատանային (devil) հետ: Յորայ Սատանան չար հոգի մը չէ, եւ ոչ ալ Աստուծոյ սուսը: Այս պատմութեան մէջ հակառակութիւն մը չկայ Աստուծոյ եւ Սատանայի մէջ, ընդհակառակը Սատանան՝ երկնաւոր խորհրդաժողովին մէջ իր աթոռը կը գրաւէ «Աստուծոյ որդիներուն» եւ հրեշտակներուն հետ մէկտեղ: Սատանան Աստուծոյ կամքը եւ հրամանները ի դորձ դնող ծառաներէն մին է: Եւ անոր պաշտօնն է մարդիկը մաղել, մարդոց անկեղծը կեղծէն զատորոշել, եւ առաքինութեան քօղին տակ պառկող մեղքը երեւան հանել, եւ մարդոց Աստուծոյ առջեւ կայնելու յաւակնութիւնը կործանել: Անոր գործն է հրակողութիւն ընել, որպէս զի Աստուծոյ բարեսրտութիւնը չարաչար չի գործածուի: Ամբողջ աշխարհ Սատանայի գործին դաշտն է: Անիկա մասնաւոր թշնամութիւն մը չունի մարդոց հանդէպ, միայն թէ իր պաշտօնին բերուածով եւ շնական բնութեամբ, անոր որսերը սաստիկ փոր-

ձութեանց կ'ենթարկուին: Սակայն, իբր Աստուծոյ մի գործակատարը, ինք պատասխանատու չէ մարդոց տագնապներուն համար: Յորայ գրքը զԱստուած կը ներկայացնէ իբր Յորի վիշտերուն պատճառը եւ պատասխանատուն, եւ ոչ թէ Սատանան:

2. Բանավեցեր Յորի եւ իր բարեկամներուն մէջ:— Յորին երեք բարեկամները եկան, որպէս զի իրենց ցաւակցին ու զինքը մխիթարեն: Անոնք Յորին հետ մէկտեղ վշտացան ու լացին: Եթէ օր, առանց խօսք մը զըրուցելու գետնի վրայ նստելնին կը յայտնէ անոնց կարեկցութեան անկեղծութիւնը: Բայց անոնք չի կրցան Յորին ցաւը ըմբռնել, չի կրցան անոր «տէրտ»ը հասկընալ: Յորին հաւատքը կը խախտուէր, անոր հոգին Աստուծոյ կը դատուէր: Անոր կեանքին նաւը, փոթորկալ յոյժ ծովու մը վրայ ժայռերուն զարնուելով խորտակուելու վտանգին մէջ էր: Անոր յուսոյ նշովները կը մարէին: Անոր կեանքի աղբիւրները կը ցամքէին: Եւ Յոր՝ իր նուաղող հոգին կենդանացնելու համար, իր բարեկամներէն օգնութիւն կը խնդրէր: Սակայն անոնք Յորին ահնկալութիւնները ի գերեւ հանեցին: Կարեկցութիւն ու մխիթարութիւն փնտռող հոգիի մը գայլախաղեայ աստուածաբանութիւն հրամցուցին: Եւ փոխանակ զինքը սփոփելու, ալ աւելի նեղացուցին ու բորբոքեցուցին:

Յորին անհասկնալի եղող կէտը սա էր թէ ինք ինչո՞ւ անմեղ ըլլալով ցաւերու տէր կ'ըլլայ: Յորին միտքը տանջող խորհուրդը սա էր թէ ինք ինչո՞ւ կը խարաղանուի, ի հեճուկս իր արդարութեան: Ոչ միայն վիշտ կրել, այլ զուր տեղ եւ յանիրաւի վիշտ կրել, ասիկա էր Յորը տխրեցնող ու տանջող պարագան: Նա արդար ըլլալու գիտակցութիւնը ունէր: Նա գիտէր թէ Աստուծոյ դէմ ունէ կերպով չէր մեղանշած: Ուստի անիկա չէր կրնար

Հասկնալ թէ ինչո՞ւ կը պատժուի: Ասիկա չէր կրնար սեւ իրողութիւնը Աստուծոյ բարութեան հետ հաշտեցնել: Եւ Աստուծոյ արդարութեան ու բարոյական բնութեան մասին իր տածած հին համոզումները կը խախտուէին: Երբոր Յոր իր արդար ըլլալը պնդեց, եւ Աստուծոյ անարդարութեան դէմ բորբոքած բողոքներ ու ամբաստանութիւններ արձակեց, իւր բարեկամները այլեւս չի կրցան լռութիւն պահել, եւ Աստուծոյ պաշտպանութեան փութացին, եւ իւր վիշտերուն տարբեր բացատրութիւն մը տալու աշխատեցան: Ասիկա տեղի տուաւ երկար վիճաբանութիւններու:

Այս վիճաբանութիւնները երեք շրջաններէ (cycle) կը բաղկանան: Առաջին շրջանը կը գտնուի, 4-14 գլուխներու մէջ: Երկրորդ շրջանը կը ներկայակուի 15-21 գլուխներուն մէջ. իսկ երրորդ շրջանը կը բովանդակուի 22-31 գլուխներու մէջ: Այս շրջաններէն ամէն մէկը վեց ճառախօսութիւններէ կը բաղկանայ. նախ բարեկամները կ'արտայայտուին, եւ ապա Յոր կը պատասխանէ իւրաքանչիւրին:

Խօսքը բացուեցաւ Եղիփաղ Թեմանացիի կողմէն: Նա ճառեց Աստուծոյ գերազանց մաքրութեան մասին: Յորը մեղադրեց՝ ինքզինքը արդար նկատելուն համար, եւ յարեց. «Միթէ մարդը Աստուծմէ արդար կ'ըլլա՞յ. մարդը իր Արարիչէն մաքուր կ'ըլլա՞յ: Ահա անիկա իր ծառաներուն չի հաւատար, ու իր հրեշտակներուն վրայ ալ պակասութիւն կը գտնէ: Այլ ո՞ր կը մնան անոնք՝ որ կանգնէն տուներու մէջ կը բնակին, որոնց հիմք փոշիի մէջ է, և որոնք ցեցէն առաջ կը նգմուին» (4:17-19.): Եւ նա Յորին ըսաւ, «Դուն քու խորհուրդներուդ մէջ կը սխալի. աղէ, միտքդ բեր, ո՞ր անմեղը կորսուեցաւ, եւ ո՞ր տեղ արդարները բնաջինջ եղան: Ինչպէս տեսայ,

անօրէնութիւն հերկողները եւ անբաւութիւն ցանողները նոյնը կը հնձն, եւ Աստուծոյ շունչէն կը կորսուին» (4:7,8.): Եղիփաղ՝ Յորի տանջանքներուն մէջ նշմարեց Աստուծոյ արդար հարուածը, ինչպէս նաեւ խրատականը: Վասն զի նա յարեց. «Ահա երանելի է այն մարդը զոր Աստուած կը խրատէ. ուրեմն Ամենակարողին յանդիմանութիւնը մի անարգեր. վասն զի իմք կը վիրաւորէ ու կը փաթթէ. կը զարնէ ու իր ձեռքերը կը բժշկեն» (5:17,18.):

Յորի բարեկամներուն մէջ երկրորդ խօսողը Բաղդաս Սօքեցին եղաւ: Ասիկա ծանրացաւ Աստուծոյ անթեքելի արդարութեան վրայ. եւ ըսաւ, «Միթէ Աստուած դատաստանը կը ծռէ՞. կամ Ամենակարողը իրաւունքը կը խափանէ՞» (8:3.): «Եթէ դուն մաքուր ու շիտակ ըլլաս, անիկա քու արդարութեանդ բնակարանին յաջողութիւն պիտի տայ» (8:6.): «Ամբարշտին յոյսը պիտի կտրուի... եւ անոր տունը հաստատութիւն պիտի չունենայ» (8:14,15.): «Ահա Աստուած արդար մարդը չի մերժեր, ոչ ալ չարերուն ձեռնտու կ'ըլլայ» (8:20.):

Երրորդ արտայայտողը Սոփար Նաամացին էր: Ասիկա ծանրացաւ Աստուծոյ անքնելի իմաստութեան վրայ: Եւ ըսաւ. «Աստուծոյ գաղտնիքը կրնա՞ս գտնել. Ամենակարողը կատարելապէս կրնա՞ս իմանալ: Անիկա երկինքին պէս բարձր է, ի՞նչ կրնաս ընել. դժոխքէն խորունկ է, ի՞նչ կրնաս գիտնալ» (11:7,8.): Եւ Սոփար յորդոր կարգաց Յորին որ անօրէնութիւնը իրմէ հեռացնէ, և աւելցուց, «Այն ատեն անշուշտ կրնաս պարզերես մնալ. հաստատ կ'ըլլաս ու բանէ մը չես վախճար: Քու քշուառութիւնդ պիտի մոռնաս: Եւ կեանքդ կ'սօրուան լոյսէն պայծառ պիտի ըլլայ» (11:15-17.):

Այս բարեկամներու արտայայտութիւնները Յորը ոչ ամոքեցին եւ ոչ ալ դոհացուցին: Անիկա երբեմն հեղնանքով, եւ երբեմն ալ ցասումով անոնց պատասխանեց: «Ես ալ ձեզի պէս խելք ունիմ», ըսաւ նա, «Ես ձեզմէ նուաստ չեմ» (12:3.): «Ձեր գիտցածը ես ալ գիտեմ» (13:2.): «Ես գիտեմ թէ Աստուած անսահման կարողութիւն ու իմաստութիւն ունի» (9:1-10.): «Սակայն դուք սուտ խօսքեր կը հնարէք. ամէնդ ալ ունայնութեան բժիշկներ էք: Երանի՜ թէ բոլորովին լուռ կենայիք. եւ այս բանը ձեզի իմաստութիւն պիտի սեպուէր» (13:4, 5.):

Յոր ուղղակի չի պատասխանեց իր բարեկամներու ըսածներուն, ինչպէս որ անոնք ալ ուղղակի չեն պատասխաներ Յորի ըսածներուն: Ամէն խօսող, իր միտքը զբաղող խորհուրդը կ'արտայայտէ: Յոր Աստուծով նախազբաղուած (preoccupied) է: Անոր դատը Աստուծոյ հետ է: Անիկա սիրտ չունի մարդոց հետ վիճելու: Նա կ'ըսէ, «Բայց ես Ամենակարողին խօսելու, եւ իմ իրաւունքներս Աստուծոյ ներկայացնելու կը փափաքեմ» (13:3.): Անիկա չի կրնար հանդուրժել իր անտանելի ցաւներուն, դառնութեամբ կը բացազանչէ, «Հոգիս կեանքէս ձանձրացաւ. համարձակ պիտի գանգատիմ, հոգիս դառնութիւնը պիտի խօսիմ: Պիտի ըսեմ Աստուծոյ, Մի՛ դատապարտէր զիս, յայտնէ ինծի թէ ի՞նչ բանի համար ինծի հետ կը վիճիս: Քեզի աղէ՞կ կ'երեւայ որ զիս հարստահարես, ու ձեռքերուդ գործը արհամարհես, եւ ամբարիշտներուն խորհուրդին լոյս տաս» (10:1-3.): Եւ նա Աստուծոյ երեսին կ'ըսէ, «Գիտես որ յանցաւոր չեմ, բայց չկայ մէկը որ քու ձեռքէդ ազատէ զիս» (10:7.): Յոր Աստուծոյ դէմ դատ կը վարէ, բայց պայքարին անհաւասար ու անօգուտ ըլլալը տեսնելով կը յարէ, «Վասն

զի ինծի պէս մարդ չէ, որ անոր պատասխան տամ, ու մէկտեղ դատաստանի երթանք: Միջնորդ դատաւոր մը չկայ մեր մէջ, որ կարենայ իր ձեռքը մեր երկուսին վրայ դնել» (9:32,33.): Դատաւարութեան մէջ Աստուած թէ դատակաց է եւ թէ դատաւոր: Անիկա քմահաճօրէն զիս կ'ընկճէ ու կը փլցնէ (12:14.): «Նա փոքորիկով զիս ննջեց, ու առանց պատճառի իմ վերքերս անելցուց: Ձիս չի քողար որ շունչ առնեմ, հապա դառնութեամբ զիս կը լեցնէ» (9:17,18.): «Գիտեմ որ զիս անմեղ պիտի չի համարես: Ամբարիշտ պիտի սեպուիմ. ինչո՞ւ համար գուր տեղը աշխատիմ: Եթէ ձիւնի ջրով լուացուիմ, ու ձեռքերս մաքրութիւնով սրբեմ, կրկին զիս փոսը կ'ընկըմես» (9:28-31.): Աստուծոյ առջեւ արդար ըլլալն ալ անօգուտ է, քանզի «Անիկա արդարը ու ամբարիշտը մէկտեղ բնաջիւնջ կ'ընէ» (9:20-22.): Զինքը անխնայօրէն հալածելուն համար, Յոր Աստուծոյ դէմ դառնութեամբ կը լեցուի, եւ զանդատելով կ'ըսէ, «Ո՛վ մարդիկը Քննող, ինչո՞ւ համար զիս քեզի նշան առիր: Մի՞նչեւ ե՞րբ ինձմէ ետ չես կենար» (7:19,20.): «Առիծի պէս զիս կ'որսաս, եւ դարձեալ իմ վրաս յաղթող կ'ըլլաս» (10:16.): «Ինչո՞ւ համար երեսդ կը պահես, ու զիս քեզի քշնամի կը սեպես» (13:24.): «Ձեռքդ վրայէս վերցուր, ու քու երկիւղդ զիս չի զարհուրեցնէ» (13:21.):

Յոր իր վիճակէն յուսահատելով կը հառաչէ, «Արդ ինչո՞ւ համար զիս արգանդէն հանեցիր: Երանի՜ թէ չեղածի պէս ըլլայի» (10:18.): Եւ անիկա երբեմն կեանքէ աշնքան կը զզուի, որ մեռնելու կը ցանկայ (6:9.): Սակայն, անիկա ապագայի համար ալ յոյս մը չունի: Անիկա չզիտէր թէ զերեզմանէն անդին հատուցում կամ բարեք մը կայ: Մահն ալ իր վրայ երկիւղ կը ձգէ: Գերեզմանին խոր ու անվերջ մթութիւնը զինք սոսկումով կը

համակէ: Այնպէս որ անիկա երկու արհաւիրքներու մէջ
կը ճզմուի:

Յոր կը տեսնէ թէ Աստուծոյ հետ վիճելէն օգուտ մը
չկայ: Նա Աստուծոյ դէմ կը զայրանայ: Սակայն Աս-
տուծմէ բոլորովին ալ չի կրնար դատուիլ: Նա կ'ընդունի
թէ Աստուծոյ հետ եղած յարաբերութիւնը ամէնէն ցան-
կալի օրհնութիւնն է, ամէնէն դերընտիր երանութիւնն
է: Այս զգացումին ներքեւ, նա Աստուծոյ կը մօտենայ
թախանձազին, եւ Աստուծոյ շնորհաց դիմելով կը պա-
ղատի ու կ'ըսէ, «Արդար ալ ըլլամ, չպիտի վիճիմ. իմ
դատաւորէս շնորհք պիտի խնդրեմ» (9:15.): Եւ նա
ինքզինքը Աստուծոյ գթութեանը կը յանձնէ: «Զիս քեզի
դատաստանի՞ր կը բերես» (14:3.): «Հովիւն փշուած տե-
րեւի՞ր մը դէմ ահաւոր պիտի ըլլաս. կամ թէ չոր մղե՞ր
մը պիտի հալածես» (13:25.): Եւ անիկա կը թախանձէ
Աստուծոյ, որ իր ձեռաց գործը չի կորսնցնէ: «Քու ձեռ-
քերդ զիս ստեղծեցին, ու իմ բոլոր անդամներս կազմե-
ցին, ու զիս բնաջի՞նջ կ'ընես: Կ'աղաչեմ, յիշէ որ զիս
կաւի պէս շինեցիր, ու զիս հո՞ր պիտի դարձնես» (10:
8,9.):

Եւ ահա Յոր Աստուծոյ ողորմութեանը կ'ապաս-
տանի: Աստուծոյ վրայ ունեցած հաւատքը աւելի կը
զօրանայ, եւ կը յայտարարէ, «Թէեւ անիկա զիս սպան-
նէ, ես անոր պիտի յուսամ» (13:15.): Եւ այս դաւա-
նութեամբ, Յոր կը հասնի հաւատքի եւ անձնատու-
թեան զազաթնակէտին: Անիկա կրկին կը հաստատ-
ուի Աստուծոյ մէջ: Եւ վայրկենապէս ալ իրեն անանկ
կը թուի թէ Աստուած իր յոյսերը ի դերեւ չպիտի հա-
նէ: Եւ հանգարտ ու վստահ սրտով մը կ'ըսէ, «Գիտեմ
որ պիտի արդարանամ» (13:18.):

Ահա այսպէս Յոր իր հոգեկան աշխարհի յարափո-
փոխ յուզումներուն համաձայն, մէկ ծայրայեղութենէ
միւս ծայրայեղութիւն կը ցատկէ: Մէկ բոպէին, Աս-
տուծոյ իրաւացիութիւնն ու արդարախոհութիւնը կը
հերքէ, մէկալ բոպէին, Աստուծոյ արդարութեան ու
գթութեան կ'ապաստանի: Մոլեղին մղձաւանջներու
մէջէն անցնող հոգիի մը համար, բնական է այսպիսի
հոգեկան փոթորիկներու ենթարկուիլ:

Երկրորդ չըջանին մէջ, Յորին բարեկամները՝ մը-
թին դոյներով կը նկարագրեն ամբարշտին ճակատագը-
րը: Յորին մեղաւորութեան նկատմամբ իրենց համո-
զումները առաւելապէս կ'արմատանան, երբ կը տեսնեն
թէ Յոր իրենց խօսքերէն չազդուիր, եւ ալ աւելի կը
բորբոքի ու Աստուծոյ դէմ անվայել բողոքներ կը ժայթ-
քեցնէ: Եւ անոնք ամբարշտին կրեւիք ահռելի տանջանք-
ները կը նկարագրեն ամէնէն ջղացունց ու սոսկացնող
նկարագրութիւններով: Անոնք անշուշտ կ'ենթադրեն թէ
իրենց ըսածները կը յարմարին Յորի փորձառութիւննե-
րուն: Անոնք Յորին առջեւ կը բռնեն հայելի մը, որուն
միջոցաւ կը ջանան իրեն ցուցնել իր հարազատ պատկե-
րը: Այս նկարագրութիւններով, անոնք կը յայտարարեն
Աստուծոյ հատուցիչ (retributive) արդարութիւնը:

Բայց, թէպէտեւ անոնք մասնաւոր յառաջացում մը
չեն ցուցներ իրենց փաստերուն մէջ, Յոր մտաւորապէս
աւելի հանդարտ վիճակի մը կը հասնի: Աստուծոյ թըշ-
նամական դիրքը մոլեղնաբար պարսաւելը, իր մէջ հա-
կազդեցութիւն մը յառաջ կը բերէ, եւ Աստուծոյ մէջ կը
փնտռէ իր ջատագովիչը (vindicator): Բարեկամներու
նախատինքները զինք առ Աստուած կը մղեն, եւ անիկա
արտասուելով կը պաղատի Աստուծմէ որ իր իրաւունք-
ները պաշտպանէ: Սակայն իր իրաւունքները որմէ՞ պի-

տի պահանջէ: Զէ՞ որ Աստուած ինքն է որ Աստուծմէ պիտի պահանջէ իր իրաւունքները: Յայնժամ Յոր անցեալի Աստուածը կը հակադրէ ներկայի Աստուծոյն հետ, եւ կը խնդրէ Աստուծմէ որ իր հին տրամադրութեան վերադառնայ: Երկրորդ շրջանին, Յորին խորհուրդները կը հասնին իրենց գերաստիճանին (climax): Անիկա վըստահ կ'ըլլայ թէ իր աղաչանքները պիտի լսուին եւ Տէրը զինք պիտի արդարացնէ: Եւ նա կը խոյանայ հաւատքի սոմենաբարձր կատարին ու կը յայտարարէ, «Վասն զի գիտեմ որ իմ Փրկիչս ողջ է, եւ անիկա վերջին ժամանակը պիտի ելլէ երկրի վրայ: Ու քէեւ մոքքէս ետքը՝ այս մարմնս ալ փնանայ, տակաւին առանց մարմնոյ զԱստուած պիտի տեսնեմ (չիտակ թարգմանութեամբ), զոր ես, այո՛ ես, ինծի համար պիտի տեսնեմ, ու իմ աչքերս պիտի դիտեն զանիկա, եւ ոչ քէ ուրիշը» (19: 25-27.): Վերջապէս Յոր կը բարձրանայ սա համոզման թէ նոյն իսկ աշխարհային ցաւերու մէջ մեռնելու ալ ըլլայ, միւս կողմը պիտի ապրի, եւ Աստուծոյ արդարացումը (vindication) պիտի տեսնէ: Այս բարձր վըստահութիւնը, Յորի յաջորդ արտայայտութիւններուն կ'ազդէ:

Երրորդ շրջանին, Յոր կրկին կը ժխտէ իր բարեկամներուն ըսածները, եւ կը ջրէ անոնց սա վարդապետութիւնը թէ մարդս մեղքի համար կը տառապի: Եւ կը պարզէ թէ անօրէններն ալ կը բարդաւածին, եւ երկար ու հանդուտաւէտ կեանք կը վայելեն: «Անօրէնը կ'ստանայ իր պատիժը երբ իր սերունդները կը տանջուին», այս փաստին Յոր կը պատասխանէ ու կ'ըսէ, «Պատիժ մը որուն անօրէնը գիտակից չէ, երբէք պատիժ չէ»:

Երրորդ շրջանին, Յոր կ'անտեսէ այն ամբաստանութիւնները որ Եղիփազ կ'արձակէ իր նկարագրին դէմ:

Եւ Աստուծոյ գործեւակերպը ուրիշ կերպով կը բացատրէ: Բայց Յոր կրկին կը դառնայ Աստուծոյ հետ ունեցած յարաբերութեան, սակայն չի կրնար հասնիլ հաւատքի այն բարձունքին որ կը հասնի երկրորդ շրջանին մէջ: Եւ անիկա նորէն վար կ'իյնայ. եւ աշխարհի ոչբարոյական կառավարութիւնը կը դատապարտէ: Անիկա թէպէտեւ կը բաղձայ զԱստուած երես առ երես տեսնել, եւ անոր իր փաստերը ներկայացնել, սակայն անքննելի եւ անպատասխանատու Դատաւորը իրմէ կը ծածկուի, եւ իր ամնամանկեղծ որոնումները կը խափանէ (baffle):

Բաղդատի երրորդ ուղերձին, Յորին տուած պատասխանը կ'երեւի թէ մեծաւ մասամբ կորսուած է: Թեւեւ այս անգամին Յոր այնքան կծու լեզու գործածեց, որ անպատկառ նկատուելով դուրս ձգուեցաւ: Վերջին անգամին, Յոր, իր անմեղութիւնը կը կրկնէ, իր նեղութիւններուն յանդիման ըլլալը կը յայտարարէ, եւ կը յայտնէ թէ համարձակութիւն ունի ասոր համար զԱստուած դիմադրաւելու: Ասով կը վերջանայ վիճաբանութիւնը, եւ Յորին բարեկամները պարտուած ըլլալով կը հեռանան:

3. Եղիուսի ուղերձը:— Եղիուս անուն ինքնահաւան երիտասարդ մը, որ ցարդ վիճաբանութեան ականջի հիւր եղած էր, այս կէտին միջամուխ կ'ըլլայ բանավէճին: Եւ անոնց ներողամտութիւնը հայցելէն վերջ, կը յայտարարէ որ թէ՛ Յոր եւ թէ՛ իր բարեկամները սխալած են: Աստուծոյ դէմ անվայել բառեր գործածելուն եւ ինքզինքը Աստուծմէ արդար նկատելուն համար, անիկա Յորը կը յանդիմանէ: Եւ Յորին բարեկամներն ալ կը մեղադրէ որ աւելի զօրաւոր ու համոզիչ փաստեր չեն կրցած ներկայացնել: Եւ նա կը փորձէ, անոնց անյաջող

ճեռնարկը յաջողութեամբ ի գլուխ հանել: Սակայն, Եղիշուսի ըսածներուն մէջ, միւսներէն էապէս տարբեր տեսակէտներ ու զօրաւոր փաստեր չկան: Եղիշուս կը փաստէ թէ վիշտերու գլխաւոր նպատակն է մարդոց կրթութիւնը: Անոնց միջոցաւ Աստուած մարդիկը կը խրատէ, եւ զանոնք ուրիշ աւելի վտանգաւոր փորձութիւններէն ու հաւանական մեղքերէն ետ կը պահէ: Խրատական վիշտը բուժիչ (curative) է. աղաւաղողական վիշտը արգելիչ (preventive) է: Եղիշուս նաեւ կը յայտնէ թէ շատ մը աղօթքներուն անպատասխանի մնալուն պատճառը, այն է թէ Աստուած չի պատասխաներ եւ կամ չուզեր պատասխանել, հապա սա է թէ մարդիկ Աստուծոյ չեն մօտենար շիտակ տրամադրութեամբ:

Եղիշուսի յայտնած կարեւոր դադաւարներէն մին ալ սա է թէ, բաւական չէ որ Յոբ ինքզինքը արդար նկատէ: Յոբ անմեղ է, միայն ինքնիւր տեսութեամբ: Իր մէջը կան յանցանքներ, որուն ինք տեղեակ չէ: Իր սըրմէջը կան յանցանքներ, որուն ինք տեղեակ չէ: Իր սըրմէջը կան յանցանքներ, որուն ինք տեղեակ չէ: Եւ Աստուած զինքը կը վշտացնէ, որպէս զի իր չգիտցած մեղանշականութիւնը իրեն դիտցնէ, եւ զինք զղջումի բերէ: Եւ Եղիշուս կը պնդէ թէ Յոբին մեղքը իր հոգեւոր հպարտութիւնը եւ ինքնահաւանութիւնն է: Եւ անիկա այս կերպով կը ջանայ Յոբի նկարագրին թերութիւնը երեւան հանել, եւ անոր վիշտերուն մեկնութիւնը տալ:

Եղիշուսի ըսածները կրնան շիտակ եղած ըլլալ ընդհանուր կերպով: Սակայն անոնք չեն բացատրեր Յոբին վիշտերը: Քանի որ Աստուած ինքը կը հաստատէ Յոբին անմեղութիւնը: Այս պատճառաւ, Եղիշուսի փաստարկութիւններն ալ Յոբը չեն գոհացներ, եւ Յոբ անոնց պատասխանելն իսկ աւելորդ կը նկատէ:

4. Եեովային յայտարարութիւնը:— Վերջապէս Եհովան փոթորիկի մէջէն Յոբին պատասխան կուտայ: Եհովայի խօսքերը, Յոբին միտքը լուսաւորելէ աւելի տըպաւորելու կը ծառայէ: Տէրը՝ փոխանակ Յոբի վիշտերուն մեկնութիւնը տալու, ընդարձակ նկարագրութիւններով, իր անհասկնալի իմաստութիւնը, իր անհուն կարողութիւնը, իր յաւիտենական ծրագիրները, իր գերազանց արդարութիւնը, բոլոր շնչաւոր արարածներու հանդէպ իր ջերմ հոգածութիւնը կը պատկերացնէ: Եւ ասոնց միջոցաւ, Յոբ Աստուծոյ մասին նոր տեսութեան մը կը տիրանայ: Աստուծոյ մեծութեան քով իր ապիկարութիւնը կ'զգայ, եւ անոր կը խօսի, «Ես քու վրայովդ ակամջի լրով լսեմ էի, բայց հիմա աչքս կը տեսնէ քեզ» (42:5): Եւ Յոբ՝ առանց հասկնալու՝ իր գիտութենէն վեր բաներ խօսած ըլլալուն համար զղջման կուգայ, եւ Աստուծոյ ներում կը խնդրէ:

5. Վերջապահ:— Տէրն ալ կը տեսնէ Յոբին խոնարհութիւնը, եւ կրկին կ'ողորմի իրեն: Անոր առողջութիւնը կը վերահաստատէ: Անոր ստացուածքը եւ զաւակները կրկնապատիկ կ'օրհնէ: «Եւ Յոբ ծերացած ու օրերը լեցուած» կը մեռնի:

Յորայ գիրքը ի՞նչ դասեր կը սորվեցնէ, ասոր պիտի անդրադառնանք յաջորդիւ: Այսօր սաքանը ըսելով կը բաւականանանք թէ Յոբ իր վիշտերուն դադանքը հասկնալու անկարող կ'ըլլայ: Յոբին մտաւոր դժուարութիւնները եւ առեղծուածները չեն լուծուիր: Եհովայի պատասխանն ալ բուն խնդրոյն վրայ յաւելուածական լոյս չի փոփոխ: Եւ Յոբ իր հոգիի հանգստութեան կը տիրանայ՝ ոչ թէ մտքի համոզումով, այլ հաւատքի խորանայ: Յոբ մանկական վստահութեամբ ինքզինքը Աստուծոյ բազուկներուն մէջ կը նետէ, եւ հոն կը գտնէ

իր վիշտերուն ամոքումը եւ իր հոգիին երջանկացումը: Եւ անիկա փորձառարար սա կարեւոր դասը կը սորվի թէ ինք աստուածային նախախնամութեան յանձնուելու է, նոյն իսկ այնպիսի պարագաներու տակ, ուր անոր արարքները իրեն անհասկնալի կը մնան: Ինք պէտք է վստահ իր հոգեւոր բնազդներուն, առաւել քան իր մտաւոր վճիռներուն:

Յոր նոր ճամբայ մը կը գտնէ իր վիշտերէն ազատուելու համար: Անիկա իր վիշտերու պատճառին մասին նոր դիտութեան չի տիրանար: Սակայն իր տգիտութիւնը այլեւս զինք չի նեղեր, ոչ ալ դիտնալու փափաքով կը մտահոգուի: Քանզի անիկա կը փոխադրուի այնպիսի դաւառ մը, ուր այսպիսի խնդիրներ դոյութիւն չունին: Անիկա կը հասնի խաղաղութեան սահմանին, եւ կը համոզուի թէ ամէն բան աղէկ է, թէպէտեւ չի հասկնար ասոր ինչո՞ւն եւ ինպէ՞սը: Ինչպէս որ արեգակի ճառագայթներուն առջեւ թանձր մառախուղներ կ'անյայրտանան, անանկ ալ Աստուծոյ բարձր տեսիլքին առջեւ Յորին դժուարութիւնները կ'անհետանան: Յոր խնդրին լուծումը կը գտնէ, ոչ թէ մտքի լուսաւորութեամբ, հապա հոգեւոր փորձառութեամբ: Եւ անիկա կը յանգի սա ճշմարտութեան թէ, «Տէրոջը վախճան է իմ աստուծուսը, ու չարութեմէ ետ քաշուիլը հանգարն է» (28:28):

ԺԳ

ՅՈՒՆ ԴԱՍԸ

«Եւ Յոր ըսաւ անոր (իր կնկան), դուն անզգամ կնոջ մը պէս կը խօսիս. Աստուծոյ ձեռքէն միայն բարիքը ընդունինք, ու չարիքը չընդունինք: Այս ամենուն մէջ Յոր իր շրթունքներովը չի մեղանչեց»:

ՅՈՒ Բ. 10.

ՄԵՐ նախորդ խորհրդածութեան մէջ տեսանք թէ երկար վիճաբանութիւն մը ծագեցաւ Յորի եւ իր բաղկամներուն միջեւ, Աստուծոյ նախախնամութեան նկատմամբ: Այս վիճաբանութեան մէջ, բարեկամներու բռնած դիրքը սա եղաւ, թէ Յորին գլուխը եկած աղէտները պատժողական հանգամանք ունին: Աշխարհի վրայ անմեղ եւ անապական մարդ չկայ: Մարդուն չինուածքը կաւէ է: Աստուած մարդոց հետ կատարեալ արդարութեամբ կը վերաբերուի: Աստուծոյ մէջ անիրաւութիւն չկայ: Նա բարիները կը վարձատրէ, եւ չարերը կը պատժէ: Հետեւաբար ամէն մէկ պատիժ, յանցանք մը կը մատնանչէ: Ամէն մէկ աղէտ, ենթակային մեղաւոր ըլլալը կը հռչակէ: Եւ պատուհասէ ձերբազատուելու եւ խաղաղութեան ու բարիքի տիրանալու միակ միջոցը զղջումով դարձի գալ է: Երբոր Յոր պնդեց թէ ինք մեղք մը գործած չէ, անոնք յայտարարեցին. «Դուն ճշմար-

տուրիւնը կը սքօղես, դուն յանցանքներդ խոստովանիլ չես ուզեր: Դուն մեղապարտ ու վատթար մարդ մըն ես: Դուն աղքատներու իրաւունքը կորցեր ես. որբերու եւ որբեւայրիներու իրաւունքը կերեր ես. աղտոտ վատաւորով քու ձեռքերդ արատաւորեր ես. հարստահարութեամբ ու անդգամութեամբ ինքզինքդ սղծած ես: Այս պատճառաւ Աստուած քու բոլոր ունեցածդ քու ձեռքէդ խլած է, եւ քեզ վիշտերով հարուածած է:» Անոնք Յոբի աղէտներու սաստկութեան մէջ նշմարեցին անոր մեղքին մեծութիւնը: Եւ անոնք յորդորեցին որ ինք առանց չքմեղանքի ապաշխարէ: Եւ աւելցուցին, «Եթէ Ամենակարողին դառնաս, դուն պիտի շինուիս: Անօրէնութիւնը քու վրանքէդ հեռացուր. ու ոսկին հողին վրայ պիտի դնես, ու Ոսկրի ոսկին՝ հեղեղատներու քարերուն վրայ: ...Անոր պիտի աղաչես ու քեզի պիտի լսէ, եւ քու ուխտերդ պիտի կատարես: Եթէ դիտաւորութիւն մը ունենաս՝ քեզի պիտի յայտնի, ու ցամաքներուդ վրայ լոյս պիտի ցաւագայթէ» (22:23-28.):

Մինչեւ աղէտին գալուստը, Յոբ ալ իր բարեկամներուն պէս կը խորհէր: Մինչեւ այն օրը, ինք Աստուծոյ առջեւ արդարութեամբ ու հաւատարմութեամբ քալած էր, եւ Աստուած ալ զինքը շնորհակցած էր: Ամէն անգամ որ Տէրոջմէ բան մը խնդրած էր, Տէրը իրեն պատասխանած էր: Սակայն, յանկարծ կապոյտ երկինքէն շանթ մը փայլատակած, եւ զինքը անխիղճօրէն խանձած էր: Եւ ինք անտանելի տառապանքներու ենթարկուած էր: Թէ որ Յոբ իրաւացի կերպով այս վիշտերու մատնուած ըլլար, առանց առարկելու անոնց առջեւ պիտի խոնարհէր: Սակայն անիրաւ տեղ չարչարուելուն համար, բողոքի ձայն բարձրացուց: Յոբ իր անմեղ ու արդար ըլլալուն գիտակից էր: Անիկա ոչ միայն ուրիշներուն ա-

նիրաւութիւն չէր ըրած, հապա անոնց՝ ձեռքէն եկած բարիքն ալ ըրած էր (27:4-6. 31:3-7.): Ուստի, Տէրը իրեն պէս առաքինի ու բարեգործ մարդ մը ինչո՞ւ այսպէս կը նեղէր, Յոբ ասիկա չի կրցաւ հասկնալ: Անելանելի լարիւրինդոսի մը մէջ ինկած էր: Թէ Ֆիզիքապէս, թէ մտաւորապէս եւ թէ հոգեւորապէս կը տանջուէր: Եւ անիկա այս տաղնապններու մէջ, անճար ու յուսահատ, իր ծնած օրուան անէծք կը կարգար:

Յոբ անկարող եղաւ իր դաւանած Աստուծոյ այս պժգալի իրականութեանց հետ համաձայնեցնել: Եւ Աստուծոյ մասին իր դաղափարը շրջափոխուեցաւ: Եւ նա սկսաւ խորհիլ թէ Աստուած՝ ինքնիշխան, քմահաճ, անպատասխանատու, եւ ոչ-բարոյական էակ մըն է: Եւ անոր ամենազիտութիւնը եւ ամենակարողութիւնը, իր ոչ-բարոյականութիւնը կրկնապատիկ գէշ կ'ընէ:

Այս յոռետես մտածմունքները, Յոբը ձգեցին սոսկումի ու յուսահատութեան մէջ: Այսու ամենայնիւ, անիկա չի կրցաւ բոլորովին անհաւատ դառնալ, Աստուծոյ մէջ բոլորովին վաղ անցնիլ: Անիկա երբ մէկ կողմէն Աստուծոյ կը վանուէր, միւս կողմէն անկէ կը քաշուէր: Ամէնէն յուսահատական վայրկեաններուն մէջ իսկ, անոր հոգւոյն մէջ Աստուծոյ հանդէպ անշիջելի տենչանք ու ձգում մը կար: Նա կը ցանկար Աստուծոյ հետ հաշտուիլ ու միանալ: Անիկա կ'զգար իր էութեան մէջ թէ Աստուծոյ հետ եղած յարաբերութիւնը կեանքի մեծագոյն բարիքն է: Եւ երբեմն իրեն անանկ կուգար թէ իր ներկայ փորձառութիւնները, արտայայտիչը չեն Աստուծոյ ներքնագոյն բնութեան: Իրական Աստուծոյ, վերջապէս իր արդարութիւնը պիտի ցուցնէ, եւ իր դժոխքը դրախտի պիտի փոխէ: Եւ Յոբ հաւատքի երկնասլաց թռուիչքով մը, թող ըլլայ մէկ բոլորի համար, սա տեսիլքը

ունեցաւ, թէ անիկա այս մարմնոյ մէջ ալ չըլլայ, առանց մարմնոյ զԱստուած պիտի տեսնէ, եւ անոր արդարացումը պիտի վայելէ:

Սակայն պարտինք ընդունել թէ Յորին այս տեսիլքը, ստոյգ համոզում մը ըլլալէ աւելի տեսլական բաղձանք մըն էր: Անիկա հանդերձեալին մասին հաստատ վստահութիւն չունէր: Յորի օրերուն, որոշ համոզում մը չկար հանդերձեալի նկատմամբ: Յոր զուրկ էր այն «երկինքի» տեսութենէն, զոր մենք ունինք, շնորհիւ Քրիստոսի յայտնութիւններուն: Յորին համար, անդիի կողմը սեւ վարագոյրով մը քողարկուած էր: Անիկա այս կեանքէ անդին բարիք մը չէր յուսար: Մարդու վախճանումով կը վերջանար նաեւ անոր վայելքները: Մարդու հոգին տարտարոսի (sheol) կ'երթայ: Եւ տարտարոսի մասին սա կարծիքը կը տիրէր, թէ այս վայրը գետնին տակ, մութ, ցուրտ, տխրամած, սոսկալի տեղ մըն է, ուրկէ ազատուիլ եւ ետ դառնալ չկայ: Հոն ստուերային էակներ, առանձին, միօրինակ, տաղտկալի, տխուր, երկիւղալի կեանք մը կը վարեն: Հոն աշխարհային դանաղանութիւնները կը վերնան, ամենասիրելի կապերը կը կըտրուին, եւ Աստուծոյ հետ յարաբերութիւնը կը խզուի: Հոն ուրուականի նման էակներ կէս գիտակից գոյութիւն մը կը քաջքեն, եւ տեսնելով մարմինին փտտումը դերեղմանին մէջ, կը տխրին ու կը կեղեքուին:

Այս տեսակ հաւատքով կարելի չէր որ Յոր հանդերձեալի վրայ յոյս դնէր: Յորին վերջին յայտարարութիւնները կը պարզեն թէ նա մէկ կողմ ձգեց այս դաւանանքը, իբր պարապ յոյս մը: Տրամի վերջին վարագոյրը ներկայացնելու համար, հանդերձեալին մէջ թատերաբեմ գոյութիւն չունէր: Հետեւաբար, եթէ Յոր պիտի արդարացուէր, այս աշխարհին մէջ պիտի արդարացուէր,

ու իր վայելքը վերստանար: Ուստի, Յոր Աստուծմէ խնդրեց որ իր իրաւունքը տեղը բերէ այս կեանքին մէջ: Եւ Աստուած ալ զինք մշտատեւ տարակոյսի եւ անյուսութեան մէջ չի ձգելու համար, իր նեղութիւններուն վերջ տուաւ, եւ «Իր շրթունքներովը չմեղանչուելուն» համար, զինք առաջուանէն աւելի օրհնեց:

Յորայ գրքի գրուելուն մէջ որոշ նպատակ մը կայ: Անոր հեղինակը աստուածավախ մարդ մըն է, եւ անոր նպատակը չէ աստուածային հաւատքը խախտել, հապաղայն ա'լ աւելի ամրապնդել, եւ արդարի տառապանքին բանաւոր բացատրութիւնը տալով՝ Աստուծոյ անդդուունքի արդարութիւնը հաստատել: Բայց հեղինակը խնդրին կը մօտենայ ոչ թէ տեսական, հապաղործական տեսակէտէ: Անիկա այս գիրքը չի գրեր, մարդկային վիշտերու փրկութիւնայական վերլուծութիւնը տալու, եւ կամ աստուածային նախախնամութեան այլազան հայեցողութիւնները պարզելու համար, հապաղ կը գրէ, որպէս զի վշտակիր հոգիներուն յոյս ու խրախոյս ներշնչէ: Անիկա ճնշուած հոգիներու առջեւ Յորը կը դնէ իբր տիպար օրինակ եւ հերոս: Եւ անիկա այս պատմութեամբ կը ջանայ տառապեալները լուսաւորել, յուսադրել, մըխիթարել ու սրտապնդել: Անիկա Յորին օրինակով, կը աշխատի մարդոց խորհուրդներուն, հաւատալիքներուն եւ վարքերուն մէջ փոփոխութիւն ներմուծել:

Յոր թէպէտեւ անհատ մըն է, բայց եւ այնպէս դանդուածի մը պատկերացումն է: Յորի պատմութեան մէջ, Իսրայէլի պատմութիւնը կը հայելիանայ: Այս գիրքը անտարակոյս ազգային տեսասահման (scope) ունի, թէպէտեւ անիկա կեղծանունի տակ Իսրայէլի մարմնացումը չէ: Այսու հանդերձ Իսրայէլ կրնայ ինքնիւր եւ իր պատմութեան ցոլացումը տեսնել անոր մէջ, եւ Յորի

կեանքէն օրինակ առնելով, իր ապագայ պատմութեան վերջակէտը նախատեսել: Յորին հեղինակը տարբեր աչքով կը նայի ազգային պատմութեան վրայ, եւ պատմական դէպքերուն կուտայ տարբեր նշանակութիւն եւ մեկնութիւն:

Յորայ գիրքը առաւելապէս նշանակալից եւ արժէքաւոր ընծայող կէտը սա է թէ, Յոր մեծ փորձութեան մը մէջէն դուրս կուգայ յաղթական: Անիկա կսկծալի վիշտերու տակ, կ'ընկճուի, կը մաքառուի, կը արտնջայ, կը բորբոքի, կը յուսալքուի, նոյն իսկ Աստուծոյ դէմ ասպարէզ կը կարգայ: Սակայն անոնց մէջ չի խորասուզուիր, եւ ժողովողի հեղինակին պէս անյուսութեան ու յոռետեսութեան (cynicism) մէջ չի թաղուիր: Անիկա ատեն մը կը տատանի հաւատքի եւ անհաւատութեան մէջ, բայց վերջապէս հաւատքը կը տանի յաղթանակը: Եւ Յոր փոթորկալից խաւարի մէջէն դուրս կուգայ ի հանդարտ լոյս:

Թէ Յորայ գիրքը ճիշտ ի՞նչ դասեր եւ ճշմարտութիւններ կը սորվեցնէ, եւ կամ սորվեցնելու կը ջանայ, ասիկա որոշապէս ըսել կարելի չէ: Տարբեր մեկնիչներ, տարբեր եւ նոյն իսկ ներհակ մեկնութիւններ տուած են: Սակայն մեր խոնարհ կարծիքով, այս գիրքը կը ձգտի հետեւեալ ճշմարտութիւնները սորվեցնել մարդկութեան:

1. Ամէն վիշտ մեղքի արդիւնք չէ. ամէն ցաւ ամբարշտութեան պատիժը չէ: Կան շատ մը վիշտեր որոնք մեղքի պտուղներն են. սակայն կան վիշտեր ալ որոնք մեղքի հետ կապակցութիւն չունին: Անմեղ մարդու մը չարչարուիլն ալ կարելի է: Ուստի ամէն վիշտ Աստուծոյ տհաճութեան մատնանիշը չէ: Աստուած երբեմն մարդս նեղութեանց կ'ենթարկէ, պատժողական նպատակէ տարբեր նպատակներով:

Այս պատճառաւ, շիտակ չէ կեանքի բոլոր դէպքերը մէկ ակնոցի մէջէն դիտել եւ մէկ բացատրութեամբ բացատրել: Շիտակ չէ աղէտներու ենթարկուող ամէն անհատը յանցանքներով ամբաստանել: Նեղութեան մէջէն անցնող անձի հանդէպ մարդոց պարտականութիւնը ամբաստանել կամ խժրծել չէ, հապա կարեկցիլ է, ցաւակցութիւն ու բարեկամութիւն արտայայտել է: Դատելու գործը, ինչպէս նաեւ իշխանութիւնը, Տէրոջ կը պատկանի: Թէ որ մարդ մը չի կրնար կարեկցիլ, դռնէ լուծիւն պահելու չնորհը ունենալու է: Յորին բարեկամները մըտադիր էին ցաւակցիլ, սակայն անոնց խօսքերը քննադատութեան ու դատապարտութեան ձեւը առնելով, մըտադիր խիթարար ըլլալէ դադրեցան, և խոցոտող խայթոցներ եղան: Զկա՞ն շատ մը մարդիկ որոնց միջիթարանքը միայն աւելի խոցոտում կը պատճառէ վշտահարին: Վշտացեալը միջիթարանն ալ արուեստ մըն է: Յարմար տեղին յարմար խօսքը խօսիլ իմաստութիւն կը պահանջէ: Մարդ մը չի կրնար ճշմարտապէս ցաւակցիլ, մինչեւ որ ինքզինքը չի դնէ ցաւատանջին տեղ, եւ անոր ցաւերը չի կրէ իր մարմնոյն վրայ: Վշտակից ըլլալու պայմանն է վշտակիր ըլլալ:

2. Մարդս պէտք չէ որ սրտմտած ատեն Աստուծոյ հետ վիճի ու կռուի: ԶԱստուած դատաստանի կանչել յիմարական յանդգնութիւն է: Մարդս իր սահմանէն անդին կ'անցնի երբ կը յանդգնի զԱստուած հարցաքննել: Մարդս ինչպէ՞ս կրնայ ինքզինքը Աստուծոյ հետ հաւասար մակարդակի վրայ դնել. եւ կամ ինքզինքը Աստուծոյ հետ բաղդատութեան դնել: Աստուծոյ մեծութեան քով մարդ փոշի կը մնայ. Աստուծոյ կարողութեան քով մարդ ապիկար կը մնայ. Աստուծոյ իմաստութեան քով մարդ անգիտակ կը մնայ: Ո՞վ է մարդ որ Ամենակարո-

դին նախախնամութիւնը պարփակէ, անոր արարքները ըմբռնէ, անոր նպատակները հասկնայ: «Որչափ երկինք երկրէ բարձր է, այնչափ իմ նամբաներս ձեր նամբաներէն բարձր են, եւ իմ խորհուրդներս ձեր խորհուրդներէն, կ'ըսէ Տէրը» (Եսա. 55:9):

Աստուծոյ շատ մը գործքերը մարդու համար խորհրդաւոր են: Աստուծոյ երբեմն կարգադրութիւնները մեզի համար անբացատրելի են: Մենք չենք կրնար Աստուծոյ ամէն մէկ արարքը հասկնալ, քանզի ամէն բան տեսնելու եւ ամէն բան գիտնալու կարողութենէն զուրկ ենք: Այս պատճառաւ սխալ է խորհիլ թէ ինչ որ մեզի համար անբացատրելի է, բացատրութիւն չունի: Մեր չգիտցածը գիտցող մը կայ. մեր չհասկցածը հասկցող մը կայ: Թերեւս պիտի գայ օր մը երբ մենք ալ պիտի հասկնանք շատ մը խնդիրներ, որ այսօր հասկնալու անկարող կ'ըլլանք, եւ յայնժամ շատ մը գաղտնիքներ պիտի քօղաղերժուին:

Հետեւաբար մարդս պարտի խոնարհիլ Աստուծոյ մեծութեան առջեւ, պարտի գլուխ ծռել անոր իմաստութեան առջեւ, եւ պարտի համակերպիլ անոր կարգադրութիւններուն: Մարդս երբէք խրոխտ եւ ժպիւրհ կեցուածք մը առնելու չէ Աստուծոյ առջեւ: Ընդհակառակը միշտ Աստուծոյ նախախնամութեան յանձնուելու է, եւ խոնարհ սրտով մը ըսելու է, «Դուն ինձմէ աղէկ գիտես, դուն ինձմէ աղէկ կ'ընես»: Նեղութեանց մէջ, մարդս փոխանակ տրտնջելու հաւանելու է, փոխանակ բողբոջելու յօժարակամութեամբ ըսելու է. «Աստուծոյ ձեռքէն միայն բարիքը ընդունինք, ու չարիքը չընդունինք»:

Մարդը դատել սխալմունք է, զԱստուած դատել մեղք է: Ուստի, երբոր ցաւերու մէջ կ'ընկղմիս, զԱստուած յանցաւոր մի հաներ, զԱյն անգթութեամբ եւ անի-

րաւութեամբ մի ամբաստաներ: Երբոր քու պաղատանքներդ չեն լսուիր, մի վճուեր թէ Աստուած աղօթքի չի լսեր: Երբոր զԱստուած կը փնտռես ու չես գտներ, մի պնդեր թէ «Աստուած չկայ»: Քու դատումդ յապաղեցուր: Ծամբողդ ելքին սպասէ: Համբերութեամբ անոր կամքին յանձնուէ: Եւ օր մը երբ թուխ ամպերը կը վերնան, պիտի տեսնես արդարութեան արեգակին տաքուկ ու սիրազեղ ճառագայթներուն վերափայլումը:

3. Կան նեղութիւններ, որոնց նպատակը պատժել չէ, այլ փորձել է: Աստուած երբեմն տուայտանքներով մեր հաւատքը կը փորձէ: Այս տեսակ փորձանքը իրական փորձութիւն է: Փորձութիւնը միջոց մըն է մարդուն իսկական էութիւնը եւ արժանիքը երեւան հանելու համար, փորձաքար մըն է մարդուն համբերութիւնը ու տոկունութիւնը չափելու համար: Մարդուն բուն նկարագիրը երբէք չգիտցուիր, մինչեւ որ փորձի չենթարկուի: Փորձութիւնը զմեզ կը ճանչցնէ մեզի: Յորին տառապանքը այս իմաստը կը կրէր: Անիկա կը վշտահարուէր փորձուելու համար: Անոր նկարագիրը կը մաղուէր: Անոր հաւատքը կը քննուէր: Անոր հանդուրժելու կարողութիւնը կը կշռուէր: Անոր արժանիքը կը չափուէր: Անոր կսկիծներուն մէջ աստուածային ցասումի հետքը չկար: Աստուած այս վիշտերու միջոցաւ դինք կը փորձէր եւ կը կրթէր: Յոր կշիռքի մէջ կշռուեցաւ եւ լման գտնուեցաւ: Անիկա փորձութենէ դուրս եկաւ իբր աւելի բարձր, առաքինի, զօրաւոր, համբերատար, արդար մարդ մը: Յորին փորձութիւնը իրեն համար աճում եւ շինութիւն գործեց:

Ահա ասանկ՝ Աստուած երբեմն մեզ կը նեղէ փորձելու համար: Փորձութեանց միջոցաւ, նա կ'աշխատի մեզ մարդել, կրթել, գտել, զօրացնել: Երբոր մենք յաղթա-

կան դուրս կուգանք մեր փորձութիւններէն, օրհնուած ըլլալով դուրս կուգանք, քանզի ատով մեր հաւատքը աւելի կ'արմատանայ, մեր նկարագիրը կ'աղնուանայ, մեր զօրութիւնը կ'աւելնայ, և մեր հոգեւոր կեանքը կը բարձրանայ: Հետեւաբար պէտք է որ նեղութիւններու մէջ անհամբեր եւ տրտնջող ըլլանք, հապա պէտք է որ համբերութեամբ եւ տոկունութեամբ մեր տաժանքներուն տոկանք: Թէ որ նեղութիւններէն ուրիշ բան չի շահինք բայց միայն համբերութիւն եւ տոկունութիւն, բաւականաչափ բարիք մը շահած կ'ըլլանք:

4. Արդարութեան հատուցումը ստոյգ է եւ անխուսափելի: Երբոր մարդ մը իր փորձութիւններուն կը տուկայ, եւ ցմահ Տէրոջ հաւատարիմ կը գտնուի, իւր վարձքը անկասկած պիտի ընդունի: Ասիկա բացարձակ է: Այս մասին մարդ երբէք բաղդ չի խաղար, վտանգ (risk) չառնէր: Արդարութեան վարձքը անհրաժեշտ է: Հատուցումը կրնայ յամենալ, սակայն երբէք չի կրնար ցրնդիլ: Աստուած վշտակիր հաւատացեալը անպատճառ արժանաւոր կերպով պիտի վարձատրէ ու պիտի փառաւորէ: անոր իրաւունքները պիտի հատուցանէ: Յոր համբերատար արդարութեան վարձքը վերջապէս ստացաւ: Անոր վարձքը աշխարհային եւ նիւթական հանգամանք առաւ: «Կենդանի եւ երջանիկ ու յաւիտենական յոյս» է զուրկ եղող անձի մը վարձատրութիւնը ի հարկէ այս ձեւը պիտի առնէր: Դժբաղդաբար, Յոր չի կրցաւ վարձքի մասին Հին Կտակարանի մարդոց ըմբռնումներէն բարձր հայեցակէտի մը տիրանալ: Անիկա չի կրցաւ հասնիլ Քրիստոնէական հաւատքի սա վեհապանծ ստուգութեան, թէ կեանքը մշտատեւ է, հոգին անմահ է, կեանքի տրամը մահուամբ չի փակուիր, հատուցումը հանդերձեալին կրնայ վերապահուիլ, եւ թէ արդարութեան իրական

վարձքը հոգեւոր է: Յոր թէպէտեւ չի կրցաւ այս ճշմարտութիւնները լման հասկնալ, բայց հասկցաւ սաքանը թէ արդարութիւնը անվարձ չի մնար:

Ամէն տեսակէտէ կ'արժէ արդար ըլլալ: Աստուծոյ հնազանդ ու հաւատարիմ ըլլալ պարապ բան չէ: Տէրոջմէ վախնալ ու չարութենէ ետ քաշուիլ անօգուտ բան չէ: Աստուծոյ զաւակը ըլլալ, օգտակար է մարդուս թէ ներկային եւ թէ ապագային համար: «Աստուածապաշտութիւնը ամէն բանի օգտակար է»: Հաւատացեալին «աշխատութիւնը պարապ չէ Տէրոջմով»: Արդարութեամբ ապրողներուն համար, «արդարութեան պսակը» կ'սպասէ:

5. Վիշտը ժամանակաւոր է, ուրախութիւնը տեւական: Յոր ատենուան մը համար տառապեցաւ, սակայն յետ փորձութեան հրճուեցաւ, յետ տաժանքի հանգստացաւ: Վիշտերը մշտատեւ չեն, անձկութիւնները անվերջ չեն: Անոնք վերջակէտ մը ունին: Թէ որ համբերելու ըլլաս լաւագոյն օրեր պիտի տեսնես: «Համբերութեան վախճանը խաղաղութիւն է» կ'ըսէ Տաճկական առածը: Այս կեանքի մէջ դժբաղդութիւններ ու վայելքներ զօրուած են: Ուստի երբոր չար օրերու կը հանդիպիս, բարի օրերը մի մոռնար: Փորձանքներու մէջ, Աստուծոյ հին բարեբարութիւնները միտքէդ մի հաներ: Սա բառերը հաւատացեալին ամէն օրուայ հանկերգը պարտին ըլլալ: «Ո՛վ իմ անձս, օրհնէ Տէրը, եւ ամոր բոլոր բարեբարութիւնները մի մոռնար» (Սաղ. 103:2): Թէ որ արեւը այսօր քու վրայ չի փայլիր, թերեւս վաղը կը փայլի: Թէ որ բաղդը այսօր քու երեսիդ չի ժպտիր, թերեւս վաղը կը ժպտի: Թէ որ Աստուած այսօր բարկացոտ կը երեւի, թերեւս վաղը բարեգութ պիտի երեւի:

Յոր իր ամենատաժանելի կսկիծներուն մէջ, երբոր Աստուծոյ հին բարերարութիւնները վերյիշեց, մխիթարուեցաւ ու յուսադրուեցաւ: Եւ ինքնիրեն խորհեցաւ, «Թերեւս անցեալին մէջ ինծի ողորմող Աստուածը, ապագային նորէն կ'ողորմի»: Այս յոյսը զայն սրտասնդեց: Եւ անոր այս յոյսը վերջապէս արդարացաւ:

Կեանքի տրամին մէջ տրտմութիւնը միայն անցաւոր ու դիպուածական միջադէպ մըն է: Յաւը առժամեայ է, բայց ցնծութիւնը մնայուն: Սուգը մէկ օրուան համար է, բայց բերկրութիւնը անթիւ դարերու համար: Աստուծոյ յետին նպատակը մեզ վշտացնել չէ, այլ երջանկացնել է: Եւ Աստուած մեզ կը վշտացնէ, որպէս զի ա'լ աւելի երջանկացնէ: Հաւատացեալի մը կեանքը ողբերգական արարուածով չի վերջանար: Քրիստոնէական կեանքի վերջին կայանը Գողգոթան չէ, բուրումնաւէտ պարտէզն է: Քրիստոնէութեան ամենամեծ օրը Աւագ Ուրբաթը չէ, Աւագ Կիրակին է: Քրիստոնէութիւնը սարտութեամբ չի վերջանար, յաղթութեամբ կը վերջանայ: Հետեւաբար, ցաւը ժամանակաւոր է, բայց երջանկութիւնը յաւիտենական: «Ան որ կը յաղթէ, անոր ուտել պիտի տամ կենաց ծառէն՝ որ Աստուծոյ դրախտին մէջ է» (Յայտ. 2:7):

6. Կեանքի խորհրդաւոր հարցերուն լուծումը ձեռք կը բերուի, ոչ թէ մտաւոր ուղիով, հապա հոգեւոր ուղիով: Վիշտերու բացատրութիւնը կ'ստացուի ոչ թէ միտքով, այլ հոգիով: Մարդս անկարող է կեանքի շատ մը առեղծոածները իմացական որոնումով հասկնալու եւ մեկնելու: Յոր ջանաց իր վիշտերուն զաղտնիքները հասկնալ: Նա աշխատեցաւ իր ցաւերուն տրամաբանական պատճառները քննել: Սակայն որքան քննեց, այն-

քան աւելի դժուարութեանց մէջ մխրճուեցաւ, ու մտաւորապէս վրդովեցաւ եւ այլայլեցաւ: Այդ ուղղութեամբ անիկա չկրցաւ իր վիշտերու զաղտնիքներուն թափանցել, իր տառապանքներուն պատճառը խուզարկել: Բայց նա տարբեր շաւիղ մը գտաւ: Եւ այդ շաւիղը հաւատքի շաւիղն էր, անձնատուութեան ու վստահութեան ճամբան էր: Այս ճամբայով Յոր կրցաւ խաղաղութեան դաւառին հասնիլ: Այս ճամբան, թէպէտեւ իրեն անմիջական մըտաւոր գոհացում չի տուաւ, բայց հոգեւոր գոհացում տուաւ, եւ զինքը հանգչեցուց: Յոր՝ այն նշանակէտին որ չի կրցաւ հասնիլ մտաւոր թռիչքով, հասաւ հոգեւոր խոյացումով: Յոր մանկական վստահութեամբ ինքզինքը Աստուծոյ յանձնելով, վիշտի սահմաններէն վեր համբարձաւ, եւ «Տէրոջմով ուրախ» ըլլալու հրճուանքը վայելեց:

Յորին փորձառութիւնը իրական փորձառութիւն մըն է, որ կը համապատասխանէ Քրիստոնէական փորձառութեան: Քրիստոնեան չի կրնար կեանքի առեղծոածները իմացականութեամբ լուծել ու վերլուծել: Վիշտերու բացատրութիւնը մտաւոր գետնի վրայ չի տրուիր: Գաղտնիքներու լուծման մէջ, հոգեւոր փորձառութիւնը մտաւոր պրպտումէն առաջ կուգայ: Մարդս վիշտերու զաղտնիքներուն մէջ չի կրնար թափանցել, մինչեւ որ նախ Աստուծոյ փառապանծ տեսիլքը չունենայ, եւ Աստուծոյ հետ չիտակ ու մտերմական յարաբերութեան մէջ չի մտնէ: Փրօֆ. Ուիլիամ ձէյմզ խորաթափանց հասողութեամբ կը յայտարարէ, «Կրօնքը խանդավառ տեսիլքի խնդիր է, աւելի քան տրամաբանութեան» (a matter of passionate vision than of logic): Մարդ այս տեսիլքը ունենալէն վերջ, վիշտերու իմաստը կ'ըմբռնէ: Աստուածային լոյսը կեանքի իրադարձութիւններուն վրայ նոր

լոյս մը կը սփռէ: Աստուծոյ ներկայութեան գիտակցութիւնը մտքին խաւարը կը փարատէ, ինչպէս որ կը փարատէ հոգիին խաւարը: Նախախնամութեան կնճռոտ հարցերը տեսական բացատրութիւններով չեն լուծուիր: Տեսական բացատրութիւնը, եթէ երբեք դայ, վերջէն կուգայ, երբ մարդ յետադարձ ակնարկ մը կը սեւեռէ կեանքի դէպքերուն վրայ, եւ կը տեսնէ թէ Աստուած զինք ինչ ճամբաներէ անցուցած եւ ինչպէս առաջնորդած է: Հաւատքի սուրբ դժուարութեանց հանդոյցը կը կտրէ: Աստուծոյ յանձնուիլ՝ մարդու ներքին ալեկոծումները կը հանդարտեցնէ:

Մարդոց մեծագոյն դժուարութիւնը մտաւոր չէ, հասարակ հոգեւոր է: Եթէ մարդիկ հոգեւորապէս ուղղուին եւ Աստուծոյ հետ իրենց յարաբերութիւնը շտկեն, անոնց մտաւոր դժուարութիւններուն մեծագոյն մասը պիտի հարթուի: Մարդ իր մտաւոր դժուարութիւնները լուծելու աշխատելէն առաջ իր հոգեւոր դժուարութիւնները լուծելու է: Տրամաբանական ընթացքը սա կարգով է. ոչ թէ նախ մտային կնճիռներու հարթում եւ ապա վրտահոսութիւն, հասարակ նախ վստահութիւն, եւ ապա մտաւոր կնճիռներու հարթում: Աստուծոյ ճանաչումը շատ մը կնճիռներ կը վերջացնէ: Աստուծոյ գիտութիւնը շատ մը մղձաւանջները կ'անյայտացնէ: Աստուած է բոլոր առեղծոճաճներու դուռը բացող բանալին: Առանց Աստուծոյ մարդ օդին մէջ կը մնայ: Աստուծոյ վստահող մէկը ամրակուռ վէմի վրայ կը կայնի:

Ուրեմն, տառապանքներու մէջ քու ընելիքդ Աստուծոյ դէմ նեղանալ եւ ցաւերուդ պատճառները հետազոտել չէ, այլ նախախնամական կարգադրութեան յօժարակամօրէն յանձնուիլ, եւ Աստուծոյ հանդէպ վստահող ու հնազանդ դիրք մը գրաւել է: Սրբողութեան ու ճշգ-

նումի ճամբով քու անձկութիւններէդ չի պիտի ազատուիս, բայց անձնատուութեան ու հպատակութեան ճամբայով, քու բեռներէդ պիտի ազատուիս:

7. Աստուած մարդուն համար ստիպողականութիւն է: Մարդ Աստուծոյ պէտքութիւն ունի: Մարդուս կեանքը Աստուծոյ առկա է: Մարդ առանց Աստուծոյ չի կրնար ապրիլ: Մարդս Աստուծոյ չի կրնար անջատուիլ: Մարդու սրտին խորութիւններուն մէջ անշիջելի տենչանք մը կայ Աստուծոյ համար: «Ինչպէս եղջերուն ջուրի վտակներուն կը փափաքի, այնպէս ալ» մարդու հոգին Աստուծոյ կը փափաքի: Մարդ կ'ղգայ իր բացարձակ կարօտութիւնը առ Աստուած:

Յոր՝ սաստիկ տաժանքներու մէջ, Աստուծոյ դէմ բողոքեց ու պոռպուաց: Իր հաւատքը խորտակուելու աստիճան սասանեցաւ: Սակայն նա չի կրցաւ իր յարաբերութիւնը բոլորովին խզել Աստուծոյ հետ. նա չի կրցաւ աստուածային հաւատքի թելը կտրել: Աստուծոյ բոլորովին անջատուելու խորհուրդը զինք արհաւիրքով համակեց: Յոր ինքնիրեն խորհեցաւ. «Սեպէ թէ զԱստուած ուրանամ, սեպէ թէ հաւատքս խորտակեմ: Հետեւա՞նք: Խոր մթութիւն, բզկտող առանձնութիւն, քառասոյին խառնակութիւն, ահաւոր անյուսութիւն: Նոյն իսկ այս տեսակ մտածմունքի մը կարելիութիւնը, Յորը սոսկումով սարսեց: Եւ Յոր ինքնիրեն ըսաւ. «Ոխակալ ու անիրաւ Աստուած մը իսկ ոչինչէն նախընտրելի է: Չեմ կրնար առանց Աստուծոյ ըլլալ: Թէեւ անիկա զիս սպաննէ, եւ կրկին անոր պիտի յուսամ:» Յոր Աստուծոյ չի կրցաւ զատուիլ: Անիկա ժամանակ մը տարուբերուելէ յետոյ, նորէն Աստուծոյ կառչեցաւ: Եւ այս յամառ կառչումը, զինք վերջապէս խաւարէն լոյս»-ե մահէն ի կեանք փոխադրեց:

Յորին այս փորձառութիւնը դարձանալիօրէն կը համաձայնի, Հայկական տարագրութեանց կրակներուն մէջէն անցնող ազգակիցներէս մէկուն փորձառութեան, որ անշուշտ նմոյշն է ուրիշ շատերուն: Այս բարեկամս ինծի պատմեց ու ըսաւ. «Տարագրութեան ատեն սոսկալի նեղութիւններ կրեցի: Աստուծոյս սրբողեցայ: Անոր զէմ ըմբոստացայ եւ զայն լքել ուզեցի: Բայց չի կրցայ անկէ զատուիլ: Առանց Աստուծոյ չի կրցայ ըլլալ: Եւ կրկին անոր բազուկներուն մէջ նետուեցայ:»

Այո՛, մարդ առանց Աստուծոյ չի կրնար ըլլալ: Նա Աստուծոյ կը կարօտի: Մարդ տանջանքներու մէջ խսկ կ'զգայ թէ Աստուած է բարիքներուն զերագոյնը: Անկէ դուրս մարդուն համար հանգստութիւն եւ երանութիւն չկայ: Եւ մարդ հոս ու հոն իր դլուխը զարնելէ ետքը, վերջապէս Աստուծոյ թեւերուն տակ ապաստան կը փնտռէ:

Յորին տանջանքները զինք Աստուծոյ մղեցին: Յոր տառապանքներու միջոցաւ Աստուծոյ աւելի մօտեցաւ: Եւ անիկա հոլերուն մէջէն ոչ միայն զԱստուած գտաւ, հապա լաւագոյն ու փառաւորագոյն Աստուած մը գտաւ: Վիշտերու մէջէն, Յոր աստուածային աւելի բարձր ու վսեմ տեսիլքի մը տիրացաւ: Անոր հաւատքը աւելի բիւրեղացաւ եւ արմատացաւ: Տր. Զօդէֆ Ծ. Նիութըն կ'ըսէ Յորին մասին, «Եթէ Աստուծոյ փորձառութիւնը լոկ աբեալոյսին պարսիակուած մնար, նա մինչեւ վերջ իր գողտրիկ պղտիկ հաւատալիքը պիտի պահէր, շատերուն պէս օգտակար եւ ուղիղ կեանք մը ապրելով, եւ երբէք չպիտի կռահէր թէ ի՞նչ դանձեր մթերուած են անհով բարձրութիւններու եւ անալիք խորութիւններու մէջ: Առանց այս ողբերգութեան, անիկա երբէք պէտքութիւնը պիտի չզգար ազնուագոյն հաւատքի մը, եւ ոչ ալ զայն

պիտի չահէր: Կատաղի դէպքեր խարաղանցին իր հաւատքը եւ զայն կոտրեցին, ստիպելով զինքը որ իր կեանքին համար մաքառի, բայց անիկա այս տաժանելի դէպքերէն աւելի բարձր ու յայտնարար (revealing) հաւատք մը չահեցաւ, որ իր կարգին՝ կեանքի մթին իրականութիւնը ստիպեց որ իրեն լոյս հայթայթէ:» Նրանի՛ թէ ամէն մարդու վիշտերուն մէջէն ծնանէր Աստուծոյ նոր ու վսեմ տեսիլքը, եւ ամէն ոք հասնէր մտքի անդորութեան եւ հոգիի «խաղաղութեան որ ամէն միտքէ վեր է:»

Աստուած է բոլոր գաղտնիքներու բանալին: Անով խնդիրներ կը լուծուին, դժուարութիւններ կը հարթուին: Անիկա ամէն «տէրտ»ի դարձանն է, ամէն վէրքի բալասանը: Աստուած է խեղճին օգնականը, տկարին զօրավիգը, տառանեալին վէմը, տրտմեալին ուրախութիւնը, յուսահատին յոյսը, խռովեալին խաղաղութիւնը: Սբ. Օգոստինոսի ըսածին պէս, «Իմ հոգիս անհանգիստ է, մինչեւ որ Քու մէջդ չի հանգչի:»

ԺԴ

ԱՍՏՈՒԾՈՅ ՑԱԻԸ

«Իրաւցնէ անիկա մեր ցաւերը
վերցուց, ու մեր վիշտերը իր վրայ
առաւ:»

ԵՍԱ. ԾԳ. 4.

ԵՍՍՅԵԱՅ գրքին 53-րդ գլուխը, Հին Կտակարանի բարձրագոյն կատարը կը ներկայացնէ: Ատոր մէջ, Մարգարէն՝ անդուգական ճարտարութեամբ և հիասքանչ նկարումներով կը պատկերացնէ արդարին փոխանորդաբար կրած նեղութիւնները: Այս հատուածով անիկա կը պարզէ ցաւերու բարձրագոյն արտայայտութիւնը: Այս նկարագրութիւններով, Մարգարէն՝ տառապանքի մասին հինէն բոլորովին տարբեր հայեացք մը մէջտեղ կը դնէ, նոր բացատրութիւն մը կ'առաջադրէ: Ցարդ տիրող դաղափարը սա էր թէ ամէն ցաւ յանցանք մը կը մատնադադափարը սա էր թէ ամէն ցաւ յանցանք մը կը մատնանշէ: Սակայն, հոս Մարգարէն կը վարդապետէ թէ արդարն ալ կրնայ տառապանք կրել, ոչ թէ իր յանցանքներուն համար, հապա յանցաւորներու յանցանքներուն համար, եւ անոնց անօրէնութեանց իբր փոխարէն: 1Այս տեսակ ցաւերու նպատակը չէ պատժել, բնդհակառակը պատիժը վերցնել:

Անտարակոյս, սլատմական դէպքերն էին որ Մարգարէն այս աննախընթաց ըմբռնումին մղեցին: Մարգարէն բորբոքած զգացումներով ականատեսը եղաւ իր աղբին սրտակեղեք ընկճումին եւ խոշտանգումին. անիկա անհուն ցաւով դիտեց անոնց խոստացեալ երկրէն արտաքսումը եւ անոնց հարստութեանց փճացումը. անիկա ապշութեամբ տեսաւ խեղճերու կեղեքումը եւ անմեղներու ու հաւատացեալներու անարժան տաժանքը: Եւ անիկա անսասան հաւատքով կառչելով Աստուծոյ անդրդուելի արդարութեան եւ ողորմածութեան համոզումին, վերջապէս առաջնորդուեցաւ սա եղրակացութեան թէ վիշտերու մէջ պատուհասէն տարբեր նպատակ մը գըտնուելու է, նախախնամութեան հեռահաս ծրագրին մէջ: Այս խորհուրդները հուսկ յետոյ սա համոզման մէջ բխրեղացաւ թէ արդարը անօրէնին տեղ կը տառապի փոխանորդաբար:

Եւ Մարգարէն իր այս նոր համոզումը ներկայացուց սա ներշնչեալ բացատրութիւններով. «Անիկա մարդոցմէ անարգութեամբ ու երեսէ ձգուեցաւ. վիշտերու տէր եւ ցաւերու տեղեակ եղաւ: ...Իրաւցնէ անիկա մեր ցաւերը վերցուց ու մեր վիշտերը իր վրայ առաւ. եւ մեմֆ գանիկա վիրաւորուած, Աստուծմէ զարնուած ու չարիքի հանդիպած սեպեցիմֆ: Բայց անիկա մեր մեղքերուն համար վիրաւորուեցաւ, եւ մեր անօրէնութիւններուն համար ծեծուեցաւ. մեր խաղաղութեան պատիժը անոր վրայ եղաւ, եւ անոր վերքերովը մեմֆ բժշկուեցանք» (Ես. 53: 3-5):

Մարգարէն երբ այս խօսքերը կ'արտասանէր, անտարակոյս կը խորհէր իր աղբին արդար հատուածին վրայ. անիկա աքսորութեան մէջ ալ Տէրոջ հաւատարիմ մնացող իր հաւատացեալ աղգակիցները կ'անձնաւորէր

«Տէրոջ վշտակիր ծառայ»ին մէջ: Իր ըմբռնումով, իր աղբին աստուածավախ հատուածը երկունք կը քաշէր, անօրէն հատուածին համար:

Այս վարդապետութիւնը շատերուն զարտուղի կ'երեւի, օրէնքի եւ արդարութեան սկզբունքներուն հակառակ ըլլալ կը թուի: Ինչո՞ւ համար անպարտ մէկը պարտաւորին բեռը կրէ. ինչո՞ւ համար անմեղ ոմն յանցաւորին պատիժը վերցնէ: Անիկա անիրաւութիւնն է՞, անխղճութիւնն է՞, արդարութեան խափանումը է՞: Չէ՞ մի որ ամէն մարդ իր անօրէնութիւններուն համար պիտի պատժուի, եւ ով որ ազոխ ուտէ, անոր ակռաները պիտի առնուին:

Այս հարցումին պատասխանը պէտք է տրուի ոչ թէ տեսական տրամախոհութիւններով, հասցա դրական եղելութիւններով: Մենք որքան ալ ուղենք կամ չուղենք, որքան ալ հաւանինք կամ չհաւանինք, տիեզերքի տնօրինութեան մէջ կը տեսնենք սա կանոնին դործադրութիւնը թէ անմեղը կը տառապի յանցաւորին տեղ եւ անոր փոխարէն, արդարը կը կրէ մեղաւորին պատուհասը: Այս իրողութիւնը երեւոյթապէս անարդար կ'երեւի, սակայն անհասկնալի եւ անբացատրելի ալ չէ:

Մարդկային պատմութիւնը կը փաստէ սա ճշմարտութիւնը թէ ցեղին բարօրութիւնը եւ յառաջդիմութիւնը ձեռք բերուած է, ընտիր, վեհանձն, անձնուրաց անհատներու ինքնանուէր զոհարելութիւններով եւ զրկանքներով: Յեղին ազատագրութիւնը ապահովուած է, ազնիւ եւ աշխատէր հոգիներու կամաւոր երկունքներով: Կրնա՞ք ինծի ցուցնել պարագայ մը ուր աղբ մը մէկ քայլ յառաջ դնացած ըլլայ, առանց մէկու մը ծանր աշխատութեան եւ անձնազոհութեան: Աղբերու վեհոգի ու հաղուադիւտ զաւակներն են որ հանապաղ կը չարչար-

ուրին իրենց ազգին համար, եւ իրենց ցաւերով կը զարգացնեն ու կը բարձրացնեն իրենց ցեղը:

Մարդուն մէջ այլոց բարիքին համար զոհուելու բընազդը կայ, որ մարդկային բնազդներու մէջ աղնուազոյնն է: Օրինակի համար, կամաւոր մարտիկ մը կը զինուորագրուի իր հայրենիքի զօրաբանակին մէջ, եւ տուն, սիրելիներ, հանգիստ ու վաստակ ետեւ ձգած, կը վազէ դէպի պատերազմի դաշտը: Ինչո՞ւ համար: Խնճոյքի՞ համար: Ո՛չ, ո՛չ, մարտնչելու համար, վիրաւորուելու համար, իր արիւնը թափելու համար: Անիկա հերոսաբար կը կռուի, իր սիրելիներու ապահովութեան համար, իր հայրենիքի պաշտպանութեան համար: Սակայն ինք պատերազմէն ի՞նչ կը շահի: Ոչինչ: Անիկա շահ չունի, միայն կորուստ ունի: Սակայն անիկա մեծագոյն կորուստն ալ հաշիւի չառնէր, եւ կը յօժարի մեռնիլ, որպէս զի ուրիշներ ազատ ապրին: Ճշմարիտ հայրենասէր մը երբէք հաշուական ու շահախնդիր չըլլար: Զինուոր մը պաղ տրամաբանութեամբ կրնայ խորհիլ. «Ես մեռնելէն վերջը եթէ հայրենիքս ազատ պիտի ըլլայ, ինծի ի՞նչ օգուտ: Ինչո՞ւ համար ես զոհուիմ բանի մը համար, զոր ես չպիտի վայելեմ»: Սակայն կամաւոր մը այսպէս չի խորհիր: Կեանքը պաղ տրամաբանութեամբ չի գործեր: Բնազդը եւ յօյզը կը գերակշռեն չոր դատողութեան, եւ կամաւորը կատաղած առիւծի մը նման, հրացանը ուսին՝ ռազմադաշտը կը սուրայ, երբ հայրենիքին կոչը կը հասնի իւր ականջին:

Ու՞ր պիտի մնային պետութիւններ, եթէ կամաւոր ռազմիկներ չի գտնուէին: Ինչպէ՞ս կարելի պիտի ըլլար ազգերու ազատութիւնը եւ գոյութիւնը պահել առանց անձնուէր ու անվեհեր պաշտպաններու: Յեղին քաղաքական ազատագրութիւնը միշտ ձեռք բերուած է արիւ-

նահեղութեամբ: Ժողովուրդներ թօթափած են բռնապետական իշխանութեանց ծանր լուծը, հեղեղանման արիւն թափելով: Բրիտանական ժողովուրդը տարիներով մաքառեցաւ ու տառապեցաւ մինչեւ որ շահեցաւ իր ժողովրդային իրաւունքը: Գաղղիացիք գետի նման արիւն հոսեցուցին, մինչեւ որ հաստատեցին հանրապետական դրութիւնը: Ամերիկան արիւնաքամ կռիւներ մղեց, մինչեւ որ ձեռք բերաւ իր ինքնավարութիւնը: Անիկա անթիւ կեանքեր ու գանձեր զոհեց մինչեւ որ հաստատեց խափշիկներու չղթյալ գերծումը: Ամէն մէկ ազգ իր ազատագրութիւնը շահած է, թէ արտաքին եւ թէ ներքին թշնամիներէն, կարմիր արիւն թափելով, հաղարաւոր կտրիճներու կեանքերը փրկանք տալով:

Ուր որ հանրային արտօնութիւններ շահուած են, շահուած են պատարագուած կեանքերու շնորհիւ: Ուր որ ազգային դադափարականներ իրագործուած են, իրագործուած են հրկիզուած կեանքերու շնորհիւ: Երբ դադափարապաշտ մը դադափարի մը համար այրելով կը մոխրանայ, անոր բոցերէն հաղարներ կը փռնկին ու կը տողորուին: Նահատակի մը մահը, հաղարաւոր դադափարակիցներու ծնունդ կուտայ: Երբոր Չինաստան կը ջանար Տօվակըր թագուհիի բռնապետութեան չղթանքը կոտրել, երկու երիտասարդ Չինացիներ հոգեւին կ'աշխատէին այս նպատակի իրագործման համար: Այս առաջնորդներէն մէկը վարպետ դրող ու խօսող էր, որ կըրնար ժողովուրդները համոզել ու յուզել: Միւսը անաղմուկ՝ բայց գործ տեսնող գործիչ մըն էր: Թագուհին վտանգաւոր համարեց այս գործիչներու գոյութիւնը, եւ հրամայեց որ անոնք ձերբակալուին ու սպաննուին: Անոնց սպաննութիւնը պիտի կատարուէր չարչարալից կերպով: Անոնք գետինը պիտի պառկէին, անոնց ձեռ-

քերն ու ոտքերը ցիցերու պիտի կապուէին, եւ երկու կողմը ծունր դրած դահիճներ զանոնք մեղմօրէն պիտի ծեծէին պղտիկ արմաւենիէ գաւազաններով: Անոնք առնուազն 24 ժամ պիտի իջեցնէին այս մեղմ հարուածները, մինչեւ որ զոհերը անշնչանային: Այս երկու քաղաքական ամբաստանեալները, լարուած հրէշային դաւը իմանալով, փախուստ տուին ու ծովեղերքը հասան, ուր նաւ մը իրենց կ'սպասէր, զիրենք ապահով տեղ մը փոխադրելու համար: Նոյն պահուն՝ գործիչը դարձաւ միւս բարեկամին, եւ ձեռքը երկնցնելով ըսաւ, «Մնաս բարի:» «Երթաս բարի», ըսաւ միւսը զարմացումով, «խնդրեմ, ի՞նչ ըսել կ'ուզես:» «Ըսել կ'ուզեմ», պատասխանեց անիկա, «թէ դուն ճաբոն երթալու ես: Եւ հոն այդ ապահովութեան մէջ, նկարագրելու ես Զինատանի փտութիւնները: Քու գրիչդ ներշնչուած է: Դուն կրնաս մարդոց հասկցնել: Բայց ես ետ կ'երթամ, յօժարակամ անձնատուր ըլլալու: Յայնժամ դուն կրնաս քու գրիչդ իմ արիւնիս մէջ թաթխել, եւ աշխարհին ծանուցանել թէ մենք չենք վախնար մեր կեանքերը վար դնել մեր հաւատացած բաներուն համար:»

Ազդերու հասարակական կեանքին մէջ ի՞նչ զարգացում, ի՞նչ բարեշրջութիւն որ յառաջ եկած է, ազդանուէր անհատներու անխոնջ ջանքերով եւ զոհաբերումներով յառաջ եկած է: Զուրը իր աւօսէն վեր չի բարձրանար՝ եթէ զայն վեր բարձրացնող արտաքին ուժ մը չըլլայ: Նմանապէս ազդ մը իր բնական վիճակէն վեր չի բարձրանար, եթէ զայն վեր բարձրացնող բարձր ու անձնուէր առաջնորդներ չի գտնուին: Ազդերու, ինչպէս նաեւ անհատներու կեանքերուն մէջ, ամէն մէկ յառաջխաղացում, անհատական համաչափ զոհաբերութիւն կ'ենթադրէ:

Երբոր կ'անցնինք գիտական ասպարէզը, հոն ալ կը տեսնենք միեւնոյն կանոնին ներդրութիւնը: Գիտութիւնը միշտ կը զարգանայ գիտնականներու անձնագոհութիւններով: Ինչպէս որ քաղաքական աշխարհը, նոյնպէս ալ գիտական աշխարհը ունի իւր քաջարի հերոսները, իւր բարեյիշատակ նահատակները: Գիտնականներ անձնուիրաբար իրենց կեանքերը վար կը դնեն, որպէս զի գիտութիւնը իւր մեծ յաղթանակները տանի: Առանց անհաշիւ ջանքի ու զոհաբերութեան, գիտութիւնը երբէք չպիտի յառաջանար, իր օգտաշատ արդասիքներով երջանկացնելով ընդհանուր ցեղը:

Մեծ գիտնականներ սովորաբար իրենց գիտական փորձերը կը կատարեն առանձնութեան մէջ, իրենց կըդդիացեալ աշխատանոցներուն (laboratory) մէջ: Եւ աշխարհ չի գիտեր թէ անոնք որքա՞ն անձկութիւն կը կրեն իրենց խուզարկութիւնները յառաջ տանելու համար: Անոնց անձնագոհութիւնները շատ անգամ իրենց նահատակութենէն ետքը երեւան կ'ելլէ, եւ աշխարհ երախտագիտութեան ու յարգանքի իբր արտայայտութիւն՝ յիշատակի կոթողներ կը կանգնէ անոնց անուան, երբ անոնց աճիւնները կը փտտին հողին ներքեւ: Անոնք կը ցանեն եւ աշխարհ կը հնձէ. անոնք կը զոհուին եւ աշխարհ ճոխագոյն կեանքի կը տիրանայ:

Աշխարհի ամէնէն կարեւոր եւ օրհնաբաշխ գիւտերը հնարողներէն շատեր, իրենց աշխատութեանց պտուղները երբէք չեն վայելած, եւ յաճախ թշուառութեան մէջ մեռած են: Քէփլըր իւր կեանքը նուիրեց սաւառնակներու օրէնքները գտնելու: Անիկա եղաւ օգնաւորդութեան մեծ ուսուցիչ. բայց ինք մեռաւ ծայրայեղ աղքատութեան մէջ: Ուաթս՝ որ շոգիի մեքենային հնարիչը քղաւ, իր կեանքին մէջ ահագին դժուարութեանց եւ յու-

սահատութեանց հանդիպեցաւ: Բօպէրթ Մայլըր, որ դրամալ ուժի սահպանութեան (conservation) բնական օրէնքը, ծաղրանքով ու նախատինքով ողջունուեցաւ իր ժամանակակիցներուն կողմէն: Ֆէրէտէյ՝ որ ելեկտրական հոսանքները խուզարկեց, զնահատութեան չարժանացաւ՝ մինչեւ որ կէս դար անցաւ: Եւ իր քառասնեակ տարիքին մէջ գլխու սլոյտէ ու ցաւէ տառապելով մահացաւ:

Գիտական ռազմադաշտին վրայ նահատակուողներուն թիւը լեզէոն է: Եթէ ժամանակնիս ներէր, կրնայինք երկարաձիգ ցանկ մը ներկայացնել: Հոս կը բաւականանանք մի քանի անուններու յիշատակութեամբ: Տօք. Ֆրէտէրիք Հէնրի Պէթճըր, Բ-ճառագայթի մէջ կատարած իր կարեւոր խուզարկութեանց համար, իր մատներէն եօթը հատը զոհ տուաւ, եւ տակաւին յամառօրէն կը հետապնդէ իր բաղձօգուտ հետազոտութիւնները: Տօքթ. Միհրան Գասապեան իսկապէս իր կեանքը զոհեց Բ-ճառագայթի փորձարկութեանց ասպարէզին վրայ: Զինաստանի մէջ գործող Միսիոնար բժիշկ մը, մտադրեց դարման մը գտնել աղիքի որդին (hugworm) համար, որոնցմէ Զինացիները մասնաւորապէս կը տառապին, տարեկան բիւրաւոր զոհեր տալով: Սոյն բժիշկը այս որդին վրայ քննութիւններ կատարելու համար ուրիշ միջոց մը չգտաւ զայն Ամերիկա ներածելու, եւ անոնցմէ մի քանի հատ կամայաբար կուլ տուաւ, որպէս զի հոս իր վրայ փորձեր կատարելով, այս ահռելի չարիքին առջեւ առնելու միջոց մը գտնէ:

Իկնաս Ֆիլիփ Սէմըլլայս, Հունգարացի բժիշկ մը, դիտեց որ ծննդաբերութեան առթիւ հազարաւոր դժբաղդ մայրեր տենդէ բռնուելով կը մեռնին: Մինչեւ 1846 թրւականը, Վիէնայի ծննդաբերական հիւանդանոցներուն

մէջ, որ ամէնէն խոշորը եւ նշանաւորն է ամբողջ Եւրոպայի մէջ, ամէն հինգ մօրմէն մէկ հատը, նոյն իսկ երեքէն մէկը կը մեռնէր: Տօք. Սէմըլլայս երկար քննութիւններէ յետոյ, յանգեցաւ սա եղբակացութեան, թէ այս մահացու տենդը հիւանդին կը փոխանցուի բժիշկներու անմիջորոպադերձ ձեռքերէն: Այս հռչակաւոր բժիշկը երբոր այս տենդի վարակիչ ծագման մասին առաջին անգամ իր տեսութիւնները հրատարակեց, իր արուեստակիցները զինք ծաղրեցին, եւ ամէն կողմէն իր վրայ բռն յարձակումներ գործեցին: Սակայն բժշկական աշխարհը վերջապէս ստիպուեցաւ ընդունիլ անոր հաւաստումներուն ճշգրտութիւնը: Բայց այս մեծ դիւտին տէրը, իր կրած անվերջ հալածանքներուն իբր հետեւանք, մտային խանգարման ենթարկուեցաւ, եւ յիմարանցի մը մէջ արգելափակուեցաւ, եւ անողոք բաղդի մի հեղնական արուեստակութեամբ, տասն չորս օր յետոյ մեռաւ նոյն ինքն այն տենդով (septic fever) որուն առջեւը առնելու համար իր կեանքի բոլոր օրերուն մէջ մարանչած էր, մատին վրայի պղտիկ մէկ վէրքէն վարակուելով եւ թունաւորուելով:

Ահա այսպէս, գիտութեան զարգացման համար, գիտնականներու կեանքեր զոհուած են իբր նոխաղ, որպէս զի անոնց անձնազոհութիւններով աշխարհ բարելաւուի: Արդարեւ, անոնք աշխատած են, մինչդեռ ուրիշներ անոնց աշխատանքին մէջ մտած են:

Այն սկզբունքները որոնք կը տիրեն քաղաքական եւ գիտական մարդերու մէջ, առաւելապէս կը տիրեն բարոյական եւ հոգեւոր ոլորտներու մէջ: Բարոյական ասպարէզին մէջ, առաքինիներ կը տառապին անօրէններու համար: Հոգեւոր աշխարհին մէջ, անմեղներ կը տուայտին մեղաւորներէն եւ տեղ: Արդարեւներուն վրայ կը

դրուի, անարդարներուն լուծին մէկ մասը: Եւ հաւատացեալներու տաժանքներով, անհաւատ աշխարհին բեռը կը թեթեւայ, պատիժը կը մեղմանայ: Բարիներու անձնուրացութեանց ի տես, Աստուած կը գթայ չարերու վրայ: Բարեպաշտներու հաւատքին ի տես, Աստուած կ'ողորմի անհաւատներուն: Աստուծոյ զաւակներուն հրեշտակներէն համար, Աստուած կը ներէ ըմբոստներուն: Իրաւունք սիրողներու արդարութեան սիրոյն, Աստուած կը խնայէ անիրաւներուն եւ անդգամներուն:

Սակայն Աստուած միայն իր հաւատարիմ զաւակներուն վրայ չի դնէր փոխանորդային տառապանքի լուծը: Աստուած իր վրայ կ'առնէ տառապանքի ամենամեծ բաժինը: Արարիչն է տիեզերքի մեծագոյն տառապողը: Ամենակալն է տառապողներու գլխաւորը: Անիկա ցաւատանջ մարդկութեան հանդէպ անտարբեր չէ: Անիկա տիեզերքէն դուրս քաշուած չէ: Անոր կեանքը կենսականօրէն կապուած է մարդոց կեանքերուն: Անո՞ր զգայուն ու փափախուն սիրտը, յողնած ու բեռնաւորուած էակներու հանդէպ անփոյթ եւ անզգայ չէ: Աստուած վշտակից է համայն վշտակիր մարդկութեան:

Կարելի չէ որ իրողութիւնը ասկէ տարբեր ըլլայ, եթէ Աստուծոյ էութիւնը սէր եւ ողորմութիւն է: Սէրը անպատճառ կը տառապի, երբ սիրոյ առարկան նեղութեան մէջ կը տեսնէ: Աստուած մարդոց սիրող ու բարեխնամ Հայրն է: Այս իրողութեան իբր յայտարար, Նա «իր արեւը կը ծագեցնէ թէ՛ չարերուն եւ թէ՛ բարիներուն վրայ, եւ անձրեւ կը զրկէ թէ՛ արգարներուն եւ թէ՛ մեղաւորներուն վրայ:» Ինչպէս որ երկրաւոր հայր մը իր զաւակներուն վրայ կը գուրգուրայ, նոյնպէս ալ երկնաւոր Հայրը իր զաւակներուն վրայ կը գուրգուրայ: Երբ որ անոնցմէ մէկը անձկութեան մէջ կը տեսնէ, անոր հետ

կը նեղուի. երբոր տանջանքի մէջ կը տեսնէ, անոր հետ կը կսկծայ. երբոր անոնցմէ մէկուն ըմբոստութիւնը կամ մեղանշումը կը տեսնէ, անոր համար կը կեղեքուի. երբ որ անոր չարութիւնը կը տեսնէ, անոր համար կը սրտմտի: Հունաւոր մարդուն ցաւը շատ պզտիկ է, Անհուն Հոգիի ցաւին քով:

Եթէ «Անառակ Որդի»ին առակը մեզի ունէ բան կը սորվեցնէ, կը սորվեցնէ այս դասը թէ Աստուծոյ սիրտը անհուն եւ անխափան սիրով կը փափախէ իր զաւակին համար, նոյն իսկ իր ապերախտ ու անհնազանդ եւ ապիրատ զաւակին համար, եւ թէ անիկա զթոտ զգացումներով կը հետեւի իր մոլորեալ զաւակին ծուռ քայլերուն, եւ երբ անիկա ապաշխարելով կը վերադառնայ, զայն կը ողջագուրէ անհասկնալի փափկութեամբ ու ներողամտութեամբ: Ո՞ր հայր կայ՝ որ իր որդւոյն տրտմութեանց կարեկից եւ ցաւերուն բաժնեկից չըլլար:

Անգամ մը տղայ մը մեղադրելի յանցանք մը դործած էր: Անիկա երեք օր դպրոցէն փախած էր խաբելով: Հայրը տեսաւ թէ տղան պէտք է պատժուի: Ուստի զայն իր քով կանչեց եւ անոր ըսաւ. «Որդիս, երեք օրէ ի վեր քու կեանքդ դործնական ստութիւն եղած է: Ասոր համար պատիժի արժանի ես: Իբր պատիժ, երեք դիշեր պարտիս առաստաղին ներքեւ առանձին պառկիլ:» Առաջին դիշերը, տղեկը ձեղնայարկը զրկուեցաւ առանց լոյսի եւ մէկ վերմակով: Սակայն, կերպով մը, տղուն մեկնելէն յետոյ, տարօրինակ լուծութիւն մը իջաւ հօր եւ մօր վրայ: Անոնք ճրագին երկու կողմը նստած էին, սակայն իւրաքանչիւրը կը տեսնէր թէ միւսը չէր կարդար: Ուշ ատեն, անոնք պառկելու համար ննջասէնեակնին քաշուեցան: Ժամանակը անցաւ, բայց անոնց աչքը քուն չի մտաւ: Վերջապէս հայրը խզեց տիւրող խոր լու-

թիւնը՝ ըսելով, «Մայրիկ, դուն չես քնանար:» «Ո՛չ, հայրիկ,» պատասխանեց նա, «չեմ կրնար քնանալ: Բայց դուն ալ չես քնանար:» «Ո՛չ, չեմ կրնար քնանալ: Մութ ձեղնայարկին մէջ առանձին պառկող խեղճ տղուն մասին կը խորհիմ. եւ ատոր չեմ կրնար դիմանալ: Ես անոր քով պիտի երթամ, մայրիկ:» Եւ ահա հայրը ձեղնայարկը ելաւ, եւ հեծեծացող արգահատելի տղեկին քով կծկուեցաւ, եւ հայր ու որդի իրարու փաթթուեցան, եւ մինչեւ առտու միատեղ քնացան: Երկու գիշերներ եւս հայրը տղուն հետ միատեղ ձեղնայարկը պառկեցաւ՝ մինչեւ որ լման պատիժը վճարուեցաւ:

Ասանկ ալ, Աստուծոյ բազմողորմ սէրը չի կրնար հանդուրժել որ յանցաւոր մարդը առանձինն պատժուի, եւ նա ցաւակից կ'ըլլայ տառապող մարդուն, եւ անոր պատիժը կ'ստանձնէ: Իւր յորդահոս սէրը չի ձգեր որ խեղճ մարդը տանջուի առանց ամոքումի: Եւ Աստուած մեղաւորին հետ մէկտեղ ցաւ կը քաշէ: Կսկիծը՝ խոցոտուած սիրոյն անբաժան ընկերն է: Եւ որքան որ մեծ, զգայուն եւ բուռն է սէրը, այնքան աւելի խորունկ եւ սուր կ'ըլլայ անոր ցաւը: Աստուծոյ էութիւնը սէր է: Անոր սէրը ովկէանի չափ անհուն է, հետեւաբար անոր վիշտն ալ ովկէանի չափ խորունկ:

Ուստի, Աստուծոյ մասին մեր բմբռնումը սա ըլլալու չէ թէ անիկա երկնից բարձունքներուն մէջ անփոյթ եւ անխռով կերպով բազմող տիրապետ մըն է, հապա սա ըլլալու է թէ նա անկատար ու թշուառ մարդկութիւնը, կատարելութեան եւ երջանկութեան հասցնելու համար ճգնող եւ երկունք քաշող սիրաղեղ Հայր մըն է: Մենք պարտինք միշտ ի մտի ունենալ թէ մարդուն ցաւը Աստուծոյ ցաւն է, մարդուն տառապանքը Աստուծոյ տառապանքը, մարդուն նկրտումը Աստուծոյ նկրտումը, եւ

մարդուն կորուստը Աստուծոյ կորուստը:

Աստուած մարդոց հետ վշտակիր ու վշտակից է: Եւ ասոր ամէնէն կարկառուն վկան եւ տեսանելի ապացոյցն է Գողգոթայի խաչը: Խաչը Աստուծոյ արիւնոյ սիրտը կը յայտնէ: Խաչը կը հռչակէ թէ Աստուած ոչ միայն անորէն լուծը կը կրէ, այլ նաեւ անոր մեղքերուն պատիժը կը քաշէ: Այո՛, Աստուած ինքզինքը կը պատժէ մեղքին համար, եւ մեղաւորին տեղ: Անիկա փոխանակ մեղաւորին վրայ թափելու իւր արդար ցասմունքը, ինքն-իւր վրայ կը թափէ: Աստուած կը նախընտրէ ինքզինքը ցաւատանջ տեսնել քան թէ յանցաւորը: Անխարդախ սիրոյ վշտակցութիւնը միշտ տուայտանք կը պատճառէ: Այս պատճառաւ, Աստուած է տիեզերքի ամենամեծ տառապողը:

Թէ որ Աստուած ինքզինք չի խնայեր անսահման ցաւէ, արդեօք անիրաւութիւն գործած կ'ըլլայ, եթէ քեզի ալ կը հանէ փոխանորդային ցաւի բաժին մը: Դուն չի՞ պիտի ուզէիր ցաւ քաշել, եթէ քու նեղութեամբը ուրիշներու բերը պիտի թեթեւայ եւ վիշտերը պիտի մեղմանան: Դուն չպի՞տի յօժարէիր զոհուիլ, եթէ քու կորուստովդ շատեր պիտի շահին:

ԺԵ

ՓՈԽԱՆՈՐԴԱՅԻՆ ՏԱՌԱՊԱՆՔ

«Իմ արդար ծառաս իր անձը մահ-
ուան մատնեց, ու յանցաւորներուն
հետ սեպուեցաւ. եւ շատերուն մեղ-
քը վերցուց, ու յանցաւորներուն
համար միջնորդութիւն ըրաւ.»

ԵՍԱ. ԾԳ. 12.

ՓՈԽԱՆՈՐԴԱՅԻՆ տառապանքը (vicarious suffering)
եղելութիւն մըն է հոգեւոր աշխարհին մէջ: Անհեր-
քելի իրողութիւն մըն է թէ արդարը կը տառապի
անարդարին համար: Մեղքին ցաւերը միայն մեղաւորին
չի սահմանափակուիր, այլ անմեղին վրայ ալ կը տարած-
ուի: Արդարը բաժնեկից կ'ըլլայ անօրէնի չարչարանք-
ներուն: Այս իրողութեան պերճախօս նկարագրութիւնը
կը տրուի, Եսայի Մարգարէին կողմէն, «Մեսիական
Մարգարէութիւն» կոչուած 53-րդ գլխուն մէջ: Այս ներ-
շնչեալ հատուածին մէջ զօժուած պատկերը զարմանալի-
օրէն կը յարմարի Նազովրեցիի պատկերին: Կարծես
թէ Մարգարէն Յիսուսը տեսած է իր աչքերով, եւ զայն
կը նկարագրէ կատարեալ ճշդութեամբ եւ բժախնդիր
մանրամասնութեամբ: Յիսուսի անձին մէջ իսկապէս կը
մարմնանան այս նկարագրութիւնները՝ ամբողջութեամբ:

Անոր կեանքին մէջ տառականօրէն կատարուեցաւ այս մարդարէութիւնը:

Մեր Տէրը դարմանալիօրէն զերծ էր անձնասիրական ուէ միտումէ: Անիկա բնաւ ինքնիրեն համար չ'ապրեցաւ: Անիկա մոռցաւ ինքզինքը, և բոլորովին ուրիշներու համար ապրեցաւ, տառապեցաւ և մեռաւ: Անոր ցուցուցած անձնազոհական երևոյթը անզուգական է ցեղի պատմութեան մէջ: Անիկա չէ թէ մերթ ընդ մերթ հերոսական անձնուրացութիւններ գործեց, ինչպէս երբեմն հերոսներ գործած են, հապա յարատեօրէն և հաստատօրէն (consistently) անձնուրացութեան կեանքը ապրեցաւ: Անոր ամբողջական կեանքին մէջ չես կրնար մատնանշել դէպք մը, որուն մէջ անձնասիրական նշոյլ մը արտայայտուի:

Անիկա բոլորովին նուիրուեցաւ ցեղի բարւոյն: Անիկա բժշկեց հիւանդները, միխթարեց տրտմեալները, յուսադրեց յուսահատները, կերակրեց անօթիները, օգնեց թշուառներուն եւ անօգնականներուն: Անիկա տիպար մարդասէրը եղաւ: Անիկա կարօտ մարդոց ծառայեց փափկասուն եւ գթոտ անձնուիրութեամբ: Անիկա վշտակիրը եղաւ տառապեալ մարդկութեան: Անոր մէջ աշխարհ դատաւ կարեկից եւ բազմողորմ բարեկամ մը: Անիկա բարիք գործելով չըջեցաւ:

Մեր Տէրը ոչ միայն մարդասիրաբար ապրեցաւ, հապա նաեւ այլասիրաբար մեռաւ: Անոր անձնուրացութիւնը շարունակեց մինչեւ գերեզմանին դուռը: Անոր զոհաբերող կեանքը փակուեցաւ ինքնազոհ պատարագով: Անոր ինքնամոռաց կեանքը իր գերաստիճանին հասաւ իւր փոխանորդային մահուամբ:

Փոխանորդային մահ կոչեցինք, քանզի անիկա իւր յանցանքներուն պատիժը չի կրեց: Անիկա ինքնիր մեղքերուն համար չի պատժուեցաւ: Արդարեւ անիկա ոճ-

րագործի մը պէս սպաննուեցաւ, սակայն առանց ուէ ոճի, եւ նոյն իսկ յանցանք մը գործած ըլլալու: Զայն խաչին յանձնող անխիղճ դատաւորը, զայն դատապարտեց սա դատաւճիռով, «Ես անոր վրայ յանցանք մը չեմ գտներ:» Անիկա չարիք մը գործած ըլլալուն համար չի խաչուեցաւ: Անիկա համակ բարութիւն եղած էր: Անիկա արդարութեան ու անմեղութեան անթերի մարմնացումը եղած էր: Եւ անիկա իւր անմեղ ողջակիզուեցաւ մեղաւորներու ձեռքով:

Հետեւաբար, մեր Տէրով խաչելութիւնը սովորական մարտիրոսութիւն մը չէր, անակնկալ աղէտ մը չէր, անխուսափելի եղբերեղութիւն մը չէր: Թէ որ ասանկ եղած ըլլար, մեր Տէրով մահը ուրիշ մարտիրոսներու մահէն տարբեր իմաստ մը եւ գերագոյն արժէք մը պիտի չ'ունենար: Անիկա եթէ ուզէր, կրնար խուսափիլ Գողգոթայի մղձաւանջէն: Անիկա եթէ կամէր, կարողութիւն ունէր իր թշնամիներու ճանկերէն ազատուելու, նոյն իսկ զանոնք բնաջնջելու: Սակայն անիկա իր գերմարդկային կարողութիւնը չի ծառայեցուց անձնափրկութեան: Անիկա փախուստ չի տուաւ անձնազոհութենէ: Անիկա չի հեռացաւ իր ոխերիմ ոսոխներէն: Ընդհակառակը անիկա ուղղակի եւ վճռականօրէն յառաջացաւ դէպի թշնամիներու բանակատեղին: «Անիկա հաստատօրէն իր երեսը դարձուց Երուսաղէմ երթալու:» Անիկա ստոյգօրէն գիտէր թէ Երուսաղէմի մէջ իրեն կ'սպասէ ծեծեր, նախատինքներ, փուռեր եւ տանջալից մահ: Բայց եւ այնպէս անոնցմէ չ'ընկրկեցաւ: Ազատ կամքով դէպի Երուսաղէմ չուեց: Յօժարակամօրէն խաչի չարչարանքներուն յանձնառու եղաւ:

Անիկա գերագոյն նպատակի մը համար այս աշխարհ եկած էր, եւ մտադիր չէր իր նպատակէն չեղելու: Գող-

դոթայի կատարին վրայ, իւր անողոք թշնամիները՝ դամերու անտանելի ցաւերուն վրայ փարթեցին հեզնանքի կճող խայթերը՝ ըսելով, «Ուրիշներ աղատեց, ինքզինք չի կրնար աղատել: Եթէ Աստուծոյ Որդին է, թող հիմա իջնէ խաչէն եւ իրեն հաւատանք:» Մեր համբերատար եւ ներողամիտ Տէրը այս անդիմադրելի ծաղրանքներուն ու լուսանքներուն չի պատասխանեց, անոնց պահանջած հրաշքը դործելով: Անիկա եթէ կամէր, կրնար խաչէն վար իջնել եւ իր աստուածային զօրութիւնը ցուցադրել: Սակայն մեր Տէրոջ համար նպատակը եւ գաղափարականը գերիւկեր էր կեանքէն: Անիկա եկած էր ուրիշները աղատելու համար: Եւ անիկա չպիտի կարենար ուրիշները աղատել, եթէ ինքզինքը աղատելու ըլլար: Անիկա չպիտի կրնար մարդոց Փրկիչը ըլլալ, եթէ իր անձը փրկելու հետամուտ ըլլար: Անիկա կեանք եւ փրկութիւն բերելու համար աշխարհ եկած էր, եւ անիկա քաջ դիտէր թէ կեանք տալու պայմանը, ինչպէս նաեւ տիեզերական թէ կեանք մեռնիլ է: Կեանքը միայն մահով կը ծնի: «Եթէ ցորենին հատը հողին մէջ իյնալով չ'մեռնի, ինք մինակ կը մնայ, ասպա եթէ մեռնի շատ արդիւնք կը բերէ:»

Ձայս գիտնալով, մեր Տէրը ուրիշները աղատելու համար, ինքզինքը չ'աղատեց. ուրիշները փրկելու համար ինքզինքը զոհեց: Անիկա մեղաւորներու սիրոյն համար իր կեանքը իբր փրկանք տուաւ: Անիկա մեղքի համար չարչարուեցաւ, եւ մեղաւորին համար խաչուեցաւ: «Անիկա մեր մեղքերը իր մարմինովը խաչափայտին վրայ վերցուց, որպէս զի մենք մեղքերէն աղատինք ու արդարութեան համար ապրինք:» Մեր Տէրը տողորուած էր մէկ տիրական փափաքով, այն էր՝ անօրէնութեան պատճառաւ Աստուծոյ անջատուած հոգիները միացնել Աստուծոյ, եւ ինկած ու մեղքերով մրոտած մարդիկը բարձ-

ճրացնել Աստուծոյ որդիներու բարձր մակարդակին եւ սրբութեան: Նա գիտէր թէ ասիկա դիւրաւ իրագործուելիք դործ մը չէ: Ասոր համար բարձր գին մը վճարել հարկ է: Եւ անիկա այս գինը վճարեց, որպէս զի մարդիկ Աստուծոյ հետ հաշտուին, եւ բարի ու սուրբ կենցաղի մը տենչովը փռնկին: «Աստուած Յիսուս Քրիստոսի ձեռքով աշխարհս իրեն հետ հաշտեցուց:» Անիկա մեղքին պատճառաւ, Աստուծոյ եւ մարդու միջեւ բացուած անդնդախոր վիհը կամըջեց:

Յիսուսի չարչարանքը փոխանորդային էր: «Անիկա մեր մեղքերուն համար վիրաւորուեցաւ, եւ մեր անօրէնութիւններուն համար ծեծուեցաւ, եւ մեր խաղաղութեան պատիժը կրեց:» Անիկա մեղքին դառնութիւնը ճաշակեց: Անիկա մեղքին վէրքերը իր մարմնոյն վրայ կրեց: Անիկա մեղքին անէծքը իւր վրայ առաւ: Անիկա անմեղ ըլլալով՝ մեղի համար իբր մեղաւոր եղաւ. այո՛, մեղի համար մեղք եղաւ, որպէս զի անոր վէրքերովը մենք բժշկուինք:

Անոր մահը փոխանորդային էր: Անոր մարմինը ուրիշներու համար կտրուեցաւ: Անոր արիւնը շատերու համար թափուեցաւ մեղքերու թողութեան համար: Հետեւաբար, Գողգոթայի վրայ կատարուած խաչելութիւնը սովորական խաչելութեան դէպք մը չէր, այլ քաւչարար արարք մը, փրկարար անձնազոհութիւն մըն էր: Այդ մահէն կեանք յառաջ եկաւ: Այդ խաչէն փրկութիւն ծագեցաւ: Խաչեալ Յիսուսը, Փրկիչ Քրիստոս եղաւ:

Այս գերագոյն զոհողութեան զայն մղող դրդիչ ուժը սէրը եղաւ: Սէր մը որ զեղուն եւ անպարփակ է. սէր մը որ անկեղծ եւ ինքնամոռաց է. սէր մը որ գուրգուրալից ու համակիր է. սէր մը որ տառապեալին հետ կը տառապի եւ անկեալին համար կը ցաւի. սէր մը որ մոլորա-

ծին ետեւէն կ'երթայ եւ կորսուածը կը փնտռէ. սէր մը որ ինքզինքը կը զոհէ մեղապարտը դատապարտութենէ ազատելու եւ յաւիտենական կեանքի առաջնորդելու համար:

Յիսուսի անդիմադրելի քաջողութիւնը եւ զօրութիւնը իւր անբացատրելի սիրոյն մէջն է: Անոր դիւթական սիրոյն մէջ առինքնող մագնիսականութիւն մը կայ: Այդ բոլուն ու ինքնազոհ սիրոյն առջեւ քարացած սրտեր կը կակղնան, ամբարտաւան հոգիներ կը կոտորուին: Խաչեալին վրայ ակնարկ մը նետել, անոր սիրազեղ եւ պաշտող նայուածքը տեսնել, եւ անկէ չ'ազդուել կարելի չէ: Երբոր Մունդաքսի նկարիչին նշանաւոր իւղաներկ պատկերը, «Քրիստոս Պիղատոսին առջեւ», կը ցուցադրուէր Գանատայի քաղաքներէն մէկուն մէջ, կոշտ ու խոժոռադէմ գլուղացի մը եկաւ, եւ հարցուց «Յիսուս Քրիստոսը հո՞ւն է»: Պատասխանեցին թէ պատկերը ներսն է: Մարդը մոտաքի դրամը վճարեց. եւ ներս մտնելով, պատկերին առջեւ կայնեցաւ: Քանի կը դիտէր Յիսուսի դէմքը, գլուղացիի դիմադծին արտայայտութիւնը այլափոխուեցաւ, անոր խոժոռ նայուածքը փափկութիւն զգեցաւ, անիկա երկիւղած եւ պաշտող դիրք մը ստացաւ, եւ անոր աչքերէն արտասուքի կաթիլներ սկսան թափել: Այդ կոպիտ մարդը խորապէս աղդուած էր իր մեղքերուն համար չարչարուող Փրկչին սրտառուչ նայուածքէն: Եթէ Խաչեալին սիրազեղ նայուածքը չի կրնար Աստուծոյ ուժացած անձի մը սրտին դաշիւ եւ դայն դարձի բերել, ուրիշ ոեւէ զօրութիւն չի կրնար:

Զի խորհիք թէ փոխանորդային տառապանքը միայն Փրկչին վերապահուած բան մըն է: Ամենուս համար կարելի է փոխանորդաբար տառապիլ, ուրիշներու համար երկունք քաշել: Մարդուն հոգեկան շինուածքը, փոխա-

նորդային տառապանքը անխուսափելի կը դարձնէ: Եւ որքան որ փափուկ, զգայուն, բարձր եւ այլասէր է մարդու հոգին, այնքան աւելի սուր կ'ըլլայ անոր փոխանորդային ցաւը: Բարեսիրտ ու սիրատու զոր անձ մը անխուսափելիօրէն կը տառապի անկեալին ու թշուառին համար: Կարեկցութիւն ու գթութիւն ունեցող էակ մը չի կրնար խոյս տալ փոխանորդային կսկիծէ: Կեանքի ցուցասրահը փոխանորդային տառապանքի պատկերներով նախշուն է: Մայր մը փոխանորդաբար կը տառապի եւ երկունք կը քաշէ, թէ Ֆիդիքապէս եւ թէ հոգեւորապէս, իր որովայնի ծննդեանը համար: Հայր մը կը տանջուի իր անառակ որդւոյն համար: Ամուսին մը կը խոցոտուի իր անհաւատարիմ կենակցին համար: Արդարեւ կը տառապի անօրէնին համար: Դաստիարակ մը վիշտ կը կրէ իր անհոգ եւ յետադէմ աշակերտին համար: Բժիշկ մը կը նեղուի, եւ երբեմն իր կեանքը կը զոհէ հիւանդին համար: Անգամ մը՝ կէս օրէ մը վերջ, բժիշկ մը արտօրնօք պզտիկ աղջկան մը անկողինին քով կանչուեցաւ: Աղջիկը ցաւերու մէջ կը դալարուէր: Անոր կեանքին համար շատ քիչ յոյս կար, բայց թերեւս գործողութիւն մը իւր կեանքը փրկէր: Աղջիկը աճապարանօք հիւանդանոց տարուեցաւ, եւ ճարտար բժիշկը միտը ճեղքեց, որպէս զի թունալից թարախը մաքրէ: Իւր աճապարանքին մէջ, բժիշկը ինքնիւր ապահովութեան համար բաւականաչափ զգոյշ չի գտնուեցաւ, եւ գործողութեան պահուն իւր բժամատը կտրեց: Անիկա գիտէր թէ այդ ճեղքը ի՞նչ կը նշանակէր: Եթէ գործողութիւնը չի դադրեցներ, եւ իր մատին անմիջական խնամք չի տանէր, հաւանաբար անիկա պիտի տանէր իր ձեռքը, բազուկը եւ կամ կեանքը: Սակայն անիկա իր հիւանդը չի ձգեց երկվայրկեան մըն իսկ, մինչեւ որ անոր կեանքը աղա-

տեց : Նոյն հիւանդանոցին մէջ, երկու օր վերջը, բժիշկը իր հոգին աւանդեց : Անիկա իր կեանքը տուած էր ուրիշի մը համար :

Ինչպէս որ մարդիկ կրնան տառապիլ ուրիշներու համար, անանկ ալ Քրիստոնեաներ կրնան տառապիլ Քրիստոսի համար : Ասիկա է տառապանքի բարձրագոյն աստիճանը, վսեմագոյն ձեւը : «Քրիստոսի չարչարանքներուն կցորդ» ըլլալով, Քրիստոնեան մասամբ փոխարինած կ'ըլլայ Քրիստոսի սէրը եւ շնորհքը : «Քրիստոսի չարչարանքներուն հաղորդ» ըլլալով, Քրիստոնեան յայտնած կ'ըլլայ իր Քրիստոնէական նուիրումը եւ երախտագիտութիւնը : Պօղոս Առաքեալ Կողոսացուց թուղթին մէջ կը գրէ թէ ինք ինչ եղանակով չարչարակից եղած է Քրիստոսի. «Հիմա ուրախ եմ ձեզի համար կրած չարչարանքներու վրայ, ու Քրիստոսի կրած մեղութիւններուն պակասութիւնը իմ մարմինիս մէջ կը լեցնեմ, անոր մարմինին համար՝ որ եկեղեցին է» (1:24.) : Կարծես թէ Յիսուսի կրած նեղութիւններուն մէջ պակասութիւն մը մնացած ըլլար, զոր Քրիստոնեան իր մարմնոյն մէջ կրած նեղութիւններով պիտի լրացնէր :

Ասիկա, առաջին նայուածքով այլաբանական կամ չափադանցեալ արտայայտութիւն մը ըլլալ կը թուի : Միթէ Քրիստոսի չարչարանքները անկատար մնացած են : Միթէ Քրիստոնեան կարող է Քրիստոսի նեղութիւններուն պակասը լեցնել : Անշուշտ, փրկագործութեան ներքին զգացումը տեսնելու տեսակէտէն, Քրիստոսի չարժապարհը ի կատար հանելու տեսակէտէն, Քրիստոնեան չարանքներուն մէջ պակաս մը չէ մնացած : Անիկա փրկութեան գործը լման կատարած է : Սակայն այս փրկութիւնը մարդոց տրամադրելի ընելու տեսակէտէն, Քրիստոսի չարչարանքները լրացած չեն : Եւ այս մասին մէջ է որ Քրիստոսեան Քրիստոսի չարչարակից պիտի ըլլայ :

Աստուծոյ թագաւորութիւնը երկրիս վրայ յառաջ տանելու կողմանէ, հաւատացեալը իր Փրկչի չարչարանքներուն հաղորդ պիտի ըլլայ : Այն անձը որ Քրիստոսի կենակից կ'ըլլայ, նաեւ անոր չարչարակից կ'ըլլայ : Եւ ան որ չարչարակից կ'ըլլայ, իւր անձին վրայ կը կրէ այն չարչարանքներուն վէրքերը, այն նեղութիւններուն նշանները : Քրիստոնեայ ըլլալ կը նշանակէ Քրիստոսի հետ խաչուիլ, եւ իրապէս հետ խաչակիր ըլլալ : Ան որ Քրիստոսի եւ Քրիստոնէութեան համար չի յօժարիր նախադիմել, հալածանք, նեղութիւն կրել, անիկա չի կրնար Յիսուսի աշակերտը ըլլալ : Ան որ չի կրնար Քրիստոսի համար զոհել ու զոհուիլ, չի կրնար անոր հետեւորդը ըլլալ : Ան որ չի կրնար խաչ տանիլ, չի կրնար Քրիստոսի յաղթանակներուն մասնակից ըլլալ :

Քրիստոնեան պէտք է Քրիստոսի հետ խաչ տանիլ, սակայն այս խաչակրութիւնը պէտք չէ ըլլայ դժկամակութեամբ ու դժգոհութեամբ : Այս կէտին մէջ ալ Քրիստոսեան պէտք է նմանիլ իր Տէրոջ : Ինչպէս որ անիկա իր խաչը կրեց յօժարակամօրէն եւ սիրով, նոյնպէս ալ Քրիստոնեան պարտի իր խաչը կրել կամովին եւ հաճոյքով : Քրիստոնեան Քրիստոսի համար իր կրած նեղութիւնները պէտք չէ նկատէ բեռ մը, զրկանք մը, կամ աղէտ մը, հապա իրական առանձնաշնորհում մը : Մեծ Առաքեալը այս մասին շիտակ հայեացքը ունի : Անիկա կ'ըսէ, «Վասն զի ձեզի տրուեցաւ Քրիստոսի համար՝ ոչ թէ միայն անոր հաւատալ, հապա անոր համար չարչարուիլ ալ» (Փիլ. 1:29.) : Առաքեալը Քրիստոնէական չարանքը կը նկատէ իւր նուիրական տուրք մը, պատուական պարգեւ մը : Եւ Պետրոս Առաքեալն ալ կը գրէ. «Եթէ արդարութեան համար չարչարուիք ալ, երանելի էք : ... Վասն զի աւելի աղէկ է բարեգործութիւն ընելով

չարչարուիլ, եթէ Աստուծոյ կամքը այն ըլլայ, քան թէ չարագործութիւն ընելով» (Ա. Պետ. 3:14,17.):

Մեր Տէրն ալ կը փափաքի որ հաւատացեալներ իրեն չարչարակից ըլլան ուրախութեամբ: Անիկա կ'ըսէ, «Երանի՜ անորնց որ հալածուած են արդարութեան համար, վասն զի երկինքի քաղաքութիւնը անոնցն է: Երանի՜ է ձեզի, երբ կը նախատեսն ձեզ ու կը հալածեն, եւ սուտ տեղը ամէն կերպ գէշ խօսքեր կը խօսին ձեր վրայ ինծի համար: Յնծացէ՛ք եւ ուրախ եղէ՛ք, վասն զի ձեր վարձքը շատ է երկինքը» (Մատթ. 5:10,11.):

Ինչպէ՞ս կարելի է խաչը, պարգեւ մը, արտօնութիւն մը, երանութիւն մը նկատել: Ինչպէ՞ս կարելի է չարչարանաց մէջ ուրախ եւ գոհացող ըլլալ: Ասիկա տարօրինակ եւ անբանաւոր պահանջ մը չէ: Քրիստոնեան ուրախ պիտի ըլլայ ոչ թէ չարչարանքներու համար, հապա չարչարանքներու մէջ, սա վստահութեամբ թէ այդ չարչարանքներէն օգտակար արդիւնքներ եւ բարի արդասիքներ առաջ պիտի դան: Քրիստոնեային չարչարանքները անիմաստ եւ անօգուտ չեն, ինչպէս որ Քրիստոսի չարչարանքները անիմաստ եւ անօգուտ չէին: Անոնց մէջ աստուածային բարձր նպատակ մը կայ: Եւ ի տես այս փառաւոր նպատակին, Քրիստոնեան կրնայ սիրայօժարութեամբ ու ցնծումով խաչակիր ըլլալ: Քրիստոնէական չարչարանքներէն ինչ օգտակարութիւններ եւ բարիքներ կը ծնին, ասոնց կարգին թուեմ երեք բաներ:

1. Քրիստոնէական նեղութիւններու միջոցաւ, Քրիստոնեան հոգեւորապէս կ'աճի, կը բարձրանայ ու կը զօրանայ: Յիսուսի համար չարչարանք կրել, հաւատացեալին համար հոգեւոր օրհնութիւն մը կ'ըլլայ: Քրիստոսի համար տրուած կորուստը, Քրիստոնեայի վստ-

տակի տոմարին մէջ անցնող չա՛ մը կ'ըլլայ: Անիկա Յիսուսի համար իր կեանքը կորսնցնելով, դա՛ն կը դռնէ: Անոր նեղութիւնները պատճառ կ'ըլլան որ անիկա հաւատքի մէջ աւելի արմատանայ: Անիկա տառապանքներու միջոցաւ, Աստուծոյ աւելի կը մօտենայ: Անիկա հալածանքներու ու չարչարանքներու մէջ, վստահութեան եւ ապաւինումի դասը կը սորվի: Նեղութիւններու մէջ, Քրիստոնեային կեանքը աւելի կը զտուի ու կը սրբազործուի: Երեւոյթական չարիքը, հաւատացեալին համար իսկական բարիք մը կ'ըլլայ:

2. Քրիստոնեային կրած չարչարանքներով Տէրը կը փառաւորուի: Քրիստոնեայի խաչելութեան մէջէն, խաչելութեամբ փառքով կը փայլի: Քրիստոսի համար չարչարուելով, Քրիստոնեան Քրիստոսի համար կը վկայէ ամէնէն պերճախօս կերպով: Յիսուսի չարչարակից ըլլալով, հաւատացեալը Յիսուսի նկարագիրը, հոգին, կեանքը կը ցուցադրէ: Քրիստոնեան իր չարչարանքներով կը յայտնէ թէ ինք Քրիստոսի հաւատարիմ մէկ աշակերտն է: Քրիստոնեան իր վէրքերով կ'ապացուցանէ թէ ինք Քրիստոսի մէկ անձնուէր զինուորն է: Քրիստոնեայի խաչակրութեան մէջ կը պարգուի անոր զոհաբերող ոգին: Քրիստոնեայի անձնուրացութեանց մէջ կը յայտնուի՝ ամէնէն հրաշալի եղանակով, Յիսուսի նմանութիւնը: Ահա այսպէս, Քրիստոնեաներու չարչարանքներով Քրիստոս կը փառաւորուի: Եւ եթէ Քրիստոնեային զեւրագոյն նպատակը եւ փափաքը իր Տէրը փառաւորել է, այն պարագային, Քրիստոնեան իր նեղութիւնները կըրնայ առանձնաչնորհում եւ ուրախութիւն նկատել:

3. Քրիստոնեաներու չարչարանքները Աստուծոյ թափաւորութիւնը ծաւալելու միջոց եւ սատար կը հանդիսանան: Պատմական իրողութիւն մըն է, որ Քրիստոնեա-

ներու հալածանքները Աւետարանի ծաւալման ամէնէն ազդու միջոցը եղած են: Քրիստոնեաներու դէմ եղած հալածանքները որքան որ շատցած են, հաւատքի եկողներուն թիւն ալ նոյն համեմատութեամբ շատցած են: Հալածանքը ոչ թէ Քրիստոնէութեան խափանուելուն, այլ ա'լ աւելի պրոպալանտ ըլլալուն եւ տարածուելուն գործիքը եղած է: Երբոր Երուսաղէմի մէջ, առաջին աշակերտներուն դէմ հալածանք սկսաւ, ատիկա պատճառը եղաւ որ Քրիստոնէութիւնը ամբողջ Հրէաստանի, Սամարիայի եւ չրջակայ երկիրներու մէջ տարածուի: Ստեփաննոսին նահատակութիւնը, Պօղոսի դարձի գալուն եւ Աւետարանի հռչակման ազդու միջոցը եղաւ: Պօղոսի ծայրայեղ նեղութիւնները Քրիստոնէական հաւատքի հոռետեքը ցրուեց մինչեւ երկրի ծայրերը: Անոր կապանքներուն շնորհիւ, Քրիստոնէութիւնը մոռաւ գոաւ մինչեւ Հռովմի կայսերական պալատին մէջ: Պօղոս չըթալուեցաւ, բայց Աստուծոյ խօսքը արձակուեցաւ: Հռոմի մէջական կայսրութեան կողմէն Քրիստոնէութիւնը ջնջելու համար կատարուած կատաղի ջանքերը պատճառ եղաւ որ ինք նուաճուի եւ Քրիստոնէական տիրապետութեան առջեւ զլուխ խոնարհեցնէ:

Միշտ այսպէս եղած է: Քրիստոնէութեան ամէնէն զօրաւոր, կենսունակ եւ յաղթական եղած շրջանները, Եկեղեցիին հանգիստ եւ անխռով եղած շրջանները եղած չեն, ընդհակառակը ամէնէն նեղուած ու վրդովեալ շրջանները եղած են: Եկեղեցին տաժանքներու մէջ կենսաւորուած ու ծաղկած է, մինչդեռ հանգստութեանց մէջ լճացած ու բթացած է: Հալածանքներու մէջ հաւատացեալներ աւելի աստուածամօտ, ջերմեռանդ, արթուն եղած են: Հաւատացեալներ իրենց վէրքերով անհաւատները Փրկչին հրապուրած են: Քրիստոնեաներու կեանք

քերը օրհնաբեր եւ բեղմնալից եղած են իրենց զոհաբերութեանց համաչափօրէն: Քրիստոնեաներու պտղաբերութեան չափը միշտ համեմատական եղած է անոնց անձնազոհութեանց չափին:

Աշխարհի վրկութիւնը Քրիստոնեաներու խաչելութեամբ ի կատար պիտի հանուի: Աստուծոյ Թագաւորութիւնը, այս աշխարհին մէջ, խաչուող Քրիստոնեաներու միջոցաւ յառաջ պիտի ընթանայ: Խաչուող Քրիստոնեաներն են որ ցեղին նոր կեանք եւ ոգեւորութիւն պիտի ընծայեն: Խաչն է Քրիստոնէութեան ուժաղբիւրը (dynamic): Թէ որ աչքի առջեւէն անցնես Աստուծոյ գործին մէջ մեծ գործ տեսնող անուանի առաջնորդներու կեանքերը, պիտի տեսնես թէ անոնց ամէնքն ալ, առանց բացառութեան, Քրիստոսի համար զրկանքներ քաշած, խոշտանդուած, վիրաւորուած, նահատակուած են, բայց անոնց աճիւններուն մէջէն, հարիւրներով եւ հազարներով, նոր ծիլեր եւ անձնուրաց կեանքեր բուսած են: Մարտիրոսներու արիւնները Եկեղեցիին սերմը եղած է:

Այս ճշմարտութիւնը գիտնալուն համար, Ճան Նաքս, Սկովտիացի բաղմաջան եւ անձնուէր բարեկարգիչը՝ բացառանչեց, «Ով Գողգոթա, զիս մկրտէ քու մէջդ եղած զօրութեամբ. այն ատեն Ճան Նաքս պիտի մեռնի, սակայն ճշմարտութիւնը ապրելով պիտի տիրապետէ:» Այո՛, Ճան Նաքս մեռաւ, սակայն Քրիստոս իր մէջ վերապրեցաւ, Քրիստոնէութիւնը իր միջոցաւ վերակենդանացաւ:

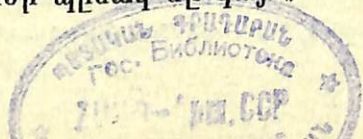
Եթէ Աստուծոյ Թագաւորութիւնը մեր խաչելութիւնով պիտի յառաջդիմէ, չա՞րժէր որ մենք անոր համար խաչ կրենք: Եթէ մեր անձնազոհութեանց շնորհիւ Քրիստոս փառքով պիտի պսակուի, պէտք չէ՞ որ մեր խաչերը նկատենք երանելի առանձնաշնորհում եւ գերազանց

պատիւ: Առաքեալները ասանկ նկատեցին: Երբոր անոնք հաւատքի համար հալածուեցան, «ուրախացան որ Տէրօջը անուանը համար արժանի եղան անարգուելու:»

Եւ անոնց ուրախութիւնը կը բաղձապատկուէր, երբ ի միտ կը բերէին թէ նեղութիւնները աստիճաններ են, որոնց վրայէն կը բարձրանային դէպի գերազոյն երանութիւն: Անոնք չարչարուելու մէջ փառաւորուելու նախաքայլը եւ երաշխիքը կը տեսնէին: Եւ անոնք յոյսով կրնային ըսել. «Մեր վայրկենական թեթեւ նեղութիւնը առաւել քան զառաւել փառաց յաւիտենական գերազանցութիւն կը գործէ մեզի:» «Աս ժամանակիս չարչարանքները բան մը չեն գալու փառքին քովը՝ որ մեզի պիտի յայտնուի:» Այս քաղցր համոզումը նեղութիւններու խայթը կը մեղմացնէր: Եւ անոնք ցնծութեամբ կը կրէին իրենց խաչերը: Ի՞նչ երջանիկ փորձառութիւն:

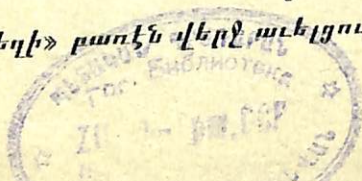
Արդեօք դուն ալ ունեցած ես այս փորձառութիւնը: Դուն ալ ինքզինքդ երանելի նկատած ես, երբ Քրիստոսի եւ Քրիստոնէութեան համար նեղուելու արտօնութիւնը վայելած ես: Քրիստոնեան պէտք չէ որ դժգոհութիւն յայտնէ երբ հաւատքին համար նեղութիւն կը քաշէ: Ո՛վ խաչակիր բարեկամ, մի՛ յուսահատիր, քաջալերուէ՛: Վստահ եղիր թէ երբ «Քրիստոսի չարչարանքներուն կը ցորդ կ'ըլլաս, անոր փառքին ալ հաղորդ» պիտի ըլլաս: Աչքերդ յառէ Փրկչին, «հաւատքին առաջնորդին ու կատարողին», եւ կեանքի ճամբորդութիւնդ շարունակէ՝ երգելով,

«Օրհնեալ է խաչս՝ պիտի տանիմ,
Մինչեւ որ մահն ինձ գայ,
Ու վեր ելլեմ, պըսակս առնեմ,
Ինծի պըսակ մը կայ:»

Վ Ր Ի Պ Ա Կ

Էջ	Տող	Սխալ	Ուղիղ
7	22	«moral»ը	«մօրալ»ը
17	14	անդետական	անդէտականներու
42	23	ողէտներու	աղէտներու
53	29	նպատակի	նպատակին
59	10	դահսր	դասեր
74	12	վչտակիր	վչտակից
81-93	1	ԿԵՆԱՐԱՐ ՎԻՇՏԵՐ	ԿԵՆԱՐԱՐ ՏՐՏՄՈՒԹԻԻՆ
116	10	բարգարէն	մարգարէն
131	11	եթէ	թէ
141	1	ԳԱՂԱՓԱՐԱԿԱՆԸ	ԳԱՂԱՓԱՐԸ
144	31	աստուած	Աստուած
146	30	խոստումով	խոստումը
147	4	արար	արդար
151	19	ամենապիւմ	ամենավսեմ
161	12	ժանանդ	ժառանգ
162	7	«լոյսն»	«յոյսն»
162	26	տեւողութեանց	տեւողութեան
178	2	դափարներ	գաղափարներ
182	30	սխալիւ	սխալիս
184	12	պատասխանեց	պատասխաներ
184	20	կրնար	կրնալով
197	5	չմեղանչուելուն	չմեղանչելուն
233	18	Քրիստոսեան	Քրիստոնեան
64	30-րդ եւ 31-րդ	տողերը տեղափոխելով	կարգա
133	26	«մէջ» բառը սրբէ	
138	28	«what» բառէն վերջ աւելցուր	«light» բառը
157-167		Ջակերտի մէջ չառնուած պարբերութիւնները Ա-	
		բաժնեան գրով ըլլալու չեն :	
186	12	«քեզի» բառէն վերջ աւելցուր	«հետ»

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0152327

